

**A KATONAI NEMZETBIZTONSÁGI SZOLGÁLAT
KIADVÁNYA**

**2013
3. szám**

**A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat
tudományos-szakmai folyóirata**

Felelős kiadó

Kovács József altábornagy, főigazgató
A Tudományos Tanács elnöke

Szerkesztőbizottság

Elnök:	Dr. Béres János dandártábornok
Tagok:	Dr. Magyar Sándor mk. alezredes Dr. Tóth Sándor mk. alezredes Keszman Oszkár alezredes, PhD hallgató Dr. Sabjanics István hadnagy, PhD hallgató Dr. Dövényi Zoltán DSc Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Kar Földtudományok Doktori Iskola Prof. Szakály Sándor NKE rektorhelyettes Dr. Sz. Kovács Éva Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára Dr. Kobilka István ezredes a Tudományos Tanács titkára
Szerkesztő:	Dr. Kobilka István ezredes
Olvasó szerkesztő:	Ledács Kiss Jenő nyá. ezredes
Tördelő szerkesztő:	Szabó Beatrix törzsszászlós

TARTALOM

ORSZÁGISMERTETŐ

BÁLINT TAMÁS-DR. ZSIFKÓ MARIANN SZUDÁN ÉS TÉRSÉGE.....	5
---	---

IFJ. MOLNÁR ERIK KRÍZIS MALIBAN: EGY NÉP, EGY CÉL, EGY HIT?	27
--	----

ÉRTÉKELÉSEK, ELEMZÉSEK, TANULMÁNYOK

GÖMÖRI ROLAND A CIA IRÁNBAN.....	43
-------------------------------------	----

DR RITECZ GYÖRGY GONDOLATOK A MIGRÁCIÓS KIHÍVÁSOK KAPCSÁN.....	55
---	----

LÓDERER BALÁZS CIMIC KÉPZÉS A „CIVIL SZERVEZETEK” CÍMŰ OKTATÁSI TÉMAKÖR.....	73
--	----

BENE KRISZTIÁN A GESTAPO FRANCIAORSZÁGI TEVÉKENYSÉGE ÉS MŰKÖDÉSE.....	80
---	----

DR. TEKE ANDRÁS A MINDENNAPOK BIZTONSÁGSZEMLÉLETE ÉS A BIZTONSÁGSZOLGÁLTATÁS.....	97
---	----

DR. L. RÉDEI MÁRIA D.SC. IDEGENRENDSZETI ÉS MOBILITÁS-SZERVEZÉSI ÜGYEK A FELSŐOKTATÁSI INTÉZMÉNYEKBE.....	114
---	-----

CSÁSZÁR-CSUTORÁS PÉTER KOMOLY BIZTONSÁGI KOCKÁZATOT JELENTENEK A HAMIS SZOFTVEREK	142
---	-----

HAUSEL BENCE AZ AFRIKAI UNIÓ ÉS AZ EURÓPAI UNIÓ STRATÉGIAI EGYÜTTMŰKÖDÉSE.....	149
--	-----

DR. GÁL ISTVÁN LÁSZLÓ
A NEMZETKÖZI KÖTELEZETTSÉGEN ALAPULÓ
KÖZBIZTONSÁGI CÉLÚ GAZDASÁGI ELŐÍRÁSOK
ELLENI BŰNCSELEKMÉNYEK SZABÁLYOZÁSA
MAGYARORSZÁG ÚJ BÜNTETŐ TÖRVÉNYKÖNYVÉBEN 164

DR. RESPERGER ISTVÁN – DR. TÚRI VIKTÓRIA
A STRATÉGIAI GONDOLKODÁS PSZICHOLÓGIAI
HÁTTERE 182

CZENDER CSILLA-PÉLINÉ NÉMETH CSILLA
AZ NRF CBRN JAT FELADATAINAK
METEOROLÓGIAI TÁMOGATÁSA 195

AZ OLVASÓHOZ

DR. BESENYŐ JÁNOS
RECENZIO
SZAKÁLY SÁNDOR: „AKIK A MAGYAR KIRÁLYI
CSENDŐRSÉGET 1919 ÉS 1945 KÖZÖTT VEZETTÉK”
CÍMŰ KÖNYVÉRŐL..... 205

BÁLINT TAMÁS-DR. ZSIFKÓ MARIANN

SZUDÁN ÉS TÉRSÉGE

Absztrakt

Szudán 1956-ban vált függetlené az Angol-Egyiptomi Kondominiumtól. A függetlenedés azonban felszínre hozta az ország határain belül élő eltérő etnikai, vallási, kulturális csoportok között lévő feszültségeket, amely az országot állandó polgárháborús térséggé változtatta. A muzulmán és a más vallási felekezetekhez tartozó lakossága közötti konfliktusok elsősorban az ország déli és nyugati részén jelentkeztek a legélesebben. A konfliktus Szudán déli tartományainak elszakadásához, Dél-Szudán létrejöttéhez vezetett. A fiatal állam a Szudánnal fennálló problémák mellett jelentős számú belső, megoldatlan államszerkezeti és társadalmi kihívással küzd. Az ENSZ csapatok nagyszámú jelenléte ellenére a nyugat-szudáni Darfúr térségben továbbra sem oldódtak fel a szembenálló felek közötti feszültségek és folytatódnak a fegyveres összecsapások. Emellett az érintett országok biztonsági helyzetét veszélyezteti, hogy a határok átjárhatósága miatt a térségben továbbra is várható etnikai-, gazdasági- és ideológiai érdekektől vezérelt csoportosulások határokon átvélő tevékenysége.

Abstract

In 1956, Sudan became independent from the British-Egyptian Condominium. But the independence brought to the surface the tensions between different ethnic, religious and cultural groups living within the borders of the country. The conflicts of the rivalries made the country to be the region of an ongoing civil war. Conflicts between the Muslim and other religious denominations took place mainly in the south and the west parts of the country. The conflict in Sudan led to the secession of the southern states and the creation of South Sudan. The young state is struggling not only with the existing conflicts with Sudan but the significant internal problems including deficiencies in public institutions and unresolved social challenges. Despite the presence of large number of UN troops in the Darfur region of Western Sudan the deep tension between the opposing parties still remains and contributes to the continuing armed clashes. Because of the porous borders, the security situations of the concerned countries are expected to be threatened by the crossborder activity of groups driven by ethnical-economical and ideological interests.

Kulcsszavak: Szudán, Dél-Szudán, Darfúri konfliktus, ENSZ, EU, Csád, Nílus-Medence Kezdeményezés

Keywords: Sudan, South-Sudan, Darfur conflict, UN, EU, Chad, Nile-basin Initiative

Témafelvetés

2011-ben Szudán a déli tartományok elszakadásáról szóló népszavazással hívta fel magára újból a nemzetközi közösség figyelmét. Az ország függetlenné válása reményt ébresztett a szakadár ország területén élőknek és példát adtak több önállóságáért küzdő afrikai etnikai-vallási csoportosulásnak. A helyi lelkesedés mellett a nemzetközi közösség is elvárással tekint az ország biztonsági helyzetének alakulására, mert annak gazdasági-társadalmi kihívásai hatását gyakorolnak többek között az EU térségbeli politikájára is.

1. sz. kép: Szudán és Dél-Szudán
in: <http://ds-lands.com/south-sudan/> (letöltés ideje: 2013. 10. 7.)

Cikkünkben ezért áttekintjük Szudán és Dél-Szudán kapcsolatát, részletesen kitérünk a szudáni Darfúr térség konfliktusaira, majd kitékintést adunk a térség biztonsági kockázataira.

Történeti bevezető

Az utóbbi 2000 évben Szudán területén elsősorban „nílusi-hámíta” nyelveket beszélő és számos bantu etnikai csoport telepedett le vagy tartózkodott ideiglenesen. Kutatások arra mutatnak rá, hogy az adott területen az utóbbi 500 évben is jelentősen változott a lakosság lélekszáma és etnikai összetétele.¹ A Dél-Szudán elszakadása előtt az ország lakosságának 60%-a arab² származású volt, 12%-a a dinka, 7%-a a bedzsa és közel 4%-át a nuer törzsek alkotják. E főbb etnikai csoportok mellett még számos más eltérő nyelven beszélő törzs is található Szudán és Dél-Szudán országhatárain belül.³

Ahhoz, hogy láthatóvá váljon e sokszínűség oka röviden kitérünk Szudán történelmének kulcspontjaira, amelyek megértése hozzájárul a térség összetett biztonsági helyzetével összefüggő dinamikák pontosabb értékeléséhez is.

Szudán elemzésénél fontos megállapítani, hogy az ország történelme nagy mértékbe összefügg Egyiptom adott időszakokra vonatkozó politikai-gazdasági helyzetével és annak törekvéseivel. Ezt bizonyítja, hogy már az egyiptomi fáraók több alkalommal (i.e. 1950, i.e. 1550-1100) megszállták az akkori Núbia nagy részét, az ott található fontos ásványi anyag kincsek kitermelése és rabszolgák szerzése miatt.⁴

Az egyiptomi törekvések mellett azonban a területen létezett⁵ önálló, független államok is szoros politikai-gazdasági kapcsolatot tartottak fent Egyiptommal. Erre jó példa az ókori Kusita Birodalom is, amely Egyiptommal való békés időszakokban jelentős gazdasági, kulturális, diplomáciai és katonai együttműködést valósított meg. A felek közötti együttműködés jelentős hatást gyakorolt a lakosság vallására, hiedelmeire, szokásaira is. Megjegyzendő, hogy az átvétel mellett a kusiták megőrizték saját hitvilágukat is.

Szudán hitvilágára és politikájára jelentős befolyása volt a vezetőség és a lakosság keresztény hitre való áttérése. Először a térségben a Kr.e. 1. században Meroe Birodalomban jelent meg az új hit, majd a város elpusztítását követően⁶ az új núbiai királyságok lakosai tértek át - görög és kopt, valamint természetesen egyiptomi – hatásra keresztény vallásra. A keresztény hit egyrészt hozzájárult a

¹ J.D.FAGE: Afrika története, Osiris Kiadó, Budapest, 2004, 97.o.

² Juhayna, dzsalin, kawahla arab törzsek. in: Besenyő János: Országismertető Szudán, „Sereg Szemle” kiadvány, OOK-Press Kft, 2010, 37.o.

³ Kutatások szerint a térségben 134 önálló nyelvet beszélő etnikai csoport található. in: Besenyő János: Országismertető Szudán, „Sereg Szemle” kiadvány, OOK-Press Kft, 2010, 37.o.

⁴ Phylis M. Martin, Patrick O’Meara: Africa Third Edition, Indiana University Press, Bloomington, 1995, 69. o.

⁵ Kusita birodalom, Meroe birodalom, majd három királyság Nobatia, Makuria, Alodia.

⁶ Az Axum királyság seregei Kr.u. 350-ben foglalták el és semmisítették meg a várost.

lakosság összetartozásának kialakításához, másrészt a kolostorok és iskolák építésével a helyi elit képzéséhez.⁷

Kr.u. 641-ben az Arab-félszigetről megindult hódító arab törzsek legyőzték az egyiptomi Alexandriában tartózkodó bizánci erőket, amely egyet jelentett az arab invázió térségbeli kezdetével. Kr.u. 641-642-ben az arab törzsek megtámadták és ideiglenesen elfoglalták Makuriát is, amely agresszió sorozat ellen végül sikeresen védekezett a keresztény királyság.⁸ A harcokat követően a felek szerződésben rögzítették egymással szembeni követeléseiket, amelynek következményeképpen ideiglenesen felhagytak az egymás elleni fegyveres támadásokkal. 1323-ban az egyiptomi mameluk vezetésű hűbéresi kapcsolatot ajánlott a núbiai királynak, aki azt elfogadta.⁹ 1400-ban a juhayna arab törzs megtámadta és elfoglalta Makuriát, majd betiltatta a keresztény vallás gyakorlását. 1504-ben a funj törzsek elfoglalták az utolsó keresztény királyságot Alodiát is, majd kikiáltották a Funj Királyságot. Ezt követően a funj arab törzsek megalapították a hűbéresi rendszeren alapuló Funj Szultánátust.¹⁰ A Szultánátus 1820-ban dőlt meg, amikor Mohammed Ali pasa, az Ottomán Birodalom egyiptomi kormányzója csapataival elfoglalta azt.

Mohammed Alit fiai követték az egyiptomi trónon, akik közül 1854-től uralkodó Száid hozott Egyiptom további fejlődésére vonatkozó hatalmas jelentőségű döntést. Száid szakított apja mérsékletes politikájával és engedélyt adott az akkori francia konzulnak egy Suez térségében építendő csatorna kivitelezésére.¹¹ A britek tartva a franciák előnyszerzésétől, nyomást gyakoroltak a török vezetésre, hogy akadályozzák a csatorna építését. 1869-re azonban a csatorna elkészült, amelynek finanszírozásához Száid és a hatalmon őt követő Ismail jelentős európai hiteleket vett fel. Annak ellenére, hogy a csatorna jelentős profitot termelt, Egyiptom csak egy jelentősebb részvénycsomagban részesült. A hitelek miatt Egyiptom külföldi adósságállománya 1875-re jelentősen megnőtt, amely miatt Ismail kedive¹² kénytelen volt egyrészt eladni Szezei-csatorna részvényeit és másrészt engedélyt adott francia és brit biztosoknak, hogy ellenőrizzék az ország adósságállomány törlesztését és az állami bevételek ellenőrzését. Ezt követően a pénzügyi válság megoldásaként az európai hatalmak meggyőzték a török birodalmi kormányt, hogy váltsák le Ismail kedivét és helyébe fiát Taufik kedivét nevezzék ki. A külföldi beavatkozás azonban heves reakciókat váltott ki a nemzeti érzelmű egyiptomi tisztekből, akik nyomást gyakorolva a kedivére felállították a hadügyminisztériumot. A lépés ellen tiltakozott Franciaország és Nagy-Britannia is. Ezt követően 1882-ben

⁷ Paul Clammer: Sudan, 25. o., in: Besenyő János: Országismertető Szudán, „Sereg Szemle” kiadvány, OOK-Press Kft, 2010, 65. o.

⁸ J.D.FAGE: Afrika története, Osiris Kiadó, Budapest, 2004, 131-133.

⁹ Richard Gray: The Cambridge history of Africa, 4. kötet, 75-79.o.

¹⁰ Besenyő János: Országismertető Szudán, „Sereg Szemle” kiadvány, OOK-Press Kft, 2010, 67.o., és J. ILIFFE: Africans, The History of a continent, Cambridge University Press, 2007, 55-56. o.

¹¹ J. ILIFFE: Africans, The History of a continent, Cambridge University Press, 2007, 169-170. o.

¹² független herceg

brit csapatok megtámadták Alexandriát és legyőzték az egyiptomi csapatokat, amely Egyiptom brit befolyás alá kerülésével végződött.¹³

A pénzügyi kudarc mellett azonban meg kell említeni, hogy Ismail kedive Szudán déli térségét új közigazgatási határokkal osztotta fel és 1874-ben Szudánhoz csatolta Darfúr Szultanátust.¹⁴ Emellett brit kezdeményezésre a kedive elkezdte felszámolni a rabszolgaság intézményét¹⁵ is, amely jelentős ellenérzést váltott ki a rabszolgavadászatból élő arab törzsek körében. Ezzel párhuzamosan megemlítendő, hogy az arab vagy arabizált törzsek nem muzulmánok körében történő rabszolgavadászata jelentősen növelte az etnikumok közötti feszültséget a térségben. Ismail kedive Charles George Gordon ezredest jelölte ki a térség biztonsági helyzetének javítására, akit Szudán kormányzójának nevezett ki. Gordon ezredes felszámolta a térségben zajló rabszolga kereskedelmet és elfojtotta a lázadásokat.¹⁶

Az egyiptomi pénzügyi és belpolitikai válság közepén 1881-ben Mohammed Ahmed Ibn Sayed Abd Allah szudáni dervis kijelentette, hogy ő Mahdi a megváltó, aki felszabadítja a muzulmánokat. A kartúmi vezetés nem vette komolyan szélsőséges iszlamista fenyegetést és kezelhető lázadásnak vélte azt. Mohammed Ahmed, aki szövetséget kötött a rabszolga-kereskedelmet támogató baggara törzsszel, majd a bedzsákkal is sorra megsemmisítette az ellene küldött egyiptomi csapatokat.¹⁷ A felkelés sikerét növelte, hogy az országban általános elégedetlenség volt az egyiptomi közigazgatási rendszer korrumpáltsága miatt. Ezért a szudáni lakosság támogatta a mahdistákat és az egyiptomi seregben szolgáló szudáni származású arabok közül többen csatlakoztak a mozgalomhoz. A helyzet megoldására az angol-egyiptomi vezetés Ismail egykori hivatalnokát Gordon tábornokot bízta meg a hatalom átadásával és a Szudánban tartózkodó brit-egyiptomi hivatalnokok és családjainak evakuálásának irányításával. Gordon tábornok azonban, félve a mahdisták Egyiptom elleni előretörésétől, védelemre rendezkedett be Kartúmban, amelyet azonban 1885-ben a mahdisták elfoglaltak.¹⁸ Ezt követően a mahdisták bevezették az iszlám jogrendszert és elutasítottak bármilyen törzsi megkülönböztetést. A mahdista állam, amely fő eszméje a török és az őket kiszolgálók elleni dzsihad volt, még közel 13 évig tudott független maradni.¹⁹ A meghirdetett dzsihad miatt az állam folyamatos fegyveres konfliktusban volt a szomszédos államokkal, amely a lakosság ellenérzéséhez, jelentős gazdasági hanyatláshoz és az 1890-es években bekövetkezett katonai kudarchoz követően a hadsereg morális és anyagi kimerüléséhez vezetett.

¹³ J.D.FAGE: Afrika története, Osiris Kiadó, Budapest, 2004, 312-317. o.

¹⁴ J.D.FAGE: Afrika története, Osiris Kiadó, Budapest, 2004, 314. o.

¹⁵ Egyiptom 1854-ben szüntette meg a rabszolga-kereskedelmet és 1860-ban tiltotta be azt Szudánban.

¹⁶ Besenyő János: Országismertető Szudán, „Sereg Szemle” kiadvány, OOK-Press Kft, 2010, 71-73. o., és J.D.FAGE: Afrika története, Osiris Kiadó, Budapest, 2004, 312-316. o.

¹⁷ 1883 El-Obayed, Sheikan síkság.

¹⁸ Besenyő János: Országismertető Szudán, „Sereg Szemle” kiadvány, OOK-Press Kft, 2010, 73-79. o.

¹⁹ J.D.FAGE: Afrika története, Osiris Kiadó, Budapest, 2004, 316-317. o.

1892-től Nagy-Britannia ismét jelentős katonai erőket mozgósított és közös egyiptomi-brit erőkkel a mahdista erők legyőzését követően megszállta Szudánt²⁰. Fontos tudni, hogy a britek által vezetett expedíciós haderőbe nagy számú dél-szudáni származású katonát is toboroztak, akik az elszenvedett veszteségeik miatt bosszút akartak állni az arab erőkön. Szudán – viszonylagos önállóságának megtartása mellett – 1899-ben egyesítésre került Egyiptommal, amely az Angol-Egyiptomi Kondominium részévé vált.²¹ Az új államalakulatban Nagy-Britannia új közigazgatási rendszert vezetett be, gazdasági reformokat indított és törekedett az etnikumok közötti összecsapások mérséklésére és letörte a lázadásokat.²² A szervezettebb közigazgatási intézményekben azonban továbbra is megmaradt az etnikai megosztottság, így a felsővezetői pozíciókba brit, a középvezetőibe egyiptomi, míg az alsóbb hivatalnoki rétegbe szudániak kerültek.²³ A brit-egyiptomi vezetés a gazdasági fejlesztéseket elsősorban az egyiptomi határ közelében, Észak-Szudánban valósították meg, így a déli területek továbbra is csak a hagyományos mezőgazdasági termelést folytatták. A britek továbbra is elfogadták a helyiek saria alapú törvénykezését, ugyanakkor a jogrendszer megreformálásával biztosították annak végrehajtásának ellenőrzését. A technikai lemaradást és az országbeli elszeparálódást az is fokozta, hogy az 1920-as években brit kezdeményezésre Dél-Szudánban a kartúmi vezetéstől különálló közigazgatási rendszert hoztak létre, tiltották a muzulmánok területre való bejárását és az iszlám hit terjesztését, valamint ezzel párhuzamosan támogatták a keresztény misszionáriusok tevékenységét.²⁴ Nagy-Britannia e mellett rendezte az ország határainak helyzetét is Etiópiával és Belgiummal – Belga Kongó (ma Kongói Demokratikus Köztársaság) tekintetében.²⁵ Darfúr vezetői, a mahdisták meggyengülését követően ismét önálló szultánságot alapítottak. Mivel az ország a Török Birodalom hűbérese volt, ezért az az első világháborúban hadat üzent Nagy-Britanniának. A britek kihasználva a helyzetet, szudáni-brit csapatokkal lerohanták Darfúrt, amelyet beolvasztottak Szudánba.

1922-ben Egyiptom függetlenné vált és kérdésessé vált Szudán hovatartozása. Az egyiptomi nacionalisták Szudán végleges annektálása mellett érveltek az elhúzódo brit-egyiptomi tárgyalásokon. A tárgyalások ellentmondásossága miatt Egyiptomban tüntetések, míg Szudánban zavargások törtek ki. 1924-ben egyiptomi nacionalisták merényletet követtek az egyiptomi és a szudáni angol csapatok főparancsnoka ellen, amelyet követően Nagy-Britannia követelte az egyiptomi csapatok és hivatalnokok azonnali kivonását Szudánból.²⁶ Az egyiptomi erők kivonulása után a brit vezetés felállította a szudáni védelmi erőket és

²⁰ J. ILIFFE: *Africans, The History of a continent*, Cambridge University Press, 2007, 197. o.

²¹ Gabriel Warburg: *The Sudan, Egypt and Britain, 1899-1916*, Taylor & Francis, Ltd., 1973

²² A brit csapatok 1903-ban Kordofánban egy új „Mahdi ellen”, 1904-ben Bahr el Ghazalban szandeh törzs ellen, 1908-ban Sennarban, míg 1911-1912-ben a Szobat-folyó vidékén verték le a többször vallásalapú felkeléseket. in: Sík Endre: *Fekete Afrika története*, II. kötet, Akadémia Kiadó, Budapest, 1964, 61.o.

²³ J.D. Fage, A.D. Roberts, Roland Anthony Oliver: *The Cambridge History of Africa*, 7. kötet, 757. o., in: Besenyő János: *Országismertető Szudán*, „Sereg Szemle” kiadvány, OOK-Press Kft, 2010, 80. o.

²⁴ Mohamed H. Fadlalla: *Short History of Sudan*, iUniverse Inc., 2004, 32-34. o.

²⁵ J.D.FAGE: *Afrika története*, Osiris Kiadó, Budapest, 2004, 317-21. o.

²⁶ Sík Endre: *Fekete Afrika története*, II. kötet, Akadémia Kiadó, Budapest, 1964, 267-270.

megszilárdította térségbeli politikai-gazdasági hatalmát. 1936-ban, a világpolitikai események nyomására, Nagy-Britannia és Egyiptom megújították államközi Szövetségesi Egyezményüket (Treaty of Alliance), amely alapot biztosított az egyiptomi csapatok újbóli szudáni állomásoztatására, sőt egyiptomiak földszerzésére is. Szudán hovatarozása ezzel még nem oldódott meg, hiszen Egyiptom továbbra is igényt támasztott Szudán anektálására, míg Nagy-Britannia részéről felmerült még a dél-szudáni tartományok Ugandához vagy Kenyához való csatolásának terve is.²⁷ Szudáni oldalon szintén nem volt egységes a függetlenség megítélése, sőt jelentős befolyással bíró szövetségek támogatták Egyiptommal való egyesülés tervét is.²⁸ A második világháború alatt a brit vezetés megnyitotta a déli területeket az északi arabok előtt és nagyobb önállóságot adott a helyi önkormányzatoknak.

1945-ben újra kezdődtek az brit-egyiptomi tárgyalások Szudán Egyiptomhoz csatolásáról. 1946-ban a felek kompromisszumos megoldásra jutottak, ugyanakkor a javaslatok tartalmát a felek továbbra is önhatalmúlag értelmezték.²⁹ A kibékíthetetlen ellentétek miatt az egyiptomi kormány a kérdést az ENSZ Biztonsági Tanácsa elé vitte, amely Szudán önrendelkezési joga mellett érvelt. A tárgyalások mellett Nagy-Britannia szudáni partnereivel együttműködve kidolgoztatta, majd életbe léptette a Szudáni Törvényhozó Testület és Végrehajtó Tanács létrehozására vonatkozó kormányrendeletet.³⁰ 1948-ban a Testületben a britek által támogatott Umma párt szerezte meg a vezető szerepet. Ezt követően brit jóváhagyással megalakult az északi és a déli területek közös parlamentje, valamint elkezdődött a szudáni Alkotmány tervezetének elkészítése. A britek támogatták az ország önrendelkezési jogát, ugyanakkor a kül- és hadügy továbbra is az ő kezükben maradt. Egyiptom tiltakozott a két ország megegyezése ellen és 1950-ben felmondta az a 1899. évi kondomíniumról szóló és az 1936. évi szövetségességről szóló szerződéseket. Az egyiptomi hatalomváltás hatására 1953-ban Nagy-Britannia és Egyiptom aláírta Szudán önrendelkezési jogáról szóló egyezményt (Anglo Egyptian Accord), amely lehetőséget adott az új választások kiírására, és három éves átmeneti időszakot követően az ország függetlenségének kinyilvánítására.³¹ Az új választást a Nemzeti Egység Pártja nyerte, amely a kormány alakítása során csak négy posztot biztosított a déli területek képviselőinek, akik így elvesztették valós érdekképviseletüket.³² Ennek következményeképpen az ország hivatalos nyelvává az arab vált, a déli közhivatalok képviselőit és a déli katonai alakulatok vezetői posztjait északiakkal töltötték fel. A rendelkezések ellen a déliek fellázkodtak, amelyet a kormányerők gyorsan elfojtottak.

²⁷ Mohamed H. Fadlalla: *Short History of Sudan*, iUniverse Inc., 2004, 36. o.

²⁸ A khatmijja szufi rend vezette Nemzeti Egység Pártja (National Unionist Party – NUP) Egyiptommal való egyesülést támogatta. in: Peter Malcolm Holt, M.W. Daly: *A history of the Sudan*, 132-133.o., in: Besenyő János: *Országismertető Szudán*, „Sereg Szemle” kiadvány, OOK-Press Kft, 2010, 86. o.

²⁹ Nagy-Britannia Szudán önrendelkezési jogáról, míg Egyiptom Szudán anektálásáról beszélt.

³⁰ 1948. december.

³¹ Sík Endre: *Fekete Afrika története*, IV. kötet, Akadémia Kiadó, Budapest, 1973, 179-190.

³² Mohamed H. Fadlalla: *Short History of Sudan*, iUniverse Inc., 2004, 36-38. o.

A Ismail L. Azhari szudáni miniszterelnök, 1954-ben kezdeményezte a brit-egyiptomi csapatkivonást az országból, amely 1955 végére fejeződött be. Hosszas brit-egyiptomi-szudáni egyeztetéseket követően Azhari 1955. december 19-én Szudán függetlenné nyilvánításáról szóló indítványt terjesztett a szudáni parlament elé, amely megszavazta azt. 1956. január 1-én Szudán független állammá vált.³³

Szudán-Dél-Szudán

1955-ben az országban lévő etnikai és vallási feszültségek, valamint a társadalmi megosztottság miatt háború tört ki Szudán északi és déli államai között. A konfliktus elmélyüléséhez nagymértékben hozzájárult az ország brit megszállása alatt kialakított közigazgatási rendszere, amely a két országrészben elkülönülve működött. A háború 1972-ben ért véget, amikor a felek békeegyezményt kötöttek Addisz-Abebában.³⁴

1977-ben Szudán kormánya bevezette az iszlámtörvénykezést, amely újabb társadalmi feszültségekhez vezetett. 1983-ban ismét kiéleződtek az ellentétek a két országrész között, miután Nimeri elnök olyan föderatív állammá szervezte át Szudánt, amely magába foglalta Dél-Szudán területét. A déli államok az Addisz-Abebában megszerzett autonómiájuk elleni lépésként értelmezték a kezdeményezést. Ezt követően a déliek megalakították a Szudáni Népi Felszabadítás Mozgalmat/Hadsereget (SPLM/A).³⁵ amely fegyveres csoportjaival harcot indított Dél-Szudán függetlenségéért.

2. sz. kép: Szudán és Dél-Szudán az elszakadást megelőzően
in: http://www.vasarnapihitek.hu/friss/delszudan_szudan_afrika_haboru,
(letöltés ideje: 2013.10.8.)

Az évek során a nemzetközi közösség határozottan követelte a felek közötti megbékélést, amely hatására a kormány és a SPLM/A aláírta a Machakos Protokollt (MP)³⁶. A békeegyezmény végrehajtásának ellenőrzésére az ENSZ BT 2005. évi

³³ Sík Endre: Fekete Afrika története, IV. kötet, Akadémia Kiadó, Budapest, 1973, 193-198.

o.

³⁴ Az egyezmény autonómiát biztosított a déli államok részére.

³⁵ SPLM/A – (Sudan People's Liberation Movement/Army – Szudáni Népi Felszabadítási Mozgalom/Hadsereg).

³⁶MP – (Machakos Protocol). A keretegyezmény szerint Szudán déli része önálló államigazgatási területté válik hat évig, majd referendum kiírását követően a helyi lakosok

1590. határozatában felállította az Egyesült Nemzetek Szervezetének Szudáni Misszióját (UNMIS).³⁷

2005-ben a kormány és a SPLM/A között folytatódtak a tárgyalások Kenyában, amelynek eredménye az Átfogó Békeegyezmény (CPA)³⁸ aláírása volt. A CPA rendelkezett a hatalom megosztásáról, a javak elosztásáról, az abyei, a dél-kordofáni és a kék-nílusi konfliktusok rendezéséről, és biztonságérősítő lépésekről.

A kormány több esetben kísérletet tett a CPA végrehajtási fázisának késleltetésére, viszont 2011-ben Szudán déli régiójában népszavazást tartottak a terület elszakadásáról. A népszavazáson résztvevők 99%-a Dél-Szudán függetlensége mellett tette le voksát. Dél-Szudán elszakadását hivatalosan ugyan elfogadta Szudán, ellenben számos területen nem történt megegyezés a felek között. Például a két ország határvonalának rendezése,³⁹ olajbevételek és kiadások egyeztetése⁴⁰, a lakosság állampolgárságának véglegesítése⁴¹.

Az olajbevételek körüli vita 2012 közepén a két országot az újabb háború szélére sodorta. A felek felismerve egymásra utaltságukat 2012 végén Szudán és Dél-Szudán képviselői több alkalommal tárgyaltak. A felek megegyeztek a dél-szudáni olajexport újraindításáról, egymás valutájának elismeréséről, és demarkációs vonal létrehozásáról. A kezdeményezést megerősítette, hogy a dél-szudáni parlament is jóváhagyta a Szudánnal kötött határ- és olaj megállapodást.

2013 elején Szudán és Dél-Szudán képviselői elkötelezték magukat – az eddigiekben csak elviekben elfogadott – demilitarizált övezet létrehozása mellett⁴².

szavazhatnak a terület Szudánból való kiválásáról és önálló állam létrejöttéről, valamint a felek egyenlően részesednek az olajbevételekből.

³⁷UNMIS – (United Nations Mission in Sudan – ENSZ Misszió Szudánban). A misszió feladatai: tűzszünet megfigyelése, az SPLA és a kormány közös integrált szervezetének támogatása és monitorozása, támogatás a fegyveres csoportok lefegyverzésében, a nemzeti és a déli rendőrség újrászervezése, az emberi jogok és a törvény elismerésének előmozdítása, a 2011-es függetlenségi választás feltételeinek megteremtésének és a kitelepítettek, valamint a menekültek visszatérésének elősegítése, aknamentesítés.

³⁸ CPA – (Comprehensive Peace Agreement – Átfogó Béke Egyezmény). Az egyezmény magába foglalja még az alábbiakat: The Protocol on security arrangements (Biztonsági Intézkedések Protokollja, 2003), The Protocol on wealth-sharing (Javak megosztásának Protokollja, 2004), The Protocol on Power-sharing (Hatalommegosztás Protokollja, 2004), The Protocol on the resolution of conflict in southern Kordofan/Nuba Mountains and the Blue Nile States (Dél-Kordofán/NUba Hegyek és a Kék Nílus Államok konfliktuskezelési Protokollja, 2004), The Protocol on the resolution of conflict in Abyie (Abyie konfliktuskezelés Protokollja, 2004).

³⁹ A CPA értelmében dönteni kellett volna például Abyei térség hovatartozásáról. Abyei az egyik leggazdagabb olajlelőhely Szudánban.

⁴⁰ Az olajlelőhelyek 75 százaléka Dél-Szudánban található. Dél-Szudán nem rendelkezik exportra használható infrastruktúrával, ezért Port Sudan kikötőjét és Szudán kőolajvezetékét veszi igénybe.

⁴¹ Szudáni csapatok közel 170000 lakost üldöztek el Abyei és Dél-Kordofán térségekből.

⁴² Terv szerint április 4-ig fegyvermentessé kell tenni a két ország közötti ütköző zónát. Az ütköző zóna létrehozása létfontosságú a kőolaj-kitermelés és – export újraindításához.

Dél-Szudán – ENSZ – EU – Szudán

Szudán 2005-ben hozzájárult ahhoz, hogy az ENSZ békefenntartó missziót telepítsen az ország déli régiójában.

Az ENSZ folyamatosan meghosszabbította az UNMIS mandátumát, amelyet 2011-ben jogutódja (UNMISS)⁴³. követett. A misszió feladatait – anyag, eszköz és létszám hiány miatt – azonban csak korlátozottan tudta végrehajtani⁴⁴. Az ENSZ csapatok látszólagos tétlensége miatt a helyi vezetők a nemzetközi szervezetet is vádolják a kialakult helyzetért. Emellett 2011-ben az ENSZ – reagálva a Szudán Abyei régióban kialakult konfliktusra – létrehozta a térség védelmét szolgáló belső biztonsági erőt (UNISFA)⁴⁵ is.

Az ENSZ BT 2012-ben jóváhagyta az AU által javasolt Szudánt és Dél-Szudánt érintő „roadmap”-et és felszólította a dél-szudáni kormányt az együttműködésre és a 2011-ben – mindkét fél által jóváhagyott – Biztonságos Fegyvermentes Határövezet⁴⁶ létrehozásának végrehajtására.

A térség stabilitásának elősegítése érdekében az EU 2012-ben úgy döntött, hogy a Közös Biztonság és Védelempolitika keretében felállítja EU – Dél-Szudán légiközlekedés-védelmi misszióját (EUAVSEC – Dél-Szudán)⁴⁷ Jubában. A misszió célja, hogy az EU szakértői támogatással hozzájáruljon Dél-Szudán légiközlekedésének biztonságához a jubai nemzetközi repülőtéren és létrehozson egy légi-biztonsági szervezetet a szállítási minisztériumon belül. Az EUAVSEC tagjai kiképezik és mentorálják a biztonsági szervezet állományát, valamint hozzájárulnak a légi biztonsághoz kötődő koordinációhoz. A misszió közel 60 fővel hajtja végre feladatát 2014 januárjáig.

Kihívások

A két ország határán terül el több olajlelőhely is, amelyek hovatarozásáról nem történt érdemi egyeztetés a kormányok között. A felek kihasználva a bizonytalanságot, fegyveres erőket is bevetnek azok birtoklásáért.

Szudán és Dél-Szudán egymást vádolja a kormányellenes fegyveres csoportok anyagi, technikai támogatásáért. A csoportok a két ország felségterületét használják felkészülési helyként, majd onnan intéznek támadást a kormányerők ellen.

⁴³ 2011. ENSZ BT 1996. határozata. 2012-ben az ENSZ BT 2057. határozatában meghosszabbította a misszió mandátumát 2013. július 15-ig.

⁴⁴ Az előzőekben említett dél-szudáni etnikai-gazdasági konfliktusok során az ENSZ csapatok ugyan kitelepültek az érintett térségbe, de nem voltak képesek a lakosok védelmére.

⁴⁵ 2011. ENSZ BT 1990. határozata. A művelet célja a két ország határának ellenőrzése a térségben. A UNISFA fel van hatalmazva a polgári lakosság és a humanitárius szervezetekben dolgozók védelmére

⁴⁶ SDBZ – (Safe Demilitarised Border Zone – Biztonságos Demilitarizált Határövezet).

⁴⁷ EUASEM – (EU Aviation Security Mission – South-Sudan – Dél-Szudán légiközlekedés-védelmi misszió).

Dél-Szudán – a rendőri és katonai erők hiányosságai miatt – nem képes kezelni a közösségek közötti fegyveres összecsapásokat. A helyzetet súlyosbítja, hogy a probléma szorosan köthető a lakosság szegénységéhez, azok kezében lévő nagymennyiségű fegyverhez, a korlátozott erőforrásokért (víz, föld)⁴⁸ folyó küzdelemhez, és az említett független biztonsági intézmények és helyi kormányzati szervek hiányához⁴⁹. Emellett a kormány a támadások kivizsgálása és adekvát szankciók életbeléptetése helyett, általános amnesztiát alkalmaz.⁵⁰ A bizalomerosztó intézkedések nélkülözése és az említett hiányosságok az etnikumok közötti konfliktusok mélyüléséhez etnikai tisztogatáshoz⁵¹ vezethet.

Dél-Szudán nem rendelkezik megfelelő oktatási és szociális intézményi háttérrel. Dél-Szudán fejlesztési statisztikái szerint minden 50 gyerekből egy végzi el az általános iskolát és a felnőtt lakosság 85 százaléka írástudatlan. Emellett a közszférára általánosan jellemző a magas korrupció.

Darfúr

A darfúri konfliktus megértéséhez mindenképpen látnunk kell a térség történelmét, ugyanakkor a cikk terjedelmi korlátai miatt csak a legfontosabbakat emeljük ki.

XVII. században alakul meg az első, fur nemzetiség által alapított Keira államalakulat a térségben, amely elsősorban nyugati szomszédjával Wadaival kerül összeütközésbe. Ezt követően a XVIII. században Darfúr uralkodói keleti irányba indítanak támadásokat, amelynek eredményeképpen anektálja Kordofánt. 1820-as években Muhammad Ali egyiptomi kormányzó csapatai elfoglalták a Fundzs Királyságot, majd megtámadják Darfúrt amelytől csatolja Kordofánt. 1874-ben az egyiptomi-szudáni erők lerohanják Darfúrt, amely a hódítók hűbéresévé válik. Ezt követően a darfúri nemesség és a lakosság ellenállási tevékenységet folytatnak, aminek végül a mahdista erőknek való behódolás vet véget. 1898-ban a brit erők leverik a mahdista fegyvereseket, amely hatalmi vákuumot hoz létre a térségben. A helyzetet kihasználva Ali Dinar kikiáltja a Darfúri Szultánátust. Mivel a Szultánátus a Török Birodalom vazallusa volt, ezért az első világháborúban hadat üzent Nagy-Britanniának, aki emiatt 1916-ban lerohanja, majd Szudánhoz csatolja Darfúrt. Ezt követően 1921-ben Nyalában szerveződik egy messiás felkelés, amely letörését követően megszilárdul a brit közigazgatási rendszer a térségben. Szudán

⁴⁸ A területen élő népcsoportok egyik legfőbb foglalkozása a tehénpásztorkodás. A törzsek egymás közötti rivalizálása során marhalopásokat követnek el, ami súlyos személyi veszteségekkel jár együtt. 2006-ban az SPLM/A lefegyverzett és a szervezetbe beolvasztott több milíciát, többek között a Fehér Hadsereget is (White Army). A törzsek közötti folyamatos fegyveres összecsapások miatt, azok újraszervezték és felfegyverezték magukat.

⁴⁹ In: PSCR, No.31, February 2012

⁵⁰ In: PSCR, No.31, February 2012

⁵¹ 2011. december 23. és 2012. január 5. között volt Dél-Szudán eddigi legnagyobb belső fegyveres összecsapása, amely során a Lou Nuer törzs Fehér Hadseregének tagjai rajtaütöttek számos, a Murle törzshöz tartozó falun Jonglei tartományban. Az incidens során 3000 személy életét veszítette, 60 ezer elmenekült. A két törzs közötti összecsapások 2008 óta folyamatosan zajlanak.

függetlenségének kikiáltásáig Darfúr a déli tartományokhoz hasonló „elzárt körzet” előnyeit élvezhetik.⁵²

Amint az a rövid áttekintésből látható, Darfúr és annak lakossága hosszú ideig önálló szultanátusként létezett. Darfúr Szudánba való annektálása területileg ugyan megtörtént, viszont a lakosság körében továbbra is él a térség függetlenségének tudata. Ezek figyelembe véve ismertetjük Szudán függetlenné válása után bekövetkezett eseményeket.

1970-től Szudán nyugati térségében a megoldatlan gazdasági, etnikai problémák fegyveres összecsapásokhoz vezettek a földművelő és a pásztorkodással foglalkozó törzsek között. A helyzetet súlyosbította, hogy a 90'-es években a muzulmán kormány a fennálló problémákat arab fegyveres milíciák (pl.: Janjaweed) felfegyverzésével és támogatásával, valamint a lakosság etnikai és vallási összetételének megváltoztatásával akarta kezelni. Válaszul a kormány lépéseire a darfúri törzsek fellázadtak. 2003-ban a Szudáni Felszabadítási Mozgalom/Hadsereg (SLM/A)⁵³ és az Igazság és Egyenlőség Mozgalom (JEM)⁵⁴ fegyveresei rendszeresen támadták a kormány erőket és annak arab nomád szövetségeseit a Janjaweedokat.

A Janjaweed milícia tevékenysége miatt az ENSZ BT 2004-ben vizsgálatot rendelt⁵⁵ el, a feltételezett darfúri tömegmészárlás ügyében. Ezt követően több ország⁵⁶ a harcok befejezésére és a Janjaweedok lefegyverzésére szólította fel a kormányt. Az ENSZ BT 1556. határozatában fegyverkereskedelmi tilalmat rendelt el a nem kormányzati erők számára. A későbbiekben az ENSZ BT – orosz és kínai nyomásra – új határozatában⁵⁷ az SLM/A-t és JEM ellenálló mozgalmakat szólította fel a harcok beszüntetésére. 2005-ben az ENSZ BT utazási tilalommal és javak befagyasztásával büntette a darfúri tüzszünet megsértésével vádoltakat, valamint a feltételezett mészárlás ügyét⁵⁸ átadta az Nemzetközi Büntetőbíróságnak (ICC).⁵⁹ Ezt követően az ICC 2007-ben elfogató parancsot adott ki Ahmed Harun, a szudáni kormány volt belügyminisztere és Ali Muhammad Ali Abdel-Rahman, a Janjaweed milícia volt parancsnoka ellen. 2009-ben az ICC elrendelte Omar Haszan Ahmed al-Bashir szudáni elnök letartóztatását a térségben elkövetett emberiség elleni és háborús bűncselekmények miatt.

2004-ben az ország nyugati részén folytatódtek az összecsapások a kormányhű csoportosulások és az SLM/A valamint a JEM fegyveresei között. A biztonsági és a humanitárius helyzet romlása miatt az ENSZ főtitkár katonai

⁵² Besenyő János: Országismertető Szudán, „Sereg Szemle” kiadvány, OOK-Press Kft, 2010, 126-127. o. és J.D. FAGE: Afrika története, Osiris Kiadó, Budapest, 2004, 311-312. o.

⁵³ SLM/A – (Sudan Liberation Movement/Army – Szudáni Felszabadítási Mozgalom/Hadsereg)

⁵⁴ JEM – (Justice and Equality Movement – Igazság és Egyenlőség Mozgalom)

⁵⁵ 2004. ENSZ BT 1556. határozata. Nem specifikus szankciók kilátásba helyezése Szudán olaj érdekeltségei ellen.

⁵⁶ Algéria, Angola, Brazília, Fülöp-szigetek, Kína, Oroszország, Pakisztán.

⁵⁷ 2004. ENSZ BT 1574. határozata.

⁵⁸ 2005. ENSZ BT 1593. határozata.

⁵⁹ ICC – (International Criminal Court – Nemzetközi Büntetőbíróság)

beavatkozással fenyegette meg a szudáni kormányt és követelte a Janjaweed milícia lefegyverzését⁶⁰. 2004-ben az AU⁶¹ és a szudáni kormány megegyezett, hogy a darfúri övezetbe megfigyelőket (AMIS I)⁶² telepít. Az AMIS I a korlátozott anyagi és személyi források miatt nem volt képes ellátni a kitűzött feladatokat.⁶³ 2005-ben az AU és a szudáni kormány újabb tárgyalások során megegyeztek, hogy a növelik a misszió létszámát és kiterjesztik annak feladatkörét⁶⁴. Az AMIS II⁶⁵ nagyobb létszáma ellenére sem volt képes teljes körűen ellátni feladatát, mivel a létszám arányok és a felelősségi terület nagysága aránytalan volt. Ezen felül az AMIS II munkáját akadályozta a darfúri infrastruktúra hiánya, a mandátum tartalmának tisztázatlansága és a fogadó felek érdektelensége, ellentevékenysége. A fenti problémák kezelésére az AU AMIS III. programjában már egy sokkal robusztusabb⁶⁶ békefenntartó egység telepítését tűzte ki célul, amely létszámot folyamatosan akarta növelni az ENSZ által jóváhagyott keretig.⁶⁷

2006-ban a kormány és az SLM/A aláírta a Darfúri Békeegyezményt (DPA)⁶⁸, amely lehetőséget teremtett egy ENSZ békefenntartó misszióhoz. A szudáni kormány - többszöri elutasítása után – 2007-ben végül beleegyezett ENSZ csapatok Darfúrhoz való telepítésébe. Az AU és az ENSZ közötti egyeztetéseket⁶⁹ követően 2007-ben az ENSZ BT jóváhagyta⁷⁰ az AMIS missziót követő közös AU-ENSZ műveletet (UNAMID)⁷¹ Darfúrhoz.

2007-ben a lázadó csoportok közös képviselőikről és céljaikról egyeztettek Tanzániában és Líbiában. A kezdeményezés eredménye, hogy a felek egyetértettek a polgárháború áldozatainak kárpótlási igényének beadványáról és Darfúr

⁶⁰ 2004. 1556 ENSZ határozat.

⁶¹ Szudán belső konfliktusainak kezelésekor elsősorban az AU intézményét fogadja el közvetítőként és segítőként a nemzetközi közösség részéről.

⁶² AMIS I. – (African Union Mission in Sudan – Afrikai Unió Misszió Szudánban). ENSZ BT 2004. évi 1564. határozata. Terv szerint először 120 megfigyelőnek kellett volna részt vennie a feladatban. A biztonsági helyzet romlása miatt az AU 300 fős ruandai-nigériai könnyűfegyverzetű lövész alegységet szervezett a megfigyelők védelmére.

⁶³ A tüzszünet betartásának ellenőrzése a felek között, fegyveresek visszaállítására a polgári életbe, aknamentesítéshez szükséges követelmények meghatározása, tüzszünettel kapcsolatos jelentések értékelése.

⁶⁴ Az elsődleges terv szerint 3770 fő vett volna részt a misszióban, azonban 2005 márciusában is csak 2200 fő volt az AMIS II állományában.

⁶⁵ Dél-Afrikai Köztársaság is csatlakozott a misszióhoz egy lövész századdal, egy műszaki csoporttal, valamint megfigyelőkkel és törzstisztekkel.

⁶⁶ A 3600 fős kontingens tervet 7700-ra módosította.

⁶⁷ 12000 fő.

⁶⁸ DPA – (Darfur Peace Agreement – Darfúri Béke Egyezmény).

⁶⁹ 2007-ben az AU jelentette, hogy az AMIS tagokat ért támadások, a katonák fizetésének folyamatos kiesése és hadifelszerelés hiányosságai miatt a misszió nem képes elérni kitűzött célját.

⁷⁰ 2007. ENSZ BT 1769. határozata.

⁷¹ UNAMID – (United Nations African Union Mission in Darfur – ENSZ-AU Misszió Darfúrhoz). Az AMIS misszió teljesen beolvadt az UNAMID-ba. Az új szervezet minden szükséges eszközzel megvédi a lakosságot, a humanitárius szervezetek tagjait és magukat. Az ENSZ BT 1769. határozatában 26000 fős békefenntartó erő telepítését engedélyezte a térségbe.

autonómiájának kérdésében. A találkozók eredményességét azonban negatívan befolyásolta, hogy főbb ellenálló csoportok vezetői nem jelentek meg a tárgyalásokon.

2008-ban a szudáni kormányerők és arab milíciák megtámadtak több lázadókézen lévő települést Darfúr régióban. Válaszul a lázadók támadást hajtottak végre Kharotum környéki települések ellen és műveleteik kiterjesztésével fenyegették a fővárost. A fegyveres összecsapások mindkét részről súlyos áldozatokkal jártak.

2009-ben a térség biztonsági helyzetének viszonylagos javulása lehetővé tette a béketárgyalások előkészítését. 2010-ben és 2011-ben a lázadó vezetők (LJM⁷² és JEM) több alkalommal tárgyaltak a szudáni vezetéssel és nemzetközi mediátorokkal Dohában. Az felek előrelépésként értékelték a tárgyalások folytatását, ugyanakkor érdemi megegyezés nem született a lázadók által követelt darfúri regionális hatóság és annak vezetői posztjának, az alelnöki pozíció létrehozásáról. Márciusban a kormány bejelentette, hogy további kettő tartományt hoz létre Darfúr régióban,⁷³ ami a felek közötti feszültség mélyülését okozta. Ezt követően a mediátorok új DPA-t dolgoztak ki, amely tartalmazta a darfúri regionális hatóság és az alelnöki pozíció létrehozását. A LJM és a szudáni kormány elfogadta és aláírta az új kezdeményezést, az SLM/A viszont elutasította azt.

2012-ben a régió biztonsági helyzete tovább romlott, amely hatására az ENSZ BT az UNAMID misszió további bővítéséről döntött⁷⁴.

2013-ban az SLM/A és a JEM ismét támadta a szudáni kormány erőit Dél-Darfúrban és Észak-Kordofánban.

Kihívások

A kormány és a lázadó csoportosulások közötti tárgyalásokat beárnyékolja, hogy a kormány által felfegyverzett arab milíciák nem csak a kormány hívására, hanem önállóan, saját érdekeiket szem előtt tartva is támadásokat hajtanak végre a nem arab lakosság és riválisaik ellen. Továbbra is fennálló probléma, hogy több etnikum lakhelye nem egyezik az országhatárokkal, így az etnikumok közötti összecsapások könnyen áttekintődnek a szomszédos országokra⁷⁵ és a kormányok sajátos érdekeik szerint beavatkoznak egymás belügyeibe.⁷⁶

⁷² LJM – (Liberation and Justice Movement – Felszabadítási és Igazság Mozgalom). Az LJM 10 kisebb lázadó csoportból alakult 2010-ben.

⁷³ Ezzel öt tartományból állna Darfúr. A kormány az átláthatóbb és hatékonyabb közigazgatás megteremtésére hivatkozik, míg az ellenálló csoportok befolyásuk korlátozását, és népcsoportjaik megosztását látják a kezdeményezésben.

⁷⁴ 2012. ENSZ BT 2062. határozta. Jelenleg 21350 fő vesz részt a műveletben.

⁷⁵ Lásd Csád-Szudán konfliktus sorozat 2006-2007-ben.

⁷⁶ 2008-ban Csád és Szudán is megvádolta egymást kormányellenes csoportok támogatásával, amikor a lázadó csoportok kormányerőket támadtak a fővárosokban (N'Djamena és Khartoum).

A Térség

Környező országok

Közép-afrikai Köztársaság

A szudáni polgárháború során az SPLM/A több esetben elhagyta az ország területét és bázisokat alakított ki a Közép-afrikai Köztársaságban. SPLM/A itt hajtotta végre csoportjainak újrászervezését és készült fel a szudáni kormányerők elleni műveletekre. A szudáni kormány számos alkalommal vádolta a Közép-afrikai Köztársaság vezetését az SPLM/A támogatásával, akik ezt a határok ellenőrzésének nehézségével utasították vissza.⁷⁷

Az ENSZ a térség polgári lakosságának védelmére létrehozta a MINURCAT missziót⁷⁸ 2007-ben, amelyhez az EU is csatlakozott EUFOR⁷⁹ missziójával. A műveletek keretében a felek megfigyelőket küldtek Kelet-Csádba és a Közép-afrikai Köztársaság észak-keleti térségébe. 2010-ben Csád kérte az ENSZ művelet befejezését, amely az ENSZ BT 2010 évi 1923. határozata alapján 2010-ben befejeződött.

Csád

A két ország kapcsolatára nagy hatást gyakorol a térségben található nem-arab törzsek helyzete. A jelenlegi csádi vezetés annak a Zaghawa törzsnek a tagjai, amelynek részei a két ország határának mindkét oldalán élnek. A 90'-es években ennek okán a szudániak elősegítették a Zaghawa törzshöz tartozó Idriss Déby elnök hatalomra jutását és kiegyensúlyozott kapcsolat alakult ki az országok között.

2003-ban a szudáni kormány arab törzsek és félkatonai szervezetek felfegyverzésével és támogatásával próbálta visszaszorítani Darfúrban élő nem-arab törzsek kezdeményezéseit, amely a darfúri konfliktus elmélyüléséhez vezetett. A fegyveres összecsapások átterjedtek Csádra is. A konfliktus ideiglenes megoldásaként a felek tűzszüneti egyezményt írtak alá és megegyeztek az ellenálló csoportok támogatásának felfüggesztéséről.⁸⁰

A megegyezés ellenére a szudáni Janjaweed milícia tagjai továbbra is folytatták akcióikat a nem-arab törzsek ellen Szudánban és Csádban, ezért a két ország viszonya ismét feszültté vált. A csádi vezetés a milíciák támogatása miatt 2005-ben hivatalosan hadüzenetet küldött a szudáni kormánynak. Válaszul a szudáni vezetés Csádot a JEM és az SLA fegyvereseinek segítségével vádolta meg. Ezt követően a két ország képviselői több bizalomerősítő kezdeményezést dolgoztak ki és tűzszüneti megállapodást léptettek életbe (2004., 2006.).

⁷⁷ 2001-ben a CAR az 1000 km-t meghaladó határszakaszt mindösszesen 4000 fővel ellenőrizte.

⁷⁸ MINURCAT – (United Nations Mission in the Central African Republic and Chad – ENSZ Misszió a Közép-afrikai Köztársaságban és Csádban). ENSZ BT 2007. évi 1778. határozata.

⁷⁹ Az EUFOR mandátuma 2009-ben lejárt.

⁸⁰ 2003-ban.

2006-2007-ben Szudán és Csád több esetben felfüggesztette állami szintű kapcsolatait egymással, mert a kormányok ismét egymást vádolták az ellenzéki fegyveres csoportok támogatásával⁸¹ és tiltakoztak akcióik ellen. A felek 2007-ben újabb fegyverszüneti megállapodást kötöttek.

2008-ban az ellenálló mozgalmak⁸² a szemben álló fél fővárosát támadták. Mindkét kormány a támadásokat a másik fél belügyekbe való beavatkozásaként ítélte meg. 2009-ben a felek ismét megerősítették szándékukat, hogy nem avatkoznak be egymás belügyeibe.

A két ország kapcsolatát jelenleg is nagymértékben meghatározza Darfúr biztonsági helyzete. A térségben lévő megoldatlan etnikai, vallási, gazdasági problémák miatt törzsek közötti összecsapások folytatódnak, amelyeket az ellenérdekelte országok továbbra is kihasználnak. Az UNAMID jelenléte hozzájárul a fegyveres milíciák és törzsek megfigyeléséhez, elősegítve a térségbeli konfliktusok számának csökkentését. Az UNAMID létszáma és a felelősségi terület nagyságának aránytalansága miatt, az arab fegyveres milíciák azonban továbbra is támadják a határmenti nem-arab törzseket.

Régió

Dél-Szudán – Kongói Demokratikus Köztársaság – Szudán – Uganda

2007-ig a térség országai több esetben felhasználták az szomszédos államok területén működő ellenálló mozgalmakat belső hatalmuk megszilárdítására és régióbeli politikai előny szerzésére. Többek között Uganda az Úr Ellenálló Hadseregének (LRA)⁸³ támogatásával vádolta Szudánt, míg az az SPLM/A-nek nyújtott segítséget róta fel. A két ország közötti kapcsolat 1995-ben érte el mélypontját, amikor is megszakítottak minden kormány szintű kapcsolatot egymással. A két ország közötti feszült kapcsolat 2002-ben enyhült, amikor is a szudáni vezetés megengedte ugandai csapatoknak, hogy LRA csoportokat számoljanak fel Szudánban.⁸⁴

2008-ban a Kongói Demokratikus Köztársaság és Uganda elindította „Mennydörgő Vihar” fedőnevű műveletet, amelynek célja a Kongói Demokratikus Köztársaság területén rejtőző LRA csoportok felszámolása volt. A művelet eredménye, hogy az LRA részekre szakadt, ugyanakkor vezetőjét nem sikerült elfogni és a csoport támadásokat hajtott végre a lakosság ellen. A művelet

⁸¹ A csádi kormány a Janjaweed törzs folyamatos határsértései és támadásai ellen tiltakozott a szudáni kormánynál. Szudániak a csádi haderő határ menti akcióit kritizálta.

⁸² 2008 februárban a [Union of Forces for Democracy and Development](#) (UFDD – Egyesült Erők a Demokráciáért és a Fejlődésért), the [Union of Forces for Democracy and Development-Fundamental](#) (UFDDF - Egyesült Erők a Demokráciáért és az Alapvető Fejlődésért) a [Rally of Democratic Forces](#) (RDF - Demokratikus Erők Gyűlése) félkatonai szervezetek támadták N'Djamenát, Csád fővárosát; míg májusban a JEM tette ugyan ezt Szudán fővárosa ellen.

⁸³LRA – (Lord's Resistance Army – Az Úr Ellenálló Hadserege)

⁸⁴ „Iron Fist” művelet.

sikertelenségének egyik fő oka az országok hadseregei közötti együttműködés hiánya volt. 2012-ben ezért Brian L. Losey ellentengernagy, az Amerikai Egyesült Államok Afrikai Különleges Műveleti Parancsnokság (SOCAFRICA)⁸⁵ parancsnoka, mentori és technikai támogatást ígért a konfliktusban érintett országoknak, az LRA végleges felszámolásához.

A térség országai jelenleg közös erőfeszítéseket tesznek a félkatonai milíciák felszámolására, ugyanakkor az eltérő érdekek, a nem megfelelő kiképzettség, hadifelszerelés – kiemelten a kommunikáció eszközök – hiányosságai miatt megkérdőjelezhető azok valós eredményei. Dél-Szudán biztonsági architektúrájának fogyatékoságai miatt a félkatonai szervezetek tevékenysége súlyosbítja a belbiztonsági helyzetet, amely a lakosság további fegyverkezéséhez vezet. Ezt a tendenciát mutatja, hogy Dél-Szudánban is létrejöttek az ugandai „nyílvesző fiúk” szervezethez hasonló polgárvédelmi csoportosulások.

Dél-Szudán – Eritrea – Etiópia – Szudán

A szudáni polgárháború alatt Szudán és Etiópia kapcsolatát az ellenálló csoportoknak nyújtott támogatások árnyékkolták be. 2001 óta a két ország megerősítette kereskedelmi és biztonsági kapcsolatait. Az utóbbit elsősorban az országok Eritrea elleni közös fellépési szándéka ösztönözte.

Eritrea a határtérség lakói által létrehozott szudáni Keleti Front⁸⁶ ellenálló szövetséget támogatta. 2005-ben a Keleti Front legnagyobb szervezete, a Szudáni Népi Felszabadító Hadsereg (SPLA) fegyverszünetet kötött a kormánnyal, amellyel befejeződött a második szudáni polgárháború. Ezt követően a két ország helyreállította kapcsolatait, majd 2006-ban Eritrea vállalta a közvetítést a szudáni kormány és a Keleti Front között.

Szudán és Eritrea erőteljesen támogatja a radikális iszlám mozgalmakat, amely feszültséget okoz az USA-párti Etiópiával és Dél-Szudánnal.

Irán- Izrael- Szudán-Szaúd-Arábia

1991-ben Irán és Szudán képviselői több, köztük katonai segítségnyújtásról szóló egyezményt írtak alá. A lépést Szaúd-Arábia egy iráni vörös-tengeri hadműveleti háttérbázis létrehozásaként értékelte. Az egyezmények aláírása óta Irán csak az Iszlám Forradalmi Gárdahadtest (IRGC⁸⁷) csoportjai által nyújt kisebb katonai segítséget az országnak és több mezőgazdasági projektben működik együtt. A hivatalos segítségnyújtás mellett az IRGC háttér bázisként használja az országot az Izrael elleni proxy műveletei során és technikai, anyagi támogatást ad palesztin

⁸⁵ SOCAFRICA – (Special Operation Command of Africa – Amerikai Egyesült Államok Afrikai Különleges Műveleti Erők Parancsnokság)

⁸⁶ EF – (Eastern Front – Keleti Front). A Keleti Frontot a [Sudan People's Liberation Army](#) (SPLA - Szudáni Népi Felszabadító Hadsereg), a [Beja Congress](#) (BC – Beja Kongresszus), és a [Rashaida Free Lions](#) (RFL – Rashaida Szabad Oroszlánok) szervezetek alkotják.

⁸⁷ IRGC – (Islamic Revolutionary Guard Corps – Iszlám Forradalmi Gárda hadtest)

terrorszervezeteknek.⁸⁸ Izrael megelőző-támadást alkalmazva több támadást hajtott végre terrrorszervezeteket támogató objektumok⁸⁹ ellen Szudánban, amely feszültté teszi a két ország kapcsolatát.

Összefoglalás

Cikkünkben áttekintettük Szudán és Dél-Szudán kapcsolatát, kitértünk Darfúr térség konfliktusaira, majd kitékintést adtunk a térség biztonsági kockázataira.

Az áttekintés alapján megállapítható, hogy Szudán és Dél-Szudán a hivatalos platformokon törekszik a vitatott kérdések rendezésére, ugyanakkor - elsősorban gazdasági érdekellentétek miatt – ezek kevés gyakorlati eredménnyel kecsegtetnek. Az országok közötti rendezetlen viszonyok elhúzódó konfliktust helyeznek kilátásba. Dél-Szudán bel-és külpolitikai helyzete instabil, az államapparátus és a közintézmények súlyos hiányosságoktól szenvednek így az ország jövője nagymértékben függ a nemzetközi közösség támogatásától.

Szudán egyike azoknak az országoknak, amely részt vesz a Nílus Medence Kezdeményezésben (NBI).⁹⁰ A kezdeményezés, amely a Nílus vízhozam és vízenergia kihasználásról rendelkezik, befolyásolja az érintett országok gazdaságát és energia politikáját. Szudán feloszlását követően egyes országok (pl.: Etiópia) szerint a kezdeményezést újra kell tárgyalni, hiszen a Nílus jelentős része Dél-Szudánban található és ő nem tagja a szerveződésnek. Eddig Egyiptom volt a Kezdeményezés haszonélvezője, aki a lehetséges újra tárgyalás miatt nem támogatta Dél-Szudán függetlenné válását. Egyiptom politikai arculatának változása és az említett okok alapján, a két Szudán és Egyiptom közötti feszült politikai helyzet kialakulása várható.

A szudáni olajkincs lehetőség és egyben veszélyforrás is a térségben. Szudán a 90'-es években az olajból származó bevételek jelentős részét fegyverkezésre költötte, amellyel a felkelő csoportokat szándékozta felszámolni. Ennek hatására a felkelők legitim célpontként azonosították és támadták az olaj létesítményeket⁹¹. A támadások következményeként a nyugati olajcégek⁹² felfüggesztették a kitermelést és elhagyták az országot, a kormány pedig a nem-arab etnikumú lakosság kitelepítésével törekedett megváltoztatni az olajlelőhelyek térségének demográfiai arányait. Emellett konfliktus megoldását nehezíti, hogy Dél-Szudán kitermelt olaját Szudánon keresztül tudja eljuttatni Port Szudánba. Nehézséget jelent továbbá, hogy ameddig Szudánt elsősorban Kína támogatja számos beruházással, addig Dél-Szudánt elsősorban Nyugati befektetők. A rövid felsorolásból látható, hogy a szudáni olajkincs, valóban kincs lehet a felek részére, ha képesek megegyezni.

⁸⁸ Sunday Times forrásai szerint 2008-ban szudáni és az iráni kormány hadiipari megállapodást kötött, mely szerint Irán fegyvergyártásba kezd Szudánban

⁸⁹ 2012. október 23-án az izraeli légierő légitámadást mért egy feltételezett IRGC által fenntartott rakétagyárra Kartúm térségében.

⁹⁰ NBI – (Nile Basin Initiative – Nílus Medence Kezdeményezés).

⁹¹ Ellenállók több alkalommal támadták az olaj exportálás központját, Szudán Kikötőt (Port Sudan).

⁹² Kanadai, svéd, osztrák.

Ugyanakkor látni kell, hogy a történelmi megosztottság a muzulmán észak és a többnyire keresztény dél között továbbra is fenn áll majd, amely ellentéteket kihasználják a nemzetközi szereplők (Kína, Nyugat).

Az ENSZ nagy létszámú aleggységének jelenléte stabilizálja ugyan Darfúr biztonsági helyzetét, azonban a kezdeményezés nem képes feloldani a konfliktusban érintett felek több évtizedes sérelmeit. Mint látható 2009-2011. között az ellenálló csoportok és a kormány több alkalommal tárgyaltak a térség autonómiájáról és annak vezetéséről, amelyek során a közvetítő mediátoroknak kisebb eredményeket sikerült elérniük. 2011-ben Dél-Szudán elszakadását követően azonban fokozódott a lázadó csoportok önállósodási vágya és ismét fegyveres összecsapások kezdődtek, amelyre válaszul a kormány a terület további feldarabolásával válaszolt. Az elszakadás lehetséges opcióját figyelem előtt tartva a lázadó csoportok fokozhatják tevékenységüket és támadják majd a kormány erőit, míg a kormány a milíciák további támogatásával, a fegyveres erőinek bevetésével és a tárgyalások akadályoztatásával válaszolhat. A térség stabilizálását nagymértékben akadályozza, hogy a térségben nincs egyetértés a lázadó csoportok között, így korlátozottan képviselhetik a közös célokat.

Szudán és Csád kapcsolata továbbra is feszült marad, mert a darfúri törzsek lakhelyeinek határai nem egyeznek az országhatárokkal, így a megoldatlan etnikai, vallási, gazdasági problémákból fakadó konfliktusok könnyen átterjedhetnek a porózus országhatárokon. A térségbe vezényelt UNAMID erők a felelősségi terület aránytalan nagysága miatt kevésbé képesek visszatartani a szembenálló feleket a fegyveres összecsapásoktól.

A térség országainak biztonsági helyzetére továbbra is negatívan hatást gyakorolnak a különböző ellenálló és szélsőséges fegyveres csoportosulások, amelyek a határok ellenőrizhetetlensége miatt felkészülési, újraszervezési és pihentetési pontként használják a szomszédos országok területét. Az országok akarat hiánya, a katonai alakulataik alacsony szintű kiképzettsége és hiányos felszereltsége miatt azok tovább folytatják tevékenységüket, ezzel destabilizálva a térséget. A folyamat miatt tovább fokozódik az önállósodott és az önszerveződő önvédelmi fegyveres milíciák száma is.

A Nyugat továbbra is neheztel Szudánra, annak radikális mozgalmakat és az iráni IRGC támogató tevékenysége miatt. Például az Amerikai Egyesült Államok elítélte Szudánt, hogy az ország 1991-től 1996-ig menedéket biztosított Osama bin Ladenek, és több radikális iszlám szervezetet támogatott.⁹³ A folyamat megfékezésére az Amerikai Egyesült Államok és a nemzetközi szervezetek különböző szankciókkal sújtották az országot, amely az ország humanitárius helyzetének további romlásához vezetett. Az ország humanitárius helyzetének romlása szintén hozzájárul a térség etnikai-vallási közösségei között feszülő mély ellentétek felszínre kerüléséhez, amely alapját képezheti további fegyveres konfliktusoknak a térségben.

⁹³ Egyiptomi al-Dzsamma al-Islamiyya és a Dzsihad (al-Dzsihad), valamint a palesztin Hamasz (Hamasz) és Iszlám Dzsihad (Islamic Jihad) terrorszervezetek.

A feltárt problémák alapján megállapítjuk, hogy a térség továbbra is instabil, amely a súlyos gazdasági-társadalmi problémák megoldatlanságához vezethető vissza. Mint az több afrikai állam esetében látható, az egykori gyarmati határok fenntartása csak komoly áldozatokkal járhat. Dél-Szudán függetlenedése jó példa az eltérő etnikai-vallási felekezetek önrendelkezésének megvalósulására, ugyanakkor szembe kell nézni a ténnyel, hogy ezek az államok nem képesek fenntartani önmagukat. Véleményünk szerint az EU-nak nagyobb hangsúlyt kellene fektetnie az autonómiára törekvő és/vagy önálló sodott új államok támogatására. Azok történelmi gyökereire, hagyományaira építve szükséges segíteni azok állami apparátusának kialakítását. Ezzel elősegítve, hogy Európa továbbra is megtartsa jelenlegi politikai súlyát a térségben.

Felhasznált irodalom:

- BESENYŐ János: Országismertető Szudán, „Sereg Szemle” kiadvány, 2010, OOK-Press Kft, pp. 37., 67., 71-86.
- G. WARBURG: The Sudan, Egypt and Britain, 1899-1916, Taylor & Francis, Ltd., 1973
- J. ILIFFE: Africans, The History of a continent, 2007, Cambridge University Press, pp. 55-56., 169-170., 197.
- J.D. FAGE, A.D. ROBERTS, Roland Anthony OLIVER: The Cambridge History of Africa, 7. kötet, pp. 757. , IN: BESENYŐ János: Országismertető Szudán, „Sereg Szemle” kiadvány, OOK-Press Kft, 2010,
- J.D.FAGE: Afrika története, Budapest, 2004, Osiris Kiadó, pp. 97., 131-133., 312-317., 317-321.
- M. H. FADLALLA: Short History of Sudan, 2004, iUniverse Inc., pp. 32-38.
- Paul CLAMMER: Sudan, 25. o., IN: BESENYŐ János: Országismertető Szudán, „Sereg Szemle” kiadvány, 2010, OOK-Press Kft, pp. 65.
- Peter Malcolm HOLT, M.W. DALY: A history of the Sudan, pp. 132-133., IN: BESENYŐ János: Országismertető Szudán, „Sereg Szemle” kiadvány, 2010, OOK-Press Kft, pp. 86.
- Phylis M. MARTIN, Patrick O’MEARA: Africa Third Edition, Bloomington, 1995, Indiana University Press, pp. 69.
- Richard GRAY: The Cambridge History of Africa. IV. kötet, pp. 75-79.
- SÍK Endre: Fekete Afrika története, II. kötet, Budapest, 1964, Akadémia Kiadó, pp. 61., 267-270.
- SÍK Endre: Fekete Afrika története, IV. kötet, Budapest, 1973, Akadémia Kiadó, pp. 179-190., 193-198.
- Chad troops battle against rebels, in: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/7224691.stm> (letöltés ideje: 2013.3.15)
- Chad opposition leader says fears colleague killed, in: <http://www.reuters.com/article/2008/03/06/idUSL06888736> (letöltés ideje: 2013.3.15)
- Darfur to be cut into smaller states; rebel protest, in: <http://www.reuters.com/article/2011/03/08/ozatp-sudan-darfur-idAFJ0E7270CL20110308?sp=true> (letöltés ideje: 2013.5.12)
- Comprehensive Peace Agreement between the Government of Sudan and the SPLM/SPLA (with Annexes), in: <http://peacemaker.un.org/node/1369> (letöltés ideje: 2013.3.14)

http://atv.hu/cikk/20121028_irani_raketagyarat_bombazott_szudanban_az_izraeli_le_giero (letöltés ideje: 2012. 10.28.)

https://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:saZI1Yfa5uEJ:eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri%3DOJ:L:2012:229:0025:0025:HU:P DF+euavsec&hl=hu&gl=hu&pid=bl&srcid=ADGEESjIqpDCez8SGxpAJrBA_pSU1RFn9S3ADmjNfiiuBH61vybW0LCz9hkb8Ea-vvZ6vY0pZMCzSJ0aGPhDWjIroxPulfZrrp_wLKUSnMEWxGKU9UgObuwXqNdStc7Iza_XXhJ40SdN&sig=AHIEtbSiCYjNFE3Zzgxg4cwoOs879WEHjg (letöltés ideje: 2013.3.15.)

<http://edition.cnn.com/2012/09/27/world/africa/sudan-south-sudan-deal> (letöltés ideje: 2013.3.14.)

http://www.google.hu/search?q=n'djamena&hl=hu&biw=1024&bih=537&ie=UTF-8&sa=N&tab=iw&ei=sE5DUZnvIsGhtAbc44GgCQ#hl=hu&client=psy-ab&q=drc+sudan+rebels&oq=drc+sudan+rebel&gs_l=serp.1.0.33i21.10004.24485.1.27229.15.14.0.0.1.590.3652.0j5j4j3j1j1.14.0...0.0...1c.1.6.serp.7huvrKGFC0Q&p sj=1&bav=on.2.or.r_qf.&bvm=bv.43828540.d.Yms&fp=1b6ff9ce8bb9071a&biw=1024&bih=537 (letöltés ideje: 2013.3.16.)

http://hvg.hu/gozpontok/20090304_ICC_Szudan (letöltés ideje: 2013.3.15)

http://hvg.hu/vilag/20130311_fegyvermentes_ovezetet_szudan (letöltés ideje: 2013.3.14.)

http://kitekinto.hu/afrika/2012/09/30/ujraindul_a_del-szudani_olajexport/ (letöltés ideje: 2013.3.14.)

http://kitekinto.hu/afrika/2012/10/18/del-szudan_ratifikalta_a_szudannal_kotott_megallapodast/ (letöltés ideje: 2013.3.14)

http://index.hu/kulfold/2012/03/10/del-szudan_ehinseg_az_euforia_utan/ (letöltés ideje: 2012.3.10.)

http://index.hu/kulfold/2011/07/10/matol_eggyel_tobb_oroszag_van_a_vilagban/ (letöltés ideje: 2012. 5.10.)

http://index.hu/kulfold/2012/04/24/kitort_a_szudani-del-szudani_haboru/ (letöltés ideje: 2012.4.24.)

Jane's Sentinel Security Assessment, 2009

<http://online.wsj.com/article/SB10000872396390443916104578021823192692526.html> (letöltés ideje: 2013.3.14.)

<http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-22336600> (letöltés ideje: 2013.5.10.)

http://www.consilium.europa.eu/media/1766613/euavsec_press_release_121011short.pdf (letöltés ideje: 2013.3.15)

http://www.c-r.org/sites/c-r.org/files/accord18_10ASummaryoftheComprehensivepeaceagreement_2006_ENG.pdf (letöltés ideje: 2013.3.14.)

http://www.international.gc.ca/sanctions/sudan-soudan.aspx?lang=eng&menu_id=68 (letöltés ideje: 2013.10.8.)

<http://www.mindennapiafrika.info/2012/02/26/2012-ben-ujra-megprobaljak-az-lra-nyomaban-megint/> (letöltés ideje: 2013.3.15.)

http://mindennapiafrika.blog.hu/2009/04/29/reszkess_lra_megiott_az_arrow_boys (letöltés ideje: 2013.3.16.)

<http://www.navy.mil/navydata/bios/navybio.asp?bioID=532> (letöltés ideje: 2013.3.16.)

http://nol.hu/kulfold/brit_lap_irani_raketagyarat_bombazott_szudanban_az_izraeli_legiero (2012. 10.30.)

<http://www.nol.hu/archivum/archiv-491960> (letöltés ideje: 2013.3.15.)

<http://www.southsudannation.com/chronology> (letöltés ideje: 2013.3.14)

<http://www.time.com/time/world/article/0,8599,1707409,00.html> (letöltés ideje: 2013.1.27.)

<http://unmis.unmissions.org/Default.aspx?tabid=515> (letöltés ideje: 2013.3.14.)

<http://unmis.unmissions.org/Portals/UNMIS/Documents/General/cpa-en.pdf> (letöltés ideje: 2013.3.14.)

<http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/unisfa/> (letöltés ideje: 2013.1.27)

<http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/unamid/facts.shtml> (letöltés ideje: 2013.1.27.)

<http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/unmiss/facts.shtml> (letöltés ideje: 2013.1.27.)

<http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/unmiss/> (letöltés ideje: 2013.1.27.)

[http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1778\(2007\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1778(2007)) (letöltés ideje: 2013.1.27)

<http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/minurcat/> (letöltés ideje: 2013.1.27)

<http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/minurcat/mandate.shtml> (letöltés ideje: 2013.1.27)

http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/2012/771 (letöltés ideje: 2013.3.15.)

<http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/unamid/reports.shtml> (letöltés ideje: 2013.3.15)

http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/2013/22 (letöltés ideje: 2013.3.15)

<http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/minurcat/background.shtml> (letöltés ideje: 2013.3.15.)

<http://unamid.unmissions.org/Default.aspx?tabid=10998&language=en-US>

<http://www.sudantribune.com/spip.php?article20202> (letöltés ideje: 2013.3.15.)

<http://reliefweb.int/report/democratic-republic-congo/regional-leaders-meet-dr-congo-unrest-1> (letöltés ideje: 2013.3.16.)

<http://reliefweb.int/report/uganda/uganda-break-ties-sudan-if-khartoum-backing-rebels-museveni> (letöltés ideje: 2013.3.15.)

<http://reliefweb.int/report/sudan/sudan-denies-resumption-support-ugandas-lra-rebels> (letöltés ideje: 2013.3.15.)

Rebels Drive More Than 60,000 From Congo to Uganda, in:
http://www.nytimes.com/2013/07/15/world/africa/rebels-drive-more-than-60000-from-congo-to-uganda.html?_r=0 (letöltés ideje: 2013.3.16.)

Sudanese rebels 'reach Khartoum', in: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/7394033.stm> (letöltés ideje: 2013.3.15)

<http://ss.one.un.org/country-info.html> (letöltés ideje: 2013.10.8.)

Szudán - Polgárháborútól a humanitárius katasztrófaig, in: <http://www.afrikatanulmanyok.hu/htmls/cikkek.html?articleID=474> (letöltés ideje: 2013.10.8.)

Peace and Security Council Report No.31, 2012. február

Peace and Security Council Report No.31, 2012. október

IFJ. MOLNÁR ERIK

KRÍZIS MALIBAN: EGY NÉP, EGY CÉL, EGY HIT?¹

Absztrakt

A tanulmány arra próbál válasszal szolgálni, hogy mik az okai és milyen hatásai vannak a jelenlegi Mali helyzetnek. Mindezt úgy teszi, hogy rávilágít, hogy a jelenlegi probléma nem új keletű. A publikáció időrendi sorrendben mutatja be, hogy is jutott el az ország a jelenlegi körülmények közé. Egyúttal kísérletet tesz a résztvevők és céljaiknak a bemutatására. Összegezve ez egy történeti áttekintése az eseményeknek, egy olyan próbálkozással, amiben a végén megoldási javaslat is helyet kapott.

Abstract

The paper tries to give an explanation for the causes and effects why Mali is going through a security crisis while it points out that the recent dilemma is not a freshness. It gives a historic background about the county and it chronological shows how did Mali come to the active circumstances. The study also makes an effort to introduce the participants and their objective. Altogether it is more like historical overall of the events with an aim to find an explanation.

Kulcsszavak: Mali, tuareg, Azawad, iszlamizmus, MNLA, krízis, katonai puccs, katonai beavatkozás, ECOWAS, Nyugat-Afrika, szeparatizmus, szalafizmus, szélsőségesesség, választások, Keita

Keywords: Mali, Tuareg, Azawad, Islamism, MNLA, crisis, military coup, military intervention, ECOWAS, West Africa, separatism, salafism, extremists, elections, Keita

Az elmúlt egy évben a nyugat-afrikai Maliban folyó események többször is szerepeltek világszerte a hírekben: katonai puccs, alkotmány felfüggesztése, szakadár állam, szélsőséges csoportok, iszlamista terroristák, elhalasztott választások – ezek a címszavak mind Malival kapcsolatban hangzottak el a bő egy évig tartó válság alatt.

Mi vezethetett ide? Voltak-e látható jelei annak, hogy Nyugat-Afrika minta demokráciája² ily hirtelen az összeomlás szélére kerüljön és az államiság azon

¹ A címben szereplő „Egy nép, egy cél, egy hit” Mali nemzeti mottójának fordítása (*Un Peuple, Un But, Une Foi*). Érdekeség, hogy Szenegál nemzeti mottója is ugyancsak ez – ami jól mutatja a közös történelmet, mint például az tiszavirág életű államközösségüket, a Mali Föderációt (*Fédération du Mali*), illetve a közös francia gyarmati múlt hagyatékát – igaz, hogy a közös mottó azonban a két ország közötti korábbi ellentéteket már nem tudta áthidalni.

² A független Mali történelmében az első katonai puccs az 1968-as volt, amely után 1991-ig Moussa Traoré a Katonai Bizottság a Nemzeti Felszabadításért (Comité Militaire de

feltételeinek, minthogy az ország területi integritásának biztosításának és a rend fenntartásának az ellátását ne tudja teljes mértékben megoldani? Hogyan lehet visszatérni ebből a helyzetből a stabilitás felé?

A cikk erre próbál rövid válasszal szolgálni, úgyhogy az események feldolgozása mellett egyúttal röviden áttekinti Mali történelmét is.

Mali

A nyugat-afrikai ország a kontinens belsejében van, elzárva az Atlanti-óceántól. Nincs közvetlen tengeri kapcsolata, ellenben Északon a végeláthatatlan homoktenger, a Szahara határolja és nyúlik bele az ország területébe. Hét országgal határos – óramutató járása szerint: Algéria, Niger, Burkina Faso, Elefántcsontpart, Guinea, Szenegál és Mauritánia. A világ 24. legnagyobb területű országa, 1,241 millió négyzetkilométer.³ Malit a Niger-folyó szeli át, a mezőgazdasági területek és a nagyobb városok a folyó mentén helyezkednek el. Etnikai összetétel szempontjából nagyon heterogén. Az ország lakossága megközelítőleg 15,5 millió fő, amelyből – az afrikai trendeknek megfelelően – majdnem a fele 14 év alatti.⁴ A lakosság egyharmada városokban él, legnépesebb a főváros, Bamako, hivatalosan 1,628 millió fővel, bár a vidékről ingázókkal Bamako lélekszáma már meghaladja a 2 millió főt. Mali hivatalosan szekuláris állam, azonban a legnagyobb vallási csoportot az iszlámhívők alkotják, ők Mali lakosságának 90%-át teszik ki.⁵ Vallásosságát tekintve az iszlám lakosság a felekezet „liberálisabb” irányához tartozik – a szakadár területeken bevezetett szigorú iszlám törvénykezés ezért is váltott ki sűrű ellenérzést és félelmet a lakosság zömében.⁶

Az országon haladnak át a történelmi karaván útvonalak, amelyek egykoron az északi-déli áruforgalom legfontosabb kapcsolatai voltak. Ezek mára a törvénytelen üzletek tranzitjává váltak – illegális migráció, fegyver- és kábítószer kereskedelem – amelyeket, a sivatagot jól ismerő, a tuaregek tartják kézben.⁷

Korai történelem

A területen már az európaiak megérkezése előtt is létezett jelentőségteljes állam, amelynek kiterjedése, nagyjából 1,1 millió négyzetkilométer,⁸ és a második leghatalmasabb területű birodalom volt Afrikában – egyedül a 15. század elejétől a

Libération Nationale) által kinevezett elnökként volt hatalmon. Traoré szintén puccs által lett megdöntve, majd 1992-től 2012-ig Mali Nyugat-Afrika egyik legdemokratikusabb állama volt – rendszeres választásokkal, többpártrendszerrel. (ARIEFF, Alexis: Crisis in Mali. In: CRS Report for Congress. Council on Foreign Relations. p. 6)

³ Central Intelligence Agency: The World Factbook: Mali

⁴ Uo.

⁵ ARIEFF, Alexis: Crisis in Mali. In: CRS Report for Congress. Council on Foreign Relations. p. 6

⁶ Uo.

⁷ BESENYŐ, János: Al-Kaida térnyerése a Maghreb régióban. In: Sereg Szemle. VIII. évfolyam, 3. szám, 2010. pp. 148-154

⁸ KESERŰ, Dávid: A Mali Birodalom. In: Afrika Tanulmányok folyóirat. IV. évf. 4. szám, 2010. pp. 20–25

16. század végéig fennálló Szongai Birodalom haladta meg méretét. A Mali Birodalom a 13. században alakult ki. Alapítója Szungyata Keita volt, aki 1234-ben óriási sereget gyűjtött és fokozatos terjeszkedésbe kezdett. Bekebelezte a Ghánai Birodalom romjait, a nyugat-afrikai aranymezőket, a mai Sierra Leone és Libéria területét, valamint birodalma kiterjedt a sivatagi területekre, déli irányba pedig elérte az esőerdőket. A kor legjelentősebb és nevezetesebb uralkodója Musza Kankan volt, miképpen sokan nevezték Musza mansza, azaz a „királyok királya”, aki 1312 és 1337 között uralkodott.⁹ Musza Kankan politikai, kereskedelmi és vallási tevékenysége egyaránt jelentős volt. Folyamatosan növelte birodalma területét, ugyanakkor hatékonyan működő igazgatás épített ki a birodalomban – példaképpen a Maliban működő bíróságok hírneve túljutott az állam határain is, hiszen híresek voltak pártatlanságukról, továbbá írnokok és hivatalnokok támogatták munkáját, ezáltal hatékonyra téve az államapparátus működését. Mali befolyását a 15. század utolsó harmadára kezdte elveszíteni és megkezdődött a birodalom széthullása. Az északi területeket a tuaregek, míg a déli vidékeket a mosszik hódították meg, valamint elkezdődött a Szongai Birodalom felemelkedése.¹⁰ 1591-ben a marokkóiak legyőzik a Szongai Birodalmat és átveszik a terület ellenőrzését.¹¹ A marokkóiak egy ideig megpróbálták egyben tartani a hatalmas birodalmat, de végül engedtek a szakadár régióknak – hiszen időközben Marokkónak szembe kellett néznie Spanyolország, Portugália és a nyugati irányba terjeszkedő Ottomán Birodalom hódító törekvéseivel is.¹² Azonban a Mali Birodalom maradványainak széthullása hosszabb ideig húzódott el és a folyamat csak a 18. század elején zárult le.¹³

Modern történelem

A franciák 1898-ban gyarmatosították a területet, amely Francia-Szudán néven vált Francia Nyugat-Afrika részévé. 1959 tavaszán Szenegál Francia-Szudánnal együtt a Francia Közösségen belül létrehozta a Mali Államszövetséget, amely 1960-ban felbomlott és létrejött a független Mali Köztársaság – és egyúttal Szenegál is.¹⁴

Mali első elnöke Modibo Keita volt. A politikája – a gyarmatosítás emléktől való szabadulás – a volt anyaországtól való mindinkább függetlenedés megvalósítása. Szocialista jellegű államigazgatás hozott létre, államosításba kezdett és szoros kapcsolatokat épített ki a szocialista országokkal. Ezalatt a kormányban a mérsékelt piacgazdaság hívei a szocialistákkal és a marxistákkal küzdöttek, hogy megtalálják az ország megfelelő gazdasági irányát, ami nem ideológiai alapokon nyugszik. Azonban ez idő alatt az állam központi ellenőrzése úgy szétesett, hogy már az adókat sem volt képes begyűjteni.¹⁵ A politikai és gazdasági krízis addig nőt,

⁹ Uo.

¹⁰ Uo.

¹¹ SEARS, Jonathan Michael: Deepening democracy and cultural context in the Republic of Mali, 1992-2002.

¹² Uo.

¹³ KESERŰ: A Mali Birodalom

¹⁴ KEITA, Modibo: The Foreign Policy of Mali. In: International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-). Vol. 37, No. 4, 1961. pp. 432-439

¹⁵ SEARS: Deepening democracy...

míg 1968-ban a Katonai Bizottság a Nemzeti Felszabadításért¹⁶ Moussa Traoré vezetésével katonai puccsot hajtott végre, majd Traoré diktátorként 1991-ig töltötte be az államfői pozíció.¹⁷ Vezetése alatt az országban egypártrendszer működött, miközben tőkés jellegű gazdasági reformokat hajtott végre. Emellett külpolitikájára is különös kettőség volt jellemző, baráti kapcsolatokat igyekezett fenntartani mind a szocialista tömb, mind a kapitalista tömb országaival egyaránt. Az 1980-as években azonban Traoré és rezsimje egyre inkább szembesült azzal, hogy a hazai és külföldi támogatottsága is fogyóban van. Továbbá az ország gazdasági ereje is folyamatosan csökkent. A költségvetési problémák megoldásához egyre szűkültek az erőforrások, a megoldást pedig a világgazdaságba való teljes bekapcsolódás jelentette volna, de a nemzetközi szervezetek a segítségért cserébe elvárták a politikai változásokat, az átalakulást.¹⁸

1991-ben a márciusi forradalom meghozta az átalakulást. A politikai változást a katonaság és a civilek közösen hajtották végre, Traorét eltávolították és új alkotmányt vezettek be – az 1958-as francia mintájára. Traorét először ugyan halálra ítélték, majd később kegyelemben részesítették, jelezvén, hogy Mali megváltozott és a demokrácia útjára lépett. Az 1992. évi többpárti és demokratikus választáson Alpha Oumar Konaré lett az elnök, majd a következő, 1997-es választásokon újra választották. Konaré gazdasági reformokat vezetett be és harcot indított a korrupció ellen. Konaré mellett ekkor jelent meg Ibrahim Boubacar Keita, aki 1994-2000-ig az ország miniszterelnöke volt, majd később is a mali politika meghatározó alakjaként jelent meg. Konaré politikája Malit visszavezette a nemzetközi politika színterére – 2000-2001-ben az ENSZ BT 10 nem állandó tagjának egyike volt. A 2002. évi választást Amadou Toumani Touré nyerte 65%-os támogatottsággal, majd 2007-ben elődjéhez hasonlóan őt is újra választották, ekkor már 71%-os támogatottsággal.¹⁹ A 2012-ben esedékes választások azonban már nem lehetett megtartani, mivel 2012. március 21-én lázadó katonák újabb puccsot hajtottak végre.²⁰

A tuaregek

A tuaregek a berber népcsoporthoz tartoznak, törzsi rendszerben élnek. Évszázadok óta a saharai kereskedelem szereplői, igazi sivatagi nomád népcsoport. A sivatag és a sivatag szegélye, a Szahara és a Száhel-övezet élettelen részein ők a túlélők, akik legyőzik a természet erejét, megtanultak a szélsőségekkel együtt élni.²¹ Az iszlám hitre a 16. század környékén tértek át, de a régebbi hiedelmek és szokások fellelhetőek még a mindennapjaikban. A teljes tuareg népcsoport létszámát 2-3 millió közé becsülik.²² Hozzávetőlegesen 5%-át alkotják a Mali lakosságának (mindezt

¹⁶ Comité Militaire de Libération Nationale

¹⁷ KEITA, Kalifa: Conflict and conflict resolution in the Sahael, the Tuareg insurgency in Mali. pp. 9-11

¹⁸ Emergency Capacity Building Project (Disaster Needs Analysis): Northern Mali conflict & food insecurity.

¹⁹ African Elections Database: Elections in Mali.

²⁰ BESENYŐ, János: Újabb válságóc Afrikában: Mali. In: Honvédségi Szemle. 140. évfolyam, 5. szám, 2012. pp. 10-11

²¹ ILAHIANE, Hsain: Historical Dictionary of the Berbers, pp. 133-138

²² KEITA: Conflict and conflict... p. 6

az arabokkal együtt, és ez úgy 625.000 főt jelenhet)²³ – mindez inkább csak becslés adat, mivel a vándorló életformájuk miatt nehéz a pontos létszámukat meghatározni.

A dekolonizáció után Mali és Niger is komoly összetűzésbe kerültek a tuaregekkel – akik több felkelést szerveztek ezek ellen az államok ellen. Hiszen a gyarmati rendszerből örökölt határok nem vették figyelembe a sivatagi népek igényeit, illetve a társadalmi és politikai változásokkal a nomád életvitelt folytató törzsek marginalizálódtak. Az elszigetelődésben mind a kormányok, mind a tuareg csoportok szerepet játszanak. Mali függetlensége óta több nagy tuareg felkelés volt, amely komoly fegyveres összecsapásokba torkolt – az 1962-64-es, a 1990-95-ös, a 2007-2009-es és a jelenlegi.²⁴

Az ellentét gyökerei sokféle ágazóak: vannak kulturális különbségek, etnikai eredetű, végül pedig a modern államot meghatározó területi integritás, amely az előbbi problémákat összezárja. Történelmi sérelemként a fekete etnicitású emberekben még él(t) az emléke, hogy a tuaregek a rabszolgakereskedelem haszonélvezői voltak, mint rabszolgavadászok és kereskedők. Ekképpen Mali megalakulásakor nem vették be a tuareg népcsoport tagjait a politikai elitbe. A katonai diktatúra éveiben pedig nem is került elő a kérdés, ha lázadás volt, azt erős kézzel elfojtották. Enyhülés a 1990-95-ös felkelés után jött, amit a 2007-2009-es időszakban történt események vetettek vissza, majd a negyedik, 2012-es felkeléssel Mali egységének hivatalos ellenségeivé váltak. Pedig Touré elnöksége alatt a kormányban jó néhány tuareg származású ember is kapott pozíciót – így kialakult a jó tuareg képe, aki integrálódik a társadalomba és elsősorban Mali állampolgára, illetve a rossz tuareg képe, aki a társadalom ellensége. Közben Malival korábban ellenséges viszonyban lévő, de az 1990-es évekre megbékélő és a szubszaharai Afrika felé forduló Kadhafi is aktívan kivette a részét az egyensúly fenntartásában, mivel a harcos tuareg csoportokat maga mellé vette, mint zsoldosokat – amit Mali számára is kedvező volt, hiszen így ezek a csoportok nem veszélyeztették az ország biztonságát. Így a tuareg csoportok zsoldosként történő „alkalmazásával” Kadhafi indirekt hozzájárult a konfliktusok visszaszorításához, intenzitásának csökkenéséhez. Azonban az Arab Tavasz 2011-es eseményei Líbiában ellenséggé változtatták a tuaregeket, akik Kadhafi oldalán harcoltak. Kadhafi bukásával azonban el kellett hagyniuk az országot. A NATO bombázások „kifüstölték” őket Líbiából, így felfegyverezve visszavonultak elkezdtek eredeti lakóhelyükre, Maliba.²⁵

A szakadár csoportokkal a legutolsó békeegyezmény 2009-ben Bamakóban született meg, a Mali kormány és az északi tuaregek szövetsége között – ekkor azonban a líbiai hatás még nem érvényesült. Ennek a megállapodásnak leginkább az volt az oka, hogy a kormány nem rendelkezett kellő katonai erővel, hogy fenntartsa az állami kontrollt az adott régióban, következésképp egyedüli megoldásként a kölcsönös megállapodás szorgalmazták. Ennek értelmében az állam a hadsereg északi jelenlétét úgy csökkentette, hogy felállított egy etnikailag homogén tuareg egységet, amelynek feladata a biztonság fenntartása és a határ őrzése volt – de hivatalosan a

²³ UNHCR adat (2007)

²⁴ ARIEFF: Crisis in Mali.

²⁵ BESENYŐ, János – MARSAL, Viktor: Országismertető: Líbia. pp. 92-93

Mali hadsereg színeiben. Mivel a Mali reguláris haderők ezen a területen korábban is súlytalanok voltak, így a kormány által tett gesztus a tuaregek felé, nem járt valódi taktikai előnyről való lemondással. Továbbá 2011 nyarán a Mali kormány jóváhagyott egy fejlesztési programot: Különleges Program a Békéért, Biztonságért és Fejlődésért Észak-Maliban.²⁶ A program az északi területeket célozta meg – a program finanszírozásához pedig nemzetközi szervezetek is csatlakoztak, sőt kiegészítették saját támogatási programjaikkal, többek között az Európai Unió támogatása segítségével és az EU Fejlesztési Biztosa felügyelete által²⁷ – és a tervezetben szerepelt az infrastruktúra fejlesztése, oktatási program és szociális támogatások. Ez azonban már az idő rövidsége miatt nem valósulhatott meg, mert felfegyverzett tuareg csoportok érkeztek Líbiából az ország északi részére.

2011 végével megkezdődtek az újabb összecsapások, amelyről a nemzetközi közvélemény nem igazán vett tudomást – sőt azt sem mérték fel, hogy ez a líbiai beavatkozás mellékhatásaként jelent meg. Az alacsony intenzitású összecsapások 2012 januárjában kezdtek el eszkalálódni, amikor is MNLA (Azawadi Nemzeti Felszabadítási Mozgalom)²⁸ bejelentette, hogy a tuaregek anyaföldjének tekinthető, északra fekvő Azawad terület függetlenségéért száll harcba.²⁹ Ekkor megindultak a támadások a Mali reguláris erők ellen – a felfegyverzett mali tuareg katonai egység szinte teljes egészében csatlakozott az MNLA-hoz. Közben a Mozgalomhoz csatlakozott egy szalafista csoport is, amelyet Ijad Ag Ghali vezetett, aki 2011-ben még Touré bizalmát élvezte – az elnök kegyéből azután esett ki, amikor kiderült, hogy szimpatizál az al-Kaidával. A mozgalom kezdte elfoglalni az északi városokat, egyre dinamikusabban haladt déli irányba és lassan átvette az ország kétharmada felett az ellenőrzést – aminek sikerességéhez hozzájárult a 2012. március 22-én a bamakói katonai puccs.

A katonai puccs

Bamakóban 2012. március 21-én katonák kisebb tűzpárbaj után elfoglalták az elnöki palotát és az állami rádió épületét is.³⁰ A junta szóvivője, Konaré főhadnagy másnap reggel jelentette be a rádióban és a tv-ben, hogy átvették a hatalmat, és felfüggesztették az alkotmányt. A katonák számára az volt az indok, hogy a kormányzat nem látta el őket megfelelő fegyverekkel és egyéb szükséges felszerelésekkel a tuareg lázadók elleni harcokban. A katonák szóvivője kifejtette, hogy véleményük szerint Touré, mint államfő alkalmatlan arra, hogy felvegye a harcot tuareg lázadókkal. Illetve Touré már azzal is az ország ellen vétett, hogy tuaregek kaphattak magas pozíciót a kormányban.³¹

A Sangolo százados által vezetett puccs, a legrosszabbkor jött, hiszen a tuareg csapatok előrenyomulása közben Mali védelmi képessége így már nem csak fizikailag, hanem jogilag is válaszképtelenné vált. A katonai hatalomátvételt a

²⁶ Programme Spécial pour la Paix, la Sécurité et le Développement du Nord Mali

²⁷ Member of the European Commission: Andris Piebalgs

²⁸ Mouvement National pour la Libération de l'Azawad

²⁹ BESENYŐ: Újabb válsággóc Afrikában: Mali.

³⁰ Népszabadság Online: Katonai puccs Maliban.

³¹ BBC: Mali's junta 'may charge' President Toure with treason.

nemzetközi közösség azonnal elítélte, sőt szankciókat, illetve intervenciót helyezett kilátásba a puccsistákkal szemben. Egyúttal az AU (Afrika Unió) és az ECOWAS (Nyugat-Afrikai Államok Gazdasági Közössége)³² is nyomást gyakorolt a katonai juntára, kilátásba helyezték a pénzügyi és diplomáciai szankciókat, ezek után Sangolo százados ígéretet tett arra, hogy teljesíti a nemzetközi követeléseket. Mindeközben 2012 áprilisára a lázadók már ellenőrzésük alá vonták Gao és Timbuktu városát is, majd április 6-án kikiáltották az Azawad Köztársaságot³³ – amelyet egyetlen ENSZ tagállam sem ismert el.

Az AU és az ECOWAS (egyúttal a világ többi nemzetközi szervezete) nyomására 2012. április 25-én megalakult az ideiglenes kormány, azonban az átmeneti kabinet nem volt képes megszervezni az általános választásokat és rendezni a közállapotokat. Így augusztusban megalakult Cheick Modibo Diarra vezette új nemzeti egységkormány. Azonban az új kormányfőnek sem volt túl sok ideje, hogy a helyzet rendezése érdekében hathatósan fellépjen, mivel 2012. december 10-én késő este katonák vették őrizetbe Diarra miniszterelnököt, akinek letartóztatását a Tourét eltávolító Sanogo százados rendelte el.³⁴ A miniszterelnök később tévéüzenetében lemondásáról tájékoztatta a nyilvánosságot. Ebből is látszott, hogy politikailag nem sikerült stabilizálni a helyzetet.³⁵

Azawad egy éve

A függetlenség elnyerése után a helyzetet bonyolította azzal, hogy az MNLA-n kívüli többi szervezet is jelen volt. Az MLNA lázadások kezdetén már (kérészetű) szövetségre lépett az iszlamistákkal, de eltérő céljaikat még az elején is nehéz volt összeegyeztetni. A nacionalisták független államot akartak, az iszlamisták viszont ehhez nem ragaszkodtak, az ő céljuk a saría bevezetése volt Mali területén. 2012-es év közepén kompromisszumos megoldásként egy független, iszlám állam létrehozását határozták el, de abban már nem sikerült megállapodni, hogy a saríát milyen szigorúsággal vezessék be. A szélsőséges iszlamista fegyveresek az általuk elfoglalt területeken az iszlám törvénykezés szigorú értelmezését erőltették a lakosságra, nem egyszer súlyos túlkapásokat elkövetve.³⁶ Timbuktuiban szintén bevezették az muszlim törvénykezést. Az egyik legfontosabb szereplő az MNLA mellett az AQIM (Iszlám Magreb al-Kaidája),³⁷ amely egy, az algériai polgárháborúban született iszlamista szervezetből, a GSPC-ből (Szalafista Csoport az Igehirdetésre és a Harcra)³⁸ fejlődött ki. A csoport sokáig Algéria területén működött, majd az ottani terrorelleni küzdelem következtében át helyezte át magát Mali területére. Az AQIM a klasszikus Al-Kaida licenc alapján működik.³⁹

³² Economic Community of West African States

³³ MNLA függetlenségi deklarációja

³⁴ Aljazeera: Mali prime minister arrested by soldiers.

³⁵ Aljazeera: Mali prime minister resigns after arrest.

³⁶ Magyar Hírlap: Siker és pusztulás Maliban.

³⁷ Al-Qaeda in the Islamic Maghreb

³⁸ Salafist Group for Preaching and Combat

³⁹ BESENYŐ, János: Terrorexport a Szaharába – Al-Káida-klón a sivatagban. In: A Földgömb. Magyar Földrajzi Társaság folyóirata, XIII (XXIX) évfolyam, 5. lapszám, 257. füzet, 2011. pp. 38-41

Egyúttal további szélsőséges szervezetek jelentek meg, vagy kaptak erőre, mint a Nyugat-Afrikai Mozgalom az Egységért és a Dzsihadért (MUJWA)⁴⁰ és az Ansar Dine iszlamista szervezet harcosai.⁴¹

A fő problémát az jelenti, hogy a szabadság elnyerése után az MNLA és az iszlamista szervezetek szembe kerültek egymással. Az iszlamisták aztán több várost is elfoglaltak, amelyek korábban az MNLA felügyelete alatt álltak. Az MNLA elvesztette az uralmat Azawad fölött. Az pedig, hogy a szélsőségesekkel összefogott, szinte teljes mértékben hiteltelenné tette a nemzetközi tekintetben, aki így nem válhat komoly tárgyaló partnerré. Az MNLA lassan kénytelen volt belátni, hogy az iszlamistákkal szemben csak a nemzetközi közösséghez fordulhat, de ezzel céljait is felül kell bírálnia.

Menekültek

A 2012 januárjában megindult fegyveres összecsapások következtében három hét leforgása alatt 30.000 ember hagyta el otthonát. Mára pedig már a 157.000 fő hagyta el a hazáját, ebből több mint 154.000 ember mali állampolgár (körülbelül 40.000 ebből Burkina Fasóban vannak) és több mint 3.000 nigeri.⁴² IDP-k⁴³ (Internally Displaced Person)⁴⁴ tekintetében Maliban 293.840 lehet a számuk, amiből az UNHCR (Egyesült Nemzetek Menekültügyi Főbiztosa)⁴⁵ adatai alapján megközelítőleg 15.000 embernek nyújt támogatást a szervezet.⁴⁶

A helyzet nemzetközi megítélése

A katonai puccs miatt eléggé bonyolult volt a helyzet. Hiszen a nemzetközi közvéleménynek egyszerre kellett elítélnie a szakadár törekvéseket és a katonai junta akcióját. Illetve a Mali irányába nyújtandó segítséghez a katonai vezetők politikai visszavonulására és egy legitim kormány visszaállítására volt szükség.

Az Európai Unió a szakadár tuareg állam kikiáltása után azonnal jelezte, hogy semmilyen olyan lépést nem támogat, amely Mali széthullásához vezetne, és elfogadott egy tervet, amely alapján egy korlátozott katonai művelet keretén belül a kormányerők számára európai katonák kiképzési és logisztikai támogatást nyújtanak. Ez a misszió a tervek szerint már 2013. február-március környékén megindulhat.⁴⁷

⁴⁰ Movement for Unity and Jihad in West Africa

⁴¹ Africa – News and Analysis

⁴² UNHCR adat: Mali.

⁴³ A hivatalos ENSZ definíció szerint IDP-nek nevezzük azokat a személyeket, illetve csoportokat, akik valamilyen vészhelyzetben (fegyveres konfliktus, fizikai vagy emberi jogok ellen elkövetett erőszak, természeti vagy ember által okozott katasztrófák) lakhelyük elhagyására kényszerültek, de nem léptek át nemzetközileg elismert országhatárt.

⁴⁴ Lásd előző hivatkozás

⁴⁵ United Nations High Commissioner for Refugees

⁴⁶ 2013 UNHCR country operations profile - Mali situation (Mali, Niger, Burkina Faso)

⁴⁷ Catherine Ashton Malival kapcsolatos nyilatkozata

Az iszlamisták térhódítását látva az Afrikai Unió felszólította az ENSZ-t, hogy járuljon hozzá ENSZ BT-határozattal az afrikai csapatok azonnali bevetéséhez, megelőzendő egy „nyugat-afrikai Afganisztán” létrejöttét.⁴⁸ Az ECOWAS államok egyetértettek abban, hogy a Maliban történt események az egész régió biztonságát veszélyeztetik. A Közösség vezetői a velük tárgyalásokat folytató MNLA vezetőinek ultimátumot adtak, hogy ha nem hagynak fel az elszakadási törekvéseikkel, a kormányerők támogatására jelentős létszámú katonai egységeket küldenek az északi területek visszafoglalására. A szalafista csoportokkal folytatott harcokban jelentősen meggyengült tuaregek – akiknél eddig csak a függetlenség jöhetett szóba – beleegyeztek, hogy tárgyalásokat kezdjenek a kormánnyal. A tuaregek azt is felajánlották, hogy támogatást nyújtanak a szélsőséges iszlamista csoportok elleni műveletekben, sőt mára már úgy tűnik, hogy a függetlenségi törekvéseikről is lemondának.⁴⁹ A krízis fokozódása miatt az ENSZ BT végül 2012. december 20-án a 2085-ös határozatában jóváhagyta, egy az afrikaiak által vezetett nemzetközi misszió (AFISMA)⁵⁰ Maliban történő beavatkozását, amelynek a mandátuma egy évre szól.⁵¹

A beavatkozás

A szalafisták megeléglően a 2012-es év végére elakadt folyamatot, 2013 januárjában dél-nyugati offenzívába kezdtek. Így január 10-én Dioncounda Traoré Mali ideiglenesen megbízott elnöke, az ország korábbi gyarmatosítójától, Franciaországtól és az ENSZ-től kért azonnali és gyors segítséget, hogy segítsenek megállítani a radikális iszlamista lázadók előrenyomulását a főváros, Bamako irányában.⁵² Közben a radikális milíciák egy újabb támadás után elfoglalták Konna városát.

Január 11-12. megkezdődött a francia különleges erők beavatkozása, a „Szervál Hadművelet” – amelyet elsősorban légicsapásokkal támogattak.⁵³ Január 15-én már a francia szárazföldi erők is megkezdtek a műveleteket, majd január 18-ra a mali haderő francia támogatással visszafoglalta Konnát. Majd a francia-mali csapatok folyamatosan nyomultak előre.

A Szervál művelet megindítása után Ibrahim Mohamed Ag Assaleh, az MLNA vezetője, támogatásáról biztosította a francia és mali csapatokat, de azok a kezdetekkor nem kértek a tuaregek segítségéből.⁵⁴ Január végére a francia erők megérkeztek az iszlamisták végső bástyájának számító Kidal városához, amit a francia csapatoknak ellenállás nélkül sikerült elfoglalni. A franciák tuaregek fegyveresekkel találkoztak Kidalban, akikkel tárgyalásokba kezdtek.

⁴⁸ CBC Radio Canada: African Union asks UN for military intervention in Mali.

⁴⁹ MELLY, Paul: France: How was it dragged into the Malian conflict? In: BBC.

⁵⁰ African-led International Support Mission in Mali

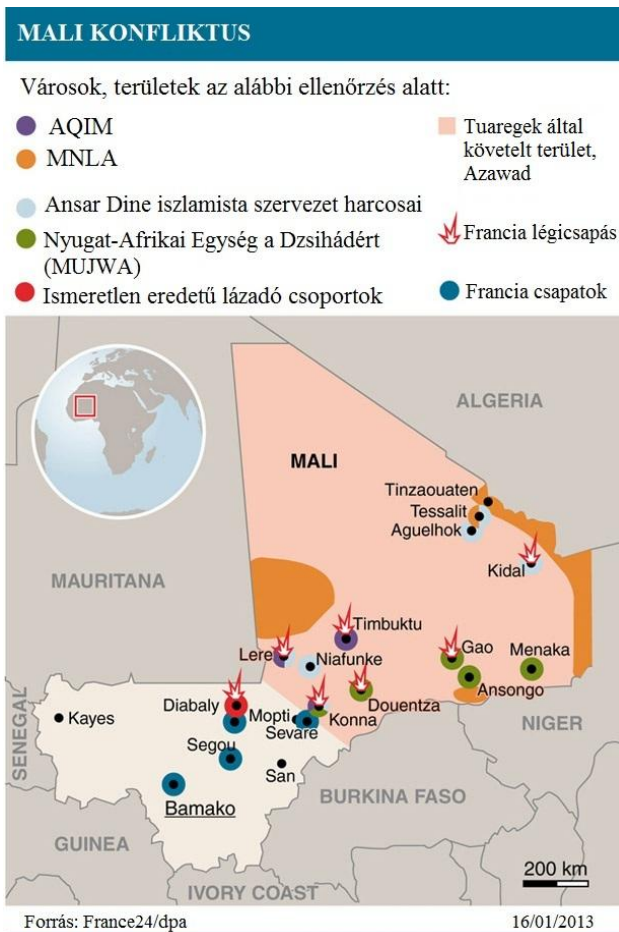
⁵¹ ENSZ BT SC/10870

⁵² Franciaországnak különleges kapcsolata van több afrikai országgal is, amelyek korábban francia gyarmatok voltak és ahol most is katonai egységeket állomásoztat. Bővebben ezzel kapcsolatban: BESENYŐ, János – HETÉNYI, Soma: A francia Afrika-politika változása. In: Sereg Szemle. IX. évfolyam, 3-4. szám, 2011. pp. 199-207

⁵³ Defence Managment: Operation Serval – A busy week for the French.

⁵⁴ Magyar Hírlap: Siker és pusztulás Maliban.

A hadműveletnek ebben a részében a mali hadsereg nem vett részt – MNLA jelezte, hogy mali katonákat nem engednek be, mivel emberi jogi szervezetek jelezték, hogy a mali hadsereg a tuareg és arab polgári lakosság elleni bűncselekményeket követett el (a mali hadsereg korábban szintén hasonló vádakkal illette a tuaregek harci alakulatokat, akik a fekete lakosok ellen követtek el bűncselekményeket). Ezzel véget ért a 2013. januárban kezdődött beavatkozás első szakasza, amellyel az volt a célja, hogy megakadályozzák a szélsőséges iszlamisták előrenyomulását. A második szakaszban az iszlamista fegyveresek felkutatása lesz a cél, amiben már részt vesznek az AFISMA állományába tartozó afrikai csapatok is. Eközben Traore, Mali ideiglenes elnöke január 29-én jelentette be, hogy július végén „átlátható és hiteles” választásokat írnának ki a politikai helyzet megszilárdításához.⁵⁵

1. ábra:

Magyar szöveg: Molnár Erik, ifj. <http://cdn.theatlantic.com/static/mt/assets/international/graphic-mali-conflict-area-615.jpg> (letöltés ideje: 2013. 02. 22)

⁵⁵ BBC: French troops in Mali take Kidal, last Islamist holdout.

Beavatkozás utóélete

Ami már most is jól látható, hogy a katonai beavatkozás eredményes és nagy valószínűséggel az egész művelet sikeresen zárulhat. Az Európai Unió is kiveszi a részét a további stabilizációból, mind biztonságpolitikai, mind pedig civil aspektusból, így a helyreállítás és a biztonság megőrzésére is erőfeszítéseket tesz.⁵⁶ Az EU Külügyminiszterek Tanácsa 2013. február 18-i brüsszeli ülésén a külügyminiszterek hivatalos döntést hoztak többek között arról is, hogy csaknem ötszáz katonát küldenek Maliba. A kontingens fele Mali hadsereg kiképzését segíti, míg a többiek a kiképzők és egyéb EU delegáltak biztonságáról gondoskodnak. A kiképzők feladata, hogy a katonai oktatás mellett komoly hangsúlyt helyezzenek a hadviseléssel és a humanitárius jogokkal kapcsolatos képzésre is – az előírásoknak a megismertetésére, illetve azok betartásának fontosságáról. Magyarország tíz fővel járult hozzá az EU küldetéséhez.⁵⁷ A francia gyorsreagálású erők kivonása után a stabilitás fenntartásáért történő erőfeszítést az ENSZ 12.640 főben maximált békefenntartó missziója (MINUSMA - United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission in Mali) vette át.⁵⁸

A kérdés az, hogy a szélsőségesek feloszlásával nem alakul-e ki egy újfajta veszélyforrás, amely nem direkt katonai akciókban nyilvánul meg, hanem terrorcselekmények formájában. Júniusban ugyanis tűzszüneti megállapodást kötöttek a mali kormányerők az MLNA milicistáival, hogy biztosítsák a békés átmenetet a július végére kiírt választásokig. Így Maliban úgy tűnt, hogy a szalafista veszély egy oldalra állította a tuareg és mali többséget, ennek ellenére hosszú távon az előítéletek és a kölcsönös bizalom újra építése nehéz lesz. Azonban a nemzetközi közösség nem ismer el semmilyen új, szakadár államot, amely megsérti Mali területi integritását, így a tuaregeknek egy Malin belüli önrendelkezéssel kellene megelégedniük, hogy legyen esély békés együttélésre és a mali többségnek erre nyitnia kellene. Ezen folyamat végrehajtásához eléggé rossz előjelnek tűnik, hogy szeptember 12-én újabb összecsapások voltak Timbuktu Régióban, Léré városánál a tuaregek és a mali hadsereg között.

Választások

A választásokon 27 jelölt elnökjelölt mérette meg magát. Az elnökválasztás legesélyesebbje Ibrahim Boubacar Keita, 1994-2000 közötti miniszterelnök és Soumaïla Cisse, korábbi pénzügyminiszter voltak. Azonban az elnök választás július 28-i első körében nem született végeredmény, így egy második körre is szükség volt. Fontos azonban itt megjegyezni, hogy a három északi terület feletti teljes ellenőrzés nem sikerült a választások idejéig megszerezni, a választások felügyelete is leginkább az ENSZ képviselőinek a feladata volt. A választások teljesen kontrollált formája a mali kormányerők által is *de facto* ellenőrzött déli országrész részvételével zajlott le. Mindeközben az északi részen az MLNA és egyéb csoportok gyakorolták

⁵⁶ European Union External Action Service: EU Training Mission in Mali.

⁵⁷ Kormányportál: Unió külügyminiszteri ülés.

⁵⁸ ENSZ MINUSMA (United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission in Mali)

a tulajdonképpeni ellenőrzést, igaz az ENSZ békefenntartók és megfigyelők felügyelete mellett.⁵⁹

A második fordulóra augusztus 11-én került sor, amelyből végül Ibrahim Boubacar Keita került ki győztesen. Cisse augusztus 13-án elismerte Keita győzelmét, ekkora már kiderült, hogy a második kört Keita toronymagasan 78%-kal nyerte meg.⁶⁰

A győztest szeptember 4-én a Legfelső Bíróságon le tette a hivatali esküjét.⁶¹ Szeptember 19-én pedig letette ünnepi esküjét az ország új elnöke, Keita, akit a köznyelv csak IBK-ként emleget a monogramja után. A hatvannyolc éves politikus, megbékélést, újjá építést és fejlődést ígért. A beiktatási ünnepségen Francois Hollande, a francia elnök mondott elsőként beszédet. Beszédében kiemelte azt, hogy Maliban újból béke van az közös eredmény, és Párizs büszkén osztozik ebben a dicsőséggben. Keita számára ez a dicsőség inkább az előtte álló küzdelmek sorait jelenti. A legégetőbb probléma, hogy megállapodásra kell jutnia a tuareg lázadókkal, akik autonómiát akarnak az északi országrésznek. Másfelől pedig meg kell erősítenie a hadsereget és visszaállítani a biztonság és stabilitás érzetét, hogy a közigazgatást átható korrupcióról már ne is beszéljünk.⁶²

Keita még az ünnepi beiktatásának hetén bejelentette, hogy november 24-én és december 15-én parlamenti választásokat fognak tartani, hogy az ország legitim törvényhozással álljon neki a stabilitás megvalósításának.⁶³

Az új elnök a stabilitás megteremtésében számíthat az Európai Unió 3,25 milliárd Eurós támogatására, amelyet Brüsszelben még májusban hagytak jóvá.⁶⁴ Ugyanakkor Obama is ígéretet tett, hogy a választások után Mali az amerikai pénzügyi támogatásokon kívül további támogatásokra is számíthat.⁶⁵

IBK

Ibrahim Boubacar Keita 1945. január 29-én Koutiala-ban született. Tanulmányait a Dakari Egyetemen (University of Dakar) és a Sorbonne Egyetemen folytatta. Történelemből és nemzetközi kapcsolatokból szerzett egyetemi diplomát. Tanulmányai után kutatóként és előadóként dolgozik az egyetemen. Hazatértével az Európai Fejlesztési Alap bamakói munkatársa. Az 1991-es forradalom után indul meg politikai karrierje. 1994-től 2000-ig az ország miniszterelnöke, 2002-től 2007-ig a parlament elnöke. Keita baloldali szociális nézetekhez való kötődése és Afrikáért való kiállásáért nemzetközileg ismert.⁶⁶ 2004-ben Budapesten is járt, az Interparlamentáris Unió ülésén. Ahol hangot is adott világpolitikai nézetének, hogy

⁵⁹ Aljazeera: Infographic: Mali Election 2013

⁶⁰ Reuters: Keita given strong mandate for reform in Mali vote

⁶¹ BBC: Mali's new President Ibrahim Boubacar Keita sworn in

⁶² Euronews: Beiktatták Mali új elnökét

⁶³ AFP (via Yahoo News): Mali calls parliamentary elections for November 24

⁶⁴ Reuters: Keita given strong...

⁶⁵ Reuters: U.S. resumes aid to Mali after new president takes office

⁶⁶ African Success: Biography of Ibrahim Boubacar Keita

a fejlett országok a fejlődő világgal kapcsolatban csak felületi kezelésre hajlandóak, a problémák mélyebb gyökereit nem értik, vagy nem is akarnak segíteni azoknak a megoldásában.

Keita nemzetközileg elismert politikusként van számon tartva, akit elismernek ragyogó diplomáciai érzékéért, akinek megvannak a megfelelő adottságai, hogy Malit újra a demokratikus országok térképére visszahelyezze.

Összegzés

A Maliban lezajlott konfliktus esetében is, mint a legtöbb afrikai konfliktusnál, kijön a gyarmati rendszer öröksége. Ugyanis az egykori gyarmattartók az általuk megrajzolt határokkal az afrikai államoknak nehéz és vészjósló örökséget hagytak hátra. Ezen határok születésekor nem vették figyelembe az etnikai és kulturális kapcsolatokat, így ez a hagyaték a mai napig végig kíséri az országokat. Ugyanis a modern államok kialakulásánál lakosait nemcsak állampolgári viszonyuk kötötte az adott országhoz, hanem az etnikai és kulturális közösségük is. Ez a közösség biztosította a lakosság lojalitását az állam felé. Ebben az értelemben olyan államról van szó, amely népessége bizonyos szempontból homogén. Ma az állam meghatározása az állandó terület, népesség, kormány, illetve képesség arra, hogy a nemzetközi jog más alanyaival kapcsolatba lépjen, aminek az ENSZ tagállamok mind meg is felelnek, de a fenti elvek hiányában az állam külső és belső egysége támadhatóvá válik. Az afrikai államok nem így érték el a nemzeté válás azon szintjét, ahol a homogén állampolgári érték megszületik – ami jelen esetben nem egyértelműen egy hiányosság, mintsem az államiság fejlődésének egy másik folyamata lehet. Az afrikai országok fejlődését több hatás érte, ami ezt heterogenitást kialakította.

Mali, mint a legtöbb afrikai ország nem homogén sem etnikailag, sem pedig kulturálisan – és ez hosszú távú konfliktusforrás. A békés jövőt a fekete és berber lakosság harmonikus együttélése tudja csak biztosítani. Azonban a béke biztosításához és fenntartásához azonban ma már szélesebb összefogásra van szükség, így a fejlett világnak is segítséget kell nyújtania Mali részére, hogy egy békés országgá váljon, ahol a különböző etnikai csoportok képesek lesznek közösen építeni a jövőt.

Felhasznált irodalom:

ARIEFF, Alexis: Crisis in Mali. In: CRS Report for Congress. Council on Foreign Relations. p. 6 <http://www.fas.org/sgp/crs/row/R42664.pdf> (letöltés ideje: 2013. 01. 23)

BESENYŐ, János: Al-Kaida térnyerése a Maghreb régióban. In: Sereg Szemle. VIII. évfolyam, 3. szám, 2010. pp. 148-154

http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/28301/s_sz_2010_3.pdf (letöltés ideje: 2013. 01. 23)

BESENYŐ, János: Újabb válsággóc Afrikában: Mali. In: Honvédségi Szemle. 140. évfolyam, 5. szám, 2012. pp. 10-11

BESENYŐ, János: Terrorexport a Szaharába – Al-Káida-klón a sivatagban. In: A Földgömb. Magyar Földrajzi Társaság folyóirata, XIII (XXIX) évfolyam, 5. lapszám, 257. füzet, 2011. pp. 38-41

BESENYŐ, János – HETÉNYI, Soma: A francia Afrika-politika változása. In: Sereg Szemle. IX. évfolyam, 3-4. szám, 2011. pp. 199-207
http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/28300/seregszemle_2011_3.pdf (letöltés ideje: 2013. 01. 23)

BESENYŐ, János – MARSAL, Viktor: Országismertető: Líbia. MH Összhaderőnemi Parancsnokság Tudományos Tanács kiadványa, Székesfehérvár, 2012. pp. 92-93

ILAHIANE, Hsain: Historical Dictionary of the Berbers (Imazighen). Scarecrow Press, 2006. pp. 133-138

KEITA, Kalifa: Conflict and conflict resolution in the Sahael, the Tuareg insurgency in Mali. Strategic Studies Institute, USA Army Collage, 1998.

KEITA, Modibo: The Foreign Policy of Mali. In: International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-). Vol. 37, No. 4, 1961. pp. 432-439
<http://www.jstor.org/stable/2611067> (letöltés ideje: 2013. 01. 27)

KESERŰ, Dávid: A Mali Birodalom. In: Afrika Tanulmányok folyóirat. Publikon Kiadó, IV. évf. 4. szám, Pécs, 2010. pp. 20–25 ISSN 1788-6422
http://www.afrikatanulmanyok.hu/application/essay/943_1.pdf (letöltés ideje: 2013. 01. 27)

MELLY, Paul: France: How was it dragged into the Malian conflict? In: BBC.
<http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-21009958> (letöltés ideje: 2013. 01. 14)

SEARS, Jonathan Michael: Deepening democracy and cultural context in the Republic of Mali, 1992-2002. Queen's University, Kingston, Ontario, Canada.
http://qspace.library.queensu.ca/bitstream/1974/862/1/Sears_Jonathan_M_200709_PhD.pdf (letöltés ideje: 2013. 01. 27)

Egyéb internetes források:

African Elections Database: Elections in Mali.
http://africanelections.tripod.com/ml.html#2002_Presidential_Election (letöltés ideje: 2013. 01. 26)

African Success: Biography of Ibrahim Boubacar Keita
<http://www.africansuccess.org/visuFiche.php?id=319&lang=en> (letöltés ideje: 2013. 09. 22)

Africa – News and Analysis
<http://africajournalismtheworld.com/tag/ansar-dine-mali/> (letöltés ideje: 2013. 02. 22)

AFP (via Yahoo News): Mali calls parliamentary elections for November 24
<http://news.yahoo.com/mali-calls-parliamentary-elections-november-24-190131489.html> (letöltés ideje: 2013. 09. 22)

Aljazeera: Mali prime minister arrested by soldiers.
<http://www.aljazeera.com/news/africa/2012/12/2012121125150789158.html> (letöltés ideje: 2013. 01. 26)

Aljazeera: Mali prime minister resigns after arrest.
<http://www.aljazeera.com/news/africa/2012/12/201212114415249884.html> (letöltés ideje: 2013. 01. 26)

Aljazeera: Infographic: Mali Election 2013
<http://www.aljazeera.com/indepth/interactive/2013/07/201372862539638734.html>
 (letöltés ideje: 2013. 09. 22)

BBC: French troops in Mali take Kidal, last Islamist holdout.
<http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-21271345> (letöltés ideje: 2013. 01. 31)

BBC: Mali's junta 'may charge' President Toure with treason.
<http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-17604755> (letöltés ideje: 2013. 01. 31)

BBC: Mali's new President Ibrahim Boubacar Keita sworn in
<http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-23957259> (letöltés ideje: 2013. 09. 22)

Catherine Ashton Malival kapcsolatos nyilatkozata.
http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/134646.pdf (letöltés ideje: 2013. 02. 22)

CBC Radio Canada: African Union asks UN for military intervention in Mali.
<http://www.cbc.ca/news/world/story/2012/11/14/un-african-union-mali.html>
 (letöltés ideje: 2013. 01. 14)

Central Intelligence Agency: The World Factbook: Mali.
<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ml.html> (letöltés ideje: 2013. 01. 23)

Defence Management: Operation Serval – A busy week for the French.
http://www.defencemanagement.com/feature_story.asp?id=21972 (letöltés ideje: 2013. 02. 22)

European Union External Action Service: EU Training Mission in Mali
http://eeas.europa.eu/csdp/missions_operations/eutm-mali/final_factsheet_eutm_mali_en.pdf (letöltés ideje: 2013. 02. 22)

Euronews: Beiktatták Mali új elnökét
<http://hu.euronews.com/2013/09/19/beiktattak-mali-uj-elnoket/> (letöltés ideje: 2013. 09. 22)

Emergency Capacity Building Project (Disaster Needs Analysis): Northern Mali conflict & food insecurity.
[http://www.ecbproject.org/northern_mali_disaster_needs_analysis_conflict_food_in_security_nov_2012\[1\].pdf](http://www.ecbproject.org/northern_mali_disaster_needs_analysis_conflict_food_in_security_nov_2012[1].pdf) (letöltés ideje: 2013. 01. 23)

ENSZ BT SC/10870
<http://www.un.org/News/Press/docs/2012/sc10870.doc.htm> (letöltés ideje: 2013. 01. 17)

ENSZ MINUSMA (United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission in Mali)
<http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/minusma/facts.shtml> (letöltés ideje: 2013. 09. 22)

Európai Bizottság Fejlesztési Biztosának támogatása
http://ec.europa.eu/commission_2010-2014/piebalgs/headlines/news/2011/11/20111124c_en.htm (letöltés ideje: 2013. 01. 29)

Kormányportál: Uniós külügyminiszteri ülés.
<http://www.kormany.hu/hu/kulugyminiszterium/parlamenti-allamtitkarsag/hirek/unios-kulugyminiszteri-ules> (letöltés ideje: 2013. 02. 22)

Magyar Hírlap: Siker és pusztulás Maliban.
<http://www.magyarhirlap.hu/siker-es-pusztulas-maliban> (letöltés ideje: 2013. 01. 28)

Member of the European Commission: Andris Piebalgs
http://ec.europa.eu/commission_20102014/piebalgs/headlines/news/2011/11/20111124c_en.htm (letöltés ideje: 2013. 01. 29)
MNLA függetlenségi deklarációja
<http://mnlamov.net/component/content/article/169-declaration-dindependence-de-lazawad.html> (letöltés dátuma: 2013. 01. 29)
Népszabadság Online: Katonai puccs Maliban.
http://nol.hu/kulfold/katonai_puccs_maliban (letöltés ideje: 2013. 01. 29)
Reuters: Keita given strong mandate for reform in Mali vote
<http://www.reuters.com/article/2013/08/15/us-mali-election-idUSBRE97E0GF20130815> (letöltés ideje: 2013. 09. 22)
Reuters: U.S. resumes aid to Mali after new president takes office
<http://www.reuters.com/article/2013/09/06/us-usa-mali-idUSBRE98515Y20130906>
(letöltés ideje: 2013. 09. 22)
UNHCR adat (2007).
<http://www.unhcr.org/refworld/docid/4954ce5bc.html> (letöltés ideje: 2013. 01. 26)
UNHCR adat: Mali.
<http://data.unhcr.org/MaliSituation/regional.php> (letöltés ideje: 2013. 01. 29)
2013 UNHCR country operations profile - Mali situation (Mali, Niger, Burkina Faso)
<http://www.unhcr.org/pages/49e484e66.html> (letöltés dátuma: 2013. 01. 29)

GÖMÖRI ROLAND

A CIA IRÁNBAN

Absztrakt

Az Amerikai Egyesült Államok közel-keleti szerepvállalása napjainkban is aktuális téma, az iraki és afganisztáni kivonulást követően most a szíriai és iráni aktualitások kapcsán. S ha szóba kerül az Egyesült Államok, nem lehet megfedkezni egy állam külpolitikájának fontos alakítójáról, a titkosszolgálatokról.

A tanulmány során a Központi Hírszerző Ügynökség Iránban betöltött szerepét három történelmi eseten – az 1953-as Moszadek-puccson, az 1979-es iszlám forradalmon, illetve az 1980-tól 1988-ig tartó irak-iráni háború eseményein – keresztül kívánom bemutatni.

A esetek vizsgálatát követően végül belátható, az ügynökség döntő szereppel bírt az események során, ám nem feltétlenül Amerika előnyére.

Abstract

The role of the United States of America on the Middle East is a current topic even today. After retreating from Iraq and Afghanistan, the current issues are Iran and Syria. And when we discuss the United States, we must stress the importance of the intelligence services that influence greatly the foreign policy of a country.

During the essay, I would like to present the role of the Central Intelligence Agency through three historical cases: the coup toppling Mossadegh in 1953, the Islamic Revolution of 1979, and the Iraq-Iran War between 1980 and 1988.

After the examination of these cases it can be concluded that the Agency had a decisive role during the events, but not necessarily for the benefit of the US.

Kulcsszavak: Irán, CIA, titkos akciók, hírszerzés

Keywords: Iran, CIA, covert operations, intelligence

Bevezetés

Az USA és a Közel-Kelet viszonya jelenleg is igen aktuális témának számít. Az amerikai csapatok körülbelül másfél éve, hogy kivonultak Irakból, az afganisztáni konfliktus lezárása pedig jelenleg is napirenden van. Az Egyesült Államok jelenleg fokozza szerepvállalását a szíriai polgárháborúban, a tanulmány során tárgyalt Irán atomprogramja pedig nemzetközi szinten is aggodalomra ad okot.

Amint arra a CIA Iránban betöltött szerepének vizsgálata során rá kívánok világítani, az Egyesült Államok és Irán felettébb rossz viszonya nagymértékben tulajdonítható az ügynökség tevékenységének. A tanulmány során a Központi

Hírszerző Ügynökségnek az országban betöltött szerepét kívánom bemutatni három történelmi eseten keresztül, amikor a CIA-nak kihatása volt Iránra, illetve Amerika iráni megítélésére. Ezek egyike a Mohammed Moszadek kormányát 1953-ban megdöntő puccs, amelynek eredményeképpen a CIA által támogatott Reza Pahlavi sah került ismét hatalmi pozícióba. A másik ilyen eset az 1979-es iszlám forradalom, amely a CIA alapvető hiányosságaira világított rá a közel-keleti hírszerzés tekintetében. A harmadik ilyen eset az irak-iráni háború 1980 és 1988 között, amely a Ronald Reagan amerikai elnök számára kényelmetlen kontrabotránnyal is összefonódott.

Kutatásom során a CIA-t illetően elsősorban Tim Weiner: *A CIA története. Hamvába holt örökség* című munkáját vettem alapul. A korszak amerikai diplomáciájának megismeréséhez Henry Kissinger *Diplomácia* című munkáját alkalmaztam.

A Közel-Kelet a hidegháborúban

A Közel-Kelet térsége gyakorlatilag az Oszmán Birodalom felbomlása óta a világpolitika fokozott érdeklődését élvezi. A két világháború között a Nemzetek Szövetségének mandátumrendszere *de facto* angol és francia gyarmati befolyás alá vonta a térséget, bár egyes államok (mint Egyiptom), még régebben kerültek az európai nagyhatalmak gyámsága alá.

A második világháború azonban alapvetően átrendezte az erőviszonyokat. A tipikus gyarmattartó hatalmak befolyása megrendült: Franciaországot megrendítette a német megszállás és Angliát is megviselte az elhúzódó konfliktus. A térség gazdag kőolajlelőhelyeinek fontos szerepük volt abban, hogy a volt befolyási övezeteikben az egykori „gyarmattartók” nehezen akartak megválni pozícióiktól. Ám meggyengült világhatalmi szerepükből fakadóan képtelenek voltak huzamosabb ideig fenntartani regionális érdekeltségeiket.

A CIA¹ első éveiben a Szovjetunióra, illetve Európa szovjet befolyás alá eső részére összpontosította tevékenységét. E téren 1953-ban történt változás: Dwight D. Eisenhower, volt II. világháborús tábornok került az Egyesült Államok elnöki székébe, a CIA igazgatója pedig John Foster Dulles amerikai külügyminiszter öccse, Allen W. Dulles lett.² Eisenhower elnöknek a következő problémára kellett megoldást találnia: úgy konfrontálódni a Szovjetunióval, hogy eközben ne kockáztassa egy harmadik világháború kitörését, avagy az amerikai demokrácia sérülését. Ebből fakadóan úgy döntött, stratégiáját az atomfegyverekre és a titkos akciókra építi.³ Ennek keretében jelölte ki a CIA azon új irányvonalát, amelynek keretében utasította a szervezetet, „*vegye fel a harcot az ellenséggel Ázsiában, a Közel-Keleten, Afrikában, Latin-Amerikában, és mindenütt, ahol a gyarmati birodalmak összeomlottak vagy omladozófélben vannak.*”⁴ Ez jelentette a kezdetét annak az amerikai aktivitásnak a Közel-Keleten, amely a mai napig tart.

¹ CIA – Central Intelligence Agency – Központi Hírszerző Ügynökség.

² Tim Weiner: *Legacy of Ashes. The history of the CIA*. New York: Doubleday. 2007. pp. 69.

³ Weiner, *op. cit.*, pp. 74.

⁴ Weiner, *op. cit.* pp. 76.

A tanulmány során Iránt emelem ki, mint a közel-keleti térség olyan meghatározó országát, ahol a CIA döntő mértékben befolyásolta az események alakulását. A tanulmány során vizsgált három eset nagy jelentőséggel bír mind a CIA, mind Irán szempontjából: az 1953-as iráni Ajax-hadművelet az ügynökség első komolyabb titkos akciója és sikere volt a Közel-Keleten, az 1979-es iszlám forradalom ezzel szemben alapvető hiányosságokra világított rá az ügynökségen belül. Az irak-iráni háború során a kontrabotrány, illetve a „fegyvereket túsokért” ügylet kapcsán pedig a CIA belföldi hitelessége rendült meg alapvetően.

Az Ajax előtti események

A nyugati nagyhatalmak érdeklődése a Közel-Kelet iránt jóval korábban nyúlik vissza, mint a CIA létrehozása. Viszont ahhoz, hogy érthető legyen Irán Nyugat-ellenessége, fontos ismerni az ország modernkori történelmi háttérét.

Irán ellenszenvé a nyugati klasszikus gyarmattartó hatalmakkal szemben még az első világháború előtti időszakra vezethető vissza. Az országban a II. világháborúig a britek csupán gazdasági befolyásukat érvényesítették: 1901-ben egy angol üzletember, William How d'Arcy 60 évre megszerezte a kőolaj kitermelésének monopóliumát Irán (akkor még Perzsia) déli részén. Ez a jog 1909-ben átszállt az Angol-Perzsa (később Angol-Iráni) Olajtársaság kezébe⁵, amely társaság később a brit-iráni konfliktusok fő forrása lett, mint a brit flotta fő olajellátója (amely éppen ebben az időszakban állt át szénről olajtüzelésre).⁶

A világháború jelentős változásokat hozott. A Közel-Kelet stratégiai fontossága miatt a britek szükségesnek érezték, hogy megerősítsék pozícióikat a térségben. Egyiptomban a királyt egy angolbarát kormány kinevezésére kényszerítették, amely Nagy-Britannia oldalán belépett a világháborúba. Irakban 1941 tavaszán a németekkel rokonszenvező kormány sikertelenül próbálta meg kiűzni a briteket az országból, válaszul a brit csapatok bevonultak Bagdadba. Szíriában és Libanonban a német megszállás után a Vichy-Franciaországhoz hű csapatok veszélyeztették a brit érdekeket, Charles De Gaulle szabad francia erőinek segítségével a britek 1941 nyarán megszállták a két országot. Iránban 1941 szeptemberében a németek felé közeledő Reza sahöt a britek leváltották, helyére fiát, a 22 éves Mohammed Reza Pahlavit állították. Az új sah politikája a briteket illetően nem változott, ugyanúgy támogatta az Angol-Iráni Olajtársaság befolyását az országban.⁷

A második világháború végével, mint arról korábban szó esett, megingott a klasszikus kolonialista hatalmak befolyása a térségben. Emellett olyan hatalmak kerültek vezető pozícióba a világpolitikában, mint az Egyesült Államok, amelyek élesen elleneztek a még fennálló gyarmati rendszert, s titkosszolgálataik, így a CIA

⁵ A társaság a mai British Petroleum elődje.

Lásd: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/149259.stm> (letöltve: 2013. július 6.)

⁶ Titkos háborúk történetéből: A CIA kísérleti akciója, I. rész. In: *Belügyi Szemle*, 1988/9. pp. 74.

⁷ *ibid.*

is, ezt az antikolonialista álláspontot kísérelték meg érvényesíteni tevékenységük során.

1951 áprilisában, Iránban Mohammed Moszadek nacionalista politikus lett Irán miniszterelnöke, pár nappal azt követően, hogy a madzslisz (az iráni parlament) megszavazta az iráni olajipar államosítását, amely, mint arról korábban szó esett, többségében angol kézben összpontosult. A brit vezetés természetesen nem hagyhatta szó nélkül az iráni miniszterelnök reakcióját, s ebből nőtt ki az Ajax-hadművelet, a CIA első olyan nagyobb akciója, amely során egy közel-keleti ország belügyeibe avatkozott be.

Irán: Az Ajax-hadművelet

A CIA számára a Közel-Kelet eleinte csupán egy gigantikus, kőolajjal teli hordót jelentett, amelynek a tetején merő földrajzi véletlen folytán az arab országok vezetői foglaltak helyet. Az ügynökség azt tekintette fő feladatának, hogy – Moszkvával versengve – kivívja ezen országok támogatását. Avagy – s az Ajax-hadművelettől kezdve a CIA ezt a módszert részesítette előnyben – titkos akciók segítségével olyan kormányokat juttasson hatalomra a Közel-Keleten, amelyek felett az Egyesült Államok ezt követően gazdasági és politikai befolyást képes gyakorolni. A hidegháború kezdeti időszakában, Kissinger megfogalmazásával élve, „Washington a titkos akciókat mindig jogszerűbbnek tartotta, mint a katonai beavatkozást”.⁸

Az Ajax-hadművelet a Nagy-Britannia által Mohammed Moszadek iráni miniszterelnök megbuktatására szervezett akcióból nőtt ki, amelyhez eleinte az Egyesült Államok semmilyen támogatást nem kívánt nyújtani.⁹ A britek azt követően folyamodtak Amerika, és a CIA segítségéért, miután 1952 novemberében az iráni miniszterelnök titkosszolgálatával segítségével bizonyítékokat talált arra, hogy a britek meg akarják buktatni. Moszadek következő lépésként kiutasította az országból a brit követség alkalmazottait, s ezáltal a brit kémeket is.¹⁰

Az Egyesült Államok beavatkozásában nagy szerepet játszott, hogy tartottak attól: a britek tervezett közvetlen katonai beavatkozása az iráni gazdasági érdekeik védelmére közvetlen meghívó lehet a Szovjetunió számára, hogy csapataival bevonuljon Észak-Iránba.^{11,12} Emellett az iráni gazdaság rossz helyzete és az ebből adódó társadalmi feszültségek növelték egy esetleges kommunista hatalomátvétel lehetőségét. Maga Moszadek is közrejátszott abban, hogy az amerikaiak a beavatkozás mellett döntöttek, egy rosszul kiszámított blöffel, amely során a szovjet fenyegetés lehetőségét vázolta fel a teheráni amerikai nagykövetségen.¹³ John H.

⁸ Henry Kissinger: *Diplomácia*. Budapest: Panem-McGraw-Hill-Grafo. 1996. pp. 511.

⁹ Weiner, *op. cit.*, pp. 83.

¹⁰ Weiner, *op. cit.*, pp. 81.

¹¹ Weiner, *op. cit.*, pp. 83.

¹² CIA. *Current Developments in Iran*. May 22, 1951. pp. 2. http://www.foia.cia.gov/sites/default/files/document_conversions/89801/DOC_0001354617.pdf

(letöltve: 2013. július 6.)

¹³ Weiner, *op. cit.*, pp. 85.

Stutesman akkori diplomata, aki az amerikai Külügyminisztériumban az iráni ügyek referense volt, így fogalmazott az eset kapcsán:

„Moszadek úgy vélte, ha kiakolbólítaná a briteket, az amerikaiakat pedig a szovjet hegemoniával fenyegetné, menten berontanánk az országba. Nem is tévedett olyan nagyot.”¹⁴

A CIA részéről az akciót Kermit Roosevel, az ügynökség közel-keleti operatív igazgatója vezette.¹⁵ A művelet ellentmondásosan indult: bár megszerezték Allen Dulles CIA-igazgató jóváhagyását, az elnöknek, illetve a puccs számos kulcsfontosságú figurájának fenntartásai voltak a terv kapcsán.¹⁶ Eisenhower pár nappal későbbi beszédében úgy nyilatkozott, „bármely nemzetnek elidegeníthetetlen joga a kormányalakítás és a maga választotta gazdasági rendszer”, valamint hogy „igazolhatatlan bármely nemzet azon törekvése, hogy előírja más nemzet számára, milyen kormányzati formát válasszanak.”¹⁷ Loy Henderson, az Iránba akkreditált amerikai nagykövet pedig a puccs vezetőjének, Fazlollah Zahedi nyugalmazott dandártábornoknak a személye ellen emelt kifogást. A legfontosabb probléma Zahedivel kapcsolatban a következő volt: már a brit puccskísérletnél is őt próbálták meg Moszadek helyére ültetni, s ezzel a megbuktatandó miniszterelnök is tisztában volt.¹⁸ Azonban Zahedi tábornok volt az egyetlen a puccs vezetésével megbízható emberek közül, aki esetében mind a brit, mind az amerikai fél meg volt győződve nyugatbarát beállítódásáról.¹⁹

Kim Roosevel taktikája a következő volt: alá kell ásni az ország mérvadó politikai pártjainak és vallási közösségeinek a körében Moszadek támogatottságát. S bár nem rendelkeztek a brit MI6 több évtizedes szakértelmével az iráni viszonyokat illetően, sem a britek által beszervezett számos helyi ügynökkel, viszont az amerikai akció pénzügyileg jobb támogatásban részesült: évi egymillió dollárt szánt az Egyesült Államok az akcióra. A pénzügyi alap mellett folyamatosan kapták az információt a brit hírszerzés által ellenőrzött, „fontos összeköttetések és protekciók megvásárlásában jeleskedő” hálózattól²⁰, amelyet a Rasidian fivérek, egy gazdag angolbarát üzletember három fia mozgatott. A fivérek hálózata kapcsolatot tartott fenn parlamenti képviselőkkel, köztisztviselőknek örvendő kereskedőkkel, katonai parancsnokokkal, a sajtó embereivel, verőember-sztagokkal, sőt, Moszadek kormányának legalább egy tagjával is.²¹

1953 májusára az összeesküvés megtervezése a végső fázisába lépett: Zahedinek a CIA 75 ezer dollárt biztosított egy katonai titkárság létrehozására, illetve, hogy ezredeseket válogasson össze a puccs levezényléséhez. Egy vallási fanatikusokból álló csoportot megbíztak, hogy intézzen támadásokat Moszadek

¹⁴ *ibid.*

¹⁵ Weiner, *op. cit.*, pp. 83.

¹⁶ Weiner, *op. cit.*, pp. 85.

¹⁷ *ibid.*

¹⁸ Weiner, *op. cit.*, pp. 86.

¹⁹ *ibid.*

²⁰ Weiner, *op. cit.*, pp. 84.

²¹ *ibid.*

politikai és személyes hívei ellen, emellett tekintélyes vallási vezetők ellen, ez utóbbit úgy állítva be, mintha a kommunista Tudeh Párt műve lenne. Emellett a CIA egy 150 ezer dolláros propagandakampányt indított az iráni sajtóban Moszadek lejáratására.²²

Az akció napján a Zahedi vezette puccsisták elfoglalták volna az iráni kormányzat létfontosságú intézményeit, illetve letartóztatták volna Moszadeket és kormányát. A CIA igyekezett továbbá elegendő számú madzslisz-képviselő szavazatát megvásárolni, hogy többségbe kerüljenek azok, akik Zahedit kiáltanák ki új miniszterelnöknek, ezzel jogszerű látszatot adva a puccsnak. Zahedinek ezután annyi feladata lett volna, hogy hűségesküt tegyen a sahnak, és restaurálja a monarchiát.²³

A szervezkedők azonban számos hibát követtek el az akció megszervezése során. Július 7-én egy, a CIA által elfogott rádióadásban az iráni kommunista párt figyelmeztette a Moszadek-kormányt az ellene tervezett puccsra. A CIA júliusban ismerte fel továbbá, hogy hiányzik a puccshoz szükséges egyik létfontosságú elem: a csapatok. A CIA Robert McClure tábornokot kereste meg, aki 1950-től kezdve egy amerikai program keretében katonai segítségnyújtási és tanácsadó csoportot vezetett Iránban. Kim Roosevelt általa tudta felmérni az iráni tisztek politikai beállítódását, és segítségével körülbelül negyven katonatisztet sikerült beszervezni.²⁴

Ezt követően még meg kellett győzni a sahot arról, hogy támogassa a puccsot, amely lényegében az ő hatalmának a restaurálására irányult. Ehhez a CIA először úgy gondolta, a sah ikertestvérét, Asraf hercegnőt beszélék rá: segítsen a sah meggyőzésében.

A források tekintetében itt kisebb ellentmondás található²⁵: az 1988-as Belügyi Szemle vonatkozó cikke szerint a hercegnő készségesen fogadta a CIA embereit Svájcban, és 36 órával a találkozást követően már Teherán felé tartott²⁶. Tim Weiner 2007-es CIA-monográfiája azonban azt állítja, Asraf hercegnőt megtalálni is nehéz volt, végül a francia Riviérán találtak rá. Ezt követően tíz napig tartott, mire meggyőzték, segítsen rábeszélni fivérét a puccs támogatására²⁷. A találkozó viszont mindkét forrás szerint sikertelen volt. Következésképp Norman Schwarzkopf tábornokot bízták meg a közvetítéssel, aki augusztus elsején próbált meg beszélni a sahkal. A találkozó összejött, ám a sah, attól is tartva, hogy lehallgatják, csupán annyit közölt: mivel nincsen meggyőződve a hadsereg támogatásáról, így nem hajlandó támogatni a puccsot.²⁸

²² Weiner, *op. cit.*, pp. 86.

²³ *ibid.*

²⁴ Weiner, *op. cit.*, pp. 87-88.

²⁵ Az 1988-as Belügyi Szemle és a Tim Weiner-monográfia közti eltérések is tükrözik a két szembenálló tömb eltérő nézőpontját az 1953-as puccsot illetően.

²⁶ Titkos háborúk történetéből: A CIA kísérleti akciója, II. rész. In: *Belügyi Szemle*, 1988/10. pp. 68-69.

²⁷ Weiner, *op. cit.*, pp. 88.

²⁸ *ibid.*

Végül maga Kim Rooseveltt győzte meg a sahot, hogy támogassa Zahedi tábornok hatalomátvételét. A két forrás itt is eltér: a Weiner-monográfia szerint, miután a közel-keleti igazgató erőteljes nyomást gyakorolt a sahra, felvázolva neki egy „kommunista Irán”, vagy egy „második Észak-Korea képét”, a halálra rémült sah a Kaszpi-tengerhez vezető nyaralójába menekült. Ezt követően Roosevelt fogalmazta meg azt a kétes jogállású uralkodói dekrétumot, amely szerint az iráni uralkodó elmozdítja Mosszadeket, és Zahedit nevezi ki a helyére.²⁹ Az irat kétes jogállású volt, ugyanis az akkor érvényes iráni törvények szerint csak a madzslisz mondathatta volna le az elnököt, a sah nem.³⁰ A dokumentumot végül Nasszir ezredes, a uralkodói testőrség vezetője által küldte el aláíratni az elmenekült sahhal. A Belügyi Szemle cikke szerint azonban a sah utazása a Kaszpi-tengerhez előre megtervezett volt, Rooseveltt pedig még Teheránban akarta eljuttatni a parancsot a sahnak, azonban időbeli csúszás miatt kellett a palotaőrséget vezető ezredeshez fordulnia.³¹

Ezt követően a források megegyeznek: miután a parancsok aláírt példányai visszaérkeztek Teheránba, megindult az akció, amely első nekifutásra sikertelen volt. Mosszadek ugyanis előre tudomást szerzett a megbuktatására irányuló kísérletről, és letartóztatta a császári testőrség parancsnokát, aki az ő elfogására érkezett. Így augusztus 16-án a teheráni rádió a puccs kudarcáról tudósított. Zahedi tábornokot a CIA rejtékelyén bűjtették el.

Moszadek az eseményeket követően feloszlatta a parlamentet, és bejelentette, hogy átveszi a hatalmat. Rooseveltt ezt követően úgy döntött, megpróbálja az eseményeket úgy beállítani, mintha a miniszterelnök maga szervezte volna a bukott puccsot, ennek érdekében az éppen Bagdadba menekült sahhal bementatott a rádióban egy nyilatkozatot, miszerint Iránt baloldali felkelés fenyegeti, emiatt menekült el az uralkodó. Ezt követően 50 ezer dollárért ügynökeivel tömeget toboroztatott össze, amely kommunista verőembereknek adta ki magát. Eközben újabb utcai lázongók összegyűjtésére adott ki parancsot, valamint vallási megbízottakat küldetett az iráni síita ajatollahhoz.³²

Augusztus 19-én a második puccskísérlet sikerrel járt: a tömeg elfoglalta Teherán kulcsfontosságú pontjait, többek közt a rádió épületét. Mosszadeknek sikerült elmenekülnie üldözői elől, de másnap megadta magát: élete hátralévő részét börtönben, illetve házi őrizetben élte le.³³ Reza Pahlavi sah egészen az 1979-es iszlám forradalom idejéig maradt hatalmon.

Az Ajax-hadművelet számos szempontból lényegesnek tekinthető. Egyrészt, ez volt a CIA első sikeres művelete, amely során egy másik ország belügyeibe közvetlenül avatkozott be. Andrew Killgore, aki a Külügyminisztérium politikai

²⁹ *ibid.*

³⁰ Weiner, *op. cit.*, pp. 89.

³¹ Titkos háborúk történetéből: A CIA kísérleti akciója, II. rész. In: *Belügyi Szemle*, 1988/10. pp. 71.

³² Weiner, *op. cit.*, pp. 89.

³³ Weiner, *op. cit.*, pp. 91.

osztályának tisztviselőjeként dolgozott Teheránban 1972-től 1974-ig, így fogalmazott:

„[A puccsot] a CIA legnagyobb diadalaként értékelték. Úgy verték nagydobra, mint Amerika nagy nemzeti győzelmét, amely gyökeres változást idézett elő egy ország politikai kurzusában.”³⁴

A sikeres akció következtében a fedett műveletek népszerűsége megugrott az amerikai politikai vezetés berkein belül. Az ügynökség egyik vezető elemzője, Ray Cline szerint azonban az Ajax nagy problémája volt, hogy „túlzott következtetéseknek adott tápot a CIA erejére vonatkozóan”³⁵. Az Ajax-művelet azt a hamis illúziót keltette a CIA számára, amely szerint az ügynökség „képes kormányokat bukattani, avagy uralkodókat hatalomra segíteni”³⁶.

Irán: az iszlám forradalom exportőre

Az 1953-as Ajax-hadműveletet követően Irán az Egyesült Államok számára fix pont volt az arab világ konfliktusai közepette. A Reza Pahlavi sah vezette monarchiát Carter elnök 1977. december 31-én egy díszvacsorán úgy jellemezte, mint a „stabilitás szigetét”. Legalábbis az USA és a CIA ezt szerette volna hinni. Az ügynökség nem vette észre semmilyen jelét annak, hogy a sah rendszere összeomlani készülne. 1978 augusztusában a CIA még azt közölte az elnökkel, hogy Iránban nincs esélye a közeljövőben forradalmi megmozdulásoknak. Pár héttel a jelentést követően zavargások törtek ki Teheránban, 1979. január 16-án pedig a sah elmenekült az iráni fővárosból.³⁷

Howard Hart, aki 1978-ban Teheránban szolgált a CIA alkalmazásában, jelentéseiben előre jelezte a teheráni általános elégedetlenséget. Ám Hart jelentéseinek esete csak egy példa volt arra, amikor a CIA elemzéseit, ahogy Kissinger fogalmazott, „befolyásolják a preconcepciók”³⁸. Mivel Hart pesszimista elemzései nem illettek bele a központ elemzői által Iránról kialakított képbe, így könnyebb volt azokat figyelmen kívül hagyni és eltitkolni.³⁹

A vallási töltetű forradalom lehetőséget adott az Iránba való visszatérésre a vallási fanatikus Khomeini ajatollahnak. Tim Weinert idézve: „a CIA-ban csak nagyon kevesen hitték el, hogy egy aggastyán pap magához tudja ragadni a hatalmat, és Iránt iszlám köztársaságnak nyilvánítja.”⁴⁰

A CIA-nak Khomeini Iránjában csupán hátránya származott saját, gondosan felépített hírnevéből. „A művelt elitől az eszelős tekintetű radikálisokig az irániak úgy vélekedtek, hogy a CIA mindenható erőt képvisel, amely mérhetetlen hatalmat

³⁴ Weiner, *op. cit.*, pp. 93.

³⁵ Weiner, *op. cit.*, pp. 92.

³⁶ *ibid.*

³⁷ Weiner, *op. cit.*, pp. 369.

³⁸ Kissinger, *op. cit.*, pp. 538.

³⁹ Weiner, *op. cit.*, pp. 369.

⁴⁰ Weiner, *op. cit.*, pp. 370.

gyakorol az életük felett.”⁴¹ A valóság ennél kiábrándítóbb volt: a teheráni CIA-állomáson 1979 nyarán csupán négy újonc CIA-tiszt dolgozott. Egyikük, William J. Daugherty 1996-ban részletesen beszámolt a CIA-nak teheráni tapasztalatairól.⁴²

Amikor odakerült, állítása szerint keveset tudott Iránról és az irániakról.

*„Az Iránnal kapcsolatos minden ismeretem, az esti tévéhíradókon és a térséggel foglalkozó háromhetes külügyminisztériumi felkészítő tanfolyamon túl mindössze abból állt, amit az alatt az öt hét alatt gyűjtöttem össze, amíg az operatív műveleti aktákat olvastam.”*⁴³

Egy csapatnyi baloldali radikális már 1979 májusában megtámadta az amerikai nagykövetséget. Az ajatollah hívei voltak azok, akik visszaverték a támadókat, és kiszabadították a követség dolgozóit. A CIA dolgozói közül senki sem hitte, hogy még egy hasonló akció bekövetkezhetne.⁴⁴ A CIA-központból a következő tájékoztatást kapták: *„...az egyetlen dolog, ami támadást válthatna ki, az volna, ha a sahot befogadnák az Egyesült Államokba...”*⁴⁵

Erre a provokációra végül sor került: 1979. október 21-én a sahot gyógykezelés indokával beengedték az Egyesült Államokba. Két héttel később iráni diákok megrohmozták az USA teheráni követségét. Az irániak ötvenhárom túszt tartottak fogva egészen a Carter-adminisztráció végéig, 444 napig.⁴⁶

Daugherty részletesen beszámol vallatásairól, amelyeket Hoszein Sejk al-Eslam, Irán későbbi külügyminisztere vezetett. Eleinte hivatalos fedőstóriát adta elő, azonban december 2-án lelepleződött, miután Hoszein átnyújtott neki egy táviratot, amelyet az irániak türelmes munka árán állítottak helyre a megsemmisített dokumentumokból. Azonban vallatóinak csalódnuk kellett. Daugherty így emlékszik vissza a pillanatra:

„Rengeteg időt töltöttünk el annak a kérdésnek a kapcsán, hogy miért nem tudtam beszélni fársziul és miért nem voltam Irán-szakértő. Ezek az irániak elképzelhetetlennek tartották, hogy a CIA ilyen kritikus helyre, mint Irán, valaha is egy olyan embert küldene, aki ennyire tájékozatlan a helyi kultúrát és nyelvet illetően. Annyira elképzelhetetlen volt számukra, hogy hetekkel később, amikor végre rájöttek az igazságra, személyes sértésnek vették. Elég nehéz volt elfogadniuk, hogy a CIA egy tapasztalatlan tisztet küld az országukba. De az már több volt számukra,

⁴¹ *ibid.*

⁴² William J. Daugherty: *A First Tour Like No Other*. In: *Studies in Intelligence*, Spring 1998. <https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/csi-publications/csi-studies/studies/spring98/iran.html>

(letöltve: 2012. május 06.)

⁴³ *ibid.*

⁴⁴ Weiner, *op. cit.*, pp. 371.

⁴⁵ *ibid.*

⁴⁶ *ibid.*

*mint egyszerű sértés, hogy ez a tiszt nem beszéli a nyelvüket, avagy nem ismeri az országuk szokásait, kultúráját és történelmét.*⁴⁷

A követségen fogva tartottak kiszabadulását hajszálpontosan arra az órára időzítették, amikor Carter elnök elhagyta a Fehér Házat. Ken Pollack, az ügynökség Közel-Kelettel foglalkozó veterán elemzője szerint a túszzsedés „bosszútól vezérelt cselekedet volt”⁴⁸, az irániak bosszúja az 1953-as Ajax-műveletért.

Irán: az iszlám forradalom exportőre

Miután megszilárdította hatalmát, Khomeini ajatollah meghirdette az iszlám forradalom exportját. Ennek keretében támogatta a libanoni Hezbollahot, illetve háborúba keveredett a jelentős síita közösséggel rendelkező, világi Irakkal, egy, a nyolcvanas évek egészét meghatározó konfliktust indítva el.

1984-ben sorra tűntek el az amerikaiak Bejrút utcáiról. Március 7-én a CNN bejrúti irodavezetőjét, Jeremy Levint rabolták el, március 16-án, Bill Buckley, a bejrúti CIA-állomás igazgatója tűnt el, május 7-én Benjamin Weir presbiteriánus misszionáriusnak veszett nyoma. Összesen tizennégy amerikait ejtettek túsul a libanoni fővárosban Reagan elnöksége alatt. A CIA számára természetesen Bill Buckley volt a prioritás.⁴⁹

A nyomok a Hezbollahhoz, onnan pedig Iránba vezettek. A CIA-nak eközben folyamatban volt egy másik nagyobb akciója Nicaraguában, ahol a kontrák ellenállását kívánta támogatni a sandinista kormányzattal szemben, azonban a kongresszus nem volt hajlandó pénzt biztosítani az akcióhoz. Eközben egy, a CIA által hivatalosan is szélhámosnak nyilvánított volt iráni titkosrendőr, Manucher Gorbani far azt ajánlotta, a Hezbollah kapcsán kialakult túsztüszválságot egy Iránnal kötendő fegyverüzet által meg lehetne oldani.⁵⁰ William Casey CIA-igazgató úgy döntött, összekapcsolja a két ügyletet, miután Reagan jelét mutatta annak, hogy készen áll megegyezni a terroristákkal.⁵¹ Casey úgy tervezte, fegyvert ad el Iránnak, ezáltal a túsztüszok kiszabadulnak, az ügynökségnek pedig lesz pénze, hogy támogassa a kontrákat. Azonban az ügyből az ügynökség egyik legcsúfosabb botránya kerekedett, miután mind a kontra-, mind az iráni „fegyverekért túsztüszok” ügylet lelepleződött. A CIA elemzői képességeit minősítette továbbá annak a hibás elképzelésnek a folyamatos hangoztatása, miszerint az iráni fegyverüzetben résztvevő irániak és a túsztüszedők személye nem ugyanaz. Ifj. Philip J. Wilcox, az 1980-as évek végén a CIA külügyminisztériumi összekötője szerint „ez az önáltatás

⁴⁷ William J. Daugherty, *op. cit.*

⁴⁸ Weiner, *op. cit.*, pp. 374.

⁴⁹ Weiner, *op. cit.*, pp. 396.

⁵⁰ Weiner, *op. cit.*, pp. 397-398.

⁵¹ 1985. június 14-én a Hezbollah terroristái eltérítették egy utasszállító gépet, amelyet Bejrútba kényszerítettek. A géprablók elfogott Hezbollah-tagok és libanoni foglyok szabadon bocsátását követelték. Végül az amerikai elnök közbenjárására Izrael 300 túszt elengedett. Forrás: Weiner, *op. cit.*, pp. 401.

elszomorító példája volt annak, ahogyan a CIA korrumpálódott a Reagan-kormány évei alatt.”⁵²

A CIA emellett kettős játékot játszott az irak-iráni háború során. A „fegyverekért túszoikat” ügyletek keretében védelmi rakétákkal és hírszerzési információkkal látta el Iránt.⁵³ Eközben az ügynökség Szaddám Husszeinnel is kezecskézett, katonai hírszerzési információkkal, többek közt műholdfelvételekkel látva el a diktátort, emellett csúcstechnológiájú eszközök beszerzését tette lehetővé számára az USA-tól.⁵⁴

Azonban a támogatásból az ügynökségnek nem sok haszna származott. Iraki részről nem kapott vissza hírszerzési adatokat, az iraki rendőrállam zárt maradt Amerika szemébe. Iráni részről 1989 őszén zárult be az információáramlás az Egyesült Államok felé, miután egy tisztviselő hibájából fakadóan a teljes iráni ügynökhálózat lebukott.⁵⁵

Konklúzió

A CIA Eisenhower elnöksége idején jelent meg komolyabban tevékenységével a Közel-Keleten, s egészen azóta befolyással volt az ottani eseményekre. Eközben természetesen az ügynökségre magára is hatással voltak a helyi történések.

Iránban az ügynökség először első nagyobb akcióját vitte véghez az Ajax-hadművelet során Moszadek iráni miniszterelnök megbuktatásával, ezzel azonban az iráni társadalom alapvető ellenérzését alapozta meg a CIA-val és az Egyesült Államokkal szemben. Ez az 1979-es iszlám forradalom eseményei során csúcspontot ért el. Irán az iszlám forradalmat követően az egyik legveszélyesebb helyé vált a CIA emberei számára, kétes hírnevüknek köszönhetően, amelyre az Ajax-hadműveletnek köszönhetően tettek szert. Az irak-iráni háború során a „fegyverekért túszoikat”-botrány pedig alapvetően ásta alá a CIA hitelességét az Egyesült Államokon belül.

A CIA összességében jelentősen befolyásolta Irán politikai színterét, azonban ha mérleget vonunk, inkább generált ellenségeket az Egyesült Államok számára, minthogy stabilizálta volna a térséget.

⁵² Weiner, *op. cit.*, pp. 406.

⁵³ Weiner, *op. cit.*, pp. 407.

⁵⁴ Weiner, *op. cit.*, pp. 425.

⁵⁵ Weiner, *op. cit.*, pp. 425-426.

Felhasznált irodalom:

- BBC: *The Company File: From Anglo-Persian Oil to BP Amoco*.
<http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/149259.stm> (letöltve: 2013. 07. 06.)
- Current Developments in Iran*. May 22, 1951. CIA: Declassified Documents Research System.
http://www.foia.cia.gov/sites/default/files/document_conversions/89801/DOC_0001354617.pdf (letöltve: 2013. 07. 06.)
- Daugherty, William J.: *A First Tour Like No Other*. In: *Studies in Intelligence*, Spring 1998. CIA: Center for the Study of Intelligence. 1998.
<https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/csi-publications/csi-studies/studies/spring98/iran.html> (letöltve: 2012. 05. 06.)
- Kissinger, Henry: *Diplomácia*. Budapest: Panem–McGraw–Hill–Grafo. 1996. ISBN 963 545 112 1.
- Titkos háborúk történetéből: A CIA kísérleti akciója, I. rész. In: *Belügyi Szemle*, 1988. 26. évf. 9. szám. ISSN 0133-6738.
- Titkos háborúk történetéből: A CIA kísérleti akciója, II. rész. In: *Belügyi Szemle*, 1988. 26. évf. 10. szám. ISSN 0133-6738.
- Weiner, Tim: *Legacy of Ashes. The history of the CIA*. New York: Doubleday. 2007. ISBN 978 0 385 5145 3.

DR. RITECZ GYÖRGY

GONDOLATOK A MIGRÁCIÓS KIHÍVÁSOK KAPCSÁN

Absztrakt

A migráció nem csak kihívásokat (kockázatokat) jelenthet, hanem kedvező hatásokat indukálhat. Ezek jelentkeznek a migráns, a kibocsájtó-, tranzit és célországokban egyaránt. A migráció és ezen belül elsősorban az illegális migráció az elmúlt két évtizedben csökkenő trendet mutat Európában a statisztikai adatok alapján. Az egyes migrációs csatornákon eltérő a migrációs nyomás, az uniós források elosztása viszont nem igazán ezeket veszik figyelembe. A migrációkezelés még mindig nem kellően komplex módon, összehangoltan valósul meg a közösségben.

Abstract

The migration may mean not only challenges (risks), but it can induce favourable effects as well. These are experienced in the migrant, in the origin-, in the transit- and in target countries as well. The migration, especially the illegal migration has shown a decreasing trend in Europe in the past two decades, according to statistical data. On the certain migration channels there is a different amount of migration pressure, however, the distribution of the union sources do not take these into consideration. The migration management is still not materialized quite complex and coordinated in the community.

Kulcsszavak Migráció, Integrált Határrendészeti rendszer, Külső Határok Alap, komplex rendszerkezelés,

Keywords Migration, Integrated Border Management, External Borders Fund, Management of the complex system

*... Hol van tehát a józan értelem,
Hol a tudósok annyi izzadása?
Remélhetünk-e vajjon jobb világot?
Gyaníthatunk-e olly időt, mikor
Az ész világa minden népeket
Megjózanít és öszveegyesít,
S kiirt közülünk minden bűnt s gonoszt?...*

Berzsenyi Dániel: A Pesti Magyar Társasághoz

A szocialista világrendszer összeomlása óta eltelt közel két és fél évtized, a „tízec” Európai Unió csatlakozása óta majd egy évtized, illetve a Schengeni térség¹

¹ Teljes jogú Schengen Tagság

legnagyobb bővülése óta is már öt év. Célszerűnek tűnik, hogy áttekintsük, hogyan alakul a migráció helyzete, trendjei, hogy az ún. „Schengen Landot” milyen migrációs kihívások érték, milyen tendenciák állapíthatók meg és milyen kihívások várhatóak a jövőben. Igaz, ugyan, hogy a múlt nem ismétlődik meg, illetve a jövő nem látható előre, de múlt adataival, trendjeinek ismeretében felvázolhatjuk a jövőt, készülhetünk rá és megtervezhetjük lépéseinket. Talán nem véletlen, hogy az ún. Schengen Katalógus² a határellenőrzés meghatározó elemeként definiálja a kockázatelemzést.

Ahhoz, hogy megvizsgálhassuk, milyen kockázatokat/kihívásokat is rejthet a migráció előbb „elemeire” kell bontanunk. Mint tudjuk a **migráció lehet legális**, vagy **illegális**. A migrációs folyamat „szereplői” maga a **migráns** és annak családja, ismerősei, az ún. „**kibocsájtó-ország**” és azok polgárai, a **célország** és az ott élők, illetve az ún. „**tranzit-országok**” és azok lakói.

A kockázatot, mint a veszély hatásainak bekövetkezésének valószínűségét értelmezem.³ Az említett migrációs szereplőket érintő valamennyi kockázat részletes taglalására idő, illetve területi okokból sincs mód, így csak az általam fontosnak vélt szegmensekre térek ki.

Ha a migráció és a kockázat kifejezés együtt megjelenik szinte mindenkinek az illegális migrációs cselekmények és a hozzá kapcsolódó jelenségek jutnak eszébe. Éppen ezért én inkább a **legális migráció** boncolgatásával kezdem.

Mint tudjuk naponta milliók kelnek útra (igaz ezeknek csak töredéke migráns), miközben jelentős kockázattal igazán nem kell számolniuk, vagyis kijelenthetjük a legális migráció folyamán maga a közlekedés nem jelent nagyobb kockázatot. Ami viszont az utóbbi években felmerült az az **egészségügyi kockázat**, vagyis, hogy olyan helyre utazhatunk, ahol általunk nem ismert, vagy a jelenlegi ismeretek alapján nem kezelhető betegséget kaphatunk, avagy esetleg ilyen beteg (vagy a betegséget hordozó) érkezik másik országba. A madárinfluenza, Ebola, vagy akár az AIDS (és sok minden más) is felmerülhet. Szerencsére egyelőre jelentős méretű ilyen jellegű megbetegedések elterjedése, megjelenése nem igazán jellemző, bár a HIV vírus vonatkozásában el kell mondani, hogy több közép- és dél afrikai országban a lakosság fertőzöttsége elérheti a 10-15%-ot is. Így aki oda utazik, illetve az onnan érkezőkkel való „érintkezés”⁴ során kellő figyelemmel célszerű eljárni.

A legális migráció más jellegű kockázatokat és/vagy lehetőségeket is takar, gondoljunk csak egy kicsit a **gazdasági oldalra**. Amikor a migráns kivándorol, a származási országa elveszítheti azt a gazdasági potenciált, amit Ő képvisel, azt az erőforrást, amit a migráns jelent és az addig a migránsra fordított költségei is elveszni látszanak. Eközben a migráns nem igazán veszélyekkel (a legális oldalról

² „A Schengeni Határellenőrzési Kódex által meghatározott határellenőrzés (határforgalom-ellenőrzés és határőrizet), amely magában foglalja a vonatkozó kockázatelemzést és bűnügyi hírszerzést is.”– IBM fogalom dimenziói – Katalógus 8. oldal.

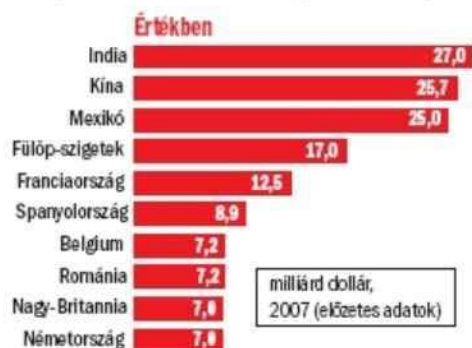
³ Lásd: Dr Teke András: A veszély kezelése és a határbiztonság – Pécsi Határőr Tudományos Közlemények 2006. 65-91. old.

⁴ Tudjuk a HIV vírus érintéssel nem, csak testnedvek útján terjed.

beszélünk) néz szembe, hanem lehetőséget kap(-hat) egy jobb, boldogabb életre. Csakhogy nem mindig van így. Erre mindjárt vissza is térünk, de nézzük az alapesetben a tranzit- és célországot. Jó esetben a tranzitot nem igazán érinti, mert napok, vagy akár órák alatt áthalad rajta a migráns, így kockázatot sem jelent számára. A célországba ahová a legális migráns tartós tartózkodásra érkezik, ha megfelelően előkészítette az útját, akkor a lakhatása és a munkája is biztosított lehet. Vagyis a célországban, mint új, hasznosítható munkaerőként jelentkezik, mely egyben fogyasztó is, vagyis a számára kifizetett összeg jelentős részét ott költi el, ott adózik utána, tehát a célországba bevételt jelent. Erre nagyon jó példa, hogy a „tízek csatlakozása után” Nagy-Britannia az első között nyitotta meg a munkaerőpiacát,⁵ melynek köszönhetően az azt követő három évben a GDP növekedési üteme közel a duplája volt az EU átlagának.⁶

Némileg csökkenti a célország ilyen jellegű bevételét, amikor a migránsok a keresetük egy részét haza (vagyis a kibocsájtó országba) utalja családtagjaiknak. Ez az összeg sok esetben nem csak a közvetlen családtagokon segít, hanem a szélesebb értelemben vett küldő közösségen is, mivel a „hazaküldött” pluszforrást ott helyben költik el, vagyis gazdaságélénkítő hatást fejt ki. Ez különösen ott tud érvényesülni, ahol az adott ország egyéb bevételei elége korlátozottak. Így például Tádzsikisztán, Moldova GDP-jének 36 %-a ilyen forrásból eredt 2007-ben,⁷ vagy de a Bosznia-Hercegovinai GDP több mint 17 % és a román GDP közel 6%-a is ilyen bevételnek köszönhető. Vagyis a kiindulásként említett gazdasági kapacitásvesztés csak időszakos, illetve viszonylagosnak tekinthető a származási országot érintően. Azért is, mert a legális migránsok zöme egy idő után hazatér, és az időközben felhalmozott tőkéjét otthon fekteti, be, kezd vállalkozásba. E mellett a megszerzett szakmai tudása, az új, általában magasabb szintű technológia alkalmazásában szerzett jártassága is haszon a kibocsájtó ország számára is, nem csak a migráns részére jelent plusz „hozzáadott értéket”.⁸

A legtöbb hazautalást fogadó országok

⁵ 2004. 05. 01-től

⁶ EU átlag 1,4-1,7 %, míg GB 2,8 % - Forrás: Ecostat

⁷ Világbanki adat.

⁸ Majd meglátjuk, hogy a jelenleg – egyesek szerint – közel 200 ezer magyar aki Angliában él és dolgozik, haza tér-e valaha és milyen tapasztalatokat adnak át.

Ez volt a múlt, de nézzük a jelent. 2013-ban, amikor már a hatodik éve szenved el a pénzügyi, gazdasági⁹ válságot a „nyugati világ” mely a fő célpontja a migrációnak, így már nem olyan kedvező feltételek fogadják még a legális migránsokat sem. De ugye minden viszonylagos, kérdés az, hogy ahonnan érkeznek

⁹ Egyesek szerint ez már társadalmi válság is.

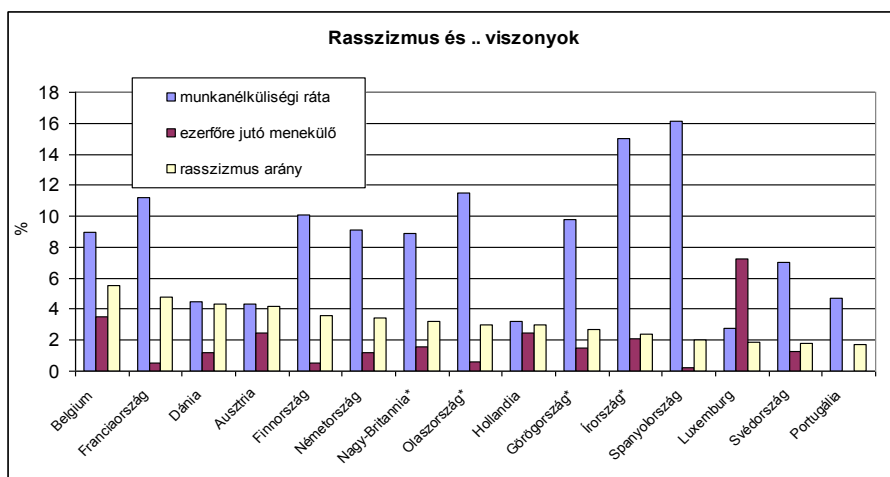
ott milyen körülmények voltak. Sokak számára a képzettségénél alacsonyabb szintű munka is munka, mert legalább fizetést kap, van tető a feje felett, legalább nem kell félni az üldöztetéstől, háború, vagy polgárháború borzalmaitól. Az Európai Unió országaiban jelenleg magas a munkanélküliség,¹⁰ a gazdasági növekedés se látható egyelőre, így nincs igazán szükség új munkaerőre. Így még a legális migránsok se igen találnak legálisan munkát, vagy nem olyat, amelyet szeretne. Vagyis fenn áll a veszély, hogy aki most érkezik – illetve a korábban érkezőkre is igaz –, nem lesz munkahelye, lakhelye, nem tud haza utalni a családjának és arra sincs remény, hogy kihozza őket a „családegyesítés” keretében. Tehát ezen kockázatok, amivel számolni kell.

A gazdasági válság viszont más „kockázatokat” is felszínre hozott a migráció vonatkozásában, az **idegenyűlölet** erősödését. A gazdasági, társadalmi problémákról való figyelem elterelésnek, a „bűnbak” képzésnek ugyanis „ideális alanya” a migráns (akár legális, akár illegális úton érkezett). Ugyanis nem, vagy rosszul beszéli a nyelvet, más a bőrszíne, másként öltözködik, mások a szokásai, olyan munkát is elvállal, amit a „bennszülöttek” nem, vagy éppen hogy olcsóbban is elvállalja a munkát, ha meg éppen nem dolgozik, akkor meg állami segílyt kap, ez mind jelzi, hogy más, mint „mi”, vagyis „minden, ami rossz az biztos miatta van”. Görögországban, Angliában, Németországban, de még Svédországban is nem egy idegen ellenes megmozdulás volt az elmúlt hetekben, de Vámosszabadin nyitandó menekültügyi befogadó állomás is hatalmas ellenállást szült. Jelentős veszély tehát ezen a téren jelentkezik, a rosszul, vagy félre informált emberek előítéleteiktől vezérelve a migránsokra támadnak, vagy mint ahogy egy kommentelő jelezte is a „megoldást”: „egyszerűen fel kell gyújtani az épületet”¹¹. A félelem és a támadások a migránsok részéről is erőszakot idézhet elő és ezek eszkalációja előre nem kiszámítható.

Nem csak én, hanem sokan mások is vizsgálták már és egyértelműen kimutatható, hogy az *idegenellenesség nem függ közvetlenül sem a külföldiek számától, arányától, de még a negatív gazdasági helyzettől sem*, sokkal inkább az előítéletekből, az alul informáltságból táplálkozik és nem egyszer politika okok rejtőznek a háttérben.

¹⁰ Az EU munkaképes korú lakosságának 10,9 százaléka munkanélküli - Eurostat

¹¹ Néhány évvel ezelőtt Németországban egy menekült szállást gyújtottak fel a bent levőkre, több tucatnyian meghaltak, köztük nők és gyerekek is.

Forrás: Eurobarométer 1997
 Ábrát szerkesztette a szerző.

Az egyik ilyen előítélet, hogy a külföldiek milyen sok bűncselekményt követnek el. Miközben a hazai bűnügyi statisztikai adatok¹² egyértelműen jelzik, hogy a hazánkban bűncselekményt elkövető személyek közül a külföldiek aránya évek óta 3-4% között van, az általuk évente elkövetett 6-7 ezer bűncselekmény csak töredéke a évi 400-450 ezer össz-bűncselekménynek. Tehát nem valós az az állítás, hogy a külföldi bűnözőktől kell félni.

A bűncselekményekhez érve azt hiszem rá is térhetünk az **illegális migrációra**, illetve az annak kapcsán jelentkező kockázatokra.

Először is az előbbi gondolatmenetet követve az illegális migráns távázása is gazdasági potenciálvesztést (gazdasági kockázatot) jelent a származási ország számára. Ezzel együtt viszont lehet számára „nyereség” is ha éppen az elüldözni szánt csoport tagja távozik. A migráns szemszögéből kockázatot jelent maga az út is mivel „illegális” vagyis bárhol, bármikor elfoghatják, börtönbe (idegenrendészeti fogdába, menekült állomásra) vethetik, visszafordíthatják, vissza is toloncolhatják. Nagy valószínűséggel embercsempészek segítségével is szüksége lehet, mely nem kevés pénzébe kerülhet, így akár már évekre előre el is adósodhat, vagy egyfajta újkori rabszolgaságba kerül, hogy kifizethesse az útját, vagy a családtagjai kihozatalát. Esetleg kábítószer-csempészetre is kényszeríthetik, mely újabb veszélyeket hordozhat, vagy olyan eszközökkel, módon igyekeznek átcsempészni mely közvetlenül az életébe is kerülhet. Gondoljunk csak a konténerekben megfulladtakra, a kis lélekvesztő csónakokra felzsúfoltakra a tengeren.

Tranzit és célországban viszont az illegalitás okán legális munkát nem vállalhat, ha kap egyáltalán munkát csak minimálbért¹³ kaphat, ha egyáltalán

¹² Egységes rendőrségi-ügyészégi nyomozati statisztika (ERÜBS)

¹³ Nem a magyar jogi értelemben.

kifizetik. Ennek megfelelően társadalombiztosításra, egészségügyi ellátásra sincs reménye, megtakarítani se igen tud, így kevesebbet utalhat haza és a családtagok számára is viszonylag kicsi az esélye. Ez az alaphelyzet. A jelenlegi gazdasági válság közepette a legális migránsokra leírt kockázatok az illegálisra még fokozottabban igaz, mivel az illegális határátlépőt a közvélemény „bűnözőnek” tekinti. Ebbe szerepet játszik az is, hogy a fentiek okán ha munkát tud vállalni, akkor az „fekete munka” és az államnak nincs belőle adóbevétele, a munkanélküliség nem egyszer ténylegesen bűncselekmények elkövetését (lopás, rablás) kényszeríti ki belőlük, hogy megéljenek, avagy lebukásuk, táborban való elhelyezésük esetén a fogadó, vagy éppen a tranzitállamnak kell őket eltartania. Ez viszont már ezen országok számára jelent kockázatot. De hogy mekkora is ez a kockázat, illetve, hogy ennek erősödésével, vagy csökkenésével lehet számolni egzakt számok is mutathatják.

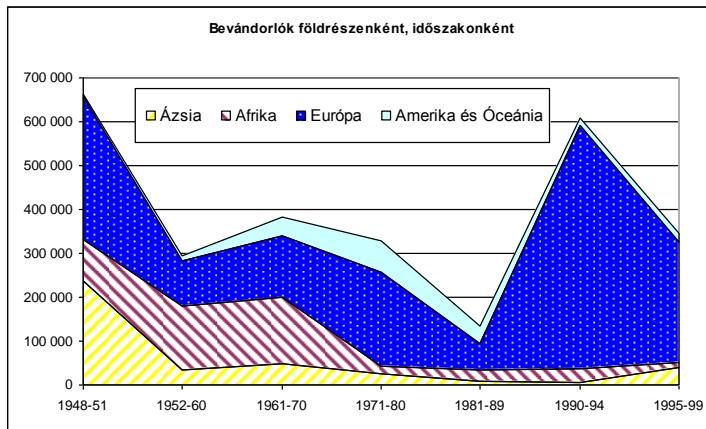
Ezen számok megszerzése érdekében én 2007 óta, lényegében havonta – kéthavonta, lementettem az internet CIRCA¹⁴ rendszeréből a számítógépre a tagállamok havonta készített és a Frontexnek megküldött statisztikai adatait. Úgy ítélem meg, hogy az öt év adatai elégséges munióciót adnak ahhoz, hogy reálisan láthassam és látathassam a migráció (szűkebben véve az illegális migráció) nagyságrendjét, trendjét és az ezekből adódó kihívásokat.

De tévedtem, ugyanis a 3080 file átvizsgálása és kigyűjtése, elemzéshez szükséges struktúrába rendezése nem is olyan egyszerű feladat. Ugyanis csak a munka megkezdése után döböntem rá, hogy a 30 ország, 55 havi adatai, 29 szárazföldi határviszonylatban, illegális migráns, embercsempész, illegális tartózkodás, visszairányítás, menekült kérelmet benyújtó, okmányhamisítás kategóriában összesen 1.650.809 excell cella kitöltése, ezek elemzése, kategóriák, képletek kialakítása, grafikonok összeállítása, összesen ha minden munkanap legalább 6 órát ezzel foglalkoznék, akkor is kb. 15 hónap kell csak az adatfeldolgozásra és az elemzés-értékelés csak ez után következhet.

Vagyis leghamarabb is jövő nyárra készülhetnék el vele. Pedig tudjuk, hogy a kockázatelemzés nem más, mint a lehetséges kockázatok azonosítása, csoportosítása és értékelése a figyelemmel kísért jelenséggel kapcsolatban. Egyúttal a kockázatok (mondhatnánk kihívások) bekövetkezési valószínűségét, okozott hatását, illetve a kockázat bekövetkeztének elkerülésére, illetve hatásának csökkentésére teendő intézkedéseket vizsgálja.

E szerint mondhatnánk azt is, hogy a kihívások/kockázatok reális megítéléséhez elengedhetetlen a kockázat-elemzés, mert ez segíthet bennünket hozzá, hogy kellő súllyal ítélhessük meg és viszonyít hasuk a kihívásokat, illetve talán a legfontosabb, hogy megtervezhessük a jövőbeni teendőinket. Előbb nézzünk egy kicsit hosszabb időtávot.

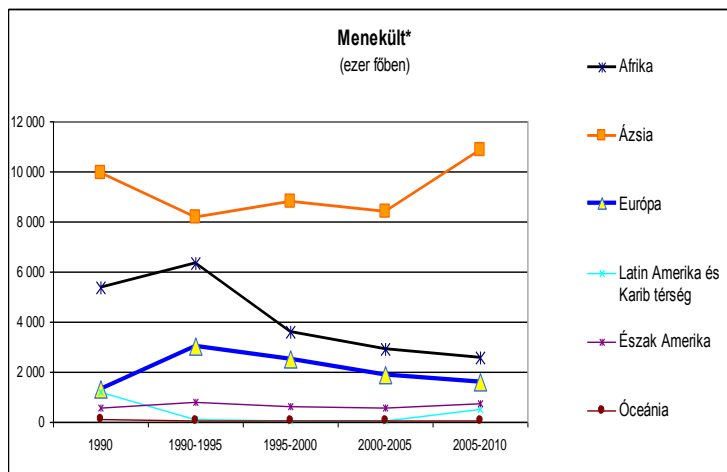
¹⁴ <http://circa.europa.eu/>

Forrás: IOM - REGIONAL OVERVIEW SELECTED GEOGRAPHIC REGIONS - 68. oldal
 Ábrát szerkesztette a szerző.

Nézzük meg, hogy az IOM¹⁵ adatai alapján az elmúlt félévszázadban hogyan is alakultak a bevándorlók adatai földrészenként.

E szerint az európai kontinentst mindig is jelentős mértékben érintette a bevándorlás, de az is egyértelműen érzékelhető, hogy a II. világháborút követően az 1980-as évekig ez egyre csökkenő mértékűt is jelentett. A „szocialista világrendszer” összeomlása viszont, hatalmas vándorlási hullámot generált földrészenként, miközben másoknál (más földrészek) ez minimális szinten maradt. Viszont már ezen grafikon is jelzi, hogy az ezred fordulóra szinte felére esett a bevándorlók száma. Mondhatni a „hullám elülőben van”.

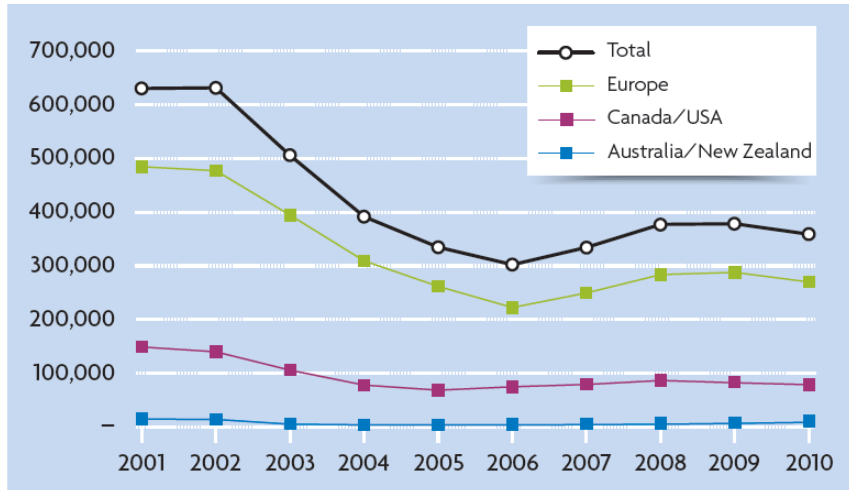
Estimates prepared by the United Nations Population Division based on data supplied by the United Nations High Commissioner for Refugees.
 Forrás: ENSZ adatbázis - <http://esa.un.org/migprofiles/> Ábrát szerkesztette a szerző.

¹⁵ International Organization for Migration

Az ENSZ adatbázisa¹⁶ alapján az elmúlt húsz évben a menekültek száma nem nő, sőt ha Európát megnézzük, egyértelmű a csökkenő tendencia.

Az ezredforduló óta is már eltelt több mint egy évtized, lássuk mi is történt azóta ezen a területen.

FIGURE 1 Asylum applications lodged in 44 industrialized countries | 2001-2010

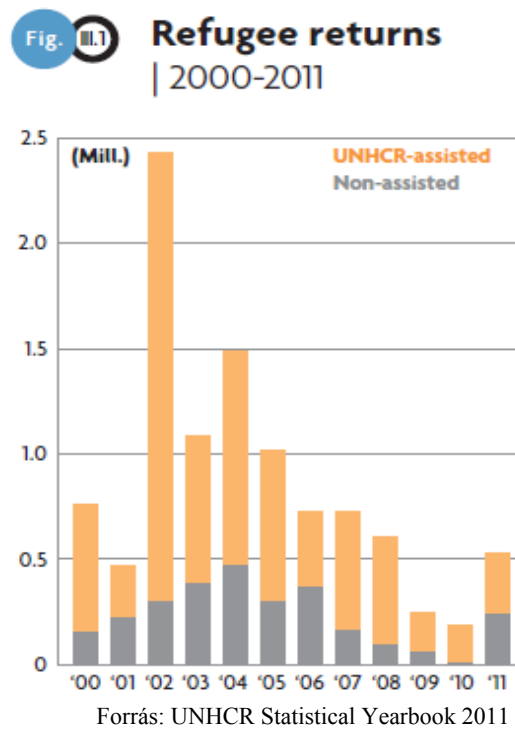

Forrás: *Asylum Levels and Trends in Industrialized Countries - 2010* - UNHCR - 5. oldal

Sajnos itt csak az euró-atlanti térség adatai láthatóak, de azért jól értelmezhetők az EU tekintetében megmutatózó változások. Vagyis az, hogy az iparilag fejlett térségekben mindenhol csökkenés figyelhető meg. Ezen belül is az Európában regisztrált menekült kérelmek száma lényegében felére csökkent az egy évtizeddel ez előtti adatoknak.

¹⁶ ENSZ adatbázis - <http://esa.un.org/migprofiles/> - letöltve: 2011.08.23.-án 18,19-kor

A frissebb globális adatok is megerősítik a trendet.

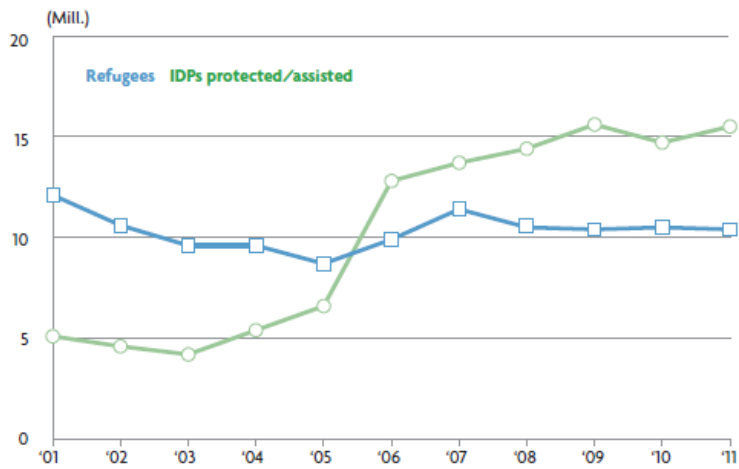

Az ENSZ menekültügyi szervezetének adatai alapján a visszatérő menekültek száma lineárisan és drasztikusan csökkent az elmúlt évtizedben, ami nem a visszatérési hajlandóság csökkenéséből, hanem a menekültek abszolút számának csökkenéséből eredeztethető.

Talán nem érdemtelen megnézni a nemzetközi migránsok (aki jelentős része menekült kérelmet nyújt be) és a ún. belső migránsok (aki az adott országon belül kénytelenek megváltoztatni lakóhelyüket – IDPs¹⁷) adatait is.

¹⁷ Internally displaced persons (IDPs) are people or groups of individuals who have been forced to leave their homes or places of habitual residence, in particular as a result of, or in order to avoid the effects of, armed conflict, situations of generalized violence, violations of human rights, or natural/man-made disasters, and who have not crossed an international border.

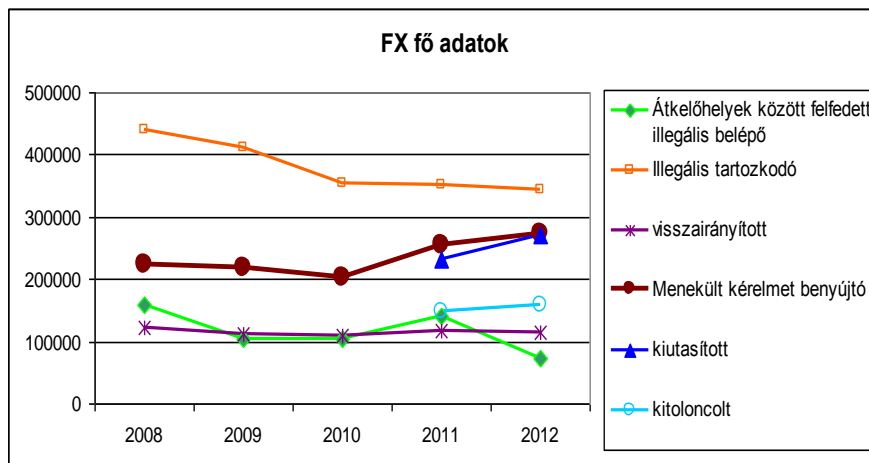
Fig. II.1 Refugees and IDPs protected/assisted by UNHCR | 2001-2011 (end-year)

Forrás: UNHCR Statistical Yearbook 2011

Míg a menekültkérők száma csökken, addig a „belső migránsok” száma a világon megugrott és növekvő tendenciát mutat. Egyfajta értelemben „megkönnyebbülhetünk”, tehát nemigen kell azzal számolnunk, hogy újabb jelentősebb migrációs hullám érné el a nyugatot és ezen belül is Európát.

Nézzük kicsit konkrétan, mi történt az elmúlt öt évben, változott-e a trend a **Frontex (Fx) adatai** alapján?

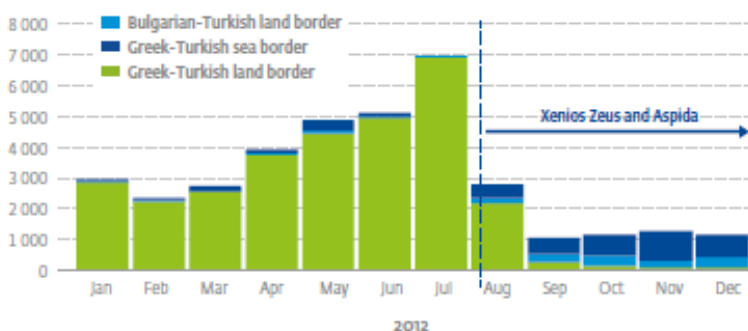
Forrás: Frontex Annual Risk Analysis 2013
 Ábrát szerkesztette a szerző.

Öröndetes, hogy az illegálisan tartózkodók száma (mármint akiket évente felfedtek) évről évre csökken és a közel évi félmillióról 2012-re már lecsökkent 340 ezer közelébe. Ezzel egy időben viszont a menekült kérelmet benyújtók száma növekedő trendet jelez, de még mindig nem éri el az évi 300 ezret. Furcsa módon a kiutasítottak és kitoloncoltak számáról a jelentésben csak 2011 és 2012 évi adatok szerepelnek, így igazán nem lehet megítélni a trendet, de egyelőre emelkedés érzékelhető. Érdekes megfigyelni, hogy a kiutasítottak nagyságrendje már eléri a menekült kérelmet benyújtók számát, illetve, hogy a kiutasítottak kétharmadát, akiket „fizikailag is segíteni kellett” ahhoz hogy elhagyják az országot, illetve Schengen területét, vagyis kitoloncolták őket.¹⁸

A fentiek alapján kijelenthető, hogy a **Schengen térség legnagyobb bővítése nem törte meg az illegális migráció hosszú évek óta tartó csökkenő trendjét.**

Az átkelőhelyek között a határt illegálisan átlépők közül a felfedett személyek száma úgy néz ki, hogy stabilan 100-150 ezer között van, bár tavaly csak 72437 ilyen személy került elfogásra. Ebből arra lehetne következtetni, hogy tavaly már kisebb volt a migrációs nyomás a „zöld és kék” határon. De mint tudjuk a statisztika olyan, mint a bikini, „a lényegét eltakarja”. Kicsit másként alakult a kép amint megnézzük a részleteket.

Figure 6. Enhanced border controls at the land border between Greece and Turkey significantly reduced detections of illegal border-crossing up to December 2012, resulting in only small displacements to alternative routes

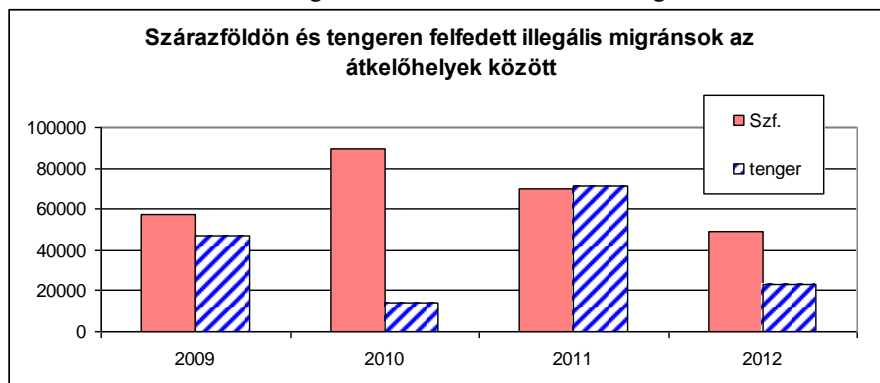
Forrás: Fontex Annual Risk Analysis 2013
 Ábrát szerkesztette a szerző.

Az éves jelentésben szereplő ábra jól mutatja, hogy a 2012 második felében a görög-török határon bevezetett akció következtében csökkent le ilyen jelentősen a „zöldhatáros” mozgás, ami nem azt jelenti, hogy azok, akik át akartak jönni letettek volna a szándékukról, hanem vélhetően „várakozó álláspontra” helyezhettek, vagyis kivárták az akció végét és majd utána próbálkoznak – vagy más útvonalat keresnek. Ezt viszont majd csak az ez évi adatokból láthatjuk, de talán némileg érzékelhető

¹⁸ Érdekes módon csak a 2011 és 2012-es évre mutat adatot az éves jelentés kiutasított és kitoloncolt témában, pedig a kezdetektől gyűjtik ezen adatokat.

abból, hogy a magyar Rendőrség ez év első négy hónapjában 80%-al több tiltott határátlépőt, vagy azt megkísérlőt fogott el, mint tavaly ezen időszak alatt.¹⁹ *Vagyis a havi adatok ismerete nélkül néha akár téves következtetéseket is levonhatunk.*

De nézzük mi van még az éves összesített számok mögött.

*Forrás: Fontex Annual Risk Analysis 2013
Ábrát szerkesztette a szerző.*

Nézzük meg a két fő viszonylat alakulását, vagyis, hogy a szárazföldön, illetve a tengeren²⁰ mennyi illegális átlépőt fedtek fel. Szembetűnő, hogy a tengeren próbálkozóak száma jóval alacsonyabb a szárazföldön útnak indulóknál és ez minden évre igaz, egyedül 2011-ben volt azonos a nagyságrend, de az az év különleges volt az „arab tavasz” miatt. Miért is lehet ez fontos? Mert ugye tudjuk, hogy a kockázat elemzés egyik legfontosabb feladata, hogy megmutassa, hol, mekkora feladat jelentkezik, és hogy tervezni tudjuk, hogy hova mekkora, milyen erőt, eszközt, forrást kell biztosítani. Köztudott, hogy az EU pénzügyi tervezési időszaka hétéves és a jelenlegi 2007-től 2013-ig szól, vagyis az elemzett időszak ennek egy meghatározó része. Aki a határrendészettel foglalkozik, az tudhatja, hogy az elmúlt időszakban a határrendészeti fejlesztések szinte kizárólag az ún. Külső Határok Alapból (KHA) voltak megvalósíthatóak (nem csak hazánkban). Ilyen formán az alap forrásait is a feladatokhoz igazítva kellett, hogy megosszák. De ha megnézzük a 574/2004/EK határozat²¹ 14-es cikkelyét, láthatjuk, hogy a rendelkezésre álló összeg **35%-a jut a tengeri határokra, 30% a szárazföldre, 20% a repterekre** és **15% a konzuli hivatalokra**. Kérdés az, hogy jók ezek az arányok, ha rátekintünk a fenti ábrára?

Természetesen tisztában vagyunk azzal, hogy nem csak az illegális migránsok jelentenek feladatot és ezáltal költséget, hanem ahhoz is fejlesztéseket

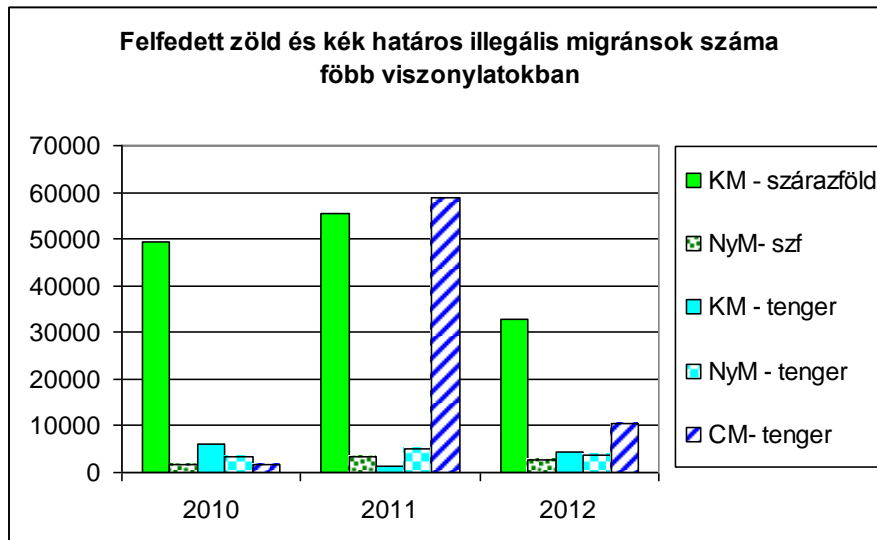
¹⁹ Igaz ehhez hozzájárulhatott az ún. idegenrendészeti törvény változásai is, ennek kifejtésére terjedelmi okok miatt sem vállaltokhatunk.

²⁰ Érdekes módon a jelentés nem tünteti fel a reptéren felfedett illegális átlépéseket, pedig az államok jelzik ezen adatokat is.

²¹ AZ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS 2007/574/EK HATÁROZATA (2007. május 23.) a „Szolidaritás és a migrációs áramlások igazgatása” általános program keretében a 2007–2013-as időszakra a Külső Határok Alap létrehozásáról

kell végrehajtani, hogy a legálisan utazók szabad mozgása gyors és kulturált lehessen. Erre viszont nem ad értékelhető adatot a Frontex jelentés, igaz nehéz is, mert csak a külső határokon van ellenőrzés, regisztráció, de az is csak az ún. „harmadik államok” polgárait érintően. Így például a jelentés ebből a vonatkozásból egyedül azt említi meg, hogy 2011-ben 125 millió harmadik országbeli érkezett a reptereinkre. Ebből viszont elég nehéz érdemi következtetést levonni.²²

Vizsgáljuk meg inkább azt, amit tudunk.

*Forrás: Frontex Annual Risk Analysis 2013
Ábrát szerkesztette a szerző.*

Az éves jelentés adatai alapján a legnagyobb illegális migráció a mediterrán vidéken mutatható ki, ezen belül is elkülöníthető a kelet- (KM), a közép- (CM), és a nyugat-mediterrán (NyM) térség, illetve ezeken belül a szárazföldi (szf) és a tengeri határszakaszok.

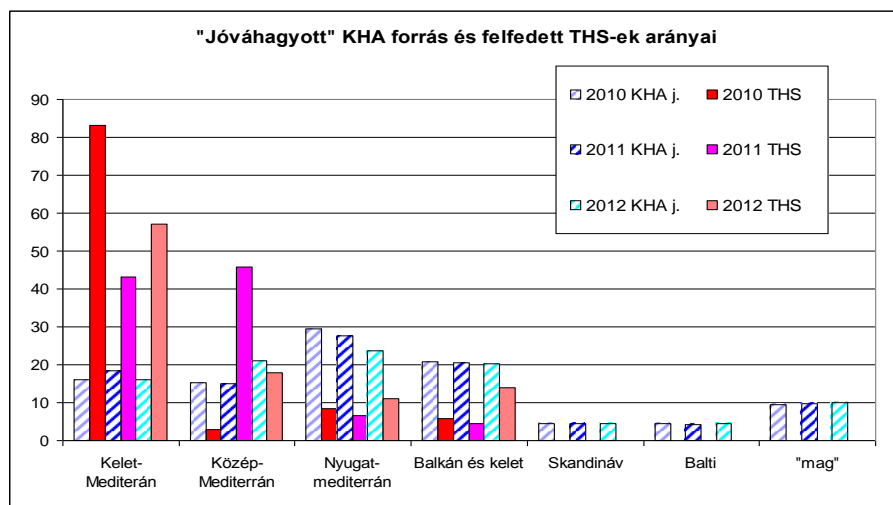
Jól látható, hogy 2011-ben az „arab tavasz” következtében a közép mediterrán (Málta és Olaszország) tengeri szakaszain drasztikusan megnőtt az illegális migrációs nyomás, de ez 2012-re nagyságrendekkel lecsökkent, a korábbi időszakhoz közeli szintre. **Igazán nagy és tartós illegális migrációs nyomás a kelet-mediterrán (Görögország, Bulgária és Ciprus) térségben jelentkezik, ott is főleg szárazföldön.** Ezért is vált szükségessé a Frontex beavatkozása, illetve segítség nyújtása (a tagállamok közreműködésével), mint láthattuk a korábbi ábrán is.

Apró kiegészítésként megjegyzendő, hogy a görög kollégáknak nem csak a keleti határaikon kell erő felett teljesíteniük, hanem az albán határszakaszon is,

²² Hazánk Schengen csatlakozása előtt a Határőrség 100-110 millió utast léptetett át az átkelőhelyein.

mivel ott évente (a fentiekén túl) több mint 5 ezer²³ „zöldhatáros” illegális migránst fednek fel.

Látjuk, tehát, hogy a legnagyobb feladat a balkánon jelentkezik, kérdés, hogy valóban oda is csoportosítjuk a legtöbb energiánkat?

Forrás: Information - Allocations of the amounts to the Member States - External Borders Fund Ref. Ares(2012)881801 - 19/07/2012, Fontex Annual Risk Analysis 2013

Ábrát szerkesztette a szerző.

Az általam szerkesztett grafikonon az illegális migrációs mozgás²⁴ százalékos megoszlását és Külső Határok Alapok (KHA) adott pénzügyi évben jóváhagyottan²⁵ felhasználható pénzeszegek százalékos megoszlási arányát láthatjuk.

Szembevetendő, hogy míg a Kelet-mediterrán térségben van (ahogy fentebb is megállapíthatjuk) a legnagyobb illegális mozgás (50-80%), addig csak a források 16-18%-a jut ide. Míg a Közép-mediterrán térségben (a 2011 évi kiugrást nem számítva) mozgások 3-18%, addig a források 15-21%-a mutatható ki. Nyugat-mediterrán már egészen érdekesen alakul. Itt az illegális migránsoknak mindössze 6-11%-a mozog, mégis a források 23-30%-a ide jut. Azért ez elgondolkodtató, nem? Mert ugye érthető, hogy a skandináv és balti országoknak is kell valamit jutatni a közösből, ezért egy minimum összeget kapnak és némileg érthető, hogy a belső ún. „magországok” is viszonylag jelentős összeget vehetnek ki a közös büdzséből tekintettel arra, hogy a légi forgalom legjavát Ők bonyolítják, illetve külképviseleteiken nyújtják be a legtöbb vízumot, nem is beszélve arról, hogy az

²³ 2010-ben 32451, 2011-ben 5022, 2012-ben 5398. Ez akkora nagyságrend, mint amekkorát a Nyugat-mediterrán térségben kezelnek.

²⁴ A rövidítés miatt THS-el jelöltem az átkelőhelyek között illegálisan átlépő, vagy azt megkísérlő felfedett jogsértőket.

²⁵ Vizsgáltam a kiinduláskor 2006-ban tervezett összegeket és azok változását is, de terjedelmi korlátokra tekintettel ezek elemzésétől itt eltekintek.

illegálisan tartózkodók zöme is hozzájuk igyekeznek. Ahogy van ráció abban is, hogy a kelet-közép-európai 2007-ben teljes jogú Schengen taggá vált országok is némileg a migrációs nyomásuknál (6-14%) valamivel nagyobb arányú támogatásokhoz juthatnak (20-21%).²⁶ **De a mediterránon belüli arányok kicsit érthetetlenek,** illetve érthetjük is, ha belegondolunk, hogy a médiában, amikor szó kerül az illegális migrációról, milyen arányban szerepelnek pl. a Kanári szigetekre, illetve Máltára lélekvesztőkön igyekvők, illetve a szárazföldi határokon próbálkozók.

Kérdés az, hogy helyes-e **a média hatása**, illetve egyes lobbisták munkája nyomán dönteni, ilyen súlyú fejlesztésekben, források elosztásában? **Nem lenne-e célszerűbb objektív alapon²⁷, mérőszámok figyelembevételével meghozni a súlyos, hosszútávra kiható döntéseket?**

Természetesen felvetheti bárki, azt hogy de hát évről évre a Frontex kapta azt a jogot²⁸, hogy a rendelkezésére álló adatok,²⁹ illetve a tagállamoktól bekért információk³⁰ ismeretében tegyen javaslatot a források elosztására, miközben – a már jelzett – 574/2004/EK határozat 14. cikke fixen rögzíti az elosztási arányokat. Vagyis a norma szöveg megalkotása nagyban befolyásolja az elosztási arányokat.

Miért is lényeges ez jelenleg, amikor a KHA lényegében már „kifutóban” van? Tudnunk kell, hogy a következő EU pénzügyi időszakban 2014-2020 az ún. szolidaritási alapok³¹ (melynek része volt a KHA) helyett egy ún. Belbiztonsági Alap és a Menekültügyi és Migrációs Alap³² kerül felállításra, mely a korábbi alapok feladatain túl a közösség közrend és közbiztonsági feladatait is támogatni fogja. Dehogy milyen mértékben, az a közeljövőben kerül meghatározásra azáltal, hogy a normaszöveg kidolgozása véglegesedik és elfogadásra kerül. Vagyis a kidolgozásban és döntés előkészítésben résztvevőknek objektív tényeket figyelembe véve kellene dönteni, ehhez viszont ismerni kellene az adatokat, amit eddig elégé hézagosan ismerhetünk meg.

²⁶ Van még mit fejleszteniük, illetve a szárazföldi külső határok zöme is őket érinti.

²⁷ Egyes vélemények szerint a tengeri határőrizet költségei fajlagosan és abszolút számokban is magasabbak, mint a szárazföldi költségek, a tengerjáró hajók, radarok, helikopterek, stb. miatt, bár a szárazföldi felfedésekhez is szükségesek hőkamerák, radarok, helikopterek, melyeket viszont jóval sűrűbben kell „telepíteni” a kisebb beláthatóság miatt, vagyis amíg nincsenek – és tudomásom szerint nincs jelenleg ilyen – valós költségeket vizsgáló adatok, felmérések, addig ezen költség arányok nem ítéletők meg reálisan.

²⁸ 574/2004/EK határozat 15. cikk

²⁹ Ezt említettem a tanulmány elején, hogy a tagállamok havonta részletes adatokat adnak le.

³⁰ A KHA-hoz kapcsolódóan évente a tagállamoknak egy tizenhét kérdés csoportból álló statisztikai adatszolgáltatást kell teljesítenie. Ez tartalmazza az államhatárok hosszától, a külképviseletek számától, az átkelőhelyeken és vízumkérelmeken keresztül a különböző kategóriájú legális és illegális migrációs mozgások számát.

³¹ Négy alapot tartalmazott: Külső Határok Alap, Bevándorlási Alap, Integrációs Alap, Visszairányítási Alap

³² Vagyis az eddig együtt kezelt Szolidaritási (Külsőhatárok-, Menekültügyi-, Integrációs-, Visszairányítási-) Alapok ismét elkülönítésre kerülnek, nem egységes, komplex problémaként kezelik a kérdést.

Az aránytalan forrás elosztásnak, a kockázatelemzés elhanyagolásának talán az is oka lehet, hogy az IBM (Integrated Border Management) – már egy év tizede élő - szellemiségét még mindig kevésbé sikerült átültetni a gyakorlatba és még mindig a „piros vonalban” gondolkodunk, amikor a határokról, annak ellenőrzéséről, a migrációkezelésen gondolkodunk. Pedig az ún. „tíz lépcsős szűrő”³³ első hat lépcsője még a külső határok előtt van, mégis, ezekkel nem, vagy alig élünk.

A migrációs összekötőtiszti rendszer (ILO-NET)³⁴ még mindig nem hálózat, nincs összehangolva, nincs megfelelő képzés, nincs tényleges infócsere. A tranzit államokkal való foglalkozás is országonként eltérő nincs EU szinten koordinálva, nem is beszélve a migrációt érintő politikai, gazdasági intézkedésekről, valamint a tájékoztatásról. Számos országban nincs migrációs és összpolitika kialakítva, nincsenek a közösségben (de még országon belül sem) összehangolva a lépések, pedig az ok megszüntetésével (csökkentésével) az okozat (migránsok száma a határon) is mérsékelhető lehetne. A preventív intézkedések hosszútávon eredményesebbek, hatékonyabbak lehetnek, a mai ad hoc döntések helyett.

A rövidtávú szemlélet (nem ritkán érdekek) és a szűklátókörű megközelítés legtöbbször hibás következtetésekre vezet. Talán **itt az alkalmas idő**³⁵ – viszonylag alacsony szintre csökkent migrációs nyomás és alacsony a külföldiek által elkövetett bűncselekmények száma és aránya is³⁶, hogy **elkészüljön**³⁷ **hazánk migrációs stratégiája és az azzal koherens rendészeti stratégia**. Természetesen az ezeket kibontó cselekvési programokkal. Ahhoz, hogy a jelen és főleg a jövő kihívásaira megfelelő válaszokat adhassunk, és a rendelkezésre álló anyagi, technikai és humán erőforrásokat a legjobban kihasználjuk.

Összegzésképpen a legfőbb kihívást a migráció vonatkozásában jelenleg abban látom, hogy csak pontatlan, **hiányos adatok** állnak rendelkezésre, illetve, hogy a **döntésekhez még ezeket sem veszik figyelembe**, valamint, hogy migrációt **nem komplexen igyekeznek kezelni**, így jórészt „pillanatnyi érdekek vezérelte” döntések születnek.

³³ Lásd: Ritecz György - Makai Viktor: Integrált Border Menedzsment - Határőrség Tudományos Tanácsa a Magyar Rendészettudományi Társaság Határrendészeti Tagozat és a Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztálya 2005. évi pályázatán I. helyezést elért pályaművét

³⁴ 2006 óta nem került elfogadásra a DRAFT Common Manual For Immigration Liaison Officers posted abroad by the Member States of the European Union

³⁵ „Célszerűbb a betegséget az elején kezelni, mint a végén.” - Erasmus, Desiderius

³⁶ Mert azért látni kell, ha véget ér a pénzügyi, gazdasági válság akkor újból jelentős szívó hatást fog kifejteni a nyugati gazdasági színvonal és ez ismét migrációs mozgásokat generál hazánkon keresztül.

³⁷ A sok elvetélt próbálkozás után.

Felhasznált irodalom

- Annual Risk Analysis 2013 - European Agency for the Management of Operational Cooperation at the External Borders of the Member States of the European Union Risk Analysis Unit - Warsaw, Poland - www.frontex.europa.eu - Warsaw, April 2013 (letöltés: 2013.05. 02.-én 07,54-kor)
- A külföldi állampolgárok bűnözése Magyarországon az 1986/87, 1988/89, 1989/90, 1991/92, 1992/93, 1994/95, 1995/96, 1997/98, 1998/99, 1999/2000, 2000/2001, 2001/2002, 2002/2003. 2003/2004, 2005/2006, 2007/2008, 2008, 2009, 2010 - Az Ügyészség Számítástechnikai-alkalmazási és Információs Központ, Budapest
- Andorka Rudolf: Bevezetés a szociológiába – Osiris, 1997, Budapest
- Asylum Levels and Trends in Industrialized Countries - 2010 – UNHCR - Division of Programme Support and Management 28 March 2011 - Geneva, Switzerland
- Csepeli György: A kihűlt olvasztótégely – Belügyi Szemle 1999. 1. sz. 21-26.old.
- Estimates number of refugees and of other international migrants by mayor area, 1970 to 2000
- Földrészek migrációs adatai - <http://esa.un.org/migprofiles/> - (letöltés: 2013.07.12.-én 09,19-kor)
- Information - Allocations of the amounts to the Member States – External Borders Fund Ref. Ares(2012)881801 - 19/07/2012
- Magyarországot érintő nemzetközi migráció – Szerkesztette: Rédei Mária Budapest, 2006, Budapest, MK KBH
- Migráció és politika (1997) – szerkesztette Sik Endre és Tóth Judit – MTA Politikai Tudományok Intézet, Budapest
- Ritecz György (2003): Az illegális migráció és az EU csatlakozás hatása a magyar határőrizetre PhD. értekezés, ZMNE, Budapest
- Roman Fantini (Frontex Risk Analysis Unit): Regional Overview of illegal migration in 2009 and 2010 (presentation) - EB-RAN annual conference, October 2010
- Tájékoztató a bűnözésről 1989, 1991, 1993, 1995, 1997, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011. - A BM Adatfeldolgozó Hivatal és az Ügyészségi Számítástechnika-alkalmazási és Információs Központ, Budapest
- Teke András: A veszélyek kezelése és a határbiztonság - <http://www.pecshor.hu/periodika/2006/VI/teke.pdf> - letöltve: 2013. 05. 24. 14,00
- World Migration – Costs and Benefits of Migration - International Organization for Migration. Genf, 2008. October
- A külső határellenőrzésre, kiutasításra és visszafogadásra vonatkozó európai uniós schengeni katalógus frissített változata - Brüsszel, 2009. március 19. (28.05) (OR. en) 7864/09
- UNHCR Statistical Yearbook 2011 - letöltve: 2013. 07. 12. 10,00
- AZ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS 2007/574/EK HATÁROZATA (2007. május 23.) a „Szolidaritás és a migrációs áramlások igazgatása” általános program keretében a 2007–2013-as időszakra a Külső Határok Alap létrehozásáról

LÓDERER BALÁZS

CIMIC KÉPZÉS
A „CIVIL SZERVEZETEK” CÍMŰ OKTATÁSI TÉMAKÖR

Absztrakt

A CIMIC tanfolyamoknak és a különböző összekötői képzéseknek az egyik alapvető témája a civil szervezetek és a velük történő kapcsolattartás. Az alábbiakban ismertetem a terület oktatási rendszerbe történő illesztésének egy lehetséges módját, valamint az órák egy lehetséges struktúráját. Bízom benne, hogy a következő sorok mankóként szolgálhatnak bármely, katonáknak szánt, a civil szervezetek témakörét érintő oktatás során.

Abstract

The CIMIC courses and training in the various points of contact is a fundamental theme of the NGOs how to liaise with them. Below I would like to present the area of education-system fit for a possible route, and a possible structure of lessons. I hope that the following lines can serve such as crutches for any soldiers, for the civil society organizations, concerning the topic of education.

Kulcsszavak: CIMIC képzés, civil szervezetek

Keywords: CIMIC training, Non-governmental Organizations

CIMIC képzés

A CIMIC definícióján keresztül láthatjuk, hogy a parancsnok a CIMIC képességen keresztül több egyéb szegmens mellett, kapcsolatot teremt a civil szervezetekkel: *“A NATO parancsnok és a polgári szereplők – beleértve a nemzeti lakosságot és a helyi hatóságokat, a nemzetközi, nemzeti és a nem kormányzati szervezeteket és ügynökségeket - közötti együttműködés és koordináció a feladat érdekében.”*¹ Ezért a civil szervezeteket kiemelten kell kezelni a CIMIC képzés során.

A CIMIC alaptanfolyam elméleti blokkja a következő témaköröket érinti:

- CIMIC kialakulása, története
- NATO CIMIC
- UN-CMCoord
- a képzés jellegétől függően műveleti terület ismertető
- civil szervezetek

¹ MC 411/1, in: <http://www.nato.int/ims/docu/mc411-1-e.htm>, 2012-11-08

- civil környezet
- Tactics Technics and Procedures (TTPs) bemutatása
- CIMIC ház, CIMIC center
- kulturális különbségek
- vallási ismeretek
- tolmáccsal való munka
- CIMIC összekötői tevékenység
- tárgyalás ismeretek
- projekt management
- CIMIC összekötői mátrix
- médiaismeret
- jelentési rendszer

A CIMIC alaptanfolyamok és az összekötői képzések két képzési blokkból állnak: egy elméletiből és egy gyakorlatiból. A két blokk nem egyszer átfedésben is fut egymással a hallgatók figyelmének folyamatos fenntartása érdekében. A képzést először az elméleti alapozó ismeretek átadásával érdemes kezdeni, majd a gyakorlati képzéssel folytatni. Az elméleti órák hossza a képzés jellegétől függően eltérő, a civil életben a 45 perces és a 90 perces, a katonai képzésben pedig az 50 perces időintervallum is elfogadott. A hosszabb órák természetesen nagyobb oktatói előadókészséget és felkészültséget kívánnak meg, hiszen a hallgatói állomány figyelmét 20 perc után többnyire nehéz fenntartani. Az elméleti ismeretek átadása – oktatóktól függően – Magyarországon legtöbbször frontális jelleggel történik, köszönhetően a katonai oktatás poroszos jellegének. A képzés során az oktatók a hallgatói állománnyal végigveszik azokat a társadalmi szegmenseket és helyzeteket, amelyekkel a későbbiekben a katonák a műveleti területen találkozni fognak. A CIMIC képzés sajátossága a többi katonai jellegű képzéshez viszonyítva, hogy itt a katonák látókörének „erőteljes” kiszélesítése folyik, mivel a katonává válás szerves része a katonai szocializáció, amely egy rendkívül fegyelmezett, hierarchikus struktúrát magáévá tevő psziché létrejöttével jár együtt.

Civil szervezetek

A civil szervezet definíciója: „*Állampolgári kezdeményezésre létrejött, önkéntes alapon működő szervezetek. Azok az állampolgári kezdeményezések tartoznak ide, amelyekben a polgárok önkéntesen vesznek részt érdekeik és értékeik megjelölésére, védelmére érdekében és amely kezdeményezések az államtól elkülönülve, autonóm módon működnek.*”² A civil szervezetek jogi besorolása, mérete, alapítási helye alapján, valamint a tevékenységi körük szerint is igen szerteágazóak lehetnek. A nonprofit szervezeteknek a legáltalánosabban elfogadott (Salamon és Anheier nevéhez fűződő³) definíció szerint a következő öt feltételnek kell megfelelniük:

- intézményesültség
- kormánytól való függetlenség

² BARTAL Anna Mária: *Nonprofit elméletek, modellek, trendek*, Budapest, Századvég, 2005.

³ BARTAL Anna Mária: *Nonprofit alapismeretek kézikönyve*, Ligatura, Bp., 1999., 16. oldal

- a profitszétosztás tilalma
- önkormányzat
- önkéntesség, öntevékenység

A CIMIC beosztású katonák számára leginkább azon civil szervezetek lesznek a „hasznosak”, amelyek humanitárius tevékenységet folytatnak az adott térségben. Fontos, hogy a CIMIC állomány tisztában legyen a civil szervezetek céljával, mandátumával, szervezeti felépítésével, munkamódszereivel és alapelveivel a hatékony együttműködés kialakítása érdekében.⁴ Továbbá a CIMIC beosztású katonáknak az angolszász nyelvterületen sokszor a párhuzamosan használt alábbi kifejezéseket is érdemes ismerni:

Nagy-Britanniában:

- voluntary sector (önkéntes, öntevékeny szektor),
- charities (jótékony szervezetek),
- non-governmental organizations (nem kormányzati szervezetek),
- non-statutory organizations (nem hivatalos szervezetek),
- non-profit sector (nonprofit szektor)

Az Egyesült Államokban:

- non-profit sector (nonprofit szektor),
- third sector (harmadik szektor),
- independent sector (független szektor),
- voluntary sector (önkéntes, öntevékeny szektor),
- tax-exempt sector (adómentes szektor),
- philanthropic sector (jótékonyági szektor)”⁵

A civil szervezetekről szóló oktatási egységnél célszerű először a társadalom rendszerének struktúráját felvázolni, és ebbe a kontextusba helyezve ismertetni azokat. Külön ki kell emelni az állami szervezeteket, a GO-kat (governmental organization), mert azokat az angol rövidítés miatt sokan összekeverik a nem állami szervezetekkel, vagyis az NGO-kal (non-governmental organization). Az állami szervezeteket célszerű külön oktatási egységként kezelni.

1. kép: MH KFOR, 2009.
Készítette: VARGA Erika

⁴ BESENYŐ János: *CIMIC activities in the African Union Mission in Sudan* - Tradecraft Review, Periodical of the Scientific board of Military Security Office, 2010, 2. Special Issue, 95-113 oldal

⁵ U.o.: 13.

IO, NGO, INGO

A NATO katonai szaknyelvben az IO (international organization), NGO (non-governmental organization) kifejezéseket sokszor egymás mellett párhuzamosan használják, a két kifejezés között azonban vannak különbségek. Az IO sokkal tágabb kategória, mint az NGO. IO-ben vannak olyan szervezetek, amelyek megfelelnek a civil szervezet definíciójának – ilyen például az Amnesty International – és vannak olyanok is, amelyek már nem:

- IO: international organization: nemzetközi szervezet
- NGO: non-governmental organization: nem állami szervezet
- INGO: international non-governmental organization: nemzetközi nem állami szervezet

Az IO-kat nemzetközi és valamely kormányközi megállapodás hozott létre. Az NGO mozaikszó nem állami szervezetet jelent. Azon NGO-kat, amelyek nemzetközi szinten tevékenykednek, INGO-nak (international non-governmental organization), azaz nemzetközi nem állami szervezetnek hívják.

Civil szervezetek tevékenység szerinti csoportosítása

A civil szervezeteket tevékenységük alapján is csoportosíthatjuk. Ez nagyban megkönnyíti a műveleti területen a munkánkat abban az esetben, ha olyan mennyiségű szereplő mozog az adott területen, hogy nem tudjuk már őket „követni” – akkor az adatbázisunkban ez alapján rájuk tudunk keresni. A tevékenység szerinti csoportosítás eltérő lehet műveleti területenként és a művelet fázisaként is aszerint, hogy számunkra mely tevékenység élvez kiemelt prioritást. Tevékenység szerint egy lehetséges csoportosítási példa:

2. kép: MH PRT, 2007. Készítette: VARGA Erika

- segélyező
- humanitárius segítségnyújtás
- orvosi ellátás és segítségnyújtás
- újjáépítés, fejlesztés
- donor szervezet
- mezőgazdaság
- oktatás
- kisebbségvédelem
- menekültek és otthonaikból elűzött személyek védelme
- művészeti, tudományos és általános projektek támogatása, finanszírozása
- jogi segítségnyújtás
- emberi jogok

Vezető ügynökségek és a Cluster rendszer

A műveleti területen lévő szervezetek között vannak Lead Agency-k – melyet magyarul vezető ügynökségnek fordíthatunk –, amelyek a civil szervezetek tevékenységének, illetve egy specifikus témának a kijelölt koordinátorai vagy kapcsolattartó szervezetei.

A humanitárius segítségnyújtás ad hoc jellegének megszüntetése érdekében az ENSZ létrehozta a Cluster rendszert, amelyet magyarul „dobozolásnak”, vagy a konkrét jelentését tekintve strukturálásnak fordíthatunk. Minden „cluster”-t egy szakosított ENSZ szervezet vezet, és együttműködik a mandátummal rendelkező NGO-kkal. A „cluster”-ek globális felügyeletét az UNOCHA⁶ látja el. Természetesen vannak olyan NGO-k, amelyek nem fogadják el az ENSZ Clusterén keresztüli koordinációt.

A kilenc Cluster⁷ és vezető ügynökségeik:

- élelmezés (UNICEF⁸)
- egészség (WHO⁹)
- víz/egészségügy (UNICEF)
- vészhelyzeti menedéknyújtás (UNHCR/IFRC¹⁰)
- tábor koordináció, management (UNHCR/IOM¹¹)
- védelem (UNHCR¹²/OHCHR¹³/UNICEF)
- korai helyreállítás (UNDP¹⁴)
- logisztika (WFP¹⁵)
- vészhelyzeti telekommunikáció (OCHA¹⁶/UNICEF/WFP).

Miért jó a civil szervezetekkel az együttműködés?

A civil szervezetekkel való együttműködés több szempontból is hasznos a hadsereg számára. A jó kapcsolat például járhat információ-megosztással. Sok

⁶ UNOCHA: Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (ENSZ Humanitárius Ügyek Koordinációs Hivatala)

⁷ What are UN Clusters?, in: <http://business.un.org/en/documents/249>, 2012-08-13

⁸ UNICEF: United Nations International Children's Emergency Fundot (Egyesült Nemzetek Gyermekalapja)

⁹ WHO: World Health Organization (Egészségügyi Világszervezet)

¹⁰ IFRC: International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies (Vöröskereszt Vörösfélhold Társaságok Nemzetközi Szövetsége)

¹¹ IOM: International Organization of Migration (Nemzetközi Migrációs Szervezet)

¹² UNHCR: United Nation High Commissioner for Refugees (ENSZ Menekültügyi Főbiztosság)

¹³ OHCHR: Office of the High Commissioner for Human Rights (ENSZ Emberi Jogok Főbiztosság Irodája)

¹⁴ UNDP: United Nations Development Programme (ENSZ Fejlesztési Programja)

¹⁵ WFP: World Food Programme (Világélelmezési Program) (az ENSZ és a FAO közös multilaterális élelmiszersegély szervezete)

¹⁶ OCHA: Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (ENSZ Humanitárius Ügyek Koordinációs Hivatala)

esetben a civil szervezeteknek nincs elegendő háttérük a segélyszállítvány célterületre történő juttatásához, ebben segíthet például nekik a hadsereg. Közös projekteket hozhatnak létre, például közösen építhetnek iskolát, vagy kórházat újíthatnak fel, stb. Az együttműködés által elkerülhetőek az esetleges megkettőzések, például ugyanazon a településen egyszerre két ugyanolyan projekt valósul meg.

Az együttműködés

„A civil szervezetek szempontjából a katonákkal való együttműködés nem mindig zökkenőmentes.”¹⁷ A civil szervezetekkel történő együttműködés során ezért nekünk katonáknak – a katonai viselkedési norma betartása mellett – az alábbiakat kell szem előtt tartanunk:

- A civil szervezetek struktúrája a katonai rendszertől eltérő módon épül fel, kevésbé centralizáltak.
- A döntéseket többnyire nem egy személy hozza.
- A civil szervezetek tagjai nem feltétlenül ismerik a katonai rendfokozatokat és szimbólumokat.
- Az összekötő személy lehetőség szerint mindig legyen ugyanaz és a rotáció alatt mutassa be a társát, aki váltja őt.

A katonai szervezeteknél folytatott oktatás során többször elhangzik, hogy a civil szervezetek tagjai nem olyan óramű pontosságúak, mint a katonai rendszer. A műveleti területen viszont ez ebben a formában nem feltétlenül igaz: mivel ugyanazon a missziós területen találkozunk velük, ahol magunk is tevékenykedünk, ez feltételezi azt, hogy ők is extrém kihívásokat vállalnak. A műveleti környezet feltétele, hogy pszichésen fel tudják dolgozni az ott látottakat és fizikálisan is alkalmasak legyenek arra, hogy ott túléljenek. A helyi kihívások olyan „emberanyagot” feltételeznek, akik egy „átlagos” hátszági civil szervezetben dolgozó átlagembereknél jobban terhelhetőek. Ezen kívül meg kell említeni azt is, hogy sok nagyobb civil szervezet előszeretettel vesz fel a munkatársai körébe leszerelt, idősebb veterán katonákat, akiknek van missziós tapasztalatuk.

Függetlenségi, biztonsági, logisztikai dilemma Hazaszeretet és szimpátia

A civil szervezetek fegyveres erővel történő együttműködését vagy együtt nem működését leginkább a „Függetlenségi, biztonsági, logisztikai dilemma”¹⁸ elnevezésű háromszögön keresztül lehet szemléltetni. Mindezt a hazaszeretet és a szimpátia érzésével lehet kiegészíteni. Műveleti területen a civil szervezetek igyekeznek megtartani a függetlenségüket, ezért sokszor elhatárolódnak a haderőtől. A biztonsági helyzet romlása azonban az együttműködésre sarkallja őket. A kisebb

¹⁷ PADÁNYI József, GALGÓCZI István, BOLDIZSÁR Gábor: *A civil – katonai együttműködés lehetőségei a nemzetközi feladatokban részt vevő magyar katonák biztonságának növelésében*, 2006., 8.

¹⁸ LÓDERER Balázs: *A civil-katonai együttműködés és a non-profit szektor*, in: III. Hadtudományi Doktorandusz Fórum, 2010-10-29

szervezeteket a logisztikai ellátottság hiánya szintén együttműködővé teszi. Az anyaországban és a missziós területeken – például Magyarországon – is léteznek olyan civil szervezetek, amelyek a hazaszeretet miatt kooperálnak. A CIMIC-es tevékenység során fontos az emberek közötti személyes kontaktus, így elkerülhetetlen az a tény, hogy valaki szimpatikus vagy antipatikus legyen a másik fél számára. Előfordulhat, hogy a civil szervezet összekötője, vagy vezetője nem rokonszenvezik a CIMIC-es beosztású katonával, azonban annak az utódjával már igen, ezért a két „intézmény” között a kapcsolat a későbbiekben erősödik; természetesen ennek a fordítottja is megtörténhet.

Összefoglalás

A civil szervezetek tevékenysége kiemelt szegmense a modern kori békeműveleteknek, így a CIMIC oktatás során megkerülhetetlen a velük való együttműködésre történő felkészítés. Éppen ezért az előzőekben kísérletet tettem arra, hogy összegyűjtssem azokat az alapvető információkat, melyeknek a civil szervezetekről történő elméleti oktatások során feltétlenül érinteni szükséges.

Felhasznált irodalom:

- MC 411/1, in: <http://www.nato.int/ims/docu/mc411-1-e.htm>, 2012-11-08
- BARTAL Anna Mária: *Nonprofit elméletek, modellek, trendek*, Budapest, Századvég, 2005.
- BARTAL Anna Mária: *Nonprofit alapismeretek kézikönyve*, Ligatura, Bp., 1999.
- BESENYŐ János: *CIMIC activities in the African Union Mission in Sudan - Tradecraft Review*, Periodical of the Scientific board of Military Security Office, 2010, 2. Special Issue, 95-113 oldal
- LÓDERER Balázs: *A civil-katonai együttműködés és a non-profit szektor*, in: III. Hadtudományi Doktorandusz Fórum, 2010-10-29
- PADÁNYI József, GALGÓCZI István, BOLDIZSÁR Gábor: *A civil – katonai együttműködés lehetőségei a nemzetközi feladatokban részt vevő magyar katonák biztonságának növelésében*, 2006.
- What are UN Clusters?*, in: <http://business.un.org/en/documents/249>, 2012-08-13

Képek:

1. kép: MH KFOR, 2009., készítette: VARGA Erika
2. kép: MH PRT, 2007., készítette: VARGA Erika

BENE KRISZTIÁN

A GESTAPO FRANCIAORSZÁGI TEVÉKENYSÉGE ÉS MŰKÖDÉSE

Absztrakt

A tanulmány célja a második világháború alatt Franciaországban működő német politikai rendőrség (Gestapo) tevékenységének bemutatása. Ennek jobb megismeréséhez szükséges a szervezet történetének, illetve korábbi hazai és külföldi aktivitásának rövid bemutatása is, mely megfelelő összehasonlítási alapot nyújt a franciaországi események reális értékeléséhez. Meglepő módon a Gestapo itteni működése nehézkesen indult be a német katonai vezetés határozott ellenérzései miatt, így bár egyes elemei már 1940 nyarán jelen voltak a megszállt országban, a szervezet valódi fellépésére csak 1942 áprilisában került sor. Ezt a lemaradást a Titkos Államrendőrség (Geheime Staatspolizei) azonban határozott és gyakran kegyetlen akcióival hamar ledolgozta, majd pedig helyben toborzott nagyszámú segéderővel együtt a megszállás végéig biztosította a német katonai erők számára fontos közrendet. Ennek a rendnek azonban komoly ára volt, melyet elsősorban a francia polgári és zsidó lakosság fizetett meg.

Abstract

The aim of this study to present the German political police's (Gestapo) activity in France during the World War II. For the better understanding, it seems necessary to present the organization's history and activity in Germany and abroad which facilitate the evaluation of the events in France. The Gestapo's work in France started lubberly because of the German army's revulsion so its real activity could begin just in April 1942. This lag wasn't presented during longtime, because the Secret State Police (Geheime Staatspolizei) worked with decided and often brutal actions. This activity helped by French auxiliary forces allowed maintaining the public policy until the end of the occupation. At the same time, this order had a high price paid by the French civil and Jewish population.

Kulcsszavak: Franciaország, megszállás, Gestapo, Ellenállás, deportálás

Keywords: France, military occupation, Gestapo, French Resistance, deportation

Ahhoz, hogy a címben jelölt téma valóban bemutatható legyen, már a kezdet kezdetén el kell oszlatnunk egy közkeletű félreértést, nevezetesen azt, hogy a mindenki által ismert Gestapo elnevezés a német rendőri erők egészét vagy legalábbis azok legjelentősebb részét jelölné. Az igazság ennél sokkal prózaibb: a Gestapo, teljes nevén *Geheime Staatspolizei* (Titkos Államrendőrség) csupán a

Reichssicherheitshauptamt (RSHA), vagyis a Birodalmi Biztonsági Főhivatal – a Harmadik Birodalom rendőri és biztonsági szerveit egyesítő és irányító szervezet – IV. irodája volt, melyet a náci politikai rendszerre veszélyes belső erők (kommunisták, zsidók, ellenzékiek) felszámolásával bíztak meg. Következésképpen a Gestapo, bár 1 500 fős németországi létszámával a legjelentősebbnek számított a Főhivatal szervezeti egységei közül és igen komoly tevékenységet fejtett ki, melynek köszönhetően neve széles körben ismertté vált, mégis csupán a belbiztonsági erők egyik eleme volt.¹

Ebből kifolyólag, noha igyekszünk rá külön is kitérni a tanulmányban, franciaországi tevékenysége is csupán ebben a kontextusban értelmezhető és vizsgálható, mint ahogy az ki is derül majd a következő oldalakon.

A Gestapo születése

Különös módon a széles körben ismert szervezet létrejötté egy olyan történelmi személyiség nevéhez kötődik, akinek tevékenységi köre elsősorban nem az állambiztonság kapcsán vált híressé-hírhedté. Ugyanis az a személy, aki a Gestapo születésénél bábáskodott, nem más volt, mint Hermann Göring, aki a nemzetiszocialista párt 1932-es választási sikere után Poroszország (amely a weimari köztársaságon belül jelentős önállóságot élvezett) belügyminiszterként, tárca nélküli államminiszterként, a *Reichstag* (német parlament) elnökeként, valamint Németország légügyi miniszterként tevékenykedett. Az első világháborúban többszörösen kitüntetett vadászpilóta, a Manfred von Richthofen² nevével fémjelzett repülőalakulat utolsó parancsnoka – aki nem mellesleg 1922 óta a német nemzetiszocialista párt tagja volt – belügyminiszterként kapta feladatául a poroszországi rendőri erők átalakítását, hogy az jobban megfeleljen a kialakulófélben lévő náci rendszer igényeinek.³

Annak érdekében, hogy a kialakításra váró politikai rendőrség megfelelő kezekben legyen, Göring a közvetlen szervezési feladatokkal egy hivatásos rendőrtisztet, Rudolf Dielst⁴ bízta meg, aki a poroszországi rendőrség politikai osztályának vezetőjeként a kommunisták és a nácik elleni akciókért felelt. Noha

¹ DELARUE 1962, 609-613.

² Manfred Albrecht von Richthofen báró (1892-1918). Porosz nemesi családból származott, a családi hagyományoknak megfelelően a hadseregben teljesített szolgálatot. A lovasságtól került át a kialakulóban lévő légierőhöz, ahol kivételesen sikeres vadászpilóta vált belőle: az első világháború során ő aratta a legtöbb igazolt légi győzelmet, szám szerint nyolcvanhat. Tűzpirosra festett repülőgépének köszönhetően a Vörös Báró elnevezést. 1918. április 21-én légi harcban vesztette életét.

³ TRANCHAL 1972, 14-16.

⁴ Rudolf Diels (1900-1957). Első világháborús katonai szolgálata után a porosz rendőrség kötelékében helyezkedett el, ahol az 1930-as évek elején a berlini politikai rendőrség vezetőjeként a kommunisták és a nácik elleni akciókkal bízták meg. 1933-ban csatlakozott a náci párthoz. Ennek a ténynek, valamint kiemelkedő munkájának köszönhetően Göring személyesen bízta meg az új politikai rendőrség, a Gestapo megszervezésével. A szervezet létrehozása után a befolyásos posztot sokan irigyelték tőle, 1934-ben le is váltották, és csupán kisebb megbízásokat kapott. Leváltása után a kivégzést csupán Göringgel való jó viszonyának köszönhetően kerülte el. 1957-ben vadászba balesetben halt meg.

korábban a nációkkal szemben mutatott hatékonysága miatt akár kegyvesztetté is válhatott volna, Diels jó érzékkel személyesen kereste fel Göringet, hogy felajánlja neki szolgálatait, valamint a rendelkezésére álló titkos iratanyagot, amely lehetővé tette számára, hogy elnyerje az új vezető kegyeit.⁵ Az 1933 elején felállított politikai rendőrség központja Berlinben a Prinz-Albrecht-Straße 8. szám alatt volt, sorait pedig eleinte rendőrökkel (mint Diels) és náci aktivistákkal töltötték fel. A szervezet ekkor még hivatalosan csupán 200 főt számlált, azonban igen jelentős erősítésre tett szert, amikor 1933. február 22-én az SA (*Sturmabteilung*: rohamosztag), az SS (*Schutzstaffel*: védosztag) és a *Stahlhelm*⁶ (acélsisak) soraiba tartozó félkatonai erőket, azaz a náci pártmilíciákat – mintegy 50 000 főt – hivatalosan a rendőrség segéderőinek nyilvánították.⁷ Ezzel a lépéssel párhuzamosan került sor a porosz állami rendőrség sorainak „megtisztítására”, melynek eredményeképpen minden olyan rendőrtől megszabadultak, akinek az új rendszerhez való hűsége kétséges lehetett, helyüket pedig meggyőződéses nációkkal töltötték be. A korábbi állománynak közel kétharmadát távolították el néhány nap alatt.⁸

Maga a Gestapo hivatalosan 1933. április 26-án jött létre egy Göring által jegyzett államrendeletnek köszönhetően,⁹ melynek értelmében a Titkos Államrendőrség közvetlenül a porosz belügyminisztérium irányítása alá tartozik, vezetője maga Göring, helyettese pedig Diels. Ugyanezen a napon átszervezték a porosz rendőri erőket, mégpedig úgy, hogy a Gestapo – amely elődszervezetének fennhatósága korábban csupán Berlinre terjedt ki – egész Poroszországban jelen legyen.¹⁰

1933 elején egy másik fontos változás is történt a német rendőri erők kötelékében, ugyanis márciusban Heinrich Himmler, az SS vezetője került a bajorországi rendőrség élére, aki bizalmasát, Reinhard Heydrichet nevezte ki a politikai osztály élére. Utóbbi, noha csak 1931 óta tartozott a náci párthoz, gyorsan elnyerte Himmler bizalmát, aki rábízta a párt politikai hírszerző szolgálatának, a *Sicherheitsdienst*nek (biztonsági szolgálat) vagy röviden SD-nek a megszervezését és vezetését. Ez a páros annyira hatékonyan működött, hogy 1934 tavaszára gyakorlatilag a teljes német rendőrség az irányítása alatt állt, kivéve a porosz rendfenntartó erőket, ezért Himmler nyomatékosan megkérte Göringet, hogy engedje át számára az ezek fölötti fennhatóságot is. Utóbbi nem szívesen ugyan, de kénytelen volt engedni a Hitler támogatását élvező SS-vezetőnek. Döntését az is

⁵ DELARUE 1962, 60-62.

⁶ A *Stahlhelm Szövetséget* 1918 végén hozta létre Hans-Jürgen von Blumenthal gróf azzal a céllal, hogy összefogja az első világháború frontharcosait. A szervezet nagy népszerűségnek örvendett a két világháború közötti időszakban, tagjainak száma különböző források alapján fél és egymillió közé tehető. A konzervatív jobboldali politikát támogató mozgalom részt vett a Harzburgi Frontban, majd a náci hatalomra kerülése után 1933-34 folyamán beolvasztották az SA-ba.

⁷ RICHARDOT 2010a, 38.

⁸ DELARUE 1962, 60-62.

⁹ Ezt az úgynevezett első Gestapo-törvényt 1936. február 10-én követte a második, melynek értelmében a politikai rendőrség által letartóztatottak esetében semmilyen bíróságnak nincs felülvizsgálati jogköre. Ennek a döntésnek köszönhetően a Gestapo gyakorlatilag a törvények fölött állt.

¹⁰ TRANCHAL 1972, 16.

elősegítette, hogy porosz belügyminiszterként elvben továbbra is megőrizhette az irányítást a helyi rendőri erők – és így elsősorban a Gestapo – felett. A gyakorlatban azonban a teljes irányítás Himmler kezébe került.¹¹

Ez egy új korszak kezdete volt a Gestapo számára is, melynek fennhatóságát egész Németországra kiterjesztették, berlini központjának irányítását pedig Heydrichre bízták, aki már számos alkalommal bizonyította elkötelezettségét és kegyetlenségig fajuló hatékonyságát.¹² Fontos megjegyezni, hogy volt egy harmadik személy is, akinek neve összeforrt a szervezetével: Heinrich Müller, akit gyakran csak Gestapo-Müllerként emlegettek. A korábban a müncheni politikai rendőrség vezetőjeként dolgozó Müller – noha nem volt meggyőződéses náci – felismerve az idők szavát, 1934-ben csatlakozott az SS-hez, ahol Heydrich parancsnoksága alatt szolgált. A komoly tapasztalatokkal rendelkező rendőrtiszt két év múlva már a Gestapo műveleti parancsnoka volt, 1939 szeptemberétől pedig az egész iroda vezetője lett, ezt a posztját pedig egészen a háború végéig sikeresen meg is őrizte, ami nem volt egyszerű feladat a náci rendszerben. A szervezet működésére vitathatatlannal ez a három ember gyakorolta a legnagyobb hatást.¹³

A német rendőri erők több átszervezésen is átesetek, mielőtt 1939-ben elnyerték végleges formájukat. A szervezetet két alapvető – és jól elkülönülő – részre osztották fel. Az első az *Ordnungspolizei*, vagyis a hagyományos értelemben vett rendfenntartó rendőrség volt, melynek egyenruhát viselő tagjai látták el a mindennapos rendőri feladatokat. Történetünk szempontjából sokkal érdekesebb a másik rész, amely a *Sicherheitspolizei* (biztonsági rendőrség) vagy röviden Sipo névre hallgatott, ugyanis ennek fennhatósága alá tartozott a *Kriminalpolizei* (Bűnügyi rendőrség), azaz a Kripo és a Gestapo. Míg az előbbi a köztörvényes bűntettek kapcsolatos nyomozási feladatokat látta el, utóbbi az állambiztonság fenntartásáért felelt. Az átszervezés utolsó lépéseként 1939-ben a Sipót és az SD-t a korábban már említett Birodalmi Biztonsági Főhivatal keretein belül vonták össze Heydrich vezetése alatt, így egy olyan csúcsszerv jött létre, melynek legfontosabb feladata az állam ellenségeivel való leszámolás volt.¹⁴

A német állambiztonsági erők felépítése és működése

A Főhivatalon belül összesen hét iroda tevékenykedett: I. Személyzeti ügyek; II. Adminisztráció és gazdasági ügyek; III. Belföldi SD (Németország területén zajló hírszerzés); IV. Titkos Államrendőrség (Gestapo); V. Kripo (bűnügyi rendőrség); VI. Külföldi SD (Németország területén kívüli hírszerzés); VII. Dokumentáció, levéltárak.¹⁵ Értelemszerűen ezek közül számunkra a Gestapo felépítése a legérdekesebb, amely nyolc osztályból állt, melyek mindegyikét egy betűvel jelölték. Az „A” jelzésű foglalkozott a nácizmus ellenségeivel (kommunistákkal, szabotőrökkel, monarchistákkal, emigránsokkal, terroristákkal stb.), míg a „B” feladata volt az egyházakkal, a különböző vallások képviselőivel (így a zsidókkal)

¹¹ RICHARDOT 2010a, 41.

¹² DELARUE 1962, 146.

¹³ VALOGNES 1972, 24-26.

¹⁴ RICHARDOT 2010a, 41-42.

¹⁵ TRANCHAL 1972, 19.

kapcsolatos ügyek intézése. A „C” osztályhoz tartoztak a személyzeti ügyek, a náci párt szervezetei, a sajtó és az internálások. A „D” fennhatósága alatt találjuk a német hadsereg által megszállt területeket (eleinte csak keleten, majd később nyugaton is), valamint a Németország területén dolgozó külföldieket. Az „E” foglalkozott a kémelhárítással, kiemelt fontossággal kezelve a gazdasági ügyeket, melyek nagy jelentőséggel bírtak az állam számára a háborús időkben. Az „F” osztály irányította a határőrséget és gondoskodott a személyazonosító okiratok kiadásáról, míg a „P” felelt a külföldi rendőri szervekkel való kapcsolattartásért. 1941-ben került felállításra kiegészítő szervként az „N” jelzésű osztály, mely a hírszerzési adatok összegyűjtésével és kiértékelésével foglalkozott.¹⁶

A belbiztonsági erők szinte születésük pillanatától kezdve igen aktív szerepet játszottak a német belpolitikai élet alakításában. Noha egyértelmű bizonyíték nem áll rendelkezésre, nagyon valószínű, hogy a kialakítás alatt lévő Gestapónak komoly szerepe volt a Reichstag 1933. február 27-i felgyújtásában is, melyet a nácik azonnal kihasználtak és a tüzesetet egy kommunista összeesküvés előfutáraként állították be. Ebből kifolyólag sikerült elérniük a kommunista párt betiltását, a szükségállapot bevezetését, valamint a személyes szabadságjogok felfüggesztését. A baloldali ellenzék tagjainak jelentős részét bebörtönözték, egy részüket – ítélet nélkül – ki is végezték. Ezek a lépések nagymértékben hozzájárultak a náci párt sikeres szerepléséhez a márciusi választásokon, ahol a szavazatok közel felét szerezte meg a nemzetiszocialista párt.¹⁷

Egy másik fontos és széles körben ismert akcióban, az ún. *Hosszú kések éjszakájában* azonban már nagyon jól ismert a Gestapo szerepe. Az 1934. június 30. és július 2. között végrehajtott összehangolt akcióban az SS és a Gestapo egységei gyilkosságok és letartóztatások sorozatával leszámoltak az Ernst Röhm irányítása alatt álló náci SA paramilitáris szervezet vezetésével, valamint likvidálták a náccal szemben álló konzervatív politikai ellenzék egy részét is. A többmillió tagssal rendelkező barnainges mozgalom létszámából és a náci párton belül elfoglalt pozíciójából kifolyólag egyrészt potenciális belső ellenzékét jelentett Hitler számára, aki le kívánt számolni ezzel a veszélyforrással, másrészt állandó konfliktusban volt a hadsereg vezető rétegével, mivel saját fegyveres erejét kívánta az új nemzetiszocialista rendszer hadseregének alapjává tenni. A meginduló akció keretében a Gestapo végzett a megbízhatatlannak ítélt konzervatív politikusokkal is, akik bírálták a náci rendszert.¹⁸ Az akció néhány napja alatt több száz ember (köztük Röhm) esett áldozatul a kivégzéseknek, melyeket elsősorban a Gestapo különleges egységei hajtottak végre, és sok ezren kerültek börtönbe. Következményei nagyon jelentősek és meghatározóak voltak. Az SA növekvő befolyásától tartó hadsereg örömmel fogadta a Hosszú kések éjszakáját, mely riválisa eltűnését eredményezte, ugyanakkor megerősítette kapcsolatát Hitlerrel, hiszen ezt követően már személy szerint neki esküdtek hűséget, nem pedig az államnak. Ezzel egy időben mind a

¹⁶ RICHARDOT 2010a, 42-43.

¹⁷ DELARUE 1962, 79-95.

¹⁸ A tisztogatási akciónak olyan konzervatív politikusok estek áldozatául, mint Kurt von Schleicher, korábbi kancellár, Ferdinand von Bredow dandártábornok, korábbi védelmi miniszterhelyettes, Herbert von Bose, von Papen közeli munkatársa, Erich Klausener és Kuno Kamphausen katolikus politikusok.

politikai élet szereplői, mind a német társadalom tagjai megértették, hogy az államhatalmat többé nem szorítja korlátok közé a fűkek és ellensúlyok rendszere, az új rendszer és annak kiszolgálói semmilyen eszköztől nem riadnak vissza hatalmuk megszilárdítása érdekében.¹⁹

A Gestapo irányítása alatt az 1930-as évek során Németországban kiépülő rendszer – az általános vélekedésekkel szemben – nem az abban résztvevő rendőri erők nagy számára épült. Bár a szervezet helyi irodákat tartott fenn Németország minden fontosabb városában, hatékonyságát elsősorban a besúgók népes táborának és félelmetes hírnevének köszönhetette. A brutális kihallgatási módszerekkel párosulva ez lehetővé tette, hogy a Gestapo időben értesüljön minden ellenzéki szerveződésről, majd pedig fel is számolja ezeket. Mivel demokratikus szabályok nem kötötték őket, a letartóztatásokat gyakran követték kivégzések, koncentrációs táborba történő internálások, esetleg hosszú börtönbüntetések.²⁰ Ennek eredményeképpen a náci államrendet gyakorlatilag semmilyen jelentős veszély nem fenyegette belülről, hiszen a lakosság nagy része lelkesen követte Hitlert, a fennmaradó rész pedig a társadalom felett kialakított totális ellenőrzés miatt nem volt képes érdemi ellensúlyt kialakítani. Ugyanakkor mivel politikai ellenállástól nem kellett tartani, a szervezet elegendő szabad kapacitással rendelkezett ahhoz, hogy közreműködjön a zsidó kérdés megoldásában is. Az ezzel kapcsolatos tevékenység egyik legismertebb szereplője Adolf Eichmann volt, aki a Gestapo „B” osztályának tagjaként foglalkozott a zsidókkal. Mivel utóbbiakat a rendszer ellenségeinek tartották, mindenféleképpen el akarták őket távolítani Németország területéről. Eichmann ennek keretében éveken keresztül együttműködött cionista szervezetekkel, hogy elősegítse a zsidók Palesztinába való kitelepülését (ahová 1937-ben maga Eichmann is elutazott, hogy felmérje a helyi viszonyokat). Paradox módon ez a lehetőség többek között az angol hatóságok ellenállása miatt sem jelentett megoldást a problémára, így a háború kitörése után felmerült a zsidók megszállt lengyelországi területeken való elhelyezése, ami viszont Hans Frank főkormányzó ellenállásán bukott meg. 1940 júniusában Franciaország elfoglalása után új horizontok nyíltak meg a német vezetés előtt, mely lehetségesnek tartotta a zsidók kitelepítését Európából Madagaszkár szigetére, mely ekkor francia gyarmat volt, azonban ez a felvetés is hamar lekerült a napirendről, hogy végül a zsidók kiirtása vegye át a helyét 1941-től. A közös elem ezekben a lehetőségekben a Gestapo aktív részvétele volt, mely nem csupán a tervezetek kidolgozásában, hanem azok végrehajtásában is szerepet vállalt.²¹

A Gestapo a megszállt Európában

A német állambiztonsági erők területi hatásköre már a háború kitörése előtt is növekedésnek indult azoknak a vértelen területgyarapodásoknak köszönhetően, melyek eredményeképpen Ausztria és Csehszlovákia jelentős része Németország fennhatósága alá került. A Gestapo már az annexiók előkészítésében is tevékeny szerepet kapott, de számos esetben – Ausztriában és Csehszlovákiában egyaránt – a

¹⁹ DELARUE 1962, 180-220.

²⁰ RICHARDOT 2010a, 42.

²¹ DUMONT 1971a, 176-188.

közvetlen katonai megszállás kivitelezésében is részt vett a stratégiai fontosságú hivatalok semlegesítésével a német csapatok érkezése előtti órákban. Ezt követően természetesen tartós jelenlétre rendezkedett be ezeken a területeken, hiszen a potenciális ellenállók felderítése és semlegesítése kiemelten fontos feladat volt a német állam számára.²²

Ezek a feladatok csak szaporodtak a világháború kirobbanása után. Jellemzően a Lengyelország megtámadásához ürügyet szolgáltató gleiwitzi incidens kitervelésében és végrehajtásában a Gestapo is komoly szerepet játszott, mivel a műveletet egyik ügynöke, Alfred Helmut Naujocks²³ hajtotta végre. Bár a német rádióállomás ellen intézett áltámadás nem tévesztette meg a nemzetközi közvéleményt, ahhoz bőven elég volt, hogy a támadásra felsorakozott német csapatoknak ürügyet szolgáltatasson a Lengyelország elleni hadműveletek megkezdésére.²⁴ Himmler már a támadás megindítása előtt tárgyalásokat folytatott a *Wehrmacht* (a német fegyveres erők) vezetésével Gestapo és SD ügynökökből álló *Einsatzgruppé*-k (bevetési csoportok) felállításáról, melyek a támadó csapatok első hulláma mögött érkezve részt vesznek a „megszállt területek biztosításában”. A valóságban ezek feladata a faji és politikai tisztogatás volt, vagyis minden zsidót és egy lehetséges ellenállásban résztvevő értelmiségit és politikust likvidálniuk kellett. Az öt hadsereg mellé beosztott 750 fős *Einsatzgruppé*-k – melyek egyenként öt 150 fős *Einsatzkommandó*-ból (bevetési kommandók) álltak – olyan kirívó brutalitással végezték feladatukat, hogy a *Wehrmacht* tábornokai kérték tevékenységük beszüntetését és az alakulatok feloszlását, mivel azok már a lengyel lakossággal való együttműködést veszélyeztették, valamint a német hadsereg jóhírért veszélyeztették. Hitler azonban teljesen figyelmen kívül hagyta ezt a kérést, a letartóztatások és kivégzések pedig hatalmas méreteket öltöttek. Jól mutatja a helyzet súlyosságát Heydrich egyik jelentése, mely szerint a németek által megszállt területeken a lengyel elit 97 százalékát likvidálták.²⁵

A Szovjetunió elleni támadás megindítása után a lengyelországi tapasztalatok alapján és Hitler támogatását élvezve az *Einsatzgruppé*-k tevékenysége fokozódott. A három hadseregcsoport (Észak, Közép és Dél), illetve a 11. hadsereg mellé beosztott négy egység hozzávetőlegesen 3 500 főt számlált, de felhatalmazásuk révén a zónájukban állomásozó más egységeket is utasíthattak a kivégzésekben való részvételre. Az eleinte az értelmiség, később pedig szinte teljes egészében a zsidók ellen irányuló akciók halálos áldozatainak számát pontosan nem ismerjük, de egyes becslések szerint meghaladták az egymilliót.²⁶

²² DELARUE 1962, 276-297.

²³ Alfred Helmut Naujocks (1911-1966). 1931-ben csatlakozott a náci párthoz, 1933-ban pedig Schutzstaffelhez. Heydrich közeli munkatársaként számos titkos megbízatást kapott, melyek közül a legnagyobb jelentőségű a gleiwitzi incidens volt, mely a hivatalos ürügyet szolgáltatva a Lengyelország elleni támadás megkezdésére. A háború első éveiben frontszolgálatot látott el, de súlyos sebesülése után a hátországból az SD kötelékében tevékenykedett. 1944-ben amerikai hadifogságba esett, ahonnan sikerült megszöknie. 1966-ban Hamburgban halt meg.

²⁴ DELARUE 1962, 299-304.

²⁵ DUMONT 1971c, 10-14.

²⁶ DUMONT 1971c, 16-25.

A német katonai sikereket követően a Gestapo és a többi állambiztonsági szerv képviselői nagyon gyorsan berendezkedtek az összes megszállt országban, ahol a polgári és katonai hatóságok támogatását élvezve látott neki tevékenységének. Fontos megjegyezni, hogy ezek a különítmények a Birodalmi Biztonsági Főhivatal összes operatív irodájának személyzetéből lettek összeállítva, hogy hatékonyabban tudják ellátni hírszerzői, elemzői és végrehajtói feladataikat. Ettől függetlenül szélesebb körben a Gestapo neve vált ismertté, amiben a német propagandának is komoly része volt, mivel szándékosan minden állambiztonsági szervre a rettegett Gestapo neve alatt hivatkoztak, hogy elrettentő hatást gyakoroljanak a megszállt országok lakosságára. Ebből kifolyólag a szervezet teljes létszámát is nehéz meghatározni, de becslések alapján 35-40 000 fős állandó személyzettel lehet számolni 1944-ben, amikor a Gestapo fénykorát élte. Ez természetesen csupán egy része az elnyomó apparátusnak, valamint nem tartozik bele az informátorok sokkal népesebb tábora.²⁷

Egy különleges eset: Franciaország

A keleti tapasztalatok tükrében a német tábornoki kar, mely a nyugati győzelem kovácsaként tekintett magára, határozottan megtiltotta, hogy a Birodalmi Biztonsági Főhivatal egységei betegyék a lábukat a frissen megszállt területekre, az itteni biztonsági feladatok ellátására elegendőnek ítélték a *Geheime Feldpolizei* (Tábori titkosrendőrség) kötelékében szolgálatot teljesítő rendőri erőket, amelyek kellő számban és megfelelő kiképzéssel (melynek egy részét a Gestapo ügynökeiktől kapták) álltak rendelkezésre. Ez alkalommal Hitler is jóváhagyta ezt a követelést, így az állambiztonsági erőknél hivatalosan nem volt joguk részt venni a nyugati területek „pacifikálásában”. Himmler azonban nem nyugodott bele ebbe a döntésbe, ezért engedély nélküli magánakcióba kezdett. Megparancsolta Heydrichnek, hogy állítson fel egy kis létszámú, megbízható emberekből álló *Sonderkommandó*t (különleges egységet), amelynek az első katonai egységekkel egy időben kellett megérkeznie Párizsba, hogy előkészítse a többi belbiztonsági erő későbbi érkezését.²⁸

Heydrich gondos mérlegelés után egy húszfős egységet állított fel egy fiatal SD-tiszt, Helmut Knochen²⁹ vezetése alatt, aki már tanúbizonyságát adta megbízhatóságának a venlói incidens³⁰ során. Mivel azonban hivatalosan nem

²⁷ RICHARDOT 2010a, 44-45.

²⁸ RICHARDOT 2010c, 54.

²⁹ Helmut Knochen (1910-2003). 1932-ben csatlakozott a náci párthoz, 1933-ban az SA-hoz, majd 1936-ban az SS-hez. Az SD soraiban a francia nyelvterületekről beérkező információk elemzéséért felelt. Kitüntette magát a venlói incidens során, majd 1940-től a megszállt Franciaországban tevékenykedett. Jó diplomáciai érzékének köszönhetően gyorsan emelkedett a ranglétrán, 1942-ben már a megszállt francia és belga területek biztonsági rendőrségének vezetője volt. 1944 júliusában a Hitler ellen összeesküvő tisztek letartóztatták, de a sikertelen puccs után kiszabadult. A háború végén amerikai hadifogságba került. Franciaországban 1954-ben halálra ítélték, de végül elnöki kegyelemmel 1962-ben kiszabadult.

³⁰ A venlói incidensre 1939. november 9-én került sor a hollandiai Venlo városában. Magukat Hitler ellenes összeesküvőknek beállító SD-tisztek találkozót kértek brit titkosügynököktől, ahol az együttműködés részleteit kívánták megtárgyalni. Az akció a britek letartóztatásával és

lehetek volna jelen az akkor még hadszíntérnek számító területen, így a csoport (melynek csupán egyetlen tagja tartozott a Gestapo kötelékébe, a többiek a külföldi SD soraiból kerültek ki) a Tábori titkosrendőrség egyenruháját hordta. A különítménynek feltűnés nélkül sikerült elvegyülnie a megszálló csapatok között és 1940. június 14-én gond nélkül meg is érkezett Párizsba, ahol már másnap munkához is látott. A helyi viszonyokat jól ismerő tiszt azonnal a párizsi rendőrkapitányságra ment, ahol embereivel begyűjtötte az összes olyan iratanyagot, amely a német emigránsokra, németellenes aktivistákra, zsidókra és szabadkőművesekre vonatkozott.³¹

Ugyanakkor a különleges egység jelenléte nem kerülhette el sokáig a párizsi katonai parancsnokság figyelmét, mely behívatta magához a „kéretlen vendéget” és emlékeztette rá, hogy nincs eljárási jogköre a katonai fennhatóság alatt álló területen. Knochen sikeresen nyugtatta meg a katonai rendőrség vezetőjét, hogy kizárólag adatgyűjtési céllal érkezett Párizsba, és húszfős alakulata nem jelent konkurenciát a 6 000 főből álló Tábori titkosrendőrségnek. Ebből kifolyólag a csoport csendben folytatta működését, majd miután biztosnak érezte helyzetét, lassan növelni kezdte létszámát. A különítmény először a francia fővárosban, majd pedig vidéken állított fel új irodákat, amelyek folyamatosan gyűjtötték az iratanyagokat és szervezték be az információszerzéshez nélkülözhetetlen informátorokat.³² Noha a begyűjtött információk mennyisége és minősége alapján az elvégzett munka eredményes volt, a konkurens katonai hírszerző szervekkel vívott csörtékhez egy Knochennél magasabb rangú tiszt (Knochen csupán alezredesi rangot viselt) jelenléte volt szükséges Franciaországban. Ezt egyébként a folyamatos létszámnövekedés is indokolta, ezért 1940 második felében megérkezett Párizsba Max Thomas SS-dandártábornok,³³ hivatalosan a „belgiumi és franciaországi rendőri erők parancsnoka”, akinek összekötőként kellett működnie a biztonsági rendőrség egységei (noha ezek hivatalosan még mindig nem voltak jogosultak eljárni ebben a térségben), valamint a politikai és a katonai vezetés között.³⁴

Mivel cselekvési jogköre még mindig igen korlátozott volt, az immár Thomas tábornok vezetése alatt álló egység az adatgyűjtés mellé új célt tűzött ki magának: nemzetiszocialista irányultságú francia mozgalmak létrehozását, illetve a már meglévők támogatását. Ennek elsősorban nem ideológiai indíttatása volt, sokkal inkább gyakorlati érvek szóltak mellette, ugyanis az állambiztonsági erőknek

egy holland titkosszolgálati tiszt meggyilkolásával végződött. Az elfogott brit ügynököket Németországba szállították, ahol kihallgatták őket. Ennek eredményeként számos brit ügynököt tartóztattak le a német hatóságok szerte a megszállt területeken.

³¹ LANDEMÉR 1972, 30-32.

³² DUMONT 1971b, 19-25.

³³ Max Thomas (1891-1945). Az első világháborús katonai szolgálatát követően elhagyta a hadsereget és az egyetem elvégzése után pszichiáterként praktizált. 1933-ban csatlakozott a náci párthoz, majd az SS-hez. SD-tisztként teljesített szolgálatot, 1940 júniusában Franciaországba helyezték át, ahol fontos szerepet játszott a német biztonsági erők megszervezésében. 1941-től a keleti hadszíntéren egy Einsatzgruppe parancsnokaként tevékenykedett. 1945-ben öngyilkosságot követett el.

³⁴ RICHARDOT 2010c, 54.

olyan helyi segéderőkre volt szüksége, amelyek ott is tevékenyen fel tudnak lépni, ahol ők – a katonai hatóságok tiltása miatt – nem.

Számos szélsőséges nézeteiről ismert francia politikussal felvették a kapcsolatot, akik esetleg hajlandóak lehetek együttműködni a megszálló német hatóságokkal. Ezek a tapogatózó tárgyalások meglepően komoly sikerekkel jártak, mivel számos kollaboráns mozgalom (részben már létező politikai kezdeményezésekből)³⁵ szökkent szárba, amelyek közül a legismertebbek a három D-hez, Jacques Doriot-hoz,³⁶ Marcel Déat-hoz³⁷ és Eugène Deloncle-hoz³⁸ kötődtek.³⁹

Ennek a támogatásnak az egyik leglátványosabb – bár általában kevésbé ismert – eredménye egy új jelenség, a francia fegyveres kollaboráció felbukkanása volt. A németek támogatását élvező párizsi pártok ugyanis 1941 júniusában maguk kezdeményezték egy önálló francia katonai alakulat felállítását, amely a német

³⁵ A teljesség igénye nélkül a legjelentősebbek ezek közül a Parti populaire français (Francia néppárt), a Rassemblement national populaire (Népi nemzeti tömörülés), Mouvement social révolutionnaire (Forradalmi szociális mozgalom) voltak.

³⁶ Jacques Doriot (1898-1945). Politikus. Első világháborús katonai pályafutását 1920-ban kitüntetéssel fejezte be. Csatlakozott a kommunista párthoz, amely Moszkvába küldte vezetőképzésre, ahol két évet töltött 1921 és 1923 között. Törvényhozási képviselő, majd képviselő lett a baloldal színeiben, mielőtt 1934-ben kizárták a pártból. 1936-ban létrehozta saját pártját, a PPF-et, mely antikommunista politikát folytatott. Az 1940-es hadjáratban újból kitüntették. A fegyverszünet után újraindította a háború elején betiltott pártja működését és kezdeményezte az LVF megalapítását, amelyhez maga is csatlakozott. Másfél éves katonai szolgálat után tért vissza Franciaországba, melyet azonban 1944 augusztusában elhagyni kényszerült. Németországban visszautasította a Francia kormányzati bizottság munkájában való részvételt, saját szervezet létrehozásán fáradozott. 1945. február 22-én ismeretlen felségjelzésű repülők támadták meg úton lévő autóját, amelyben ő maga is életét veszítette.

³⁷ Marcel Déat (1894-1955). Politikus. Első világháborús katonai szolgálata után a szocialista párt tagjaként politikai szerepet vállalt, majd 1933-as kizárása után saját pártot alapított Franciaországi szocialista párt néven. 1939-ben izolacionista politikát hirdetett, a vereség után pedig a Németországgal való együttműködés híve lett. Miután sikertelenül próbált állampártot létrehozni Vichy-ben, Párizsba tette át székhelyét, ahol Deloncle-lal együtt közös pártot alapítottak Francia népi tömörülés (RNP) néven. A Laval ellen 1941. augusztus 27-én elkövetett merényletben ő is megsérült, amely hozzájárult a végleges szakításhoz a párt másik alapítójával. 1944 márciusában munkaügyi miniszternek nevezték ki, a felszabadulás után Németországba menekült, ahol a Francia kormányzati bizottság tagja volt. Innen Olaszországba menekült, ahol 1955-ös haláláig bujkált.

³⁸ Eugène Deloncle (1890-1944). Politikus. Az első világháborúban a tüzérségnél szolgált, ahol számos kitüntetést szerzett. A két háború között az Action française tagja volt, amelyből azonban 1936-ban kilépett, hogy saját szervezetet hozzon létre, mely Cagoule néven vált ismertté. Egy robbantásos merényletsorozat elkövetése után a hatóságok a szervezet tagjainak többségét letartóztatták, így 1937-ben Deloncle is börtönbe került. Az 1940-es hadjáratban a haditengerészetnél szolgált, majd a fegyverszünet után új pártot alapított, ez volt az MSR. A szervezet fasiszta elveket hirdetett és nyíltan együttműködött a német megszálló hatóságokkal. Aktív szerepet vállalt az LVF létrehozásában, amelynek központi bizottságában elnöki szerepet is betöltött 1941-ben. 1942 májusában kizárták saját pártjából, majd közvetítő szerepet játszott a francia kormány és az Abwehr között. A német biztonsági erők francia ügynökei 1944 januárjában lelőtték.

³⁹ DUMONT 1971b, 28-32.

hadsereg oldalán venne részt a Szovjetunió elleni hadműveletekben.⁴⁰ Ez a kezdeményezés meglepő módon akkora sikerrel járt, hogy július elején létre is jött az úgynevezett *Légion des volontaires français contre le bolchevisme* (Francia önkéntesek légiója a bolsevizmus ellen), amely azonnal meg is kezdte a toborzást a szervezet keretében felállítandó katonai alakulat számára.⁴¹ Ugyan a jelentkezők száma meglehetősen csekély volt (az LVF fennállásának három éve alatt mindössze 13 400 fő, melyből csak 5 800 felelt meg az alkalmassági vizsgálatokon),⁴² az első önkénteseket rövid lengyelországi kiképzés után harcba is vetették a Moszkva elfoglalásáért vívott küzdelmekben. Bár az itt nyújtott gyenge teljesítmény miatt az alakulat a továbbiakban az arcvonal mögött teljesített partizánvadász szolgálatot,⁴³ maga a tény, hogy franciák is harcoltak a német hadsereg kötelékében, komoly propagandavértékkel bírt a német vezetés számára.⁴⁴

Ugyanakkor egyes kísérletek az államvédelmi erők tevékenységének kiszélesítésére a helyi kollaboránsokkal való együttműködés keretében néha megalázó kudarccal jártak. Ezen esetek közül a legismertebb Deloncle nevéhez fűződik, aki már a háború kitörése előtt is anarchista akciói miatt vált ismertté Franciaországban. A merénylő múltját megtagadni nem tudó Deloncle ezúttal az SD támogatásával (amely robbanóanyaggal látta el) pokolgépes támadássorozatot hajtott végre a párizsi zsinagógák ellen az 1941. október 2-ról 3-ra virradó éjszaka. A támadások célja a közvélemény antiszemita érzelmeinek felkeltése volt, „ideális” esetben akár zsidóellenes zavargások kiváltására is alkalmas lehetett. Az akció azonban balul sült el: a jelentős anyagi károk mellett két járőröző német katona (és számos francia nemzetiségű civil) is súlyosan megsérült, ami a katonai parancsnokság azonnali reakcióját váltotta ki. Mivel a merényletek elkövetőinek személyazonosságára hamar fény derült, a felelősség egyértelműen az állambiztonsági szerveket terhelte, melynek egyenes következményeként Thomas tábornokot leváltották posztjáról (és egyúttal áthelyezték Kijevbe). Ez jelentős mértékben visszavetette a Sipo-SD franciaországi erőfeszítéseit, de egyúttal helyzetbe hozták Knochent, aki már korábban is tanúbizonyságát adta kiemelkedő képességeinek, most pedig újból ő lett – immár ezredesi rangban – a politikai rendőrség helyi vezetője.⁴⁵

Heydrich számítása be is vált, mivel alárendeltje továbbra is rendkívül ügyesen lavírozott a német megszálló hatóságok hatásköreinek határmezsgyéjén. Ahogy a háború elhúzódásával a francia Ellenállás akciói is megszaporodtak, a tábori titkosrendőrség kénytelen volt egyre több feladatot rábíznai a kéznél lévő és rendkívül készséges biztonsági rendőri erőkre, így 1941 második felétől a korábban csupán megfigyelő szerepre kárhozottatott ügynökök egyre több házkutatást és letartóztatást hajtottak végre önállóan. Ez a segítségnyújtás végül egy olyan

⁴⁰ BRUNET 1986, 359-363.

⁴¹ BOURGET 1970, 300.

⁴² ORY 1976, 243.

⁴³ BRUNET 1986, 381-386.

⁴⁴ DELARUE 1968, 163.

⁴⁵ Fontos megjegyezni, hogy formálisan Bierkamp tábornok állt a franciaországi Sipo-SD élén, ő azonban csupán néhány hónapot töltött az országban, a valódi irányítás pedig a gyakorlatban teljes egészében Knochen kezében volt. DUMONT 1971b, 37-40.

megállapodáshoz vezetett, melynek értelmében Knochen emberei átvehették a hátszág biztonsági feladatait és minden olyan ügyben eljárhattak, melynek nem voltak katonai vonatkozásai. A politikai rendőrség tehát szabad kezet kapott és gyors ütemben terjeszkedett, meglévő vidéki irodái mellett számos újat nyitott és egyre szorosabb ellenőrzést gyakorolt Franciaország felett.⁴⁶

A Gestapo hivatalos megérkezése Franciaországba

1942 áprilisában érkezett el az idő, hogy addig háttérbe szorított szervezet előlépjen és elfoglalja azt a helyet, amelyre vezetői az első pillanattól kezdve vágytak. Himmlernek ugyanis ekkorra sikerült meggyőzni Hitlert arról, hogy a franciaországi rendőrségi feladatok ellátását kizárólagosan az állambiztonsági erők gondjaira bízva. Ennek a megállapodásnak az eredményeképpen érkezett meg május 5-én Franciaországba ezeknek az erőknek az új parancsnoka, Karl Oberg rendőrtábornok,⁴⁷ aki korábban Lengyelországban teljesített szolgálatot, ahol zsidók likvidálásával és németországi munkára kényszerített lengyelek kényszertoborzásával szerzett érdemeket a náci vezetés soraiban.⁴⁸

Megérkezése után Oberg első lépésként René Bousquet-vel,⁴⁹ a francia rendőrség irányításáért felelős államtitkárral találkozott, akit megpróbált rábírní arra, hogy saját erőit rendelje a német politikai rendőrség fennhatósága alá. A francia tisztviselő kategorikusan elutasította ezt a kérést arra hivatkozva, hogy a szakmai hatékonyság érdekében a francia rendőrségnek önállóan kell eljárnia. Ettől függetlenül természetesen felajánlotta együttműködését a nagyhorderejű biztonsági kérdések megoldásában, de a negatív válasz azt jelentette, hogy Obergnek elsősorban saját embereire támaszkodva kellett biztosítani a franciaországi német megszálló erők biztonságát. Ez ugyan nem jelentett leküzdhetetlen problémát a tábornok számára, mivel a megszállás kezdete óta eltelt két év folyamán Knochen kiépítette ugyanannak a rendőrségi hálózatnak az alapjait, amely Németországban olyan jól működött, ennek működtetéséhez azonban sokkal több emberre volt szükség, mint amennyi a Sipo-SD kötelékében Franciaországban szolgálatot teljesített. Ezt a problémát a tábornok egy huszárvágással orvosolta, mivel a Tábori

⁴⁶ DELARUE 1962, 375-377.

⁴⁷ Karl Oberg (1897-1965). Első világháborús szolgálata során kitüntették az első- és másodosztályú Vaskereszttel. 1931-ben belépett a náci pártba, majd 1932-ben az SS-be, ahol az SD soraiban szolgált. 1941-ben a megszállt Lengyelország egyik körzetének rendőrségi és SS parancsnoka lett, ahol több ezer zsidó kivégzésében működött közre. 1942 májusában a franciaországi állambiztonsági erők élére nevezték ki. 1944 júliusában a Hitler ellen összeesküvő tisztek őt is letartóztatták, de a sikertelen puccs után kiszabadult. A háború végén amerikai hadifogságba került. Előbb a szövetségesek bírósága, majd a franciaországi bíróság ítélte halálra, végül azonban elnöki kegyelemmel 1962-ben kiszabadult.

⁴⁸ RICHARDOT 2010c, 56.

⁴⁹ René Bousquet (1909-1993). Politikus. A francia közigazgatásban gyors karriert futott be a két világháború közötti időszakban, amelynek megkoronázásaként 1942-ben kinevezték a francia rendőrség élére. Ezen a poszton szorosan együttműködött a német hatóságokkal, amely jelentősen megkönnyítette a megszállás fenntartását, valamint súlyos veszteségeket okozott a Francia Ellenállásnak. A háború után a francia bíróságok nem találta őt bűnösnek egyetlen vádpontban sem, így sikeres karriert futott be az üzleti életben. 1993-ban második világháború szerepvállalásával összefüggésben meggyilkolták.

titkosrendőrség majdnem teljes franciaországi állományát (kivételt csupán a tábori csendőrök és a börtönök őrszemélyzete képzett) átirányította a politikai rendőrség soraiba, amely ennek az „erősítésnek” a segítségével immár alkalmassá vált arra, hogy feltöltse sorait és nekilásson feladatai ellátásának.⁵⁰

Mivel korábban a Biztonsági Főhivatal szervezetének teljes kiépítésére nem kerülhetett sor, hivatalosan csupán ekkor került sor a Gestapo, azaz a IV. iroda felállítására Franciaországban, amely a korábban megszerzett információk, tapasztalatok, valamint a kiépített besúgóhálózat segítségével rendkívül hatékonyan látott hozzá az államellenes erők felszámolásához. Ennek a tevékenységnek a keretében számos olyan feladat volt, mely kifejezetten a Gestapóhoz tartozott. Ezek közül az egyik legismertebb és legtöbb franciát érintő a túszedés és kivégzés volt, melynek keretében a német hadsereg tagjai ellen elkövetett merényletek után tömegesen végeztek ki állampolgárokat. Bár ez a gyakorlat korábban is létezett, a Gestapo alkalmazta először a kollektív megtorlást, melynek keretében az ismert elkövetők családtagjaira is vonatkozott a büntetés (a férfiakat kivégezték, a nőket kényszermunkára küldték, a gyerekeket pedig nevelőintézetbe). Ennek a megtorlási hullámnak több ezer ember esett áldozatul, akiknek száma ugyan messze alatta maradt a 150 000 főnek, melyet a kommunista párt felhozott a háború után, de valószínűleg megközelítette – esetleg meg is haladta – a 10 000 főt.⁵¹

Ugyanilyen fontos megemlíteni a zsidók felkutatásában és deportálásában betöltött szerepet is, mivel bár a zsidó lakosság összeírása és megkülönböztetése már a Gestapo érkezése előtt is napirenden volt, csupán a szervezet berendezkedése után indult meg gyűjtőtáborokba internálásuk, majd koncentrációs táborokba szállításuk. Terjedelmi korlátok miatt nem itt nem térnék ki ennek részleteire, de mértékadó becslések szerint a háború előtt 350 000 főre becsült francia zsidó közösség soraiból 80 000 ember vesztette életét a háború folyamán, döntő többségük (mintegy 76 000 fő) a haláltáborokban. Az ő haláluk minden kétséget kizáróan a Gestapo tevékenységének következménye volt, bár nem szabad megfeledkezni arról, hogy a francia rendőrség – felsőbb politikai utasításra – a zsidók összeírásában, letartóztatásában és internálásában is aktívan közreműködött.⁵²

Mindeközben a német politikai rendőrség nagy lendülettel vetette bele magát a francia Ellenállás tagjai utáni hajszába, amelynek során igen komoly eredményeket tudott felmutatni. A német hadsereg ellen elkövetett akciókkal gyanúsított letartóztatott személyek száma meredeken emelkedni kezdett 1942 nyarától. Az őrizetbe vettek egy része feljelentés vagy nyomozás alapján került börtönbe, ahol nagyon kemény – általában kínzásokkal tarkított – kihallgatások vártak rájuk, majd – ha túléltek – azt követően börtönbüntetés, koncentrációs tábor vagy kivégzés. A letartóztatottak másik fele sokkal egyszerűbb módon került fogságba: a hatóságok szűrőpróbaszerűen tömeges letartóztatásokat hajtottak végre a katonák ellen elkövetett merényletek után, majd ezeket a személyeket is kihallgatásoknak vetették alá, amik gyakran szintén eredményesnek bizonyultak, így

⁵⁰ DUMONT 1971b, 44-47.

⁵¹ DELARUE 1972a, 169-176.

⁵² WELLERS 1972, 187-189.

a célzott és a véletlenszerű akciók együttesen komoly csapásokat mértek az Ellenállásra.⁵³ Érdemes megemlíteni, hogy magát Jean Moulint,⁵⁴ az Ellenállás Nemzeti Tanácsának vezetőjét, akit de Gaulle tábornok küldött Franciaországba, hogy egyesítse a különböző ellenálló mozgalmakat, is sikerült letartóztatni.⁵⁵

A francia Gestapo

A politikai rendőrség hatékonyságát tovább fokozta egy kizárólag franciákból álló társszervezet létrehozása, amelyet már a korszakban is már csak úgy emlegettek, mint a francia Gestapo. Mivel a német biztonsági rendőrség 1940 nyaratól kezdve folyamatosan épített ki szoros kapcsolatokat a szélsőséges francia erőkkel, melyek egy jelentős része közel állt az alvilághoz, így nagyon hamar sikerült pénzzel vagy zsarolással befolyásolható embereket találni egy jól működő besúgóhálózat felállításához is. Innen már csak egy lépés volt a szervezet sorainak francia ügynökökkel való kiegészítése, akik hely- és nyelvismeretüknek köszönhetően jelentős előnnyel bírtak német kollégáikhoz képest. Amikor megkezdődött a hivatalos toborzás, az eredmények messze felülmúlták a németek várakozásait, mivel az eredetileg tervezett 2 000 helyre 6 000 jelentkezés érkezett rövid időn belül. Ennek eredményeként hamarosan egy nagy létszámú és jól szervezett alakulat jött létre, melyet a párizsi Lauriston utcai székhelyéről Henri Lafont (igazi nevén Henri Chamberlin)⁵⁶ irányított. Bár számos más francia is fontos posztokat töltött be a szervezetben, mint például az ex rendőr Pierre Bonny,⁵⁷ a vezetői posztot mindvégig Lafont foglalta el, aki valódi birodalmat épített ki a rendelkezésére álló erőforrásokból. A közel 30 000 ügynökkel és besúgóval rendelkező francia alszervezet egyrészt rendkívüli brutalitással – mely gyakran felülmúlta német kollégáikét – és hatékonysággal vette fel a harcot az ellenállókkal, másrészt zsarolással, rablással és feketepiaci kereskedelemmel hatalmas vagyont halmozott fel, melyből a vezetők nagyvilági életet folytattak a párizsi éjszakában.⁵⁸

⁵³ DELARUE 1962, 405-407.

⁵⁴ Jean Moulín (1899-1943). Francia köztisztviselő és ellenálló. A francia közigazgatásban befutott sikeres karrier után 1941-ben Londonba szökött, hogy csatlakozzon a Szabad Francia Erökhöz. De Gaulle azzal a feladattal bízta meg, hogy szervezze meg az egységes franciaországi ellenállási mozgalmat, amelyet sikeresen végre is hajtott. 1943 júniusában a német hatóságok letartóztatták, majd megkínózták. Németországba szállítása közben életét veszítette.

⁵⁵ VALLA 1972, 46-57.

⁵⁶ Henri Lafont (1902-1944). Köztörvényes bűnöző, akinek a német megszálló hatóságok számos társával együtt felkínálták a lehetőséget, hogy részt vegyen az Ellenállás felszámolásában. A kegyetlen módszerekkel dolgozó Lafont a Gestapo francia segéderőinek parancsnoka lett rövid időn belül és számos ellenálló hálózat leleplezésében játszott szerepet. 1944 végén a francia hatóságok letartóztatták, halálra ítélték és kivégezték.

⁵⁷ Pierre Bonny (1895-1944). Rendőrtiszt. 1918-tól teljesített szolgálatot a francia rendőrség kötelékében, ahol számos esetben kitüntette magát, ennek köszönhetően nevezték el „Franciaország első rendőrének”. Ugyanakkor kiderült, hogy számos esetben ő maga hamisította az ügy megoldásához szükséges bizonyítékokat, ezért 1935-ben elbocsátották a rendőrségtől. A megszállás alatt fontos szerepet játszott a francia Gestapo tevékenységében, korábbi tapasztalatát az Ellenállás tagjai ellen használta fel. 1944 végén a francia hatóságok Lafonttal együtt letartóztatták, halálra ítélték és kivégezték.

⁵⁸ LAROCHE 1972, 64-74 ; AZIZ 1972, 45-46.

Noha a franciák általában az információszerezésben és a kihallgatásban játszottak szerepet, míg a fegyveres akciókat meghagyták a németeknek, Lafont azzal is megpróbálkozott, hogy saját fegyveres alakulatot hozzon létre, mely önállóan is képes fellépni az Ellenállás erőivel szemben. Ez volt az ún. Észak-afrikai Brigád, mely nevét onnan kapta, hogy elsősorban algériai bevándorlók alkották. Az 1944 januárjában felállított 150 fős alakulatot rövid kiképzés után be is vetették az ellenállók vidéki központjai ellen, ahol azonban már az első összecsapásokban olyan súlyos veszteségeket szenvedtek, hogy rövid időn belül fel kellett oszlatni az egységet, így ez a kísérlet tökéletes kudarccal végződött⁵⁹

A két szervezet számára komoly áttörést jelentett, hogy már 1942 őszén átdoztak egy több száz fős német-francia különítményt a déli, ún. szabad zónába, ahol korábban semmilyen német rendőri erő nem volt jelen, így a különböző ellenálló csoportok itt szinte zavartalanul tevékenykedhettek. Először a titkos adóvevőkre csaptak le, amelyek segítségével az Ellenállás fenntartotta kapcsolatait Londonnal és koordinálta az ejtőernyők segítségével ledobott fegyverszállítmányok érkezését. A Gestapo váratlan felbukkanása komoly veszteségeket okozott, mivel a rádióbemérő kocsikkal felszerelt németek sok rádióállomást számoltak fel vagy „fordítottak meg”, így ezt követően paradox módon a szövetséges fegyverszállítmányok egy része a németek raktáraiban kötött ki. Ez a fellépés csak fokozódott a déli zóna 1942 novemberi megszállása után, amikor ezen a területen is kiépült ugyanaz a rendszer, mint korábban északon.⁶⁰

Azonban hiába volt képes a Gestapo egészen 1944 nyaráig kézben tartani a helyzetet a francia hátországban, a sikeres szövetséges partraszállás megpecsételte a szervezet sorsát Franciaországban, amely kénytelen volt visszavonulni Németországba. Ez a németek esetében nem okozott különösebb nehézséget, azonban a franciák közül sokaknak kellett kemény választással szembesülniük: vagy Franciaországban próbálják meg elkerülni a felelősségre vonást vagy Németországban folytatják a német rendszer szolgálatát. Akik az előbbi mellett döntöttek, általában a Felszabadítást követő megtorlásoknak estek áldozatul, míg az utóbbit választóknak gyakorlatilag a háború utolsó napjáig kellett fegyverrel a kezben védeniük a Harmadik Birodalmat és végül – ha túléltek a harcokat – szintén bíróság elé kellett állniuk.⁶¹

Nem könnyű feladat megvonni a Gestapo franciaországi tevékenységének mérlegét, hiszen bár a rendelkezésünkre álló számadatok imponálóak, nem biztos, hogy képesek visszaadni a lényegét. A megszállás alatt 250 000 franciát (köztük 90 000 zsidót) deportáltak Németországba, akiknek nagy része életét is veszítette a különböző haláltáborokban. Több tízezer embert tartóztattak le, akiknek egy jelentős része életét veszítette a kihallgatások, illetve az azokat követő kivégzések következtében. Ezekben az Gestapónak oroszánrésze volt.

⁵⁹ DEVIDAL 1972, 74-80; LAMBERT-LE MAREC 1994, 210-216.

⁶⁰ DUMONT 1971d, 90-98.

⁶¹ DELARUE 1962, 566-670.

Mivel a szervezet szinte a szövetséges csapatok megérkezéséig élvezte egyes francia csoportok támogatását és inkább több, mint kevesebb sikerrel kordában tudta tartani a francia Ellenállást, így rendfenntartási szempontból sikeresnek kell értékelnünk tevékenységét. Ugyanakkor ez annyira mély nyomot hagyott a francia és más társadalmakban, hogy a szervezet azon vezetőit, akik túléltek a háborút – Müller kivételével, aki Berlin ostroma során eltűnt⁶² –, mind bíróság elé állították és elítélték. A sors torz fintora, hogy míg a francia állampolgárokra (mint Lafont és Bonny) kivégzés várt, a németek (mint például Knochen és Oberg) hosszabb-rövid büntetés után kiszabadultak és visszatértek a polgári életbe.⁶³ A Gestapo kétségkívül súlyos franciaországi öröksége kapcsán szükséges igazságszolgáltatást csak kevés olyan megkésett aktus próbálta kielégíteni, mint Klaus Barbie,⁶⁴ a lyoni mészáros 1987-es bíróság elé állítása, majd életfogytiglani börtönbüntetésre ítélése.

Felhasznált irodalom:

Monográfiák

BOURGET 1970 = BOURGET, Pierre: Histoire secrète de l'Occupation de Paris. Paris, Hachette, 1970.

BRUNET 1986 = BRUNET Jean-Paul: Jacques Doriot. Du communisme au fascisme. Paris, Balland, 1986.

BURRIN 1995 = BURRIN Philippe: La France à l'heure allemande 1940-1944. Paris, Seuil, 1995.

DELARUE 1962 = DELARUE Jacques: Histoire de la Gestapo. Paris, Fayard, 1962. (Jacques Delarue : A Gestapo története. Kossuth, Budapest, 1965.)

DELARUE 1968 = DELARUE Jacques: Trafics et crimes sous l'Occupation. Paris, Fayard, 1968.

DUMONT 1971a = DUMONT Jean (szerk.): Histoire de la Gestapo. 1. kötet. Genève, Editions de Crémille, 1971.

DUMONT 1971b = DUMONT Jean (szerk.): Histoire de la Gestapo. 2. kötet. Genève, Editions de Crémille, 1971.

DUMONT 1971c = DUMONT Jean (szerk.): Histoire de la Gestapo. 3. kötet. Genève, Editions de Crémille, 1971.

DUMONT 1971d = DUMONT Jean (szerk.): Histoire de la Gestapo. 4. kötet. Genève, Editions de Crémille, 1971.

LAMBERT–LE MAREC 1994 = LAMBERT Pierre Philippe–LE MAREC Gérard: Les Français sous le casque allemand. Europe 1941-1945. Paris, Jacques Grancher, 1994.

⁶² BRISSAUD 1972, 34.

⁶³ VIVIE 1972, 189-191; MABIRE 1972, 185-186.

⁶⁴ Klaus Barbie (1913-1991). 1933-ban csatlakozott az SS-hez, majd az SD soraiban tevékenykedett. A háború kitérője után előbb Hollandiában, majd a keleti hadszíntéren, végül pedig Franciaországban kapott parancsnoki megbízásokat. 1943 februárjától a lyoni régió vezetőjeként lépett fel az ellenállók ellen. Akcióival, melyek közül kiemelkedik Jean Moulin elfogása, kivívta magának a lyoni mészáros elnevezést. Noha a francia hatóságok távollétében halálra ítélték, az amerikai hatóságok segítségével sikerült Dél-Amerikába távoznia, ahonnan csak 1983-ban adták ki Franciaországnak. 1987-ben életfogytiglani börtönbüntetést kapott és végül 1991-ben a börtönben halt meg.

MICHEL 1981 = MICHEL Henri: Paris allemand. Paris, Albin Michel, 1981.
ORY 1976 = ORY Pascal: Les collaborateurs 1940-1945. Paris, Seuil, 1976.

Cikkek, tanulmányok

AZIZ 1972 = AZIZ Philippe: Les trafics de la Gestapo française (2. rész).
Historama. 1972/10. 251. sz. 42-55.
BRISSAUD 1972 = BRISSAUD André: Les trafics de la Gestapo française.
Historama. 1972/2. 243. sz. 30-56.
DELARUE 1972a = DELARUE Jacques: Les otages. Historia, 1972/2. 26.
különszám, 162-177.
DELARUE 1972b = DELARUE Jacques: La zone libre. Historia, 1972/3. 27.
különszám, 2-11.
DEVIDAL 1972 = DEVIDAL Marcel: La Phalange nord-africaine. Historia, 1972/3.
27. különszám, 74-80.
LANDEMER 1972 = LANDEMER Henri: Les loups sont entrés dans Paris.
Historia, 1972/2. 26. különszám, 28-43.
LAROUCHE 1972 = LAROUCHE Fabrice: Henri Lafont, pape de la Gestapo française.
Historia, 1972/2. 26. különszám, 64-79.
MABIRE 1972 = MABIRE Jean: Les quiproquos de l'été 44... Historia, 1972/3. 27.
különszám, 176-186.
RICHARDOT 2010a = RICHARDOT Philippe: Naissance et organisation de la
Gestapo. Inspirer la terreur aux ennemis de l'État. Axe & Alliés, 2010/9-10. 22. sz.
38-45.
RICHARDOT 2010b = RICHARDOT Philippe: Chefs et personnalités de la
Gestapo. Deux « bouchers » et un agent double. Axe & Alliés, 2010/9-10. 22. sz.
46-53.
RICHARDOT 2010c = RICHARDOT Philippe: La Gestapo en France occupée.
Création de la « Carlingue ». Axe & Alliés, 2010/9-10. 22. sz. 54-59.
TRANCHAL 1972 = TRANCHAL Jo: La naissance de la Geheime Staatspolizei.
Historia, 1972/2. 26. különszám, 12-21.
VALLA 1972 = VALLA Jean-Claude: Klaus Barbie arrête Jean Moulin. Historia,
1972/3. 27. különszám, 46-57.
VALOGNES 1972 = VALOGNES Henri: Une machine : « Gestapo Müller ». Historia,
1972/2. 26. különszám, 22-27.
VIVIE 1972 = VIVIE François-Xavier de: Que sont-ils devenus ? Historia, 1972/3.
27. különszám, 187-192.
WELLERS 1972 = WELLERS Georges: La chasse aux Juifs. Historia, 1972/2. 26. különszám, 176-189.

DR. TEKE ANDRÁS

A MINDENNAPOK BIZTONSÁGSZEMLÉLETE ÉS A BIZTONSÁGSZOLGÁLTATÁS

Absztrakt

A rendszerváltozást követően a biztonságsszolgáltatás komoly változásokon ment át, ugyanakkor a valós keresleti igény, helyzet és a hozzá kapcsolódó szolgáltatói piac/keret összhangja vonatkozásában diszsonáns jelenségek tapasztalhatók. Úgy tűnik, nem elegendő csak szakmailag, üzleti alapon megközelíteni a kérdést, hanem vizsgálni célszerű az általános és szakmafilozófiai aspektusokat is. Mind keresleti, mind kínálati oldalon tisztázni kellene, hogy az igények és elvárások, valamint az azok kielégítésére irányuló tevékenység lefedik-e a valós lehetőségeket, képességeket és kompetenciákat és hogyan kezelhetők a reálisan meghatározott, valós kockázatok. Jelen tanulmány a digitális/esemény-és változásközpontú/paradoxális környezetben való, a biztonsággal összefüggő gondolkodás paradigma-váltási igényét járja körül a köznapi dolgok, a szakember, a kutató, az átlagember szokványos problémái, valamint a *kell-lehet-célszerű* megközelítés tükrében.

Abstract

Security-type services have gone through a transition after the regime change, meanwhile the cohesion of actual demands and needs and their market looks dissonant. The professional and business point of view is not sufficient any more, general and profession-philosophical aspects should also be taken into consideration. It should be clarified if the activity on the provider side can fulfil the demands and expectations of the consumer side, are they based on actual options, capabilities and competences, and how actual risks can be managed. This particular discourse aims to explore the need of a paradigm-shift in the security-related thinking in the current digital, event-based, change-driven and paradoxical environment, through the issues of the professional, the scientist and the common man, considering the aspects of what *has to be - can be - expedient to be done*.

Kulcsszavak: biztonság, biztonságsszolgáltatás, élethosszig való tanulás, elemzés-gondolkodás, elvek, esélyegyenlőség, folyamat-és rendszerszemlélet, képességek, kompetencia, kockázat, lehetőségek, oktatás-képzés, paradigma-váltás, probléma-megközelítés, struktúraváltás, szolgáltatás, szolgáltatói piac, törvényszerűségek.

Keywords: Security, security-service, *lifelong learning, analyse-thinking, principles, parity of chance, view in process and system, capabilities, competence, risk, options, education-training, paradigm-shift, approach of problem, change of structure, service-duty, market of services, regularities*

“Minden hátrány magával hozza a vele egyenértékű előny csíráját.”
(Napoleon Hill)

Bevezetés

Szinte közhelyszerűvé vált, hogy „megnövekedett a biztonság iránti igény” és főleg 11/09/2001 óta, minden magára adó, biztonságról publikáló személy ezzel kezdi a mondandóját. *Érdekes jelenség, hogy ez nem ment át a köztudatba abban a formában, ahogy azt a dolgok természete megkívánná és nem idézett elő elvárható gondolkodásmód-váltást az embereknél, sok esetben az üzleti alapon működő és a hatósági biztonságsszolgáltatóknál sem. Az átlagember nem ismeri a jogszabályok biztonsági vonatkozásait, a jog-és egyéb biztonságkategóriák csak akkor foglalkoztatják, ha személyesen is érintett. Ebből kiindulva a köznapi biztonságsszemlélettel kívánok foglalkozni elsősorban.*

A rendszerváltozáskor bekövetkezett tulajdoni struktúra-katakizma sem változtatta meg mérhető módon az általános és a szakmai gondolkodásmódot, a probléma-megközelítést, meghatározást és kezelést. A biztonság még napjainkban is redukcionista megközelítéssel döntően záruk, rácsok, kerítések, érzékelők, biztonsági őrök, kutya, riasztók, kivonuló járőrök, esetleg drága műszerek, berendezések formájában jelenik meg egy átlagembernél. *Alapvetően az érintettség határozza meg a biztonsághoz való viszonyt, az igényt.* Itt is különbséget célszerű tenni a közvetlen tapasztalat, sértetti, áldozati helyzet, a családtag, rokon, közvetlen ismerős, a környezetben vagy általában véve „nálam is lehetett volna” helyzetek között.

Minél távolabbinak tűnik térben és időben a napi érintettség kategóriájába vagy a földrajzilag távoli veszély, annál kevésbé foglalkoztatja kérdés az embereket, annál kevésbé tartják fontosnak és annál is kevesebbet költenek rá.

Ezzel kapcsolatba hozhatók a napi híradások bűncselekménydömpingről szóló megjelenései, a veszélyek sulykolása, sajátos kontextusban való bemutatása és azzal együtt, hogy a „hatóságok teszik a dolgukat”, az állam gondoskodik az emberekről, s ez már elég sok embernek, hogy ha nem érinti őket az a valami, akkor nem lehet nagy baj, különben is az állam majd gondoskodik róluk.

A biztonságot továbbra is úgy értékeli az átlagember, hogy, ha nincs baj, akkor biztonság van. A reaktív és inaktív gondolkodás a jellemző továbbra is.

Ha bekövetkezik valamilyen baj, csak akkor keresik fel a hatóságot/szakembert. Ez sem változtat a hozzáálláson, mert sok esetben a biztonságsszolgáltató felkérés esetén egy objektumban/épületben/lakásban/ingatlanon/stb. azzal kezdi, hogy megszámlolja hány nyílászáró van (ennyi érzékelő kell), hol van a legértékesebb vagyontárgy (oda valami drágább eszközt tervez), mennyit szánnak rá és rövid szorzás-osztást követően megmondja, mennyibe is kerül.

A valós helyzetértékelések ilyenkor rendszerint elmaradnak (de vannak deklarált referencia-elemzések), a szolgáltató próbál rutinosan helytállni, az ügyfél

pedig rutinosan elhallgat fontos dolgokat, vagy lényegtelen részletekkel foglalkozik. Ha szolgáltató ajánlatot tesz, akkor természetesen ezt a megrendelő sokallja és szeretne lefaragni belőle. A szolgáltató pedig ennek rend szerint eleget is tesz, mert *túltelített a biztonságsszolgáltatói piac* és nem könnyű újabb ügyfelet találni, és valószínűleg, az ügyfél sem lesz hajlandó az elvárt szintű és mértékű, folyamatosan egyenszilárd *öngondoskodásra*. (Ez természetesen egy leegyszerűsített helyzetkép volt, de többé-kevésbé lefedi a helyzeteket.)

Az internet korában is kevés (átlag)ember képes arra, hogy a valós biztonsági igényeit meghatározza, megfogalmazza, ezt szolgáltatás formájában igényelje, és saját életvitelébe beillessze. (Sőt, sokszor félrevezető információk birtokába jut a kíváncsiskodó, ami eltorzítja a probléma-megközelítést.)

Az öngondoskodás a saját biztonságról nem általános, annak valós tartalmát, módját és értelmét az átlagember nem kezeli a helyén.

Furcsa helyzet adódik, mert sok esetben olyan megrendelés születik, ami nem megalapozott, ugyanakkor a megrendelő mindenki minél olcsóbban, minél szélesebb körű szolgáltatást szeretne elérni. Kérdés: valós-e a szolgáltatás, ha az érintettek, érdekeltek nem egy „nyelven” beszélnek, illetve a valós igény-kielégítés előfeltételei erősen behatároltak.

Ebből adódik, hogy a szolgáltatónak képesnek kellene lenni arra, hogy reális kínálatot segítse az igények megfogalmazását, még akkor is, ha esetleg az az üzleti érdekeit sérti. Legalábbis ezt diktálná a szakmai etika. A rendszerváltozás óta ezen a területen is komoly hiátusok vannak, amelyek állandósulni látszanak..., s biztonságsszolgáltatói piac túltelítettsége miatt az üzleti szemlélet nem mindig a minőség és a hosszú távon is elfogadható irányába tolja a megoldásokat. *A tanulmányt arra a logikára építettem, amely elősegítheti a megoldások keresését is. A megfelelés egyik pillére a tanulás, fontos a változások felismerése, meghatározó a problémák körülhatárolása, az összefüggések tisztázása, az esélyek ismerete, a problémák és a megoldások célszerű struktúrlása. **Mindent egyszerű és gyorsan nem lehet megoldani, megváltoztatni, de mindenképpen célszerű alkalmazkodni a változások természetéhez! Célszerű ilyenkor az STP-strategy¹ alapelveit követni.***

Élethosszig tartó vagy egy életen át tartó tanulás²?

Ab ovo helyett in medias res.. megfelelés Az egész életen át tartó tanulást sok féleképpen lehet értelmezni, a biztonságsszolgáltatás vonatkozásban azonban éppen a szolgáltató jelleg miatt bizonyos szempontokat kiemelten kell(ene) kezelni. Sok szakértő az iskolarendszerű (nappali, levelező, távoktatás, posztgraduális képzés) kereteiben gondolkodik, holott éppen a megváltozott feltételek igényelnék a

¹ segmentation, targeting, positioning (STP); <http://www.segmentationstudyguide.com/stp-process/full-stp-process/> (2012.12.13-i letöltés)

² Lifelong Learning: The Contribution of Education Systems in the Member States of the European Union. Eurydice European Unit, Lisszabon. 2000. március 17–18.

szolgáltatók (tudás, biztonság) rugalmas alkalmazkodását, új megoldások keresését is.

A „fűnyíró-elv” ez esetben nem működik, mert a biztonságsszolgáltatás területén is markáns funkcionális, hierarchikus és speciális, stb. szerepek vannak. *Pl. aki havi 290-300 órában fehéren-szürkén-feketén „biztonságvállalkozik”, annak nem szerepel első helyen az élethosszig tartó tanulás.*

Az ambíció-potenciál-kompetencia hármásából kiindulva a versenyképesség/megfelelőség, fogyasztói elégedettség, stb. az előbbieik összhangjára épülhet csak. Ezen belül is meg kellene teremteni a formális és informális tanulás/tanítás/képzés/szintentartás/fejlesztés egyensúlyát, ami jelenti az új alapkészségek kialakítását, a meglévők kompatibilissé tételét, az emberi erőforrások szinergikus alkalmazását és fejlesztését, az innovatív megoldások ösztönzését, a tanulásból, a megszerzett tudásból származó értékek valós elismerését, a tanulási folyamat támogatását, koordinálását és ösztönzését, ehhez egy hatékony, tanácsadó-szakértői-mentori-támogatói(forrás) rendszer kialakítását.

Ez többé-kevésbé lefedi az *EU egész életen át tartó tanulásra vonatkozó szakpolitikájának* a lényegét, ami viszont egy új típusú tanulási kultúrát feltételez. *Feltételez, mert a hatósági biztonsági, rendészeti szakma (szándékosan nem hivatás lett leírva) jelenleg jellegénél fogva nem klasszikusan szolgáltató jellegű, gondolkodásmódjában paradigmátikusán determinisztikus, redukcionista és mechanisztikus. Ez eleve ignorálja a fentieket. Miért? A magánbiztonság szolgáltatói meghatározottságát zömében az e körből kikerült/kikerülő személyek, vagy ezen személyek által (ki)képzett OKJ-s bizonyítvánnyal rendelkező, a civil életből a biztonsági-üzleti szolgáltatásba bekerülő, a szakmát iskolapadból megismerő személyek adják.*

Szakmai, szervezeti, közösségi kultúrák, az üzleti élet által, vagy államilag befolyásolt döntésmechanismusok, szokásjogi hatások, szocializációs környezeti meghatározottságok és örökség, paradigmák kavalkádjában az egész életen át tartó tanulás a biztonsági szolgáltató szakmában paradoxális jelleget mutat és ez folyamatosan konzerválásra kerül. (Pl. a vizsgák önmagukban nem helyettesítik a folyamatos megújulást és képzést, vagy az 1970-es években megszerzett BM tiszthelyettesi bizonyítvány felmentést jelenthet a vizsgák alól. Közben lehet, hogy az az ominózus szakma/hivatás azóta vagy gyökeresen megváltozott vagy meg is szűnt.) *Nem véletlen, hogy a paradigmák determinisztikus hatása tovább él a biztonsági szakmá(k)ban.*³

Miből indulhatunk ki? *Az egész életen át tartó tanulást is célszerű lenne folyamat -és rendszer szemlélettel megközelíteni. Ehhez viszont reális szakpolitika,*

³ Teke András: Paradigmák fogságában, avagy katonából rendőr? Személy-, Vagyonvédelmi és Magánnyomozói Szakmai Kamara Honlapja, <http://www.szvmszk.hu/index.php?pg=publikaciok> http://www.szvmszk.hu/files/images/Orszagos/Szakmai_Kollegium/publikaciok/Katonabol_rendor.pdf (2013.június 18-án feltöltve)

megalapozott, hosszú távú (nem 1-2 éves, hanem legalább 10-15 éves!) stratégia, követhető és mérhető mechanizmusok, időtálló szabályok, stabil intézmények megalkotására, létrehozására, fenntartására, fejlesztésére lenne szükség, amelyek megkönnyítik a szakmai szinten tartást, tanulást, a formális és informális képzésbe történő belépést/átlépést, és az ottani előrehaladást, kompetenciák és az azokat tanúsító képzettségek megszerzését/fejlesztését.

Más hangsúllyal teszi fel (ha egyáltalán felteszi) a kérdést a kutató és a szolgáltató: miért van szükség egyáltalán az egész életen át tartó tanulásra? Mit jelent ez egyáltalán, és kinek jó?

Itt a probléma gyökere! Ma már olyan súlyú kihívásokkal kell szembenézni, amelyek szükségessé teszik a biztonsági/rendészeti oktatás/képzés/felkészítés/továbbképzés/graduáció és általában a tudásátadás egész rendszerének átfogó átstrukturálását.

Ezen belül fontos lenne a szakmai tanulási rendszerek közötti strukturálható átjárhatóság illetve a mobilitás kérdésének mielőbbi átfogó megoldása.

A fejlett országokban egyre komolyabb probléma, hogy meghosszabbodik az idő is, amit az állampolgárok aktív munkával töltenek el. Ez a helyzet a korábbtól eltérő módon teszi szükségessé az **idősödő munkavállalók** kompetenciáinak folyamatos megújítását, azonban ennek átfogó probléma-megközelítése is elég heterogén.

Milyen hatása van az életkori összetétel radikális módosulásának a biztonságsszolgáltatás humán hátterére? Ki, mire, meddig és hogyan alkalmas?

Mint minden stratégiai kérdésnél, itt is vannak kulcskérdések, mégpedig a fentieknek való megfelelési lehetőségekhez való *hozzáférés* folyamatának és feltételeinek társadalmi keretű megteremtése. E nélkül nem lehet kezelni az esélykülönbségeket.

Bármennyire kellemetlen, a biztonsági szakma kénytelen egy meghatározott „emberanyaggal” dolgozni. S ez a jelenlegi állapotok következtében még legalább két generációt érint.

Jelenleg a formális képzés dominanciája jellemzi a nemzeti rendszereket, ami azt is jelenti, hogy korlátozott a nem formális és informális tanulás eredményeinek elismertethetősége. Ez egyben bizonyos társadalmi csoportok életpálya esélyeit is rontja (azokét például, akiknek tudása jelentős részben nem a formális képzési rendszerben került/kerül megszerzésre, és ezért az adott képesítési rendszer által történő tanúsítása sem valósul meg, azaz ezek a munkaerő-piacon nem igazolható, rejtett kompetenciák, tudások maradnak).

Ezért van/lenne rendkívül nagy jelentősége a nem formális és informális tanulási eredmények elismerésének, a validációs eljárásnak, és az ezt szolgáló eszközök és eljárások fejlesztésének.

A tanulást megalapozó kompetenciák fejlesztése terén kiemelten fontos a tanulásra való motiváltság és az önálló tanulásra való képesség fejlesztése.

Ma már olyan, mindenki számára elengedhetetlen alapkészségek kimunkálására van szükség, mint a digitális világban való magabiztos mozgás.

Az egész életen át tartó tanulás stratégiai megközelítésében kulcsszerepe van a különféle társadalmi érdekcsoportok, illetve szervezetek, hivatalok együttműködésének.

Mi a fő formális akadály? A szektorális/intézményi/vulgár-funkcionális szemlélet! A szektorális megközelítés, ami ma a magyar közéletre jellemző a tanulás értelmezésének leszűkítéséből fakad. *(Ki a felelős érte? Mármint a tanulásért/képzésért, stb.? Az erre létrehozott minisztérium! A többinek nincs felelőssége? Miért nem működik a horizontalitás elve?)*

Valamennyi szektorban szükséges *forrásokat* rendelkezésre bocsátani és a tanulást ösztönző programokat elindítani. A tanulóval kapcsolatos motiváltság sokféle lehet. Társadalmi méretekben akkor lehet eredményes a tanulásra ösztönzés, ha a megszerzett *tudás társadalmi elismerése*, presztízse is magától értetődő és nem minimál órabérben fejeződik ki. A végére maradt a multi-, transz-és interdiszciplinaritás kérdése a biztonság-szolgáltatásban. Ez akár egy külön tanulmány része lehetne!

A (biztonság)szolgáltatás megváltozott jellemzői

A szolgáltatás, ezen belül a biztonság-szolgáltatás alatt társadalmi helyzettől, érdekeltiségtől, műveltségtől, anyagi lehetőségtől, stb. függően szinte mindenki mást ért és nem alakult ki még e téren használható, általánosan kezelhető fogalmi/probléma-megközelítési, értelmezési konszenzus.

Próbáljuk meg körüljárni, hogy mi is az ***a szolgáltatás⁴***, ezen belül is a ***biztonság-szolgáltatás!*** A szolgáltatás rendszerint valamilyen cselekvés, vagy tevékenység (eljárás), amelyet valamely fél, általában valamilyen konkrét, mérhető ellenszolgáltatás fejében nyújt valakinek, valakiknek. (A biztonság-szolgáltatás a biztonság sajátosságaiból adódóan nem fogható fel a hagyományos értelemben vett szolgáltató-fogyasztó relációban.) A szolgáltatás során a tevékenység rendszerint egybeesik a felhasználással, tehát maga a tevékenység a „fogyasztható termék”. Az

⁴ E témában a szerzőtől számos írás jelent meg, ezek rövid summázata olvasható a fejezetben. Teke András: Rendvédelmi stratégiai tervezés-biztonság-szolgáltatás-minőségügy, Minőség és megbízhatóság HU ISSN 0580-4485, 2008/3.sz. (142-153 old.); *A rendészeti kultúra „kultúrája” Pécsi Határőr Tudományos Közlemények X. Pécs, 2009.(5-20.old.); *Gondolatok a biztonság-szolgáltatásról, Határrendészeti tanulmányok elektronikus 2010/2. VII. évf. 2. sz. 2010/1. HU ISSN 2061-3997 (ONLINE); *Életminőség-biztonság-szolgáltatás-rendvédelem, Hadtudomány elektronikus, http://mhht.eu/hadtudomany/2010_e.html, 2010.e.17. pdf.>; *A „helyettesíthetőség” kérdése a határbiztonság-szolgáltatás vonatkozásában, Határrendészeti Tanulmányok (elektronikus) VII. évf. 1. sz. 2010/1. HU ISSN 1786-2345 (NYOMTATOTT), HU ISSN 2061-3997 (ONLINE).

üzleti életben a szolgáltatás rendszerint valamely ígéret formájában jelenik meg, ilyenkor bizonyos kockázattal kell számolni, a minőség akkor derül ki, ha a szolgáltatás tényleges igénybevétele megvalósult, vagy csak jóval később a használat során.

A szolgáltatás tehát MINDIG együtt jár valamiféle bizonytalansággal, kockázattal, ezért mindig hordoz valamiféle szubjektív megítélést is, ami az objektív értékítéletet nehezíti. A szolgáltatási tevékenységnek egyszerre kell(ene) egyedinek/személyre-szabottnak, általánosnak (diszkriminációmentesnek), megbízhatónak, elérhetőnek lenni, és mindezt egyenletesen, követhető módon kell(ene) teljesíteni. A gazdasági, társadalmi életben a szolgáltatásra való igény és ennek aránya folyamatosan növekszik. A nemzetközi életben is tapasztalható, hogy a szolgáltató munka egyre jobban felértékelődik, ez különösen igaz az információs/digitális, e-társadalom keretei között.

A szolgáltatások igénybevétele jövedelemfüggő is, tehát a lakosság/személyjogi személy jövedelmi viszonyaitól függ maga az igénybevétel, illetve annak mértéke.

Ez a biztonságsszolgáltatás nem keverendő össze azzal az állami tevékenységgel, amelyet jogszabály rögzít és az esélyegyenlőség eleve alapján alanyi jogon megillet minden magyar állampolgárt és az ország területén jogszerűen tartózkodó bármely személyt. A termékek értékét meghatározza a szolgáltatástartalom.

A rendvédelmi/rendészeti szervek egy deklaráltan integrált, de valójában csak quasi integrált biztonsági „rendszerben”⁵, kooperatív, koordinatív módon „szolgáltatnak”, ami nem más, mint tipikus hatósági érdekérvényesítés, a „biztonság valamely formája”.

A szolgáltatásra jellemző a hullámzó teljesítmény, ami abból is fakad, hogy emberek végzik, a feltételrendszer, a környezet sem állandó. A biztonság vonatkozásában pedig elvárás az állandóság, a kiszámíthatóság.

A biztonságot nemcsak a szolgáltatás időpontjában(pillanatában), hanem attól eltérő időben, hosszútávon, mint hatásmechanizmust is lehet értelmezni. A biztonságsszolgáltatás, mint kifejezés már magában hordozza a paradoxont: olyan módon kell állandóságot garantálni, amely mód nem garantálja az állandóságot.

A biztonság és szolgáltatás között hasonlóságot mutat az, hogy egyik sem mindig fizikai természetű. A biztonság elvileg „tárolható”, azaz hosszabb ideig önmaga hatását fenntartva is érvényesülhet, a szolgáltatás a megszűnés után nem viszont értelmezhető. A szolgáltatás elválaszthatatlan a szolgáltatótól, azonban a biztonságnál az indirekt kapcsolat is releváns lehet. A szolgáltatás helyhez és időhöz kötött, a biztonságra ugyanez elmondható.

⁵ Az egymásmellettség és a formális kapcsolatok, jogi szabályozás önmagában még nem jelenti az adekvát rendszerműködést és az integráltságot.

A biztonságsgálgtatás alapfeltétele: a képesség, a hajlam és a kultúra. Fontos, hogy a szolgáltató erősségét alkotó, felhalmozott tapasztalat, elkötelezettség és innovativitás álljon rendelkezésre.⁶

A biztonságsgálgtató képesség csak megfelelő feltételrendszer teljesítése esetén teljedhet ki. A feltételrendszer maga a környezet, amelyben a biztonságsgálgtatás megvalósul. Ez politikai, gazdasági, társadalmi, kulturális stb. feltételek összességét tartalmazza. Ez a szolgáltatás lényege. Az állandóság, a kiszámíthatóság és a megbízhatóság fontos tényezők. Nem választható el a biztonság-bizonyosság és bizalom. A biztonságsgálgtatás terén is megfelelő módon célszerű értelmezni a hatékonyságot és a hatásosságot.

A társadalomban az (legitim) erőszak az államhoz kötődik, míg a biztságot egyedül az állam rendszerint nem képes garantálni, még a diktatúrákban sem. Tehát ha abból indulunk ki, hogy az erőszak állami monopólium, akkor a biztságot „előállítás technológiai megközelítése szerint” nem lehet monopólium. A piaci feltételek önmagukban nem fogják rendezni ezt a kérdést.

Az egységes megvalósításhoz pedig egységes szabályozásra lenne szükséges. Például Németországban 2002-ben bevezették a DIN 77200 szabványt, ami a biztságvédelmi szolgáltatásokkal szembeni elvárásokat rögzíti. Hazánkban több biztsági cég rendelkezik különféle (pl. ISO és más) szabvánnyal. Ezek a szakmai szolgáltatás garantált színvonalát biztsosítják, de nem helyettesítik a jogi/szakmai szabályozást. A magyar biztságvédelmi jogi szabályozási környezet a saját evolúciós útját járja, s bár komoly előrelépések történtek a rendszerváltozás óta, bizonyos érdek-összehangolási problémák még mindig akadnak.

Az Európai Unió az Európai Biztsági Stratégia⁷ a Hágai Program⁸ és az ennek jogfolytonosságát biztsosító Stockholmi Program⁹ és a Belső Biztsági Stratégia¹⁰ alapján nem kíván direkt módon a nemzeti biztsági rendszerekbe beavatkozni, azonban elvárás, hogy a nemzeti rendszerek az európai biztsági rendszert erősítsék.

Fontos kérdés lenne a biztságot társadalmiasítása. Az állam nem vonulhat ki a biztságból, de nem is monopolizálhatja azt. A tulajdonviszonyok generális

⁶ www.tsf.hu/szerv/gazdtan/files

⁷ http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/librairie/PDF/QC7809568HUC.pdf

⁸ A Európai Tanács 2004 novemberében jóváhagyta a „Hágai Program: a szabadság, a biztságot és a jog érvényesülésének erősítése az Európai Unióban” című dokumentumot. Ebben megerősítette, hogy továbbra is az Európai Unió egyik fő prioritása a szabadságon, a biztságon és a jog érvényesülésén alapuló térség, amelyet az Európai Tanács 1999. évi tamperei ülésén határozott el, és amely nemcsak az Unió egyik alapvető célkitűzése, hanem elsősorban az uniós polgárok legfőbb érdeke.

⁹ <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2009-0090+0+DOC+XML+V0//HU>

¹⁰ http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/librairie/PDF/QC3010313HUC.pdf

átrendeződése az érdek, érték és szemlélet olyan számú változásával járt/jár, amit az általános emberi jogokra való hivatkozással már nem lehet kezelni.

A biztonság mint szükséglet és emberi jog továbbra is evidencia, csak a hozzájárulásának mértéke más struktúrában jelenik meg.

Hogyan és mihez viszonyíthatunk?

A tevékenységek leírhatók, a folyamatok is, sajnos ez biztonsági, rendészeti területen nem általános, így megmaradt a szabályzat-utasítás-intézkedés szemlélet, ami nem azonos az előbbivel. Ha nem ismerjük a folyamatokat, akkor gond lehet a rendszerek megismerésével is. Már pedig a rendszerváltozás óta kevés valós biztonsági elemzés-értékelés történt, nincsenek erre alkalmas integrált, validálható adatbázisok.

Elemezni nagy divat, de gondolkodni egyre inkább elfelejtünk!

Mindig is voltak/vannak olyan politika által támogatott szakmai döntéshozók, akik „tisztában voltak/vannak” a helyzettel, „ismerték/ismerik a megoldásokat”, határidőket határoztak meg a rendezésre, de mindezt nem valós helyzetértékelésre alapozták/alapozzák. Természetesen így a problémák újratermelődése állt/áll elő. Ezt még katalizálja a szektorális szemlélet makacs érvényesítése is. Mit lehet tenni? Az elemzők szeretnek kategorizálni és tipizálni: milyen korban élünk, milyen kihívásokkal kell megküzdeni, milyen változások hatnak, stb.? Ilyenkor rendszerint kiragadnak valamilyen trendi elemet és arra alapozva megalapozottnak tűnő teóriákat gyártanak.

Nézzük a törvényszerűségeket és az elveket!

A biztonsági és biztonságsszolgáltatási tevékenység alapvetően sajátos motivációjú érdekérvényesítésként fogható fel. Olyan rendészeti jellegű, korlátozott (legitim)erőszakot alkalmazó tevékenységként, amelynek militáris eredete nem vitatható, eszközrendszere és módszertana determinált. Az eszközrendszere biztonság (ami nem állami monopólium!) jellegéből kiindulva az (legális) erőszak alkalmazás skáláján egyértelműen behatárolt, de bizonyos vonatkozásban a szakterületi érintkezési sávokban meglehetősen mobilis is lehet.

A biztonsági és biztonságsszolgáltatási tevékenység lehet figyelemmel jellegénél és tartalmánál fogva kísérés, felügyelet, ellenőrzés, őrzés, vigyázás, oltalmazás, támogatás, védelem, biztosítás, gondozás, ápolás, fenntartás, elhárítás, stb. amelynek tartalmát mindig az adott érdek jellege, a rendelkezésre álló technika-technológia, a jogi szabályozás, a szokásjog, adott szakmai-szervezeti kultúra és az anyagi források/igények/lehetőségek, sok esetben a mintakövetés határozzák meg. *(Az ezredfordulón hiánypótló kísérletként az őrzési tevékenység kapcsán az arra ható törvényszerűségek és elvek rendszerezésének egy változata elkészült¹¹, a továbbiakban erre történik utalás).*

¹¹ Teke András: Az őrzés, mint rendészeti alaptevékenység IV. (Az őrzés rendszerszemléletű megközelítése) Rendőrtisztai Főiskola, Rendvédelmi Füzetek 2000/45. Budapest, 2000. ISSN 1585-1249

Ezek olyan kategóriák, amelyek a rendészeti/biztonságyszolgáltatási tevékenységben is érvényesülnek. Jelesül az objektumórizet, és más tevékenységek kapcsán tudományos szinten továbbgondolásra is kerültek.

A biztonságyszolgáltatás a szolgáltatási sajátosságai ellenére az érdekérvényesítés kategóriájába tartozik, s mint ilyen leírható, modellezhető, eredeztethető.

A fenti hivatkozású anyag alapján a biztonságyszolgáltatásra ható törvényszerűségeket az alábbiak szerint foglalhatók össze:

- *Az érdekérvényesítés megalapozottsága és szabályozásának szintje:* a biztonsági, biztonságyszolgáltatási tevékenység milyen szintű jogi szabályozásra vezethető vissza, szerencsés, ha alkotmányos, alaptörvényi szintre, mennyire válik el és kapcsolódik egymáshoz a generális és speciális szabályozás, a stratégiai, a taktikai és az operatív szintek mennyire határolhatók el egymástól, illetve mennyire kezelhető az átmenet.
- *Az érdekérvényesítés szintjének és a politikai, gazdasági, társadalmi környezetnek az összefüggései:* mekkora, mennyire direkt vagy indirekt a politika szerepe a folyamatokban, mindez hogyan hat ki a környezeti tényezőkre. Célszerű vizsgálni a bel-és külpolitikai összefüggéseket is.
- *Az általános és közbiztonság, valamint a biztonságvédelem megvalósításának összefüggései:* az általános és közbiztonság önmagában nem jelent garanciát a magánbiztonság elégedettségen alapuló megvalósulásához, ami abból fakad, hogy az állam önmagában nem képes az egyes állampolgárok, szervezetek, szerveződések vagyon és az ahhoz fűződő érdekbiztonságát. A biztonság nem állami monopólium. Fontos tehát, hogy a biztonságvédelem integrált módon jelenjen meg az általános biztonság rendszerében.
- *Az érdekeltség és a veszélyeztetettség közötti összefüggések kifejeződése a kockázat vállalásban:* a biztonságvédelem hasznossága az elmaradt kár mértékével mérhető, amely paradox helyzetet jelent, mert ha nem következik be, akkor nem mérhető kárként. A veszélyeztetettség valós szintjének megfelelő preventív érdekérvényesítés kockázatcsökkentő hatású.
- *Az érdekérvényesítés és az ellene közvetlenül vagy közvetve ható/irányuló jogellenes cselekmények összefüggései:* a jogellenes cselekmények érdekmotiváltak, a felelősségre vonás elkerülésével a minél kisebb energia és egyéb befektetéssel a lehető legnagyobb haszonra kívánnak szert tenni az elkövetők. A biztonságvédelem

passzív, kivárára épülő (ha majd valami lesz, akkor aktivizálódik a rendszer) hozzáállása lépéshátrány jelent a jogellenes cselekményt elkövetőkkel szemben. A bonyolult biztonságvédelmi rendszerek kódolt, funkcionális hibalehetőségeket is hordoznak, a belső és külső kapcsolatok arányában a kapcsolódási pontok támadhatóságának valószínűségi kockázata exponenciálisan növekszik.

- *Az érdekérvényesítés földrajzi helye és funkcionális megvalósításának lehetőségei:* az érdekérvényesítés hatékonyságát befolyásolja, hogy az ország mely régiójában, kis vagy nagy településen, vagy azon kívül, milyen infrastrukturális, kulturális-technikai-technológiai környezetben, és az érdekérvényesítést támogató funkcionális, hatásköri, strukturális és rendelkezésre állási potenciállal valósul meg.
- *Az adott időszak műszaki technikai színvonalának hatása a jogellenes cselekmények megvalósítására és az érdekérvényesítésre:* digitális, e-társadalomban, tudástársadalomban, információs társadalomban, az események társadalmában, paradox társadalomban, fogyasztói társadalomban élünk, amely meghatározza az egyes tevékenységek elkövetési határait és ugyanígy az ellenük való fellépés hatásfokát is. Az adott kor technikai-technológiai lehetőségeit már önmagukban potenciális kockázatként célszerű felfogni. A valós idejű információk korában az emberi tényező átértékelődik. A technikai-technológiai fejlesztések egy bizonyos határon túl kialakíthatják önmaguk korlátait is, ami a sebezhetőséget valószínűsíti.
- *Az infrastruktúra fejlettségi szintje:* a hagyományos értelemben vett infrastruktúra mellett a kritikus infrastruktúra kockázatainak és azok hatásának kezelése is fontos tényező.
- *A társadalmi aktivitás kulturális-szokásjogi hagyományai és mindenkor kiemelkedésének jogi lehetőségei:* a szereplők azonosítása, részvételük motivációs-megalapozottsági-lehetőségi keretei és egymáshoz való viszonya.

Folytatva a gondolatsort biztonságsgszolgáltatásra ható **elveket** az alábbiak szerint foglalhatók össze.

Az *alapelv* valamely politikai és erkölcsi tétel átemelése valamely ismeretrendszerbe, ahol normatív erőre emelkedik általában két eltérő lehetőséget foglal magában: (a) adott eszközökből a lehető legnagyobb eredmény elérését; (b) adott eredmény elérése a lehető legkisebb eszköz felhasználásával.

Az *alapelvek* tehát olyan általános tételek, amelyek megszabják egy adott tevékenység, tevékenységi kör, eljárás felépítését, áthatják valamennyi szabályát, intézményét, kijelölik célját, a cél megvalósításának alapvető módszereit, meghatározzák az adott tevékenységi kör, eljárás alanyainak a megvalósításhoz kötődő megnyilvánulása és magatartása természetét, megadják azokat a csak e

tevékenységre jellemző vonásokat, amelyek markánsá teszik annak jellegét. Az alapelvek hierarchikus rendszert alkotnak, hatásmechanizmusuk rendszerfüggő.

Specifikus elvek: különleges, sajátos elvek. Olyan valami, amely, valamely jelenség, helyzet, tevékenység előidéző okára hatva, annak kezelésére, megszüntetésére különösen alkalmas vagy a többi elvhez képest egyedül állnak. A specifikus elvek az alapelvekkel ellentétben nem képesek közvetlenül valamennyi jelenség, történés okát kezelni, hanem csak annak valamely szimptomái ellen küzdeni.

Addig, míg a törvényszerűségek átfogó jelleggel jelennek meg az egyes tevékenységi kategóriáknál, az egyes elvek érvényesülése bár nem vitatott, de már erősen differenciált hatású, ezért a biztonságban, biztonságszolgáltatásban általánosan és specifikusan ható elvek a területi korlátok miatt sem kerülnek kifejtésre, csak tételes felsorolásra: prevenció; komplexitás; integráció; gazdaságosság; szinergia; folyamatosság; flexibilitás(rugalmasság; mobilitás; aktivitás; variabilitás; erő-eszköz-technika-technológia összpontosítás; 3”C” elve=communication, coordination, cooperation; önregenerálódási képesség; kiismerhetetlenség és demonstratív elemek alkalmazásának összhangja; veszélyeztetés, kockázati tényezők és az alkalmazott technika-technológia-módszertan mennyiségi és minőségi összhangja; önállóság és felelősség érvényesítés; ésszerű centralizáció-decentralizáció, koncentráció és dekoncentráció; szervezeti-működési-strukturális hierarchia; megvalósítók kiválasztása, felkészítése, szinten tartása, fejlesztése; prevenció-s-reagálási készenlét és készség; folyamatos javítás-fejlesztés elve.

A fentiek ismeretében és ésszerű adaptálásával a gondolkodásmód is jobban strukturálhatóvá válhat és a megváltozott feltételekhez is hatékonyabb lehet az alkalmazkodás, a tevékenység hatásossága mérhetően javulhat.

Esélyegyenlőség értelmezése a biztonságszolgáltatásban

Biztonsági „esélyegyenlőségről” is kell beszélni. Azonban a társadalmi, főleg anyagi különbségekből adódó lehetőségek a biztonsághoz való jog megjelenítését egyéni és közösségi szinten differenciálttá teszik. „Vannak olyan átlagos állampolgárok, akiknek a rendőrség által biztosított közrend és közbiztonság jár, és vannak olyanok, akiknek felett a biztonsági szint felett plusz biztonsági igényeik lehetnek, ha ezt anyagilag képesek megfizetni. Azaz, a vagyoni különbségek vonzataként (köz)biztonsági különbségek keletkeznek állampolgár és állampolgár között ... Ha a biztonsági igények teljesítése nem állampolgári jogon, jogegyenlőségi alapon szerveződik, hanem vagyoni alapon lehet magán-tevékenységeken – őrző, védő kft-ken – keresztül jogosultságokat szerezni, akkor egyfelől a jogegyenlőtlenségi jog helyzete áll fenn ”¹²

¹² Szigeti Péter: Vázlat a közbiztonság három dimenziójáról: világrendszer nemzetállami szint és lokalitás , <http://jesz.ajk.elte.hu/szigeti3.html>, (2008. 12.04. letöltés)

Tehát az állam által szolgáltatott, garantált (közszolgáltatás keretében végzett) biztonság érdekmotivált növelési lehetősége egyenesen arányos a jövedelmi viszonyokkal. Az államilag garantált standard biztonság a biztonsági piacon is „beszerezhető” és „kiegészíthető”. Az anyagi lehetőségek mellett a digitális kor sajátosságaiból fakadóan a digitális technikával, technológiával való viszonyrendszer egy kockázati mechanizmust indíthat el.

Eddig elsősorban a szolgáltatást igénybe vevőkről volt szó, de mi van magukkal a szolgáltatókkal? Ha a szolgáltató nem ismeri fel a változások természetét, akkor a megoldáskeresés sem lehet hatékony. A globalizáció korában ez is kulcskérdés.

Általános tendencia, hogy a korábban többnyire önálló szakterület keretei közt kezelt alapkutatások egyre inkább inter/multidiszciplináris jelleget öltenek, s más tudományterülettel, vagy területekkel egyre több kapcsolódási pont figyelhető meg, ami egyfajta funkcionális-tevékenységi integrációt is eredményezhet.

A globalizáció a kutatási tevékenységben és a forrásbiztosításban is tetten érhető. A nemzeti kutatások rendszerint átlépi az országhatárt és széleskörű, nemzetközi együttműködésben realizálódnak. A kutatási területek kijelölése is nemzetközi igényeket tükröz (multinacionális cégek, nemzetközi szervezetek). A kutatások volumene is igényli a nemzetközi/globális forráshátteret. Ebből következik, hogy a hazai kutatások erősen kötődnek a nemzetközi trendekhez. A nemzeti kutatások esetében a kutatói kapacitás, mind az anyagi lehetőségek és megrendelői ambícióhoz kapcsolódó potenciál a meghatározó. A kutatási stratégiák eddig elhatárolható kvantitatív¹³ vagy kvalitatív¹⁴ stratégiai jellege mindkettőt ötvöző integrált stratégiák irányába közelítenek. Az egyes tudományterületek közti eddigi éles határvonala egyfajta közös érdekeltégi sávva alakulnak át, felvetve a korábban megszokott illetékességi problémákat.

A digitális kultúra/társadalom/világ kiépülése tény, csupán az a kérdés, hogy kit, mikor, milyen mértékben ér el.

Létezik egy társadalmi digitális szakadék, amely egyrészt az anyagi lehetőségekhez, másrészt generációs csoportokhoz köthető. Beszélhetünk a digitális technológiához való viszony alapján „digitális bennszülöttekről, digitális bevándorlókról, digitális menekültekről, sőt digitális hontalanokról” is. A fenti csoportok másképp veszik, vagy éppen nem veszik igénybe az egyébként alapvetően digitális technológiára épülő bármilyen, köztük a biztonsági szolgáltatásokat.

¹³ A kvantifikáció = számszerűsítés, olyan kutatási modell, amely mérhető/számszerűsíthető eredményekre, és ezek statisztikai feldolgozására alapozódik.

¹⁴ A kvalifikáció = nem, vagy csak részben számszerűsíthető kutatási modell, amely a jelenséget sokrétűen, elsősorban, összefüggéseiben, több nézőpontból és szempont alapján közelíti meg, kontextuálisan általánosít, az általánost az egyediségen keresztül célozza meg.

Maga a digitalizáció önmagában is generál biztonsági kockázatokat. Pl. ha nincs áram, akkor nincsen internet, nincs kapcsolat, vagy sérülhetnek az adathordozók, vezérlők, összeomolhat a rendszer.

A fizikai veszélyforrásokon túl technológiai kockázat az informatikai bűnözés, az illetéktelen elektronikus behatolások is, stb.. Sokan éppen az által válnak kiszolgáltatottakká, hogy keveset vagy semmit sem tudnak a digitális eszközök technológiájáról, s hogy valamely szolgáltató által nagyon biztonságosnak vélt megoldások lényegében nem azok.

Esélyegyenlőtlenség a digitális korban a biztonságszolgáltatás területén némi párhuzamot mutat az általános társadalmi helyzettel: megállni, várni, megtanítani és felvenni a lemaradót, vagy száguldani tovább a fejlődés útján?

Egy tény: az esélyegyenlőtlenség valódi mértéke nehezen állapítható meg. Van, aki nem tud internethez csatlakozni, mert nincs lefedettség, vagy... van, ahol van lefedettség, de nincsen pénz számítógépre és internet-előfizetésre. Van, ahol van lefedettség, van számítógép és internet, de mégsem tudja kihasználni. Egyenlőtlenség van a környezetben, a gazdasági helyzetben, a hozzáállásban (attitűdben).

A digitális kultúra sajnos legalább egy-két generációs távlatban nem lesz mindenkié. Sokan lesznek, akik nem rendelkeznek most sem és később sem digitális kompetenciákkal, ami megjelenik/fennmarad a biztonság-szolgáltatásban is.

Az esélyegyenlőtlenség veszteség az egyénnek – aki kimarad, az veszít. Az esélyegyenlőtlenség veszteség a társadalomnak – az információs társadalomnak.

A változások követése vagy...?

Az elmúlt két évtized a biztonság/rendvédelem/rendészet vonatkozásában quasi útkeresésről is szólt. Deklaratív, pártpolitikai köntösben, ötletszerűen, az előzményeket nem vizsgáló vagy azokat ex cathedra elítélő, a helyzetértékelést elnagyoló vagy elhagyó, a következményeket nem vizsgáló, azokkal nem törődő, vagy éppen a kialakult helyzetet mindenáron konzerváló módon.

Nem volt és ma sem igazán világos, hogy milyen irányról volt/van/lehet szó. Gyakran volt/van szó „nemzeti szintű” megoldásokról. Csakhogy, nemzeti szintű biztonságról/rendészetről/rendvédelemről addig nem lehet beszélni, amíg politikai, szakmai és széleskörű társadalmi konszenzust és támogatást, alapos helyzetértékelést, jövőtervezést, integrált adatbázisokra épülő, tényeken alapuló döntéseket nélkülöző nyílt vagy háttér pártpolitikai programok képezik a rendészeti/rendvédelemi irány-meghatározás alapját.

Keverednek a stratégiai, a taktikai és operatív/megvalósítói, kivitelezői elemek. Úgy készültek/készülnek stratégiák, amelyek nélkülözik a szerves fejlődés attribútumait és nem kellően strukturáltak és funkcionalitás szempontjából kompatibilisek, nem beszélve a megalapozottságról, időtávról, tartalomról, stb.

Példaként felhozható, hogy 2004-ben a rendvédelmi stratégia kidolgozása elkezdődött. A kidolgozási határidőt követően 2007 végéig nem született döntés az elfogadásáról, a koncepciótlan átdolgozások és átszerkesztések erőteltése az idő múlásával az eredeti szándékot is teljesen átformálta. A koncepció kényszerű nélkülözése folytán egyértelművé vált, az ágazati stratégiák – horizontális stratégia lévén – a tárcakereteket átlépik, a koordinációs szerepet komolyan kellene venni, a felelősséget meg kellene fogalmazni és az adott pillanatban felelős döntést kellene hozni. (Ez együtt túl soknak bizonyult.) Ehelyett formális, bürokratikus megközelítéssel a „van fontosabb érdek” elv érvényesült.

A rendvédelmi stratégia fokozatosan „átalakult” rendészeti, a biztonság stratégia hallgatás tárgyává vált.

Az elmúlt két és fél évtized változásai volumenük és minőségük ellenére nem eredményezték a szemléletváltást, azt a fajta felelős szakmapolitikai gondolkodást, ami az iránymeghatározást lehetővé tenné. A változtatások hatástalansága a komplexitás hiányában keresendő. A biztonsági/rendészeti területre jellemző az egyoldalú technikai vagy szervezeti fejlesztésnek nevezett megoldás.

Magyarországon a rendszerváltozást követően a kialakult társadalmi, tulajdon és szociális viszonyok kezelése nem a komplexitás, a funkcionális horizontalitás, a jövőtervezés és a stratégiai pozicionálás jegyében történt, így a biztonsági, rendészeti intézmény és tevékenységrendszerben, a szabályozás reformjában sem jelentek meg a hatékonyságot garantáló elemek.

A tulajdon és érdekviszonyok újabb és újabb érintettet, szereplőt azonosítanak, amelyek integrálása a meglévő rendszerbe elengedhetetlen. rendészeti igények kielégítését megcélzó társadalmi önvédelmi alakzatokat/formációkat, de akár a professzionális közösségi szerveződések is.¹⁵

A biztonságsszolgáltatás autentikus értelmezésével, a jelenleg jellemző marketing- és (vulgár)fiskális szemlélet átértelmezésével, a folyamat és rendszerszemlélet érvényesítésével, a funkcionális megközelítéssel „helyükre” kerülhetnek a biztonság, a rendvédelem/rendészet dolgai. Ez lehetne az autentikus válasz.

Másfél éve megjelent a Kormány 1035/2012. (II. 21.) Korm. határozata, Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról¹⁶, amely bár stratégiaként szerepel, csak részben ad választ azokra a biztonságsszolgáltatási problémákra, amelyek régóta megoldatlanok. Ehhez kapcsolódik, hogy a feladat/képesség/jövőtervezést sajátos kontextusba helyezi a 38/2012. (III. 12.) Korm. rendelet a kormányzati stratégiai irányításról¹⁷ című jogszabály, amely hatálya alatt külön nevesíti a rendvédelmi szerveket, azok hierarchikus pontosítása nélkül.

¹⁵ Szigeti Péter: Vázlat a közbiztonság három dimenziójáról; világrendszer – nemzetállami szint és lokalitás (<http://jesz.ajk.elte.hu/szigeti3.html>) (2008.12.04-i letöltés)

¹⁶ MAGYAR KÖZLÖNY, 2012. évi 19. szám.

¹⁷ <http://net.jogtar.hu/jr/gen/getdoc.cgi?docid=A1200038.KOR> (2013.05.18-i letöltés)

Azzal, hogy a stratégiai tervezési rendszerben alanyként jelennek meg a fővárosi és megyei kormányhivatalok, a klasszikus tervezési struktúra erősen átalakul(hat). Mindez a tervezési szintek struktúra-váltásával, „szub-szintek” képződésével és a források elaprózódásával járhat. Az ágazati stratégiák helyett megjelenő szakpolitikai terület a miniszteriális horizontalitás hatékonyságát feltételezi, ami feszes forrás egyeztetést feltételez. Mindamellet a szakpolitikai orientáció feltételezi, hogy az EU-szakpolitikák nemzeti leképezése felgyorsul és a rendvédelmi forrástámogatás EU-rendszerét jobban ki lehet használni. A fenti rendszer a maga koncepcionális differenciáltságával is megfelelő alapot képezhet a rendészeti/rendvédelmi képességtervezésnek, de jelzi a kezelés sajátos megközelítését és annak prognosztizálható következményeit is.

Befejezés

Az abstract-ban a viszonyrendszer megfelelési oldala volt a kiindulás. Létezik ennek egy inverz változata, amikor valaki jól ismeri fel az elvárásokat, igényeket, azaz pontosan felméri, mire van/lenne/lesz szükség és formálisan eleve azt kínálja. Ez legalább annyi veszélyt hordoz magában, mint az, amikor a lehetőséget nem tudjuk kihasználni. Egy valós tartalom nélküli szolgáltatási kínálat a szakma hitelét is erősen csorbítja. Ha reálisan végiggondoljuk a biztonsággal kapcsolatos dolgokat, azt láthatjuk, hogy látszat-tűzoltás folyik. A paradigmák minden szinten továbbélnék. Sajnos Parkinson szelleme is érvényesül, mert mikor valamely funkcióra, tevékenységre, feladatra létrejön valamilyen szervezeti formáció és ez intézményesül, az intézményrendszer azonnal önálló életet kezd élni és előtérbe kerül a feladatalapú gondolkodás, mondván a feladatokhoz valamilyen forrás is társul, megkezdődik a feladathalmozás és felvállalás, a források jelentős része az intézmény fenntartására és fejlesztésére megy, az eredeti funkció már nem élvez prioritást.

A szolgáltatás terén is él ez a szemlélet, amit főleg az alacsonyabb hierarchikus szintek lehetetlen helyzetbe hozásával lehet fenntartani. Ezzel a szemlélettel nem fér össze az elégedettségen alapuló, valós igény-kielégítési törekvés.

A szemlélet-és paradigmaváltás nehezen megy, a tanulási folyamatba beletartozik az is, hogy ezt az érintettek időben és valós módon felismerjék és tegyenek is azért, hogy a dolgok a helyükre kerüljenek.

Felhasznált irodalom:

38/2012. (III. 12.) Korm. rendelet a kormányzati stratégiai irányításról
<http://net.jogtar.hu/jr/gen/getdoc.cgi?docid=A1200038.KOR> (2013.05.18-i letöltés)

A Kormány 1035/2012. (II. 21.) Korm. határozata, Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról MAGYAR KÖZLÖNY, 2012. évi 19. szám. (2013.05.18-i letöltés)

Európai Biztonsági Stratégia;

http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/librairie/PDF/QC7809568HU

[C.pdf](#) (2013.08.12-i letöltés)
Európai Unió Belső Biztonsági Stratégia;
http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/librairie/PDF/QC3010313HU
[C.pdf](#) (2013.08.12-i letöltés)
Lifelong Learning: The Contribution of Education Systems in the Member States of the European Union. Eurydice European Unit, Lisszabon. 2000. március 17–18. <http://www.eurydice.org>; <http://bookshop.europa.eu> (2013.09.11-i letöltés)
Stockholmi Program; <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2009-0090+0+DOC+XML+V0//HU> (2013.08.12-i letöltés)
STP-Strategy; <http://www.segmentationstudyguide.com/stp-process/full-stp-process/> (2012.12.13-i letöltés)
Szakmai Szemle 2010/1.sz. (61-78. old) MK KBH Tudományos Tanácsának kiadványa ISSN 1785-1181 (<http://www.kbh.gov.hu>)
Szigeti Péter: Vázlat a közbiztonság három dimenziójáról: világrendszer nemzetállami szint és lokalitás , <http://jesz.ajk.elte.hu/szigeti3.html>, (2008. 12.04. letöltés)
Szolgáltatásképeség www.tsf.hu/szerv/gazdtan/files (2005.11.19-iletöltés)
Teke András: Rendvédelmi stratégiai tervezés-biztonság-szolgáltatás-minőségügy, Minőség és megbízhatóság HU ISSN 0580-4485, 2008/3.sz. (142-153 old.);
Teke András: A „helyettesíthetőség” kérdése a határbiztonság-szolgáltatás vonatkozásában, Határrendészeti Tanulmányok (elektronikus) VII. évf. 1. sz. 2010/1. HU ISSN 1786-2345 (NYOMTATOTT), HU ISSN 2061-3997 (ONLINE).
Teke András: A rendészeti kultúra „kultúrája” Pécsi Határőr Tudományos Közlemények X. Pécs, 2009.(5-20.old.);
Teke András: Az őrzés mint rendészeti alaptevékenység IV. (Az őrzés rendszerszemléletű megközelítése) Rendőrtiszti Főiskola, Rendvédelmi Füzetek 2000/45. Budapest, 2000. ISSN 1585-1249
Teke András: Biztonságtervezés-csapdahelyzetek, *Szakmai Szemle 2010/1.sz. (61-78. old)* MK KBH Tudományos Tanácsának kiadványa ISSN 1785-1181 (<http://www.kbh.gov.hu>)
Teke András: Életminőség-biztonság-szolgáltatás-rendvédelem, Hadtudomány elektronikus, http://mhft.eu/hadtudomany/2010_e.html , 2010.e.17. pdf.>;
Teke András: Gondolatok a biztonság-szolgáltatásról, Határrendészeti tanulmányok elektronikus 2010/2. VII. évf. 2. sz. 2010/1. HU ISSN 2061-3997 (ONLINE);
Teke András: Paradigmák fogságában, avagy katonából rendőr? Személy-, Vagyonvédelmi és Magánnyomozói Szakmai Kamara Honlapja, <http://www.szvmszk.hu/index.php?pg=publikaciok>, http://www.szvmszk.hu/files/images/Orszagos/Szakmai_Kollegium/publikaciok/Katonabol_rendor.pdf (2013.június 18-án feltöltve)

DR. L. RÉDEI MÁRIA D.SC.

IDEGENRENDÉSZETI ÉS MOBILITÁS-SZERVEZÉSI ÜGYEK A FELSŐOKTATÁSI INTÉZMÉNYEKBEN¹

Absztrakt

2008-ban Magyarországot kettős hatás érte; tagja lett a szabadáramlási övezetnek és ezzel egy időben elindult a mély, hosszantartó, globális gazdasági és pénzügyi válság. A magyarországi tanulmányok felértékelődtek azzal, hogy európai végzettséget lehetett szerezni, olcsón megélhetéssel. Ennél többet jelent az, hogy a munkaerőpiaci toborzásnál egyre fontosabb tényezőket, mint készség, képesség és tapasztalás is európai tapasztalatokon képes fejlődni. A városokban a studentifikáció folyamata új lehetőségeket teremtett. Ebben a több szereplős folyamatban a felsőoktatási intézmények nem kellő rugalmassággal kapcsolódnak be, miközben a költségvetésük, a versenyképességük szempontjából növekvő jelentőségű lenne a fiatalok mobilitásának támogatása. A jelenlegi tapasztalt 30 év feletti munkaerő kiáramlása is azzal függ össze, hogy a nemzetközi üzleti élet itthon már alkalmazta őket, és most egy globális szinten váltak alkalmassá.

Abstract

In early 2008, two things affected Hungary; became a member of free movement area and unexpectedly has been started a long-term, deep, global economic and financial crisis. By the free flow area, membership the study in Hungary was re-evaluated. Beyond that they not only to get a European valid certification, but they familiarized by the European culture and living together. Altogether, this situation reduces the risk and vulnerability for movement future. In urban area, a new process has opened the studentificatio. Nowadays, the recruitment on labour market based on deeper consideration but also the assessment centres are testing their problem solving, skills, experience, and ability to new methods application. The universities are the most rigid actors in the mobility system. Meantime their budget needs more outsourcing. The outflow of over 30 years points out the importance of experience to obtain in Hungary by FDI.

Kulcsszavak: 2008 kettős hatás. studentifikáció, a munkaerő toborzás új szempontjai.

Keywords: double effects in 2008, studentificatio, new evaluation of assessment centres.

¹ Készült a TÁMOP 4.2.4 B.1./Projekt. Feladat I. 3.1.3. keretében.

*„Felhívjuk minden ország figyelmét a diák mobilitás növelésére, biztosítva annak magas minőségét, illetve változatosabbá téve a mobilitás típusait és szélesítve hatókörét. 2020-ban az Európai Felsőoktatási Térség, végzős hallgatói legkevesebb 20 százalékának kell külföldi tanulmányi vagy képzési tapasztalatokkal rendelkeznie.”
(Európa felsőoktatásért felelős minisztereinek nyilatkozata Leuven és Louvain-la-Neuve, 2009. április 28-29.)*

Háttér

Magyarország 2008. január elsejével vált részévé az un. schengeni övezetnek, és ezzel a tanulmányi célú mobilitásban résztvevőkre új jogszabályok érvényesültek. Azon hallgatók, akik a szabadáramlási téren belüli ország állampolgársággal rendelkeznek, tanulási szándékuk 3 hónapot meghaladó időszakára, be kell jelentkezniük. Ezt megtehetik vagy a lakóhelyük szerinti vagy az oktatási intézmény településéhez tartozó Regionális Bevándorlási és Állampolgársági Hivatalnál. A tartózkodásukat azonosító bejelentésre alapvetően a hallgatói jogviszonnal együtt járó szociális vonzatok miatt van szükség. Azon állampolgárok, akik olyan állampolgársággal rendelkeznek, ami a szabadáramlási téren kívül esik, un. harmadik országokból, azoknak tartózkodási vízumért kell folyamodniuk. Az így **kialakult helyzet visszahat a statisztikai adatgyűjtésre** is. A témában vannak ugyan oktatási forrású adatgyűjtések, de ezek nem hatóságok.

Döntő változást jelentett a szabályozásban az, hogy a törvény az oktatási intézményt, hasonlóan a munkavállalási tartózkodáshoz, un. foglalkoztatói, jogviszony gyakorló felelősséggel ruházta fel. Ez azt jelenti, amennyiben a tartózkodó személy már nem a szándékának megfelelően él az országban, azaz nem tesz eleget a tanulási kötelezettségének, akkor az intézmény saját költségén gondoskodik arról, hogy a hallgató elhagyja az országot és hazatérjen.

Az a tény, hogy Magyarország belépett a schengeni övezetbe, azzal is együtt járt, hogy felértékelődött az ideirányuló tanulási célú mobilitás. Ennek kisebb részben földrajzi okai és nagyobb részben az oktatás minőségi szempontjai említhetők. Döntő az, hogy az itt megszerzett végzettség elismert és számottevően támogatja a más nyugati országba való letelepedést, vagy munkavállalást. **Az itt megszerzett végzettség, nemcsak egyenértékű, de azt is bizonyítja, hogy az itt tanuló hallgató tapasztalatokat szerez az európai környezetben.**

Egy másik említendő tényező, ami meghatározó módon szerepet kapott abban, hogy megnőtt az ideirányuló tanulási szándék, ez pedig az oktatási és megélhetési költségek térbeli viszonylata. A szabadáramlással éppen egy időben megjelenő tartós pénzügyi és gazdasági világválságban a megélhetési költségei nem elhanyagolható kérdéssé váltak. Magyarország e motivációk alapján célországgá vált. (Hrubos 2012.)

Az elmúlt évtizedekben a tanulási mobilitás kérdése megjelent a nemzetpolitika szintjén is. A kormányzat külpolitikai törekvésében kinyilatkoztatta,

hogy e kapcsolatok felhasználásával kívánja a jövőben földrajzi érdeklődését kiterjeszteni. Kiemelendő az a hazai helyzet is, hogy az említett időszakban már nem növekedett a korábbiakhoz hasonló arányban a határon túli magyarok oktatása. Ugyanakkor a földrajzilag távoli élők érdeklődés megnőtt. Tehát egyfajta irányvonal és stratégiai váltás következett be. Azzal kellett szembesülnünk, hogy **a magyar nemzetiségű hallgatókat, egy többértékű, távoli fiatal népesség érdeklődése váltotta fel.**

Változások nemcsak a befogadók oldalán jelentek meg, hanem a résztvevők oldalán is. Megemlítendő, hogy a fiatalok növekvő hányada a tanulás mellett a munkavégzés, a szociális feltételek és a szabadidő eltöltésének lehetőségeit, és a lakhatás kérdését is mérlegeli egy-egy ilyen döntés során. Az elmúlt évtizedek demográfiai folyamataira jellemző az, hogy a fiatalok egyre korábban hagyják el a szülői házat és élettársi együttélés formában élnek, ami azt jelenti, hogy a szociális vonzatok nem csak a hallgatókra vonatkoznak, hanem az azokkal együtt élő, érkező családtagjaikra is kiterjednek. A szociális támogatás nemcsak az országos szabályozást érinti, hanem a megvalósulása hangsúlya a településre, városra, és az oktatási intézményre helyeződik át. A beilleszkedés, **a mobilitással nyerhető többlet, az adott földrajzi helyen keletkezik és hat.**

A tanulási mobilitás átfogó mértéket öltött, ami azt jelenti, hogy növekvő számú ország, nyelv, kultúra, és tudományterület kerül az érdeklődés középpontjába. (Rédei 1999.2006.2007.2009) A mobilitási koordinátor munkája szerteágazó, gondos előkészítést igényel, a bejárt utak ellenére felkészültnek kell lennie az alkalmi válaszokra is.

A hazai oktatás kettős forrásokon alapul. Döntően és mérséklődően a **központi támogatás** és növekvő hányadban, de kisebb arányban a fizetés, **magán forrás**². Az oktatási intézményeknek nagyobb önállósággal kell helyüket, működési forrásaikat megtalálni. És itt jön be az oktatás nemzetközi versenyképességének kérdése, a mobilitás és az egyéni fedezet. A célok elérése érdekében az intézményeknek pro-aktív rátermettséggel szükséges toborzást végezni, hogy az általuk jegyzett képzést a nemzetközi oktatási piacokon is el tudja adni. Tapasztalható a világban az, hogy a családok növekvő hányada ismeri fel a szellemi erőforrások befektetésének lényegét és képesek annak megfizetésére. Ők érték arányos ráfordításokat mérlegelnek. A folyamatban résztvevő szereplők száma megnőtt, és többoldalú egyeztetésre van szükség.

A toborzás nemcsak a tanulmányok tartalmára terjed ki, hanem a szabadidő, a lakhatás, munkavégzés és egyéb körülményekre is. A nemzetközi oktatási piacra, nemcsak az intézmény adottságaival, hanem az adott városban lévő egyéb kínálattal lehet megjelenni. A városoknak, a campusok környezetében zajló studentifikációs kérdésekben befogadónak és nyitottnak szükséges mutatkozni, hogy a hallgatóknak vonzó, **a településfejlesztésnek hasznot hozó szolgáltatások valósuljanak meg.** A hallgató a tanulmányok ideje alatti a helyi gazdaságnak

² A magán forrás nemcsak a családi hozzáadott értéket jelenti, hanem a kisvállalkozások támogatását is.

többletfogyasztást, új keresletet jelent. Az egyetemi városok vezetése ezt felismerve, támogatóan és közreműködően vállal szerepet a külföldi hallgatók beilleszkedésében. A végzést követően lehetősége nyílik a legjobbak megszerzésére, akik távlatban a kapcsolati tőke építőkövét jelenthetik. A tanulási mobilitás szubszidiaritása - a kérdések helyben történő megoldása -, a küldők, és a fogadók közös munkájával képes eredményes lenni.

A mobilitási koordinátoroknak sokirányú és rugalmas készletre és végrehajtás kell felkészülniük. Arra szeretnénk felhívni a figyelmet, hogy milyen együttműködési kérdések merülnek fel az oktatási intézmény, és a külföldiekkel foglalkozó hatóságok között. Ebből a hatóság és az oktatási intézmény csupán a jogszerű biztonságos kereteket jelenti.

Más országok vonatkozó tanulmányai utalnak arra, pl. Open doors 2007 évi jelentése is beszámol, hogy az idegenrendészeti ügyintézés egyes nemzetiségek, állampolgárok irányába milyen **előítéletes magatartást** tanúsít és ezt a jövőben, meg kell szüntetni. (Open Doors 2007. page 23) A magyar tanulmányi célú mobilitásban nem tárható fel a hazai hatóságok korlátozó szerepe. A hazai hatósági munkában nem tudunk bizonyosságot szerezni, hogy a személyes meghallgatás és ügyintézés során, az ügyfélszolgálatokon eljáró személyek előítéletesen végzik munkájukat. A tájékoztató interjú során, befogadó, nyitott ügyintézésről győződhattünk meg. A BM.- BÁH., vonatkozó honlapján folyamatosan korszerűsített nyomtatványok, gyakran feltett kérdések elérhetőek. Említendő kritikai megjegyzésünk az ügyintézők idegen nyelvi hiányossága lehet. Az oktatási intézményekkel a regionális hatóságok kapcsolattartása kielégítő. Az új küldési térségek bekapcsolódását a mobilitásba, mindkét fél kihívásként éli meg, de a folyamatos együttműködéssel ezek megoldhatók. **A külképviseletek kezdeményező, tájékoztató és előszűrő szerepe fontos.**

A külföldiek többsége az alapképzésben vesz részt. Az alapképzés hozzájárul az egész életet végig kísérő Life Long Learning -re való felkészítéshez, a változó technológiai és tárgyi világhoz történő alkalmazkodáshoz és annak felhasználásához. A külföldi hallgatóság körében kisebb az igény a mesterképzés iránt, ami visszahat a doktori képzésre is.

A térbeli és a szakmai átjárhatóság elérése olyan cél, ami hozzájárul a munkaerő-piaci kereslet és kínálat egyeztetéséhez. Miközben a munkaerő piacon a szakmai és térbeli flexibilitás megnőtt, az intézményi rendszer, az oktatás tartalma rigid felépítésű. Azon a véleményen vagyok, hogy ezt a rendszerfeszültséget rövid idő alatt azzal lehetne feloldani, ha a tudás átadása során, több olyan oktató kerülne bevonásra, akik a gyakorlati életben, az alkalmazásokban jártasak. Az ilyen oktatók magyarázataik során jobban képesek időszerűségekkel, helyzetekkel és hangsúlyokkal elősegíteni a tanultak felhasználását.

A külföldi hallgatói mobilitás során nem készül diplomás pályakövetés, ami haszon elmaradást jelent. Ad hoc tájékoztatók állnak rendelkezésre azokról, akik nálunk végeztek, tudnak magyarul. A kapcsolati tőke fejlesztése, az itt tanult eljárások és módszerek elterjesztése, a kereskedelmi kapcsolatok fejlesztése szempontjából ennek kialakítása javasolt.

Bevezető

A diák mobilitás feltételeinek megfogalmazására a népesség általános mozgásának szabályozása keretében került sor. Az *Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata* (1948) kimondja az embernek, az élethez, a biztonsághoz és a szabadsághoz való jogát. A *Római Szerződés* (1957) kimondja: mindenki szabadon elhagyhat minden országot, beleértve saját országát is. Továbbá a szabad mozgást a négy szabadság jog (tőke, áru, szolgáltatás és a személyek) összefüggésébe helyezi (RÉDEI 1999). A szerződés elveit alapul véve állították fel az egyes országok nemzeti szintű szabályozásukat és formálódott gyakorlatuk. *A történelem azt erősítette meg, hogy az országos szabályozás nem képes odahatni, ahol a folyamatok történnek.* És az adott földrajzi helyen történő hatásokat kedvezményezze. Ez a szint az intézmények, a hallgatók és a település együttműködését és a helyi szubszidiaritást igényeli.

A Római Szerződés még a diákokat az egyéb személyi osztályban említi, mint olyan személyek, akik tartózkodási jogosultságot kapnak. Öt évtized múlik el, hogy a hallgatói mobilitás kérdésére a jogalkotók a szabályozás szintjén visszatérnek³. 2006-ban az Európai Unió új irányelveket fogalmazott meg a hallgatói vonatkozásokra. Erre nemcsak az ilyen szándékú mozgás megnövekedése adott okot, hanem a tartózkodással együtt járó szociális vonzatok kérdése. Az irányelv úgy foglal állást, hogy ne csak a fogadó államot terheljék a kiadások, hanem legyen a küldőkkel is összehangolt. Itt célszerű visszautalni a diákokra vonatkozó 93/1996. évi EK rendeletre, ami a tartózkodás idejére az egészségbiztosítást kér a belépőtől.

Európa nagy része az ezredforduló után megvalósította a schengeni szabadáramlási teret, az idetörténő bejutás felértékelődött. A világban tömegessé vált az oktatás, és a küldő régiók ily módon teremtik meg a jövő képzett munkaerőjét. Ebben az időszakban megnőtt a többségében harmadik országból származóknak az esete, akiktől a tartózkodási feltételek teljesülését, mint a tandíj, vagy beiratkozási díj megfizetése, egészségbiztosítás, csak már az országban tartózkodva kérték számon. A tapasztalatok azt mutatták, hogy a tanulási céllal érkezők között, nőtt azoknak a száma, akik mire ennek igazolására sor került volna, már eltűntek a hatóság szeme elől. Ezek az esetek is *fokozták az igényt arra, hogy az oktatási intézmények és a hatóságok között kapcsolat épüljön ki, és az értelmezések kiskapuit pontosítsák.*

Összességében az elmúlt két évtizedben az egyes országok és az intézmények gyakorlata, közelített egymáshoz. Az országok fokozatosan bontották le azokat a korlátozásokat, amelyek a szabadáramlás akadályaként még fennálltak. Miközben a mobilitás földrajzi kiterjedése nőtt, eltérő szociális háttérű országokból érkeztek a hallgatók, és maguk a fogadók is különböző juttatásokat eltérően biztosították. Ez odavezetett, hogy az oktatás tartalma mellett, *a tanulmányok alatti szociális kérdések kerültek jog előtérébe.*

³ (GELLÉRNÉ L. É. 2008)

A mobilitás folyamatának kockázatát, és a résztvevőinek sérülékenységét figyelembe véve javasolt a folyamatos párbeszédre törekvés, az tájékoztatók minél szélesebb előzetes feltárásával közreműködni abban, hogy a hallgató érezze, útja egy gondoskodói környezetben történik.

A jogszabályi környezet bemutatása (pld. vízum, tartózkodási engedély, idegenrendészet, munkavállalás, adózás)

Magyarország 2007. december 31-ével eleget tett a Schengeni Egyezmény feltételeinek, és belépett a szabad áramlási övezetbe. Azzal, hogy az Európai Gazdasági Térség állampolgárainak magyarországi beutazásáról és 3 hónapnál rövidebb tartózkodásáról nem kell engedélyt kérniük, következik, hogy statisztikailag sem kerülnek regisztrálásra. Gyengült a 3 hónapnál rövidebb tartózkodásról és tartózkodásról ismeretünk, mert különösen az európai hallgatók esetében jellemző az, hogy ezen időszak alatt haza vagy más országba látogatnak. 2008 óta a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal/BAH, tehát a befelé történő tanulási szándékú tartózkodás kapcsán - hasonlóan a többi tartózkodási szándékhoz - csak a harmadik országból érkezőkre készít statisztikát. És mint minden más országban, az érkezők állnak az adatgyűjtés gyűjtőpontjában.

Tanulmányi célból tartózkodási engedélyt, vízumot az a harmadik országbeli állampolgár kaphat, aki Magyarországon akkreditált közép- vagy felsőfokú oktatási intézmény nappali tagozatán tanulmányok folytatása, illetve a felsőoktatási intézmény által szervezett, a tanulmányok folytatását előkészítő képzésben való részvétel érdekében kíván Magyarországon tartózkodni, és igazolja, hogy a tanulmányok folytatásához megfelelő nyelvismerettel és beiratkozáshoz kapcsolódóan, egészségbiztosítással rendelkezik. *Nem tér ki a jog ténylegesen az életkori határokra*, annak csak alsó határát jelöli ki 14 éves korral. De a hatóság az eljárás során vizsgálja az életkort, a szándékának megfelelő élethelyzetet.

„A különbség a tanulmányokat folytatók és azok között, akik megfelelő anyagi forrásokkal rendelkeznek ahhoz, hogy a szabad mozgás és tartózkodás jogát úgy gyakorolják, hogy közben ne váljanak a fogadó állam szociális ellátó rendszere számára indokolatlan teherre: míg a diákok státusza és anyagi helyzete rövid időleforgása alatt többször változhat, addig a másik kategória tagjainak pozíciója, például a nyugdíjasok esetében stabilnak tekinthető. Ez utóbbiaknak bizonyítani kell a megfelelő anyagi források folyamatos meglétét a tartózkodási jog gyakorlásához, a diákok esetében az igazolandó, hogy valóban tanulmányi céllal szándékoznak tartózkodni a fogadó tagállamban, ehhez képest az anyagi források megléte másodlagos, azoknak a kezdeti időszakon túli állandósága megkérdőjelezhető.”BM BAH.

Jogszabályi környezet - vízum, tartózkodás

A személyek szabad áramlására vonatkozó fejezetek megkülönböztetik az EU állampolgárok és családtagjaikra vonatkozó, valamint a harmadik országból érkezőkre vonatkozó tartózkodást.

Az Európai Gazdasági Térség/EGK állampolgára három hónapon belüli magyarországi beutazásáról és tartózkodásáról:

- a 2006. április 30-án hatályba lépett 2004/38/EK irányelv értelmében az uniós állampolgárok három hónapig továbbra is engedély nélkül tartózkodhatnak az EU más tagállamaiban (természetesen személyazonosító igazolvány vagy útlevél szükséges.) Mivel kis földrajzi távolságok vannak és jó a térbeli elérhetőség, életszerű az, hogy 3 hónapon belül akár hazamennek és visszatérnek.

Az EU állampolgárok három hónapon túli tartózkodása esetén:

- a tagállamok bejelentési kötelezettséget követelhetnek meg. Tartózkodási engedély ekkor sem kell, a bejelentésről az illetékes idegenrendészeti hatóságok igazolást állítanak ki. A három hónapon túli tartózkodásnál azonban a tagállamok kérhetik a megélhetéshez szükséges rendszeres jövedelem és a teljes-körű betegbiztosítás igazolását, vagy a foglalkoztatást (munkaviszonyt), illetve tanulmányok folytatását bizonyító okiratot. Ezen a ponton a felsőoktatási intézmény és az idegenrendészet kapcsolatba kerül. A hatóság a tartózkodási bejelentés vagy engedély hosszabbítása során kéri a tanulmányi osztálytól az igazolást arról, hogy eddigi tanulmányainak eleget tett-e a hallgató.

Az EGT-állampolgár három hónapot meghaladó tartózkodása esetén:

- tartózkodás esetén – de legkésőbb a beutazástól számított kilencvenharmadik napon – köteles a tartózkodását személyes adatainak közlésével személyesen bejelenteni. A beutazás napja előfordulhat, hogy nem azonosítható, pl. autóval érkezés esetén. A személyes megjelenési kötelezettség teljesítésétől az eljáró hatóság eltekinthet, ha a kérelmező a megjelenésre egészségi állapota miatt képtelen. Mivel a tanulmányok időtartama jellemzően meghaladja a három hónapot, így az esetek többségében erre már a megérkezéskor sor kerül. A törvényben foglalt feltételek igazolása esetén a tartózkodás bejelentéséről szóló – határozatlan ideig érvényes – igazolást (a továbbiakban: regisztrációs igazolás) az eljáró hatóság azonnal kiállítja, mely a bejelentkezés tényét és időpontját tanúsítja. Az EGT-állampolgár a három hónapot meghaladó tartózkodását a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatalnak a jövőbeni lakóhelye szerint illetékes regionális igazgatóságánál kell bejelentenie. De van arra is lehetősége, hogy ezt a bejelentést azon oktatási intézmény helye szerint illetékes regionális igazgatóságnál tegye meg, ahol felvételt nyert, ahová beiratkozott.

A bejelentéskor az érvényes úti okmányt vagy személyazonosító igazolványt be kell mutatni, emellett csatolni kell a törvényben előírt tartózkodási feltételek fennállását igazoló okiratokat vagy más iratokat.

Tanulmányok folytatása igazolható:

- a közoktatásról vagy a felsőoktatásról szóló törvény hatálya alá tartozó oktatási intézmény felvételi igazolásával;
- a tanulói vagy hallgatói jogviszonyt igazoló okirattal.

Az EU állampolgárok harmadik országbeli *családtagjainak három hónapon túli* tartózkodásához:

- tartózkodási kártyát kell igényelni. A vonatkozó uniós irányelvet a magyar jogszabályokba már átültették. A Magyar Köztársaság a szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkező személyek beutazásáról és tartózkodásáról szóló 2007. évi I. törvényben foglaltak szerint biztosítja a szabad mozgás és tartózkodás jogának gyakorlását az Európai Gazdasági Térség (EGT) országai összes állampolgárának. A beutazástól számított három hónapot meg nem haladó tartózkodás joga az EGT-állampolgárt érvényes úti okmány vagy személyazonosító igazolvány birtokában megilleti mindaddig, amíg tartózkodása nem jelent indokolatlan terhet a Magyarország szociális ellátórendszerére. EGT- állampolgárok így három hónapot meg nem haladó ideig külön engedély nélkül tartózkodhatnak a Magyar Köztársaság területén. A tartózkodásuk ideje alatt – magánszálláshely igénybevétele esetén – mentesülnek a szálláshelyre történő bejelentési kötelezettség alól.

Ha valaki középfokon kíván itt tanulni, akkor általános iskolai végzettséget kell igazolnia. Általános gyakorlat, hogy a másolat nyújtandó be, amiről jogi nyilatkozatot tesznek, majd ezt kell a megérkezést követően, vagy ha kintről indítjuk, akkor a konzulnál, jogszerűen azonosítani. A Magyar Ekvivalencia és Információs Központ végzi az alap- és középfokú végzettséget tanúsító okiratok elismerését, és határozza meg a szakképzést tanúsító bizonyítványok elismeréséről.

A felsőfokú végzettséget és szakképzettséget tanúsító okiratok folyamata tudományterületek szerint szervezett bizottságokban zajlik. Érdekes áttekinteni azt, hogy a *Magyar Ekvivalencia és Információs Központ* főként nyelvi alapon mely országokat említi honlapján, mint gyakorta jelentkező országot:

- Franciaország, Belgium-Francia Közösség, Moldova, Románia, Svájc (francia nyelvterület);
- balti és skandináv országok, Azerbajdzsán, Fehéroroszország, Csehország, Csehszlovákia, Kazahsztán, Kirgizisztán, Oroszország, Szlovákia, Szovjetunió, Tádzsikisztán, Üzbegisztán;
- angol és arab nyelvterület, Banglades, Belgium - Flamand Közösség, Dél-Afrika, Hollandia, India, Indonézia, Írország, Kenya, Malajzia, Mongólia, Nepál, Nigéria, Pakisztán, Tanzánia, Zimbabwe, Ciprus, Fülöp-szigetek, Irán, Japán, Korea, Thaiföld, Törökország, Vietnam, Görögország, Spanyolország, Kína, Portugália, Izrael;
- Ukrajna, Lengyelország, Szovjetunió, Albánia, Bulgária, Macedónia, Örményország, Grúzia, Bosznia-Hercegovina, Horvátország, Jugoszlávia, Montenegró, Szerbia, Szlovénia (szláv nyelvterület);
- Ausztria, Németország, Liechtenstein, Svájc (német nyelvterület).

A Magyar Ekvivalencia és Információs Központ két részben dönt⁴:

- az egyik szakaszban arról hoz döntést, hogy a kérelem milyen hazai iskolai besorolásnak feleltethető meg,
- egy másik szakaszban a felkért oktatási intézmény tantárgyi szinten egyeztetni az elvégzett órákat. Összesítő végzésében teljes vagy részleges azonosságot határoz meg.

Jogszabályi környezet – Munkavégzés

A hallgatói jogviszony több szabályozási, támogatási, kedvezményezettségi vonatkozást vetett fel, amelyeket szociális vonatként említjük. A legtöbb országban a hallgatóknak heti 10-20 órás munkavégzését engedélyezik, ami a megélhetési költségek fedezéséhez jelentős mértékben járulhat hozzá. Magyarországon a tanulmányi célú tartózkodási engedéllyel rendelkező harmadik országbeli állampolgár kereső tevékenységet a szorgalmi időszakban hetente legfeljebb huszonnégy órában, a szorgalmi időszakon kívül évente legfeljebb kilencven napon vagy hatvanhat munkanapon végezhet teljes munkaidőben. *Európai összevetésben a munkavállalás jogi lehetősége elegendő, de a munkalehetőség kevés.*

Munkavállalás az ukrán, szerb hallgatókra jellemző, afrikaiak, ha nem tudnak megélni, akkor továbbmennek. A mexikói, amerikai hallgatók rövid időszakra, jellemzően egy szemeszterre érkeznek. Kiszámú, de életkornak megfelelően nő azoknak a száma, akik keletről családdal, és nyugatról élettárral érkeznek. (forrás: BAH interjú) Azok a hallgatók, akik a szabad áramlási térbeli állampolgársággal rendelkeznek, azok a magyar hallgatókkal azonos elbírálás alá esnek.

Eltérnek az európai országok abban, hogy a diák munka jövedelemszerzése bejelentés köteles-e vagy sem? Több országban tapasztalható, hogy éppen a kedvezmények hatására a hallgatói jogviszony elhúzódnása következett be, többnyire nem is úgy, hogy az eredeti tanulmányokat nem fejezték be, hanem párhuzamosan újakat is kezdtek. Tehát a tanulói jogkörhöz kapcsolódó kedvezőbb adófizetés, az utazási és egyéb kedvezmények arra ösztönözték őket, hogy ebben a státuszban maradjanak.

Mivel nő azoknak a személyeknek a száma, akik *családosan érkeznek tanulmányaikra*, és a családtagok is munkát vállaltak, a hatóságoknak és az oktatási intézményeknek egyre bonyolultabb esetekben kellett állást foglalni.⁵ Az európai

⁴ A külföldi hallgatóknak a felsőfokú tanulmányok folytatása érdekében csatolniuk kell eddigi végzettségük elismeréséhez a legmagasabb iskolai végzettséget igazoló bizonyítvány fénymásolatát. Amennyiben a jelentkező még nem rendelkezik érettségi vizsgával, az utolsó két iskolai év érdemjegyeit tartalmazó bizonyítványok fénymásolatát, angol nyelvű önéletrajzot, igazolást orvosi vizsgálatról, két 2 hónapnál nem régebbi igazolványkép méretű fényképet, ajánlólevelet (pl. az iskolától, amelyben érettségizett), egyes egyetemek által meghatározott nyelvtudást igazoló bizonyítványt (TOEFL, IELTS) és az útlevél személyes adatokat tartalmazó oldalainak fénymásolatát. Ezen iratok mellett az iskolák saját döntésük alapján további egyéb iratok csatolására is kérhetik a jelentkezőket.

⁵ Klein Family Scholarship 2013-14 IIE Europe <news@iie.ccsend.com>

országokban jelentkező releváns helyzetekből veszünk néhány példát, amelyek azt firtatják, hogy a szociális előnyök a munkaviszonnyal miként függenek össze. Az állampolgárság miatt lehet-e megkülönböztető bánásmód, ami ellentétes az európai közösségi joggal. A Maastrichti szerződés kimondja, hogy bárkinek a tanulmányaihoz kapcsolódóan nem lehet a helybeliektől eltérő és megkülönböztető (+/-) feltételeket alkalmazni.

Jár-e *tanulói jogviszonyon alapuló ellátás* annak, aki más ország állampolgára? A tanulás mennyire független az állampolgárságtól? Lehet-e a kétoldalú intézményi szerződés hátrányos a befogadó ország diákjaira? Pl. egy svájci hallgatónak kell-e tandíjat fizetni? Lehet-e a tanulónak eltartási támogatásért fordulni a fogadó államban akkor, ha egyidejűleg munkavállalója is? Lehet-e a hallgatónak egyik országból kezdeményezni a másik országba szóló ösztöndíjat, szakképzést? Különösen érdekes jogi felvetés akkor, ha ez a szabad áramlási teret érinti.

Egy felnőtt korú munkavállalási célból tartózkodó gyermeke milyen jogokkal bír? Mikor lesz a diák helyzetből önálló, huzamos tartózkodói? Mint a bevezetőben említettük, a tartózkodás kérdései közül elsődleges a jogbiztonság, majd a szociális vonzatok és az elérhető haszon.

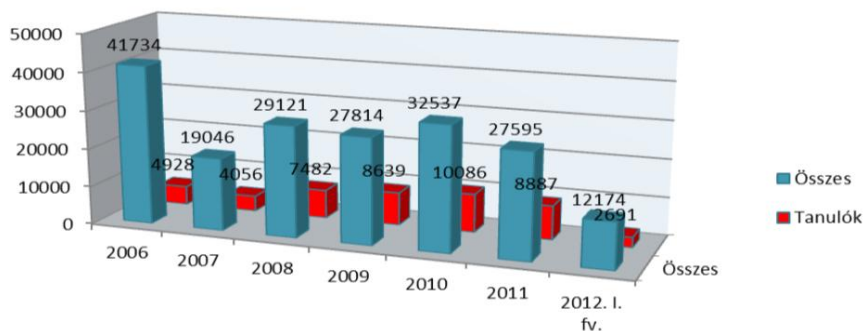
A legtöbb uniós országban a beiratkozott hallgatók létszámán alapuló un. kvóta hányadot, az oktatási intézmények csak saját tagállambelinek vagy később az uniós tag-államokbeli beiratkozott gyermekeiknek adnak. Ez önmagában nem teszi érdekeltté az intézményeket abban, hogy toborozzanak unión kívüli hallgatókat. Mindez ellentétes és ellenérdekelt azzal, hogy a rektoroknak nem lehetet diszkrecionális joga. A legtöbb országban később mégis ezeket a jogköröket a rektorok döntési körébe utalták, ezzel az egyetemi autonómiát, a versenyképes oktatás fontosságát elismerték. Így abba az irányba haladtak, hogy ha a saját diák kap támogatást, akkor a külföldi is.

A diákhitel kérdése úgy alakult, hogy ez a hosszú távú ellátás, ami kiegészítheti az eltartási támogatást. Ez utóbbi átmeneti jellegű és elősegíti a beilleszkedést, elismeri minden érkezőnek az oktatási jogosultságát. Az intézmények oldaláról a kérdések még cifrábban és többnyire szociálisan merülnek fel; ha az adott országbelinek az oktatás ingyenes, akkor ez vonatkozik-e a más országbelire? Mert ha még sem az, akkor megkülönböztető intézkedés lenne!

Számok és tapasztalatok a magyar Bevándorlási és Állampolgársági Hivatalban

A nemzetközi diákok pozitív hatással vannak Magyarországra és a magyar felsőoktatás nemzetközi megítélésére. Jelenleg összesen 359.824 fő hallgató tanul Magyarországon, ebből 10.518 fő az Európai Unió tagállamaiból érkezett, 9658 fő harmadik országbeli állampolgár és 339.648 fő pedig magyar állampolgár. A harmadik országbeli hallgatók aránya az Unióból érkező hallgatókhoz viszonyítva: 91%, a magyar hallgatókhoz viszonyítva: 2.84 %, az Uniós és magyar hallgatók együttes számához viszonyítva: 2.75%.

A tartózkodási szándékú engedélyezésben a tanulási célú mobilitás az összes tartózkodási szándéknak egy harmadát foglalja el. A következő ábra mutatja, hogy a tartózkodási engedélyek száma a szabad áramlási tér megvalósulásával együtt a felére esett vissza. Majd 2007 után a tanulmányi szándék nőtt, kétszeresére.

1. ábra A tanulmányi célú tartózkodás aránya az összesből - 2011.

Forrás: BÁH

Az előkészítőre az elmúlt tanévben 10.176 fiatalt vettek fel. Ez a forma nem akkreditált, így csak átvitt értelemben lehet a tanulási mobilitás része. 6.845 kapott állami támogatást tanulmányaihoz, főként a CEU és az Andrássy egyetemen tanulók. Új átfogó toborzási irányok érik el Magyarországot, mint a brazil hallgatók érkezése a „Beyond the border” keretprogram keretében, vagy az EMMI Közép Ázsiai hallgatók számára felajánlott ösztöndíjai.

A Schengeni csatlakozással (2007. december 31.) az idegenrendészeti adatok gyűjtése csak azon személyek statisztikai adatgyűjtésére terjed ki, akik az un. harmadik országból érkeznek. A BÁH statisztikai adatforrása azt mutatja, hogy a 2011 és 2012 évben alig történt mennyiségi változás, ugyanakkor állampolgárság szerint eltérő érdeklődés mutatkozott. Nőtt a nigériai hallgatók érdeklődése, és a szomszédos országoké csökkent. A harmadik országból érkezők fele egyéb osztályba soroltak. Forrás: BM BÁH

Tanulmányok folytatása főbb állampolgárság szerint						
Tanulmányok folytatása	2011.	Összes kérelem %-ban	2012.	Összes kérelem %-ban	Változás	Változás %-ban
iráni	1445	14,12	1329	13,06	-116	-8,03
török	1164	11,37	1318	12,95	154	13,23
nigériai	755	7,38	1060	10,42	305	40,40
amerikai	653	6,38	620	6,09	-33	-5,05
ukrán	902	8,81	520	5,11	-382	-42,35
egyéb	5 317	51,94	5 329	52,37	12	0,23
összesen	10 236	100,00	10 176	100,00	-60	-0,59

2. ábra Tanulmányok folytatása főbb állampolgárság szerint

Forrás: Hungary National Report, International Student to EU 2013 jan. European migration network.

Milyen tudomány területek iránt érdeklődnek a külföldi diákok Magyarországon? A tanulmányok 29% orvos és egészségtudomány, 25 % üzleti management, 10% agrár, vagy társadalomtudomány területeket érint és 8% bölcsészeti tudományterületen végez tanulmányokat.

További részletek:

- műszaki és technológiai területen,
- természet- és földtudományok területén,
- egészség- és élettudomány területén,
- számítógép, információs és űrtudomány területén,
- gyógyszer- és fenntartható agrártermelés, zöld ipar területén,
- olaj, gáz, energia, ásványok és biotechnológia
- anyag- és nanotechnológia, bit-diverzitás és új anyagok felhasználása területén,
- működtetés és közegészségügy területén.

A ratifikált hazai Schengeni egyezmény 2007., rendelkezik a személyek szabad áramlásáról, tanulmányi célú (szándékú) tartózkodásról beszél, és ha a kérdést idegenrendészeti szempontból közelítjük meg, akkor a jogszerű szóhasználatnak van célszerűsége. A mobilitás, szóhasználata feltételez egy viszonyítást, hogy mekkora populációból kerül ezen esemény megvalósulására sor. Mihez képest nevezhető mobilnak.

Korábbi tanulmányokból (Rédei 2005.) ismeretes, hogy a mobilitási folyamat alakulásába növekvő mértékbe szólnak bele a multinacionális cégek, mert a szellemi tőke építése a tanulmányok vége felé válik számukra érdekessé. A nemzetközi vállalatok, már a tanulmányok során törekedtek arra, hogy a legjobb hallgatókat üzleti ösztöndíjakkal megszerezzék. Az *inter-company áthelyezések, pl. gyakornokok* alkalmazása, szakmai gyakorlatok estében, alig követhetők, sok esetben igen rövid időtartamúak, és üzleti szempontok miatt, nem is nyilvánosak. Keveset tudunk arról, mi a helyzet a nemzetközi szervezeteknél vagy transznacionális vállalatoknál foglalkoztatott vagy ösztöndíjas, vagy un. *cirkuláló hallgatók* esetében? A tanulmányi mobilitás folyamatának orientálása négy szereplős: a diák, a befogadó ország, a multi és a területi szereplő az oktatási intézmény, a város vezetése.

Támogatási források

Az oktatási, illetve képzési vonatkozású fejlesztési elképzelések többsége a Strukturális Alapok közül az Európai Szociális Alap (**ESZA**) forrásaira számít, mely elsősorban az európai foglalkoztatási helyzet javításának pénzügyi eszköze. De kisebb mértékben az Európai Regionális Alap (**ERFA**) forrásaira is alapulhat. Magyarország a Nemzeti Fejlesztési Tervben megjelenő oktatási, képzési programok egy szerteágazó humán erőforrás-fejlesztési stratégia kínálati részeként, a foglalkoztatáspolitikai eszközöként jelennek meg.

1999-ben került aláírásra a Bolognai Nyilatkozat, amely valódi célokat fogalmazott meg a felsőoktatási rendszerek nagyobb mértékű összehasonlíthatóságára és harmonizálására vonatkozóan. A nyilatkozat célul tűzte ki egy egységes Európai Felsőoktatási Térség/EEA létrehozását 2010-ig. És az ehhez szorosan kapcsolódó versenyképesség fokozását jelentő Európai Kutatási Teret/ERA. A bolognai folyamat alap gondolata szerint, az európai oktatási térségben biztosítani kell a munkaerőpiacra felkészítő felsőoktatási rendszerek közelítését, megfelelését, a tanulmányok egymással való összehasonlíthatóságát, az állampolgárok mobilitásának és foglalkoztathatóságának elősegítését. *Ez a megfogalmazás összekapcsolja a tudás megszerzését és annak felhasználását.*

Az Európai Unió, oktatást támogató Socrates és a szakképzést támogató Leonardo da Vinci programja 2007. január 1-jétől összevontan, megújult formában, az Egész Életen Át Tartó Tanulás programja keretében folytatódik. A program négy „szektoriális” részből áll, amelyek az oktatás és képzés egy-egy területén nyújtanak pályázati lehetőségeket. A Comenius akció a közoktatást támogatja, egészen az érettségi szintjéig. Az Erasmus a felsőoktatás, a Leonardo a szakmai képzés minden más, a felsőoktatáson kívül eső szintjén és területén, míg a Grundtvig a szakmától független felnőttkori tanulás számára biztosít forrást.

A program indítása időben is összefüggött azzal, hogy az új tagállamokkal történő bővítés létrehozta az Európai Kutatási Teret,(ERA) és haladt a bővített szabad áramlási tér (Schengeni tér) létrehozása felé. A program transzverzális részét képezi a nyelvtanítás, az eljárások, módszerek megismerése és elterjesztése, a technológiai innováció. A mobilitás alapelve a kölcsönösség, tehát nemcsak a

kimenő, de a beérkező hallgatókra is épül. A szabad áramlási téren belül más szabályok érvényesek, mint a kívülről érkezőkre. Európa vonzó és elérhetővé vált a távoli országok lakói számára is, az itt szerzett végzettség, tapasztalás használható jogcímet ad és kisebb korlátozást jelent számukra egy tágabb térségben történő mozgásra.

Egy-egy mobilitási pályázati munka során, olyan alulról kezdeményező folyamat zajlik, amelyben az oktatási intézmény fogalmazza meg, hogy kikkel és milyen keretek között kíván szerződéses viszonyba kerülni. Az intézményi támogatási szerződés, a Learning Agreement aláírásával az oktatási intézmények vállalják, hogy fogadnak beérkező és támogatnak kiutazó hallgatókat. Az oktatási intézmények a keretforrásokat a tanévben ismerik meg. Ezek a források a kiutazóknak nyújtanak támogatást.

A fentiekből az is látható, hogy mennyire összekapcsoltan vezérelt az európai szint és a helyi szint. Ugyanakkor ez nem jelenti azt, hogy a helyi oktatási intézményi szintre jutó támogatás korlátozott. Éppen itt jön *az adott földrajzi tér szereplőinek a hozzáadott lehetősége, vállalkozások, kutatások, kamarák, akik ehhez csatlakozva további közös finanszírozású támogatással élhetnek.* A nemzeti hatóságoktól az oktatási intézményekig terjedő sávban számos olyan testület, portál található, amelynek célja a külföldön tanulás folyamatának áttekintése, kutatása, felvilágosítás, helyszínek keresésében nyújt segítséget, bátorítást, és ez nagymértékben hozzájárul, ahhoz, hogy a mobilitás kockázatai csökkenjenek.

A hazai nem hatósági szerepek a mobilitási koordinátoroknál nyilvánulnak meg. Ők azok, akik nemcsak folyamat kezdése során, de annak befejeztével is több tapasztalatot, un. lágy adatot képesek összegyűjteni a résztvevőről, és ez alkalmas a későbbi munkájuk hatékonyabbá tételére. A koordinátor tényleges feladataira, kapcsolati hálójára részletesebben térünk vissza.

A Bevándorlási és Állampolgársági Hivatalnak együttműködési szerződése van azokkal az oktatási intézményekkel, akik folyamatosan nagyszámú külföldi hallgatót vesznek fel. Pl. Igény szerint tartanak a mobilitási koordinátoroknak tájékoztatókat.

Az EMMI oktatási és tudományos kormányközi egyezmények és az erre épülő kétoldalú munkatervek formájában állapodik meg a fejlődő országokkal a nemzetközi diákcsera programok tartalmáról, a csereprogram lebonyolításának módjáról és azok támogatási és technikai részleteiről. Ezen országok munkatervei tekintetében két együttműködési formát különböztetünk meg, a donor-, illetve pool rendszerű együttműködési formát. A donor rendszerű együttműködési forma általában teljes egyetemi képzést tartalmaz, míg a pool rendszerű együttműködési forma csak részképzést foglal magában. Együttműködési egyezmények, EMMI, Oktatási Hivatallal, szakképzési területekre is. *Az országok közötti hallgatói csere valamelyik fél kezdeményezésére, kölcsönösen vagy egyoldalúan, alkalmilag jelentkezik Magyarországon és külpolitikai indíttatású. Mint a jelenleg zajló brazil kapcsolatot, vagy a közép-ázsiai országok számára nyújtott ösztöndíj lehetőség.*

A külképviseletek szerepe

Az idegenrendészeti tevékenység szorosan épül a külképviseletek munkájára. A külképviseleteknek tájékoztató és előszűrő feladataik vannak. Többretű munkájuk során tájékoztatást adnak arról, mikor rendeznek oktatási toborzó piaci fórumot, azon kiket érdemes megkeresni, elősegítik az oktatási intézmények és az adott ország intézményeinek a kapcsolatteremtését, a toborzásban segítséget nyújtanak, tájékoztatást adnak a Magyarországot érintő oktatási lehetőségekről és válaszolnak az érdeklődőknek az itteni élet általános kérdéseire.

Ellenőrzik a magyar nyelvtudást, a tanulmányokhoz előzetesen szükséges végzettségeket és felmérő kérdéseket tesznek fel annak érdekében, hogy a szándék mögött életszerű helyzetek legyenek. Azok, akik elkötelezték magukat a magyarországi tanulás mellett, a külképviseletekkel, a konzullal egyeztetik a végzettségüket igazoló okmányokat, nyelvi értékelésen vesznek részt és nyilatkoznak arról, hogy vállalják a tanulóssal járó költségeket, rendelkeznek a fenntartásukhoz szükséges pénzügyi fedezettel és egészségbiztosítással. Amikor a magyar felsőoktatási intézményből megérkezik a felvételt jelentő levél, a külképviselet munkatársa tájékoztatást ad a tanulmányi célú magyar vízum beszerzésének módjáról, érvényességéről és a kezdeményezés időpontjáról. A vízum ad lehetőséget a tényleges beutazásra.

A schengeni szabályoknak megfelelően a konzulátusokon történik a biometrikus adatok biztonsági célú rögzítése. Külföldről kezdeményezett esetben a hallgatók első oktatási kapcsolatfelvétele a felsőoktatási intézmény képviselőjével van, ezt követi a konzuli, és az idegenrendészeti ügyfelfogadás. Vannak olyan országok, ahol közös képzést indítanak, ebben az esetben a képviseleteknek egyedi gyakorlati tennivalójuk akad abban is, miként lenne a legkedvezőbb ezt elindítani.

A mobilitást akadályozó és ösztönző tényezők Magyarországon az idegenrendészet szempontjából

A mobilitás olyan kultúra közvetítő folyamat, ami élethossziglan ható élményeket okoz. Ezért is kell a migráns tanulók életét túl az oktatási intézményen a település egészében, annak kötődésében tekinteni. A mobilitás managementjét lehet javítani azzal, ha mérsékeljük a feszültségeket okozó vonásokat, és a beilleszkedés érdekében minél tágabb kapcsolatokat nyújtunk az érkezők számára.

Magyarországnak javasolt arra törekedni, hogy a haszonelvű, hazai érdekeire épülő elveken határozza meg a prioritásokat és ennek részeként a fogadói és kiutaztatói teendőket. A célok érdekében, túl kell lépni a nemzeti szabályokon, a mobilitást érintő valódi döntések ott történjenek, ahol azok hatása érvényesül, ezzel egyfajta szubszidiaritás valósul meg. Napjainkban a legtöbb befogadó felismeri, hogy **a mobilitás irányítható és többlet érték érhető el:** a vándorlás révén a kapcsolatok bővíthetők, a kereskedelmi folyamatokat, beleértve az eljárásokat, technológiákat és módszereket cseréjét is, a gazdaság új erőforrással gyarapodhat.

Nemzetpolitikai stratégia

A nemzetpolitikai stratégia elsősorban a Kárpát-medencei oktatási tér kialakítását és a külhoni vagy a külhoniak magyar oktatás erősítését célzó szerteágazó cselekvési tervet irányoz elő. A Nemzeti Fejlesztési koncepció szerint és a napi hírek alapján úgy tűnik, hogy Magyarország a 2020-ig terjedő időszakban a hallgatói toborzás színterét bővíti. Részben a magyar nemzetiségűek csökkenő száma és érdeklődése kapcsán, részben az átfogó oktatási irányvonalakat követően egy nagyobb és kihívásosabb térbe helyezi át gyakorlatát.

A most készülő nemzeti migrációs stratégiának része lehet az is, hogy célul tűzi ki az oktatási toborzási feladatokat olyan földrajzilag távoli országokra is, ahol demográfilag kínáló és fizetőképes rétegek érdeklődése jelenik meg. Ezek a térbeli irányultságok külpolitikai vagy gazdasági alapon tervezettekkel eshetnek egybe.

A harmadik országból érkezőkre nincs Magyarországnak stratégiája, és az oktatási intézmények sem rendelkeznek hosszú távú tervekkel. A nemzeti stratégiai cél az, hogy piac képes, kapcsolatépítő és/ vagy megtartó fiatalok kerüljenek hozzánk. Legyen befektetés a készségekbe, és a képességekbe, szempont a kiválóságok felismerése és azok egyedi támogatása. Használjuk fel az itteni tartózkodásukat arra, hogy magyarul tanuljanak, és szolgáltatásokkal a helyi gazdaság számára előnyös feltételeket teremthetünk.

A nemzetközi szabályszerűségekkel egyezően, nálunk is a külföldi hallgatók térbeli elhelyezkedése koncentrált. A 2012-es tanév során felsőfokú tanulmányi célú tartózkodási engedélyt kapott hallgatók közel fele Budapesten folytatta tanulmányait. Ez a Főváros számára egy olyan nemzetközi kapcsolatépítési lehetőség lenne, amivel érdemes településfejlesztési oldalról is gondolkodni. Pl. az itt végzetek egy részét helyben megtartani, a kapcsolatokat ápolni, a nemzetközi vállalkozásokat üzleti helyzetbe hozni. A többi hallgató 23-23 %-uk Debrecenben és Szegeden, míg 8%-uk Pécsen. Egyéb városokban további 6%-uk tanul, idetartoznak olyan városok hallgatói, mint például Székesfehérvár, Miskolc, Győr, Veszprém, Kecskemét, Nyíregyháza. A nagyobb egyetemek kapcsolatban állnak számos ország olyan oktatási ügynökségével, amelyek közvetlenül segítik az adott országok állampolgárait a felvételi ügyek intézésében, ellátják őket tájékoztatásokkal, a felvételi követelményekkel, felvételi vizsgákkal és az előkészítő tanfolyamokkal kapcsolatban.

Mivel a külföldi hallgatók körében nincs diplomás követés, így nem is tudjuk felhasználni a kapcsolatépítésben. Más országokban az a gyakorlat, hogy fejlesztés, beruházás esetén hazatoborozzák az itt végzeteket, (LinkedIn, expatok) vagy kapcsolatfelvételre kerül sor azzal a hallgatóval, aki tud magyarul, aki ismeri a szokásainkat, kultúránkat és így épül a hálózati tőke.

Kisszámú az egy szemeszterre érkezők száma, többsége kormányközi vagy egyetemek közti csereprogramok keretében jön, majd a csere-félév elteltével, hazájukba visszatérnek. Azon magyar nemzetiségű szerb és ukrán állampolgárok,

akik hazánkban tanulmányokat folytatnak, általában alap nappali képzésen vesznek részt és tanulmányaik befejeztével Magyarországon vállalnak munkát. Az arab és afrikai országokból lemorzsolódása nagy. Az innen érkező hallgatók alapvetően két utat választanak: tanulmányaikat megszakítva saját vállalkozásba fognak Magyarországon vagy elhagyják hazánkat. (forrás: BAH interjú)

Beilleszkedés –studentifikáció

Időszerű, különösen azzal összefüggésben, hogy a vidéki oktatási térben több befogadóképesség van. Ideje a helyi gazdaságnak felkészülni egy olyan megnövekvő különleges fogyasztásra, ami a helyben élő diákokra alapulna. Javasolt a szakmai gyakorlat bővítése, melynek során a helyi gazdaságba betekintést nyerhetnek, elveket, módszereket és eljárásokat (szokásokat, ételeket, formákat...) ismernek meg, és magukkal visznek.

A diáknegyed a település arculatát megváltoztatja. Lakhatási igényeik, a fiatalos életkori összetétel, és más egyedi igényeinek teret adva a korábbiaktól eltérő fejlesztési irányok és források jelenhetnek meg. Az oktatási intézmények számára a toborzásuk során gyakorta felmerülő kérdés, milyen lakhatási, szórakozási, napi ellátási, sportolási lehetőségek vannak? A település vezetősége az intézmények vezetőivel erről közösen dönthetnek. A koordinátorok ehhez a tapasztalataik átadásával sokat tehetnek. Ők tudják mivel elégedettek a diákok, mit keresnek, és mit hiányolnak. Valamint tájékozottak más ország egyetemi életéről.

A tanulmányok életkori szakasza olyan, amikor fokozott igény van azokra a szolgáltatásokra, amelyek személyiségformálóak. A munkaerő piaci felvétel során (assessment center) nemcsak a végzettséget, hanem a személyiség jegyeket is mérlegetik.

A **studentifikáció** kérdése többoldalúan hat a település gazdaságára, ingatlanhasznosítására, a szolgáltatások bővülésére, a munkahelyteremtésre és a foglalkoztatásra, az oktatás ágazati fejlesztésére. A campusok változó szerepet jelentenek a többségében városi környezet terület felhasználásában. Az esetek többségében pozitív hatásokról beszélhetünk, mint például általános fellendülés és sokirányú kapcsolatépítés. A mobilitási kérdések szubszidiaritása, a helyben történő megoldására, az oktatás helyzet teendőinek levezethetésére az Európai Unió ajánlásaiából (az ajánlásoknak megfeleltethető számozással együtt kiemelve) a következőket emeltem ki⁶

- 28. támogatja a mobilitásban résztvevő diákok munkaerőpiaci hozzáféréseinek megkönnyítését, valamint a szakképzettség elérését célzó intézkedések ösztönzését. A letelepülők számára azt, hogy munkát találjanak, a befogadó társadalomba való zökkenőmentes beilleszkedéshez vezető folyamat alapvetően fontos eleme;

⁶ (<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2012:113:0011:0016:HU:PDF>)

- 29. kiemeli az integrációt célzó oktatás és különösen a befogadó ország nyelve megtanulásának szerepét, fenntartva ugyanakkor a bevándorlók számára az anyanyelvük tanulásához való jogot;
- 30. úgy véli, hogy a betelepülők gyermekeinek oktatását prioritásnak kell tekinteni, és helyesli a sokszínűségnek a nemzeti oktatási rendszereken belül történő ösztönzését. Az oktatási rendszerek sokféleségének megerősítésével kapcsolatban az Régiók Bizottság arra kéri a tagállamokat, illetve a helyhatóságokat, hogy vegyék tervbe a bevándorlók országából származó tanárok felvételét. Az RB reméli, hogy ez által az oktatási folyamat kulturális hídként működik majd a befogadó társadalom és a harmadik országok polgárai között, és egyúttal egy termelékeny és összetartó társadalom motorját alkotja majd;
- 50. úgy véli, hogy a diákkori mobilitás egy életen át képes szolgálni az integrációt, ami az Európai Unió egyik fő prioritása kell, hogy legyen, és támogatja az Európai Unió azon kezdeményezéseit, amelyek javaslatok kidolgozására, új eszközök létrehozására és hatékony politikák megvalósítására irányulnak;
- 51. úgy véli, hogy a gazdasági és demográfiai fejlődési folyamatok közös európai stratégia kidolgozását teszik szükségessé, amelynek célja a mobilitási áramlások kiegyensúlyozott kezelése és az integráció elősegítése;
- 52. hangsúlyozza, hogy közös cselekvésre van szükség, és a helyi, regionális, nemzeti és uniós szintű integráció révén támogatni kell az érintett felek közötti együttműködést és párbeszédet;
- 53. felkéri a tagállamokat és az érintett regionális önkormányzatokat, hogy indítsanak olyan kezdeményezéseket, amelyek elősegítik a mobil hallgatók szaktudásának értékelését és elismerését, kiemelten a kereskedelmi kapcsolatok fejlesztése terén.

A területi paktumok jelentik a helyi dialógus keretét. Ennek lehetséges résztvevői a BAH, Regionális Igazgatósága, az oktatási intézmény képviselői és a térség vezetői, befektetői.

A felsőoktatási intézmények idegenrendészeti kapcsolatainak bemutatása – jó gyakorlatok

A mobilitási koordinátor teendői

Az oktatási intézmény hallgatói mobilitással foglalkozó megbízottjai sokrétű feladatot látnak el. Munkájuk kiterjed a kifelé és a befelé jövő hallgatókkal történő kapcsolattartásra, különös tekintettel arra, hogy az intézményi kétoldalú szerződésekben a kölcsönösséget alapelvnek tekintik. Ha tőlünk hallgatók mennek ki egy másik intézménybe, akkor hallgatók érkeznek is.

Az oktatási intézmények mobilitási szerződési állománya időről időre változik. Szerencsés charter esetben több évre szóló szerződéssel rendelkezve jobban tudjuk tervezni a hallgatói mobilitást. Nem lehet igazán állást foglalni a tekintetben, hogy előre megkötött intézményi szerződéseket töltsünk fel hallgatókkal, vagy egyik oldal (intézmény vagy hallgató-oktató) érdeklődése esetén kössünk-e új intézményi szerződést.

Azok az oktatási helyek, amelyekkel már kipróbált oktatói, szakmai vagy kutatói kapcsolata van, feltételezhető, hogy a jövőben is folytatódik a kölcsönös érdeklődés⁷. Meggyőződésem, hogy az intézményi szerződés, ami kiterjed a hallgatók, oktatók és mobilitás adminisztratív kérdéseivel foglalkozó személyek cseréjére, esetenként egy korábbi kutatói, ismeretségi kapcsolatból származik. A szerződések meghosszabbításakor fordul elő, hogy annak létszáma, tartalma kerül módosításra. Abban az esetben, ha a diák oldalán valami új nyelvi alapú érdeklődés jelenik meg, pl. az oktatás nyelve pl. svéd, bolgár.. a kérés, érdeklődés jelentheti a kezdeményezés alapját. Azt tapasztaltuk, hogy a nyelvi alapon történő kezdeményezésre (a hallgató beszél az adott ország anyanyelvét) a célegyetemek nyitottak, és örömmel kötnek befogadói szerződést.

Mégis azokra az esetekre fordítanám a koordinátorok figyelmét, ami az oktatás tartalma alapján szerveződő kapcsolat, pl. speciális képzést tartanak, adott területen új eljárásokat, módszertant lehet megismerni, vagy ami kiegészíti a hazai tananyagot. Ez utóbbiak kiemelten a szakmai gyakorlatok esetében jelentenek fontos szerepet. A koordinátornak feladata a hallgatók számára igényelt és ajánlott kiutazási helyek kínálatának intézményi szerződéses biztosítása, a szerződés keretszámainak megtöltése, a hallgatók toborzása, az érdeklődésnek tájékoztatással és egyéni konzultációval történő széleskörű felkeltése, és a jelentkezők közötti rangsorolás elveinek és gyakorlatának kialakítása, megvalósítása. A tapasztalatok azt mutatják, hogy a nem támogatott hallgatók igénylik annak indoklását, miért kerültek a tartalékba, várólistára, vagy éppen az elutasításra, vagy más helyszínre történő irányításra.

Ha egy mobilitási koordinátor megbízást kap az Erasmus feladatok ellátására, akkor más mobilitási kérdések is hozzárendelődhetnek, mint pl. a Marie Curie, short scientific mission. Célszerű, ha úgy rendezkedik be, hogy egy hosszabb időszakban látja el ezeket a feladatokat, mert a mobilitási koordinátorok kapcsolata, mint arra több helyen is utaltam, egyes esetekben gyorsan és prompt teendőket kíván. A már kialakult kapcsolatok kétirányú kérdéseire, felvetéseire válaszolni tudnak, javaslattal élhetnek és ezek a kérdések rövidíthetik az ügyintézési utakat. Ebből az is következik, ha feladatát átadja, akkor is az még több évig mailek formájában visszatér.

⁷ (Rédei-Telbisz-N.Nagy A. 2008)

A feladatra történő megbízatást követően célszerű lépések a következők:

- áttekinteni a tudomány terület oktatási intézményekkel megkötött és élő szerződéseit,
- készíteni egy a korábbi évekre kiterjedő értékelést, ami válaszol arra, miként áll a mobilitási kereslet és kínálat,
- tájékozódni arról, hogy az oktatási intézmény adott szakterületre vonatkozóan milyen arányban jutott mobilitási támogatáshoz,
- szükséges-e ennek alapján új szerződések iránt nézni, vagy a támogatási keret kitöltését, felhasználását szükséges célul tűzni,
- javasolható egy általános tájékoztató megtartása, ami felhívja a mobilitás lehetőségére, kereteire és időzítésére a figyelmet és egyúttal arra is, hogy feltárja azt milyen egyéb érdeklődés mutatkozik,
- az új igény alapja lehet földrajzi, ami többnyire nyelvi igényekkel van összefüggésben, lehet valamilyen sajátos képzés kiegészítő tananyag, vagy gyakorlati munka, lehet egy kutatáshoz kapcsolódó is,
- megkeresni a célintézményt és érdeklődni a szerződési hajlandóságtól és annak keretszámairól, mennyi hallgatót vagy mobilitási személyzetet vagy szakmai gyakorlatot gondolnak és ennek kétoldali számairól, a kapcsolat felvétel módjáról,
- a szerződés formai elemei, mint kinek van forma nyomtatványa és ezt ki jogosult aláírni, ennek adatai,
- a küldő intézménynek elkészíteni a mobilitásra jelentkező hallgatók elbírálásának elveit és gyakorlati megvalósítását, ezt szükséges egyeztetni a szakterület vezető oktatóival,
- a mobilitás meghirdetése és egyéni megbeszélési lehetőségének biztosítása,
- a beadott pályázatok hiánypótlása, és az igazolások ellenőrzése,
- a kiválasztás a szakterület vezető oktatónak bevonásával, és eredményhirdetés, ami már a várólistás is tartalmazza,
- egyeztetni az oktatási intézmény kari vagy magasabb szintjeivel a forrásokat illetően,
- a támogatásra javasoltak névsorának nyilvános megjelenítése,
- a kiutazás előtti és utáni vizsgák és félévi teljesítések megbeszélése a hallgatókkal,
- a kiutazás előtti gyakorlati tudnivalók átadása,
- érkezés utáni első hét utáni bejelentkezés a hazai koordinátornál,
- kapcsolattartás és megoldások, hosszabbítások,
- a hazatérést követően elismerése a krediteknek, bekérni a kint elvégzett munka elismerését.

A fentiek egy általános sémát tartalmaznak, és lehetnek ettől egyedi eltérések, amelyek adott esetben azonnali intézkedést, tanácsot igényelnek a koordinátortól. Ezekre is egy többéves rugalmas gyakorlattal fel lehet készülni.

A koordinátor feladata nem fejeződik be azzal a kiutazó esetében, hogy a formaszabályokat elintézi, vagy továbbítja a kari koordinátornak, hanem a kinttartózkodás ideje alatt kapcsolatot tart a hallgatóval, a külföldi koordinátorral.

Alapesetben a hallgatótól kap információt arról, hogy megérkezett, beiratkozott, és szállása rendben van. Számos esetben a kinti koordinátorral együtt oktatási, kredit elismerési, vagy egyéb kérdésekben is válaszol, kezdeményez más forrásból történő tanulmányi hosszabbítást, illetve szakdolgozati témaválasztással egyetért. A hallgatók a koordinátorhoz fordulnak akkor, ha tantárgy felvételről van kérdésük, ha a banki átutalás akad, ha a szállás nem megfelelő, így azután a koordinátor többet tud egy-egy hallgatói útról, mint bárki más.

Különösen fontosnak azt tartom, hogy a hallgató benyomásairól, a megélt helyzetekről a helybeliek reagálásáról és a gyakorlati kérdésekről jól tájékozott legyen, ami a következő kiutazók számára jelent fontos adalékot. A koordinátor találkozik a hallgatóval a visszatéréskor is, amikor igazolja, hogy kinti hallgatói jogviszonyban töltötte el az időt, és eleget tett a félévi elvárásoknak és értesül az élményekről, visszasságokról. A formális lépéseken túl a koordinátor hall arról is, hogy a kint lévő hallgató milyen nehézségekkel, lehetőségekkel, és befogadás nyitottsággal találkozott.

A legfontosabbnak azokat a tájékoztatásokat tekintem, amelyek a rájuk gyakorolt hatásokról beszélnek, ebből egy ízelítő:

„A mobil hallgatók véleménye szerint a külföldi tanulás hozzájárult ahhoz, hogy: „otthonosabban érezzék magukat a hazaitól eltérő környezetben, az új környezetbe való beilleszkedés toleranciára tanította őket, új készségeket fejlesztett, növelte az új ismeretek iránti igényüket, és alaposabb lett nyelvi képességük.” Több empirikus kutatás (Rédei 2009.) válaszolt azokra a felvetésekre, hogy a mobilitás mennyiben járult hozzá egy későbbi vándorlási folyamathoz.

Az alábbi megállapításokkal a válaszolók a következő arányban értettek egyet:

- külföldön élni megalapozza nyelvi kommunikációs képességemet; 87%
- ki tudtam próbálni a döntéseim hatását; 43%
- jobb ebben az életkorban a szülőktől távolabb élni; 34%
- fejleszteni akartam készségeimet; hogy mobilabb legyek; 63%
- korai szellemi tökefejlesztés része; ami korai pályafutást tesz lehetővé; 23%
- a kintléti hatással lesz egész életemre; 85%
- a külföldi feltételek itthon csak később valósulnak meg; 92%

A tanulmányokat követően több mint a fele válaszolta azt, hogy kint szeretne dolgozni. Rákérdeztünk a végzett tanulmányokra, mely szerint azt a választ kaptuk, hogy „nem olyan fejlettségben tanítottak”, vagy egyszerűen a nyugat-magyarországi térségből egyszerűbb a könnyebben elérhető Bécsben folytatni zenei tanulmányokat, mint például Budapesten. Jellemzően említésre kerültek: a gazdasági tanulmányok, művészetek, nemzetközi kapcsolatok, robottechnika, doktori tanulmányok, mechatronika, informatika, amerikanisztika.

Amikor a felvételt nyert hallgató megérkezik Magyarországra – a többsége már a beutazáshoz is vízum köteles országból jön –, beiratkozik az oktatási intézménybe és egyidejűleg jelentkezik a BM, BAH idegenrendészeti osztályán tanulmányi célú tartózkodási engedélyért. Ennek során a magyar jogszabályoknak megfelelően bemutatja a végzettséget igazoló okmányokat, a lakhatási fedezetet és az egészségbiztosítását. Ha az érkező hallgató nem harmadik országbeli, és 3 hónapot meghaladóan marad itt, akkor tartózkodása bejelentés, de nem vízumköteles.

Kifelé menő hallgatókkal kapcsolatban ajánlott a mobilitási koordinátoroknak a hallgató figyelmét időben felhívni arra, hogy:

- tájékozódjon a célország tartózkodási bejelentkezéséről, az ahhoz szükséges okiratokról, és annak érvényességéről, valamint a tanulmányok meghosszabbítása esetén szükséges tennivalókról;
- milyen szociális juttatásokra tarthat igény, elvárt kaució és pénzügyi fedezet, bankkártya használat vagy készpénz az elfogadott, egészségbiztosítás mire terjed ki és milyen javasolt kiegészítő, biztosítások javasolhatók;
- segítséget tud a koordinátor nyújtani azzal, hogy internetes elérhetőséget, a kinti oktatási intézmény feltételeit tájékozódásként javasolja a hallgatónak;
- a várható kulturális sokk, a kapcsolatteremtés lehetőségei, előzetes koordinátori tájékoztató, mind hasznos eszközök arra, hogy felhívja a kiutazó figyelmét és felkeltse a gyakorlati dolgok iránti érdeklődést. Például vannak olyan egyetemi városok, ahol a szállás nem tartalmaz bútort, szükséges az eljutáshoz a bicikli, ugyanakkor second hand shopokban a korábbi diákok otthagyják a holmit és ezt lehet bérelni.

A folyamat időbeliségére vonatkozóan az a tapasztalat, hogy az oktatási intézmény koordinátora tanév vége felé, vagy éppen az tanév kezdetekor tart egy formális tájékoztatót minél nagyobb hírveréssel, hogy miről lesz szó. Általában a hallgatói láncon is jól terjednek a hírek és a részvétel, nagy szokott lenni. Itt ismerteti a mobilitás általános lehetőségeit, majd a szakterület már megkötött intézményi szerződéseire utal, és nyitott marad arra, hogy más szempontok alapján lehetséges új szerződések megkötésének kezdeményezése. Melyek lehetnek ezek az aktuális szempontok? Pl. új nyelvi igény, új képzési terület, meghirdetett szak, kutatási keretben történő munkavégzés. Minden esetben javallott felajánlani a koordinátorok közötti személyes (skype, mail) megbeszélés lehetőségét és ennek során elmondja tapasztalatait az adott vonatkozásban.

Ha úgy ítéli meg, hogy szükséges új szerződés megkötése, akkor ezt kezdeményezi és elkészíti a koordinátor, aki ezzel várhatóan azt is vállalja, hogy kétoldalúan meghatározott helyszámra és időtartamra a helyek betöltésre kerülnek. Noha ekkor még alig van ismeretük arról, hogy az intézmény egésze mekkora támogatáshoz jut és ennek milyen lesz a karok közötti elosztása.

Fontos, hogy Európában adott tudományterületen működő Erasmus koordinátorok személyes kapcsolata működjön. Tudjanak közvetlenül kérdéseket feltenni, kapjanak részlettájékoztatást, legyenek rugalmasak a szerződéses

ügyintézésben, és később is az ott tartózkodó hallgatóval kapcsolatosan felmerülő kérdésekről egymást tájékoztassák. Előfordulhat az, hogy a hallgató nem jár rendszeresen az oktatásra, depressziós lesz, szeretné hosszabbítani a tanulmányt, időbeli és kredit elismerési kérdések, új ösztöndíjas hosszabbítás. A nyelvi készségek elégtelensége, több alkalommal felmerül. A hallgató az előírások szerint minden kérelemre, szerződésre vonatkozó kapcsolattartást csak a koordinátorán keresztül teheti, vagy annak egyetértésével, tájékoztatásával. Megtörténhet az, hogy nem a koordinátoron keresztül fordul a külföldi oktatási intézményhez. Ekkor a kinti koordinátor felveszi a kapcsolatot a hazaival és visszaküldi a hallgató érdeklődését, um. helyére csatornázza a folyamatot. Az ilyen esetek nem szoktak „fű alatt maradni” és nem javítják a koordinátorok kapcsolatát.

A bejövő hallgatók tartózkodási engedélyét és vízumügyeit érintő problémák, a nehézségek kezelése

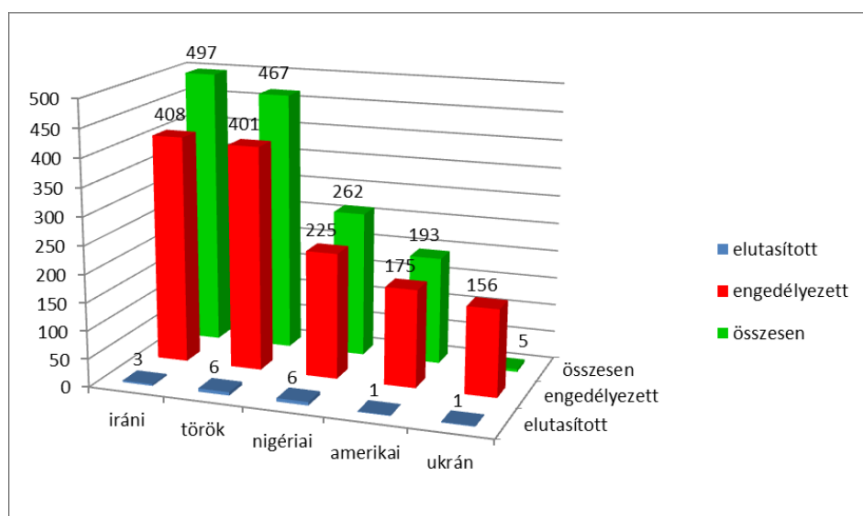
A tanulmányi vízum előbbiekben említett tartózkodás feltételein haladva szeretnék rámutatni arra, hogy milyen rendellenességek fordulhatnak elő:

- Életkori jellegű, a törvényben csak alsókori életkori határ kerül említésre. Változás az is, hogy A személyek szabad áramlásáról szóló törvény (2007) hatályba lépése óta 14 éves kortól számít, korábban 18 év volt, és felső életkori határ nincs. A hatóság azt vizsgálja, hogy mennyire életszerű a helyzete a kérelmező(k)nek. Előfordul az is, hogy 40-50 évesek tanulmányi célú vízumért folyamodnak, ami a legkönnyebb törvényes bejutási utat jelentheti.
- Diák vagy hallgatói mobilitás kérdése. A 14-18 éves kori mobilitás a diák-mobilitásnak, a 18 feletti a hallgatói mobilitásnak felel meg, de erről törvényi megfogalmazás nincs, az Oktatási Hivatal állásfoglalása az iránymutató. A határok átjárhatóságával megnőtt az általános iskolások napi-heti ingázása, amire a törvény nem terjed ki. A határok átjárhatóságával és a szabad áramlással a határmenté aktív zónává vált és ezzel kétirányú mozgások, akár napi ingázás vált jellemzővé.
- A számbavétel esemény- és/vagy engedélyalapon történik. A külföldön benyújtott tartózkodási kérelmek aránya azzal, hogy a földrajzi távolság a küldők és a befogadók között nőtt, fokozódott az ideérkezők kockázatvállalása. Keresztfélév esetén, ami a naptári évvel nem egyezik, felülbecslést okozhat. pl. novemberben rendelkezésre áll az engedély és februárban valósul meg az esemény.
- Az oktatási intézmények 2007 óta, hasonlóan a munkáltatókhoz, kötelesek jelenteni azt, ha egy hallgató nem teljesítette a félévet, nincs aktív szemesztere. Ez a feladat a tanulmányi osztályokra hárul. A törvény az oktatási intézményeket a munkáltatókhoz hasonlóan kezeli, azaz a nem-teljesítés azt jelenti, hogy az oktatási intézmény költségén kell a hatósági bejelentést követően a kitoloncolásról gondoskodni. Előfordulása nálunk nem jellemző.
- Felvett-beiratkozott hallgató. A BÁH vonatkozó leirata úgy fogalmaz, hogy felvett hallgató... Ismeretes, hogy a hazai felsőoktatásban is 10-15%-a a felvetteknek nem iratkozik be. A gyakorlat az, hogy az oktatási intézmények küldenek egy listát a felvett és beiratkozott hallgatókról a hatóságoknak, és ezzel az egyeztetés lezajlik. Azaz, akiket felvettek, azok be is iratkoztak. Így helyes a kettős megjelölés, felvett és beiratkozott szóhasználat szükséges és elegendő. Ezzel azt tudjuk biztosítani, hogy akiket felvesszünk, azok be is iratkozzanak és ne az országba beérkezve

„eltűnjenek” a hatóságok szeme elől. Ez más országokban is így működik. Az intézmények együttműködési alapítványi formában rendszeres kapcsolatban vannak külföldi toborzó ügynökségekkel. Ez azt is jelenti, hogy amikor toborzásra mennek az adott országba, már magukkal viszik azokat az okiratokat, amelyek a hatósági eljáráshoz szükségesek. A felvétel során a konzuloknak fontos felvilágosító és nyelvi ellenőrző szerepük van. A hozzánk érkező hallgatók között jellemző egy stabil háttérű hallgatói populáció, ők többnyire be is fejezik itt a tanulmányokat, ilyenek a Közel-Keletről érkezők. Van egy olyan réteg, akik rövid időre, 1-2 szemeszterre érkeznek, és ízelítőt kapnak jobbra az országból, mintsem a tanulmányokból, pl. mexikóiak, amerikaiak. Forrás: BÁH interjú.

- A tanulmányi célú mobilitás definíciója akkreditációhoz kötött oktatásról beszél. A felsőfokú tanulmányokat a Magyar Akkreditációs Bizottság, MAB akkreditálja, középfokú nincs akkreditáció. A középfokú oktatásban előfordul, hogy van tandíj. Az oktatási intézményeknél előfordul, hogy adott szakterületre nincs érvényes akkreditációjuk. Ez abból a szempontból fontos, hogy a hallgatói mobilitás során átvitelre kerülnek a végzettségek, az elismert szemeszterek, így képesek a tanulmányok egyik országból a másikba történő átkerülését folytatni. Az akkreditáció hiánya megakadályozza azt is, hogy a külföldi olyan oktatási „tartalomra” kérje felvételét, ami nem is sorolható végzettséget jelentő oktatásnak pl. tréningek és nem akkreditált felsőfokú tanulmányok. Ide kapcsolódnak a szakmai gyakorlatok, a nyári tanfolyamok, amelyek részben kötelezők, részben lehetőséget adnak, hogy az anyaintézmény ezt pluszként elismerje. A szakterületi felelősök döntenek arról, hogy ezek milyen feltételek mellett kaphatnak és mekkora beszámítást. pl. teljesítés, óraszám, önálló munka ...A szakmai gyakorlatok rutinja az, hogy a hallgató keres magának lehetőleg a hivatásához kapcsolódóan egy befogadó helyet és ez alapján kezdeményezi a mobilitási támogatást.

A kérelmek elenyésző aránya kerül elutasításra. Magyarországon a tanulmányi feladatok ellátásának elmulasztás miatt kitoloncolásra nem került sor.

3. ábra A tanulmányi célú vízumot kérők eljárási rend és állampolgárság szerint - 2011.

Forrás: BÁH

Összegezve az idegenrendészet és a felsőoktatási intézmény szerepét a tanulmányi célú mobilitásban, az állapítható meg, hogy:

- A hazai hatóságok korlátozó szerepe nem tárható fel.
- Más országok vonatkozó tanulmányai alapján pl. Open doors, arra nem tudunk bizonyosságot szerezni, hogy a személyes meghallgatás és ügyintézés során, az ügyfélszolgálatokon eljáró személyeknek van-e előítéletességük. A tájékoztató interjú során, befogadó, nyitott ügyintézéséről győződhattünk meg.
- A hatóságok azzal, hogy milyen módon zajlik, a belépést követő integrálódás nem foglalkoznak.
- A BAH honlap folyamatos korszerűsítése mellet kritikai megjegyzésünk az ügyintézők idegen nyelvi hiányossága.
- Az oktatási intézményekkel a hatóságok kapcsolattartása kielégítő, de az új küldési térségek újabb és folyamatos kihívást jelentenek számukra.
- A hazai hallgatóság körében kisebb az igény az mesterképzés iránt, ami visszahat a doktori képzésre is. A külföldiek körében ugyanakkor a legnagyobb arányú részvétel az alapképzésben van. Az alapképzés feladata lett az LLL-re való felkészítés, a változó technológiai és tárgyi világhoz való alkalmazkodás.
- A térbeli és a szakmai átjárhatóság fontos, amely a munkaerő piaci kereslet és kínálat egyeztetése során alapvető.

Az ellenőrzések, az eljárás során visszaélések tapasztalhatók. Megállapítható, hogy a benyújtott kérvényekkel nem arányosan változnak a visszaélések. Ha a tartózkodás során szükséges anyagi fedezet nem áll rendelkezésre, vagy a rendelkezésre álló anyagi fedezet igazolása nem megalapozott, az az elutasításnak jellemző indoka. Az érkező hallgatók fele kollégiumi elhelyezésben él, a másik fele albérletben. A magyar hatóságok hat négyzetméteres lakhatási minimummal számolnak. A hiányosságok kis része azért kerül elutasításra, mert a fogadó oktatási intézmény, vagy annak szakterülete Magyarországon nem rendelkezik érvényes akkreditációval.

Előfordul az, hogy a tartózkodási jogosultság megszerzése érdekében az eljáró hatósággal hamis adatot, valótlan tényeket közölnek, vagy a tartózkodási cél vonatkozásában az eljáró hatóságot megtévesztették; a kérelmezők hamis iratokkal kívánják alátámasztani magyarországi tartózkodásuk célját, hamis hallgatói jogviszony igazolás benyújtásával, vagy beutazásuk valós szándékának (keresőtevékenység folytatása, a schengeni térségbe való bejutás) eltitkolásával és így a hatóság megtévesztésével próbálnak tartózkodási jogosultságot szerezni. Ezek csak részben érintik az oktatási intézményt.

A kiutasítás egyik oka lehet, az ún. túltartózkodás. Ha lejár a tartózkodási engedély és a tanulmányok is megszakadnak, ki kell utazni és ismételten belépni. Néhány esetben tapasztalt visszaélés – hamis hallgatói jogviszony igazolás – felfedését hivatott azon hatósági gyakorlat is szolgálni, hogy amennyiben a külföldi által előterjesztett okirat valóságtartalma megkérdőjelezhető a döntés meghozatala előtt az eljáró idegenrendészeti hatóság a benyújtott igazolás valóságtartalmának visszaigazolása érdekében közvetlenül keresi meg az azt kiállító szervezetet, intézményt.

A vízumkérelmezések során az eljáró idegenrendészeti hatóság gyakran tapasztalta az elmúlt időszakban, hogy a külföldiek a tanulmányi célú beutazások kedvezőbb feltételeivel visszaélnék, és ezt használják eszközkül a schengeni térségbe történő, többnyire gazdasági célú bejutáshoz.

A tanulmányi célú beutazással kapcsolatosan említendő, hogy miután önköltséges hallgatóként felvételt nyernek a kérelmezők valamely egyetemi előkészítőre vagy felsőoktatási intézménybe, az erről szóló igazolás alapján többnyire megkapják a tartózkodási engedélyt. A tapasztalatok szerint azonban több esetben előfordul pl. kínai, vietnámi, indiai, pakisztáni, egyiptomi hallgatók esetében,(forrás: BAH interjú) hogy a beutazásukat követően: vagy nem jelennek meg az oktatási intézménynél, így nem iratkoznak be, vagy beiratkozásukat követően már az első szemeszter ideje alatt gazdasági társaságot alapítanak, és tartózkodási engedélyüket már keresőtevékenység folytatása céljából hosszabbítják meg.

Nem lehetséges a tanulmányi célú tartózkodás váltása munkavállalásra akkor, ha valaki a státuszváltást az országban akarja végrehajtani. Mindez csak ismételt kiutazást követően lehetséges. Ezen visszaélések kiszűrését hivatott elősegíteni a Harmtv. 2010. december 24-től hatályos módosítás.

Interjú a BAH-ban

A felsőoktatási vándorlás kutatása folyamatos és a nemzetközi együttműködésben a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal Idegenrendészeti Igazgatóság is részt vesz. Beszélgetést folytattunk dr. Zámbó Katalinnal a Vízum és Tartózkodási Osztályvezetőjével arról, hogy milyen tapasztalataik voltak az elmúlt megváltozott időszakban és milyen ajánlásokat tudnánk megfogalmazni a tanulmányunkban. A beszélgetés kérdései egy a témával foglalkozó és a Belügyminisztérium Bevándorlási és Állampolgársági Hivatalában kiadott kutatás gondolataiból indultak ki. Migráció a felsőoktatásban c. 2010-ben Európai Integrációs Alap/EIA támogatásával készült kutatás, és a Hungary National Report, International Student to EU 2013 jan. European Migration Network kutatás releváns kérdésével indítottuk a beszélgetést.

A tanulmány kitér arra, hogy a MAB akkreditációs határozatai a nagybefogadó oktatási intézményeknél érvényesek, de előfordulnak olyan, hogy lejárt az akkreditációra érvényes idő, vagy arra a szakra nem is volt, vagy már nem érvényes. Egyetértettünk abban, hogy a hatósági eljárás szabályaiban azok a megfogalmazások, miszerint felvételt nyert, nem elegendőek. Szükséges és elegendő megfogalmazás az, hogy felvételt nyert és be is iratkozott hallgató... A Hivatal a külképviseletekkel együttműködve arra törekszik, hogy csökkentse a hamis végzettségi és felvételi igazolások számát.

A Hivatal a főbb oktatási intézményekkel együttműködik, és ennek folyamatos „karbantartása” szükséges. Maga a toborzás, az oktatás és intézményfüggő kapcsolatépítést jelent. A Hivatalnak az oktatási intézményekkel

folyamatos a kapcsolata, ritkán fordulnak elő olyanok, amelyek elérik a szabálysértési szintet.

A tanulmány említi azt, hogy az elbírálás nem egységes. Maguk a diákok is különböznek, mindenki másként éli meg a helyzetet. Az tény, hogy az ügyintézőink jobb idegen nyelvtudása segítséget jelentene abban, hogy gyors, egyértelmű egyetértés valósuljon meg. Van lehetősége minden érdeklődőnek arra, hogy előzetesen kérdéseket tegyen fel, tájékozódjon, de ez alig fordul elő. Ami lehetséges, hogy a külképviseletek munkáját dicséri.

Mennyiben vannak a BÁH-nak más formai követelményei, mint az oktatási intézménynek? Nincs különbség, csak a BÁH hatóság, az oktatási intézmény pedig szolgáltató. Ha az oktatási intézmény igényli és indokolt, akkor helyszínen tartunk tájékoztatót. Igyekszünk figyelembe venni a tanulmányok hosszát az engedélyek megadása során, ezzel is az ügyintézés csökkenthető. Bár vannak regionális igazgatóságaink és lehetséges a bejelentés a lakóhelyen és az oktatás helyén is, mégis az tapasztalható, hogy az ügyfélforgalom zöme Budapesten jelentkezik.

A felsőfokú oktatásban a növekvő magán finanszírozás csökkenő közösségi befektetéssel párosul. A felsőfokú tanulmányokban megnőtt a magán ráfordítás és az állami költségek mellett az üzleti forrás. A tanulmányokban eltöltött évek során létrejött szellemi tőke vált a piaci kereslet-kínálat tárgyává. Ez a felismerés Magyarországon is különösen az átmeneti időszakban vált a haladás kulcselemévé. A családok növekvő hányada döntött úgy, hogy a szellemi tőke ráfordítás a piac gazdaságban megtérül.

Az OECD országok átlagában a teljes oktatási költségek növekedésének 16%-a egyéni hozzájárulásból érkezett. (OECD 2012) És ennek csak kisebb hányada volt családi forrású, a nagyobb hányada magán vállalkozásokból eredt. És nem tartalmazza a külföldön történő oktatási kiadásokat. Az egyéni gondoskodás tehát nem helyettesítő, hanem kiegészítő jellegű az oktatási kiadásokban. Megállapítható, hogy a magán források növekedése és a központi oktatási ráfordítások mérséklődése eltérő célokat szolgál. A központi célok egyfelől a kiválóságokat kedvezményezik, másfelől a tehetséges, ám szociálisan esélytelen hallgatóknak nyújtanak támogatást.

A jövő egyik kérdése tehát az, hogy miként viszonyul a termelés globális üzleti szempontja a munkaerő egyéni mobilitási döntéséhez, és mindez milyen nemzeti stratégia keretében valósul meg, illetve miként érvényesülnek az egyeztetés alanyainak, - oktatási intézmények, regionális szereplők-, szempontjai.

Az Európai Unióban 2011-ben kiadott 190 ezer tanulmányi célú vízum és tartózkodási engedélyből Magyarország, 10,6%-os rész arányt jelentett. Az itt szerzett végzettség elismert és olcsón megszerezhető beleértve a fenntartási költségeket is. Oktatási tevékenységünk kapcsolódik a kutatáshoz. Az ERA térbeli kapcsolatainak erősödésében Magyarország, földrajzilag kedvező helyzetet foglalja el. A hazai érdeklődés fő iránya a kiválóságok, és a hálózatosodás kérdése. A célok érdekében a dereguláció és intézményi autonómia egyeztetése áll a középpontban. Őt átfogó cél került kijelölésre; az oktatás befejeztével miként javítható a

foglalkoztatás, az oktatás minősége és a társadalmi különbségek kiegyensúlyozása, a nemzetköziesedés, és az oktatás managementje⁸.

Felhasznált irodalom:

- Hrubos 2012. Elefánt toronyból világító toronyig, Budapest, Corvinus, p. 339.
- Berács J.- Hubert J.- Nagy G. 2009: A magyar felsőoktatás nemzetköziesedésének folyamata 1, Bologna füzetek 3, TKA, Budapest
- Gellérné I. É. 2008. Személyek szabad mozgása az európai unióban, Tullius kiadó, Budapest.
- Kincses Á.-Rédei M. 2010. Centrum- periféria kérdései a nemzetközi migrációban, Tér és Társadalom, 24 évf. 4. Szám
- OECD 2012 Education indicators in focus – 2012/08 (october)
- Rédei M. 1999. A tőke, az áru és a munkaerő áramlása pp. 71-83. In: Tóth, P. P. – Illés, S. (szerk.): Migráció: tanulmánygyűjtemény. 2. Kötet. Budapest: KSH NKI.
- Rédei M. 2005. A nemzetközi vándorlás folyamatának irányítása. Statisztikai Szemle 83/ 7. pp. 662-680.
- Rédei M. 2006. Külföldön tanulni. Magyar tudomány. 167/6. Pp. 746-757.
- Rédei M. 2007. Mozgásban a világ: a nemzetközi migráció földrajza. Budapest, Eötvös kiadó. P. 568.
- Rédei M. 2009. A tanulmány célú mozgás, Budapest, Reg-Info kiadó. P. 168.
- Rédei M. - Telbisz, E.- Nemes N. A. 2008. Erasmus oktatói mobilitás, Budapest, TKA, 14. P.105.

⁸ (Berács J.- Hubert J.- Nagy G. 2009.)

CSÁSZÁR-CSUTORÁS PÉTER

KOMOLY BIZTONSÁGI KOCKÁZATOT JELENTENEK A HAMIS SZOFTVEREK

Absztrakt:

Napjainkban folyamatos növekedés alatt áll a hamisított és kalóz szoftverek térnyerése a piacon. A Microsoft és az IDC (International Data Corporation egy nemzetközi piackutató és elemző vállalat¹) friss nemzetközi felmérése szerint „1,5 milliárd órás időráfordítást és 22 milliárd dolláros kiadást jelent a fogyasztók számára az illegális szoftverekkel telepített kémprogramok okozta károk helyreállítása. Az összeg a vállalati szférában elérheti a 114 milliárd dollárt.”²

Abstract:

In these days, the continued growth of counterfeit and pirated software is gaining ground in the market. According to Microsoft and IDC (International Data Corporation, an international market research and analysis company) international survey „consumers will spend 1.5 billion hours and USD 22 billion identifying, repairing and recovering from the impact of malicious software, while global enterprises will spend a whopping USD 114 billion.”³

Kulcsszavak: IDC, BSA, Microsoft, hamisított szoftver, biztonsági kockázat, trójai.

Keywords: IDC, BSA, Microsoft, counterfeit software, security risk, trojan.

¹ „Az IDC az International Data Group leányvállalata, amely a távközlés és az információs technológia piacaira specializálódott. 1964-ben alakult, ma már világszerte körülbelül 50 országban végez tevékenységet. Az energia, a pénzügy, a nemzetközi kereskedelem, a közigazgatás, az egészségügy és az ipar területein készít éves rendszerességgel nemzetközi, regionális és országos tanulmányokat, előrejelzéseket a szektorban felvetődő IT-problémák megoldására. A témában tájékoztató konferenciákat, workshopokat és tréningeket is rendszeresen szervez, elsősorban vállalatvezetők számára. Magyarországon az IDC Magyarország KFT. néven tevékenykedik. Az IDC szorosan együttműködik a Business Software Alliance-szel (BSA, a multinacionális szoftvercégeket tömörítő nemzetközi egyesülettel) a szoftverkalózkodás, a hamisítás és az illegális kereskedelem visszaszorítása érdekében.” [http://www.tiszttagazdasagert.uni-corvinus.hu/index.php/International_Data_Corporation_\(IDC\)](http://www.tiszttagazdasagert.uni-corvinus.hu/index.php/International_Data_Corporation_(IDC)), Megtekintve: 2013. október 26.

² <http://biztonsagpiac.hu/kiderult-mivel-tollik-az-idejuket-a-rendszergazdak> Megtekintve: 2013. október 26.

³ http://articles.economicstimes.indiatimes.com/2013-03-08/news/37561883_1_software-piracy-counterfeit-software-anti-piracy-manager Megtekintve: 2013. október 26.

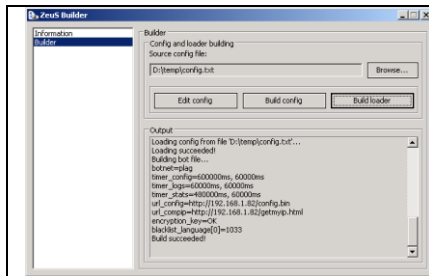
1. ábra Károk helyreállításának költségei
<http://www.play-it-safe.net/>

A felmérés adatai a Microsoft által életre hívott Play it Safe (<http://www.play-it-safe.net/>) kampány részeként került nyilvánosságra. A program fő célkitűzése az illegális szoftverek használatával járó, rejtett kockázatokra történő felhívás. Milyen veszélyes alkalmazásokról van itt szó?

1. Egy átlagos keylogger, mely képes hatékonyan információkat gyűjteni 25\$ körül már elérhető a piacon, melyet nem csak ezzel foglalkozó „szakemberek”, hanem tinik és hűtlen házastársak webhasználatának megfigyelésére is megvásárolnak.
2. Földrésztől függően egy botnet (roBOT NETwork⁴) 100-200\$ árfolyamon mozog 1000 fertőzésre vetítve. Az ilyen hálózat célja:
 - gépek megfertőzése,
 - ezekből hálózat kialakítása,
 - anonim infrastruktúrát biztosítása spammereknek (kéretlen elektronikus levélküldők),
 - DDoS (Distributed Denial of Service, elosztott szolgáltatás megtagadásos támadási módszer) támadásban való részvétel.
3. Továbbá elérhetőek olyan eszköztárak, melyeket a kiberbűnözők bármikor használhatnak, kódnevükön:
 - Zeus (online banki adatok lopására kifejlesztett),
 - Citadel (nagyjából 5 millió gépet fertőzött meg, arra használták, hogy American Express, Bank of Amerika, Citigroup, Credit Suisse, eBay, PayPal, és más pénzintézetektől adatokat gyűjtsön),
 - Ice-IX variánsai (utóbbi verziója a web injection technikát nem online banki szolgáltatások weboldalain veti be, hanem a Facebookon⁵)

⁴ A botnet valamilyen vírussal megfertőzött „zombi gépek hálózata”, melyet egy hacker vagy azok egy csoportja irányítása alatt áll. Az utasításokat valamilyen vezérlő (C&C – Command&Control) csatornán keresztül jutnak el a többi, a rendszer irányításban résztvevő, többnyire szintén fertőzött géphez.

- SpyEye (A trójjai a hálózati adatforgalom figyelésével, valamint egyes webböngészők folyamatos monitorozásával próbál minél több bizalmas adatot zsákmányolni).

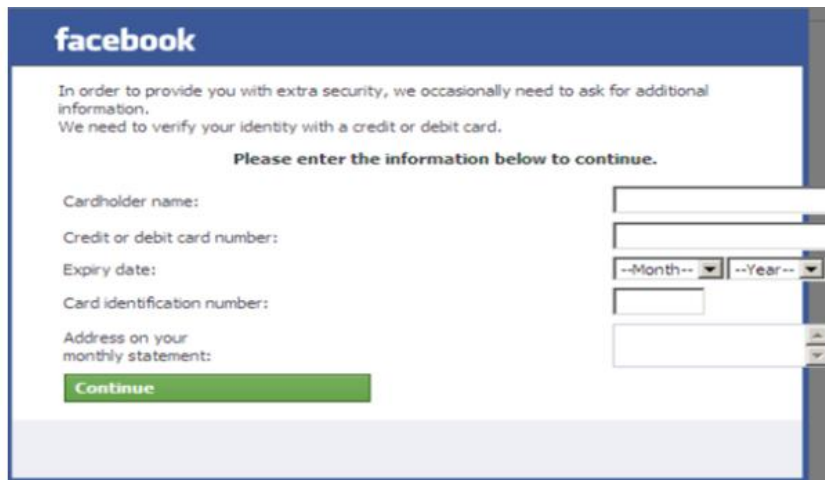
2. ábra Zeus

<http://www.fortiguard.com>

3. ábra Citadel

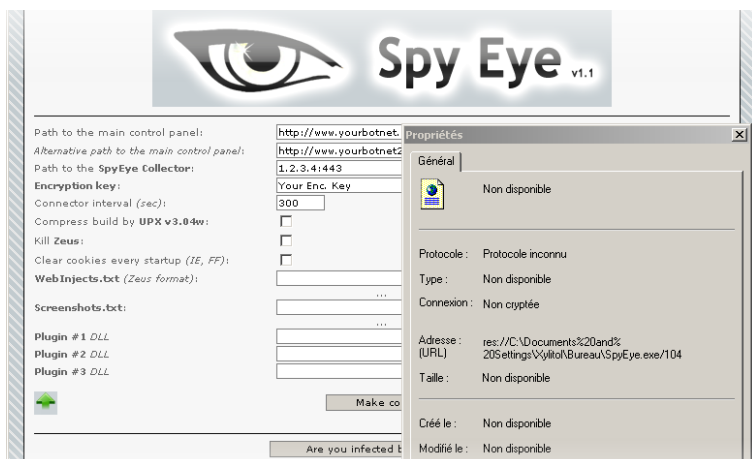
<http://cyb3rsleuth.blogspot.hu>

4. ábra Ice-IX

<http://zdnet.com>

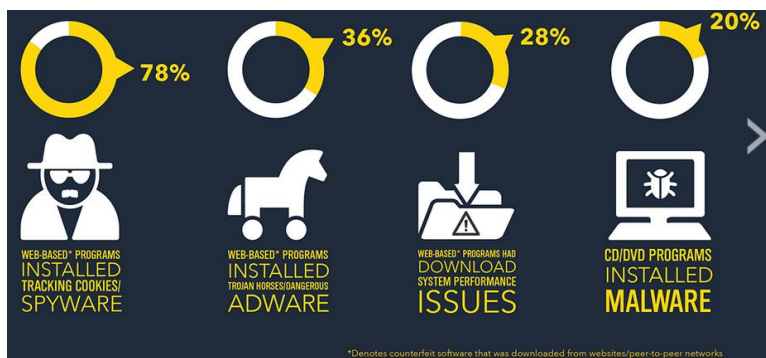
⁵ A trójjai által megfertőzött számítógép folyamatosan nyomon követi a böngészésünket és ha észleli, hogy a felhasználó a Facebook fiókjába próbál bejelentkezni, akkor aktivizálódik. Belépés után egy felbukkanó ablakot jelenít meg, melyben személyes és pénzügyi adatokat kér, melyekkel kapcsolatban a felhasználóval azt igyekezik elhitetni, hogy ezzel biztonságosabb lesz a fiókja.

5. ábra SpyEye
<http://www.xylibox.com>

A BSA adatai szerint a 2011-ben telepített PC szoftverek 42%-a illegális, azonban az IDC becslése szerint ez 80%. Ez annyit jelent, hogy a legalább minden harmadik PC-n futó termék hamisítvány.

„A szoftvercég közleménye szerint a nemzetközi kutatás keretei között 270 weboldal és P2P hálózat tartalmát, több száz letöltött szoftvert és kalózprogramot tartalmazó lemezt elemeztek, valamint 2077 fogyasztóval és 258 IT szakemberrel készítettek interjút Braziliában, Kínában, Németországban, Indiában, Mexikóban, Lengyelországban, Oroszországban, Thaiföldön, az Egyesült Királyságban és az Egyesült Államokban. A felmérések során azt találták, hogy az internetről letöltött programok 78 százaléka tartalmazott valamiféle kémprogramot, 36 százaléka trójai vírusokat és reklámprogramokat (adware) telepített a fertőzött gépekre.”⁶

6. ábra Káros tartalmak eloszlása
<http://www.play-it-safe.net>

⁶ <http://www.hamisitasellen.hu/> Megtekintve: 2013. október 26.

Összehasonlítást tudunk végezni a 2006-os és 2013-as felmérés eredményei tekintetében, korlátozott módon, mivel a vizsgálat nem volt mindenre kiterjedő hét évvel ezelőtt. Megállapítható, hogy összességében a mai helyzet sokkal jobb.

- 2006-ban a weboldalak 25%-a igyekezett megfertőzni a számítógépünket, most ez a százalék 14.
- A CD/DVD-k 33%-a fertőzött vagy tartalmazott sérülékenységet, napjainkban 14%.
- A mindennapokban háromszor annyi kalóz szoftver kerül telepítésre az IDC szerint, hivatkozva a BSA tanulmányára (BSA Global Software Piracy Study).
- Mai böngészők megelőző mechanizmusaival jobban felderíthetőek és kikerülhetőek a az erősen fertőzött oldalak.
- A szélessáv terjedésével egyre nagyobb mennyiségben töltünk le és terjesztünk kalóz szoftvereket.
- 2006-ban nem volt probléma hamisított CD / DVD-t Oroszországban találni, napjainkban nem fedeztek fel eleget a teszteléshez.

Mindent számításba véve, a malware-ek által elérhetővé tett fenyegetéseket felhasználva, 2013-ra több bűnszervezet kifinomultabb támadással és csalással, egyre nagyobb mennyiségű pénz és adatlopást hajt végre. Valerie Bassil (Anti-Piracy Manager Microsoft Libanon) példaként felhozta, hogy Libanonban a kalóz szoftverek aránya 71%, Katarban 50, míg a világban 42 a BSA Global Software Piracy tanulmány alapján.

Piracy Rates

	2011	2010	2009	2008	2007
Middle East and Africa					
 Algeria	84%	83%	84%	84%	84%
 Bahrain	54%	54%	54%	55%	57%
 Botswana	80%	79%	79%	80%	82%
 Cameroon	83%	82%	83%	83%	84%
 Egypt	61%	60%	59%	59%	60%
 Iraq	86%	85%	85%	85%	85%
 Israel	31%	31%	33%	32%	32%
 Ivory Coast	81%	79%	79%	80%	81%
 Jordan	58%	57%	57%	58%	60%
 Kenya	78%	79%	79%	80%	81%
 Kuwait	59%	60%	60%	61%	62%
 Lebanon	71%	72%	72%	74%	73%
 Libya	90%	88%	88%	87%	88%
 Mauritius	57%	56%	56%	57%	57%

7. ábra Kalóz szoftverek aránya
<http://bsa.org>

A fogyasztók pénzt, időt és a személyes adatok elvesztését kockáztatják kalóz szoftverek használatával, míg a vállalkozások számára a veszteség mérhetetlen, hiszen üzleti titkokat, kritikus adatokat és a vállalat hírnevét teszik ki veszélynek, mondta Bassil.

Az informatikai vezetők 38%-a, a beosztottak 57%-a elismeri, hogy saját szoftvereket telepítenek a munkáltató gépére. A válaszadók szerint a termékek csupán 30%-a volt problémamentes.

Továbbá az informatikai vezetők egyetértenek abban, hogy a felhasználó által telepített szoftver növeli a szervezet biztonsági kockázatát, mivel felderítetlen foltokat hagy a rendszerben.

A Nemzetközi Kereskedelmi Kamara (ICC) hamisítás elleni tagszervezete, a Business Action to Stop Counterfeiting and Piracy (BASCAP) felmérése szerint a világ hamis áruinak összértéke 800 milliárd dollár és elérheti 2015-re az 1700 milliárdot. Ez a tendencia különösen ott aggasztó, ahol a szabadalmak és a szellemi tulajdon védelméen javítani kell. Például Nigériában, ahol a 142 országból álló versenyképességi listán (World Economic Forum, Világgazdasági Fórum) a 104.-ek. Az országban a hamisított és rossz minőségű termékek 500 milliárd dollár adóvesztést termelnek.

Összességében kijelenthetjük, hogy a hamis programok rosszindulatú kódokat futtathatnak a gépen, megteveszthetik a felhasználókat, csökkenthetik, vagy le is tilthatják akár az összes biztonsági beállítást, melyek további súlyos kockázatot jelentenek.

Felhasznált irodalom:

- <http://www.hamisitasellen.hu/hu/hirek/2013/egy-nemreg-publikalt-kutatas-szerint-a-megaupload-bezarasat-koveto-18-hetben-merhetoen-no>
Megtekintve: 2013. október 24.
- <http://www.thisdaylive.com/articles/checking-the-menace-of-counterfeits-and-pirated-software/142121/> Megtekintve: 2013. október 25.
- http://articles.economictimes.indiatimes.com/2013-03-08/news/37561883_1_software-piracy-counterfeit-software-anti-piracy-manager Megtekintve: 2013. október 26.
- <http://www.play-it-safe.net/> Megtekintve: 2013. október 26.

HAUSEL BENCE

AZ AFRIKAI UNIÓ ÉS AZ EURÓPAI UNIÓ STRATÉGIAI EGYÜTTMŰKÖDÉSE

Absztrakt

A szerző az afrikai államok és az Európai Unió közötti partnerségi kapcsolatot kialakulását fejt ki az Afrikai Egység Szervezet (AESZ) 1963-as megalapításától kezdődően. Az Afrikai Unió 2002-es létrejötte utat nyitott az Európai Unióval történő szorosabb partnerségi kapcsolat kialakítására. Az afrikai kontinensen megjelenő problémák (béke és biztonság kérdése, a kontinens gazdasági, illetve egészségügyi rendszerének elmaradottsága, az emberi jogok elnyomása) szükségessé tették mind az Európai Unió, mind, az Afrikai Unió számára, hogy partnerségüket egy magas szintre emeljék. Az afrikai államoknak és az EU-nak lehetősége volt fokozatos, szélesebb körű partnerségi kapcsolatot kiépítésére, gondolok itt a kairói csúcstalálkozóra, a Cotonoui megállapodásra, az Új Partnerség Afrika Fejlesztéséért (NEPAD) programra, az Európai-Afrika egyezményre Afrika fejlődésének gyorsításáért, az Európai Unió – Afrika stratégiai partnerségére és a lisszaboni csúcstalálkozóra. Azonban a kontinensen továbbra is fennálló problémák mindkét fél számára továbbra is nehézségeket okoznak.

Abstract

The author of the article explains the development of the partnership between the African states and the European Union since the foundation of Organisation of African Unity (OAU) in 1963. After the African Union was established in 2002 it made possible to form a closer relationship with the EU. The problems emerging in the African continent (peace and security, underdevelopment and the lack of development in fields of health, the question of human rights) made it necessary for both the European and African Union to raise their cooperation to a higher level. In the recent years they have had opportunity – such as the Cairo Summit, The Cotonou Agreement, The New Partnership for Africa's Development, the EU Strategy for Africa: Towards a Euro-African pact to accelerate Africa's development, The EU-Africa Strategic Partnership and The Lisbon Summit – to create gradual and wider contact. However, the problems still existing on the continent cause difficulties for both sides.

Kulcsszavak: Afrikai Unió, Európai Unió, stratégiai partnerség, kairói csúcstalálkozó, Cotonoui megállapodás, NEPAD, lisszaboni csúcstalálkozó, Millenniumi Fejlesztési Célok (MFC), AIDS

Keywords: African Union, European Union, strategic partnership, Cairo Summit, The Cotonou Agreement, NEPAD, The Lisbon Summit, Millennium Development Goals, AIDS

Előzmények

Harminkettő független afrikai állam 1963. május 22-25. között tartott konferencián alapította meg Etiópia fővárosában (Addisz-Abeában) az afrikai regionális szervezetet, Afrikai Egység Szervezet (AESZ) néven.¹ Az AESZ fő célja az afrikai egység létrehozása volt. Az szervezet alapokmánya magába foglalta az Afrikai kontinensen akkor még meglévő gyarmati rendszer teljes felszámolásának fontosságát, illetve további olyan célokat, mint például a tagállamok szuverenitását, az afrikai államok szolidaritásának és egységének előmozdítását, a tagállamok közötti gazdasági, kulturális, oktatási és nemzetközi együttműködés ösztönzését.²

1963 júliusában az Európai Gazdasági Közösség és a tizennyolc tagú Afrika Társult Államok és Madagaszkár (AASM) Kamerun fővárosában (Yaoundéban) aláírtak egy kereskedelmi és támogatási megállapodást, a Yaoundéi egyezményt, amely 1964-ben lépett életbe. A kereskedelemben fokozatosan megszüntették a mennyiségi korlátozásokat, vámtarifákat, illetve egyenjogúságot biztosítottak a pénzügyletekben. Mivel az egyezmény aláírásakor egy öt éves érvényességi korlátot szabtak meg, ezért 1969-ben újratárgyalták és ez év júliusában megkötötték a megújított II. Yaoundéi egyezményt, amely 1971-ben lépett hatályba és egészen 1975-ig az I. Loméi egyezmény aláírásáig volt érvényben.

A yaoundéi egyezmények utódjaként a Loméi egyezmény(eke)t is öt évre kötötték meg, Togo fővárosában, Loméban. Az Európai Közösségek (EK)³ és hetvennyolc afrikai, karib-tengeri és csendes-óceáni állam (AKCS-államok⁴) aláírta az I. Loméi egyezményt, amely egy átfogó kereskedelmi és pénzügyi segélynyújtási megállapodás volt az Európai Fejlesztési Alap és Európai Befektetési Bank révén.⁵ A szerződés továbbá szabad piacra jutást biztosított az ACP-országok számára. A loméi egyezményeket 1990-ig évente megújították, abban az évben azonban már 10 éves időszakra kötötték.⁶

Az Afrikai Unió létrehozásához kötődően közvetlen előzményeként megemlítendő az 1999-ben Szirtében⁷ megrendezett AESZ-csúcstalálkozó, amely során deklarálták az Afrikai Unió, illetve intézményeinek (Afrikai Fejlesztési Bank,

¹ Besenyő János: Az Afrikai Készenléti Erők–Honvédségi Szemle, 64. évfolyam, 1. szám, 2010. január, 7-10. o.

² Az ENSZ Alapokmányában (I. fejezet, 1. cikk, 3. bekezdés) és az Emberi jogok egyetemes nyilatkozatában (22. cikk) foglaltak alapján.

³ EK: 1967-től 1993-ig az Európai Szén- és Acélközösségnek (ESZAK), az Európai Gazdasági Közösségnek (EGK) és az Európai Atomenergia Közösségnek (Euratom) összefoglaló neve.

⁴ AKCS-államok: más néven ACP-országok

⁵ A Loméi egyezmény keretén belül több afrikai ország is komoly pénzügyi támogatást kapott például a mezőgazdaság fejlesztésére. Ilyen ország volt Csád is, ahol a gyapottermesztéssel kapcsolatos programokat támogatták. - Besenyő János: Csád gazdasági élete, in: Szakmai Szemle, 2010/3. pp. 126-153.

⁶ Loméi egyezmények kronológiai sorrendben: 1975–1980 (I. Loméi Egyezmény), 1980–1985 (II. Loméi Egyezmény), 1985–1990 (III. Loméi Egyezmény), 1990–1995 (IV. Loméi Egyezmény), 1995–2000 (IV. Loméi Egyezmény és annak felülvizsgált változata)

⁷ Szirte, más néven Szirt, illetve Szurt: Líbiai település, a Szidra-öböl partján.

Afrikai Központi Bíróság, Pán-afrikai Parlament)⁸ létrehozásának szükségességét. 2000 júliusában elfogadták az Afrikai Unió alapokmányát a Loméban megrendezett újabb csúcstalálkozón. Az alapokmány már a következő évben, 2001-ben hatályba lépett. A tagállamok vezetői az AESZ utódjaként létrehozták az Afrikai Uniót a 2002. július 9-10. között Durban városában tartott találkozón.⁹

Az Afrikai Unió

Az Afrikai Unió Alapokmányának deklarálásakor elsődleges céljául tűzte ki az alábbi alapelveket:

- az afrikai országok és Afrika népe közötti egység és összetartást megeremtése;
- a tagállamok szuverenitásának, területi integritásának és függetlenségének védelme;
- a béke, biztonság, demokratikus alapelvek és intézmények,
- az emberi jogok érvényesülésének biztosítása;
- a kontinens politikai és társadalmi-gazdasági integrációjának felgyorsítása;
- az afrikai szegénység elleni küzdelem előmozdítása;
- az államok közötti együttműködés fokozása és koordinálása az afrikai népek életszínvonalának emelkedésének elérése érdekében;
- az afrikai kolonializmus minden formájának eltörlése, illetve a nemzeti együttműködés fokozása.

Ezeket az alapelveket az Alapokmány II. és III. cikkében foglalták írásba. Jelenleg Marokkó kivételével az összes afrikai ország tagja a szervezetnek.^{10,11} Az Afrikai Unió legfontosabb szervezeti közé sorolható az Állam- és Kormányfők Közgyűlése, a Végrehajtó Tanács, az Afrikai Bíróság, a Bizottság, a Gazdasági, Szociális és Kulturális Bizottság, illetve a Béke és Biztonsági Tanács¹². Legbefolyásosabb pénzügyi intézményei pedig az Afrikai Központi Bank, az Afrikai Valutalap és az Afrikai Beruházási Bank.

⁸ Jelenlegi székhelye Midrand, Dél-afrikai Köztársaság. Midrand város a johannesburgi metropolisz része.

⁹ Besenyő János: Az Afrikai konfliktusok és kezelésük sajátosságai, a békefenntartó műveletek során szerzett tapasztalatok – Felderítő Szemle, VII. évfolyam, 3. szám, 2008. szeptember (Magyar Köztársaság Katonai Felderítő Hivatal tudományos folyóirata), 5-15. oldal

¹⁰ Az Afrikai Unió tagjai: http://www.au.int/en/member_states/countryprofiles (letöltés ideje: 2013. 09. 18.)

¹¹ Marokkó azután lépett ki a szervezetenél, amikor a Szaharai Arab Demokratikus Köztársaság megkapta a tagságot. Azóta a királyság nem vesz részt az AU tevékenységében, bár több regionális szerveződésnek is tagja. -Besenyő János: Western Sahara, p. 126

¹² 2003. június 12-én hozta létre a Közgyűlés. A Tanács alapszabályzata, eljárása hasonló alapelveket követ, mint az Egyesült Nemzetek Biztonsági Tanácsáé.

A Kairóból Lisszabonba vezető út

Az Európai Unió és Afrika első közös mérföldköve a 2000-es áprilisi kairói csúcstalálkozóig vezethető vissza. Az ekkor aláírt kairói nyilatkozat, illetve a kairói cselekvési terv hat átfogó területre helye a hangsúlyt:

- Afrika integrálása a világgazdaságba,
- Afrikán belüli regionális gazdasági együttműködés és integráció,
- az emberi jogok, a demokratikus elvek és intézmények, a jogállamiság, valamint a felelősségteljes kormányzás tiszteletben tartása és védelme,
- békekérdés,
- szegénység elleni harc az oktatás, az egészségügy és az élelmezésbiztonság terén.

A kairói csúcstalálkozótól kezdve a vezető tisztviselők és miniszterek immáron rendszeresen üléseznek egymással.

Következő lépésként 2000. június 23-án aláírták a Cotonoui Megállapodást, amely egy partnerségi megállapodást egyrészt az afrikai, karibi és csendes-óceáni államok, másrészt az Európai Közösség és tagállamai között. A megállapodás fő célkitűzése a szegénység csökkentése és hosszú távú felszámolása, tartós gazdasági növekedés elérése, demokratikus társadalom és piacgazdaság működését elősegítő fejlesztések támogatása, illetve az AKCS-államok fokozatos integrációjának előmozdítása a világgazdaságba.^{13,14} Megemlítendő, hogy a partnerség célkitűzéseinek megvalósítása érdekében az AKCS-államok teljes szuverenitással határozzák meg saját gazdaságaik és társadalmaik fejlesztési stratégiáit, továbbá a partnerségi megállapodás 9. cikke kitér az emberi jogok fontosságára, tiszteletben tartására és előmozdítására.

Az afrikai államok az Amerikai Egyesült Államokat ért 2001. szeptember 11-ei merényleteket követően nyilatkozatot tettek közzé, miszerint az Európai Unióval közösen lépnek fel a terrorizmus felszámolása érdekében. Ezek után az afrikai országok és az Európai Unió képviselői közötti első miniszteri találkozóra 2001. október 11-én, Brüsszelben került sor. Szintén ebben az évben jött létre az Új Partnerség Afrika Fejlesztéséért (NEPAD),¹⁵ amelyben Afrika saját elképzelései alapján határozta meg a kontinens politikai jövőjét. E program keretein belül lehetőség nyílik az afrikai országok számára, hogy közelebbi partnerségi kapcsolat építsenek ki egymással, illetve sokkal hatékonyabban együtt tudjanak működni különböző nemzetközi partnerekkel. Ezután az Afrikai Unió 2002-es létrehozása meghatározó szerepet töltött be az afrikai országok számára a nemzetközi szinten való részvételben. Így az AU a kontinens egészét képviselve elengedhetetlen pillérré vált az Európai Unió és Afrika partnerségének létrejöttében. Az Európai Unió és Afrika közötti párbeszédéről egy bizottsági közleményt tettek közzé 2003 júniusában.

¹³ A 2000/483/EK megállapodás, azaz a Cotonoui Megállapodás 2003. április elsején lépett életbe.

¹⁴ További információk a megállapodásról: [http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:22000A1215\(01\):HU:NOT](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:22000A1215(01):HU:NOT) (letöltés ideje: 2013. 09. 20.)

¹⁵ NEPAD: New Partnership for Africa's Development - „Új partnerség Afrika fejlesztéséért”

E közlemény fő céljai közé sorolható a politikai és gazdasági kapcsolatok megerősítése az EU és Afrika között, illetve az emberi jogok, demokrácia és az afrikai jogrendszer fejlődésének támogatása. Eközben július 4-12. között az afrikai állam- és kormányfők a mozambiki Maputóban gyűltek össze, ahol az Európai Bizottság is képviselte magát azzal a céllal, hogy biztosítsa az Afrikai Uniót az EU támogatásáról.

A maputói csúcstalálkozó után az Európai Unió egy finanszírozási mechanizmust alkotott meg és vezetett be azzal a céllal, hogy pénzügyi támogatást nyújtsanak Európai Fejlesztési Alap (EFA) keretein belül az Afrikai Uniónak, s a szervezet így több kapacitással rendelkezzen az afrikai békefenntartási műveletek elindításához. E mechanizmus létrehozása óta az Európai Unió körülbelül 740 millió euróval támogatta a békefenntartási műveleteket Afrikában.¹⁶

Millenniumi fejlesztési célok

Az Európai Bizottság 2005. április 12-i közleménye¹⁷ Afrikára helyezi a hangsúlyt a millenniumi fejlesztési célok (MFC) elérése kapcsán, s a kontinensre összpontosított erőfeszítések során az EU különböző területekre kíván fókuszálni, különösképp szubszaharai afrikai területekre. A Bizottság Közleményében kulcsfontosságú intézkedésnek tartja az afrikai kormányzás javítását, az afrikai kereskedelmi hálózatok összekapcsolását, illetve az igazságos társadalom, a szolgáltatásokhoz való hozzáférés, a tisztességes munka és a környezet fenntarthatósága érdekében kifejtett erőfeszítések támogatását, s a béke és biztonság előmozdítását. A következőekben bemutatom röviden a fejlesztési célokat:

- *A kormányzat javítása Afrikában*

A kormányzat javítása érdekében az EU-nak fejleszteni kell az Afrikai Unió kapacitását, amely az EU általi pénzügyi támogatás formájában történne. Továbbá az egész kontinens vonatkozásában az emberi jogok tiszteletben tartására kell helyezni a hangsúlyt. Partnerségük jelentőségének és hatékonyságának növelése érdekében az EU intézményeinek fel kell kutatni az afrikai ikerpartnerségi lehetőségeit a megfelelő intézményekkel, gondolok itt a Gazdasági, Szociális és Kulturális Bizottságra, a Pán-Afrikai Parlamentre és a Béke- és Biztonsági Tanácsra.

¹⁶ További részletek a pénzügyi támogatás elosztásával kapcsolatban:

http://ec.europa.eu/europeaid/where/acp/regional-cooperation/peace/index_en.htm (letöltés ideje: 2013. 10. 05.)

¹⁷ Jogi aktus: A Bizottság Közleménye a Tanácsnak, az Európai Parlamentnek és a Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak - A millenniumi fejlesztési célok megvalósítása felé való haladás felgyorsítása - Az Európai Unió hozzájárulása {SEC(2005) 452} {SEC(2005) 456}. Jogi aktus elérhető: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52005DC0132:HU:NOT> (letöltés ideje: 2013. 10. 10.)

- *A béke és biztonság előmozdítása*

Habár az Afrikai Uniónak van megfelelő intézménye e kérdéskör kezelésére – Afrikai Unió Béke- és Biztonsági Tanácsa –, azonban az EU-nak pénzügyi támogatást kell nyújtani a konfliktusok megoldásához és a béketeremtő intézkedések előmozdításához, hiszen egy sikeres stratégiai kapcsolat addig nem jöhet létre két ország, illetve jelen esetben az EU és AU között, amíg mindkét területen nem tettek meg mindent a béke és biztonság támogatása, előmozdítása és megtartása érdekében.¹⁸ Mivel maga az afrikai kontinens, országai és népe nem rendelkezik olyan szintű fejlettséggel, mint az Európai Unió tagállamai, ezért ebben az esetben az „átlagosnál” még nagyobb hangsúlyt kell fektetni az afrikai biztonsági, illetve békekérdésekre.

- *Az afrikai infrastruktúra és kereskedelem összekapcsolása*

Az afrikai gazdasági növekedés és a kereskedelem versenyképességévé tétele, illetve az afrikai exportálok érdekében fel kell gyorsítani a szubszaharai infrastruktúra hálózatok és szolgáltatások kiépítését és az eddig megvalósított hálózatok fenntartását kell támogatni. Az Európai Bizottság e Közleményében javasolja a két fél közötti infrastrukturális kapcsolatok továbbfejlesztését, amelynek köszönhetően a kontinens különböző régió közötti kapcsolatok kiépítése könnyebbé válna és lehetővé tennék a különböző infrastrukturális törésvonalak megszüntetését. Továbbá lépéseket kell tenni a kereskedelem megkönnyítése és a kedvezőbb gazdasági, kereskedelmi feltételek megteremtése érdekében.

- *Az igazságos társadalom, a szolgáltatásokhoz való hozzáférés, a tisztességes munka és a környezet fenntarthatósága*

A tartós és kiegyensúlyozott gazdasági fejlődés és szegénység felszámolása kapcsán elengedhetetlen Afrika népe számára megfelelő munka biztosítása, a nők és férfiak között egyenjogúság kivívása, illetve a termelékeny munkaerőhöz való hozzáférés. Mindent meg kell tenni a szegények életszínvonalának növeléséért. Az Európai Uniónak olyan intézkedéseket kell biztosítani, ami az afrikai kiegyensúlyozott társadalom és a környezetvédelem elősegítését helyezi a középpontba. A lakosság számára lehetővé kell tenni a szolgáltatásokhoz való közvetlen hozzáférés lehetőségét. E szolgáltatásokhoz sorolható az általános és középfokú oktatás, egészségügyi ellátások, különböző szakképzések, gyógyszerek, illetve a nélkülözhetetlen szociális és közszolgáltatások.

¹⁸ Besenyő János: Új trend az afrikai békefenntartásban - Sereg Szemle, VII. évfolyam, 2. szám, 2009. április-június 54-62. oldal

Az Európai – Afrikai egyezmény

Az Európai Bizottság 2005 októberében egy közleményt¹⁹ adott ki az EU Afrikával kapcsolatos stratégiájáról, amelyben három fontos alapelve helyezi a hangsúlyt: az *egyenlőségre*, a *partnerségre* és a *saját felelősségre*.

A *partnerség* sikerének kulcsa a két kontinens közötti kötődések a formális politikai és gazdasági kapcsolatokon túl való megerősítése. Fontos összetevőként megemlíthető a korábban említett ikerintézményi program, azaz „twinning program” támogatása, amely során az afrikai és európai egyetemek, parlamentek, iskolák, városok, önkormányzatok, szakszervezetek, civilszervezetek, vállalkozások és múzeumok közötti szorosabb együttműködés lépne életbe. Az *egyenlőség* lényege az intézmények kölcsönös elismerése és tisztelete, illetve a kölcsönös kollektív érdekek meghatározása. A *saját felelősség* elvének lényege, hogy egy adott afrikai ország politikai elképzeléseit és fejlesztési stratégiát saját maga, az ország határozza meg, ne pedig egy külső nyomás fényében. Az EU ezen Afrika-stratégiájának elsődleges célkitűzése, hogy előmozdítsa az ENSZ millenniumi fejlesztési céljainak (MFC) megvalósítását azokban az afrikai országokban, ahol még nem sikerült elérni. Ezekben az országokban az Európai Uniónak támogatást kell nyújtania és azokra a területekre kell fókuszálnia, ami előfeltétel a MFC célok elérésében, tehát fő cél a megfelelő gazdasági környezet megteremtése. 2005. december 15-16-i Európa Tanács elfogadta az Afrika-stratégiát, amely egy Európa-afrikai egyezmény Afrika fejlődésének gyorsításáért.

Az Európai Unió és az Afrikai Unió stratégiai partnersége

Az Európai Unió Afrika-stratégiájának 2005-ös elfogadása után 2007-ben az EU és Afrika átértelmezték partnerségi kapcsolataikat, így eljött az ideje annak, hogy az EU Afrika-stratégiáját felváltsa egy szorosabb bilaterális megállapodás.²⁰ Megemlíthető, hogy ebben az időben nem csak az Európai Unió volt az egyetlen partnere Afrikának, hiszen Kína rövid idő alatt vált Afrika egyik legfontosabb kereskedelmi, finanszírozási és segélyezési partnerévé. Kína afrikai kontinensen lévő terjeszkedésének fényében nagyon fontos volt az Európai Unió számára, hogy egy magasabb szintre jusson az Afrikai Unióval, ha továbbra is kiemelt partnere akar maradni, ellenkező esetben elvesztheti jelentős prioritását a kontinensen. Az EU és Afrika közötti stratégiai partnerség megerősítette politikai együttműködésüket és megalapozta hosszú távú stratégiai partnerségüket. E partnerség fontosabb elemei a következők:

¹⁹ Jogi aktus: A Bizottság Közleménye a Tanácsnak, az Európai Parlamentnek és az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak - Az EU Afrika-stratégiája - Európai-afrikai egyezmény Afrika fejlődésének gyorsításáért {SEC(2005) 1255} Jogi aktus elérhető: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52005DC0489:HU:NOT> (letöltés ideje: 2013. 10. 08.)

²⁰ Jogi aktus: A Bizottság Közleménye az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak - Kairótól Lisszabonig – Az EU és Afrika stratégiai partnersége {SEC(2007) 855} {SEC(2007) 856} Jogi aktus elérhető: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52007DC0357:HU:NOT> (letöltés ideje: 2013. 10. 11.)

1. Az új kapcsolat szereplői inentől már egyenlő politikai partnerekké váltak. Az együttműködésük körét kibővítették valamennyi közös problémájú és közös érdekű politikai kérdéssel.

2. A partnerség már nem csak az afrikai kontinensre, illetve Európára fókuszál, hanem a világ többi részére is.

3. A gazdasági integráció érdekében történő kereskedelmi kapcsolatok fejlesztése. Illetve negyedik, azaz utolsó elem, amelynek lényege, hogy a partnerség túlmutat az afrikai és európai intézményeken, hiszen fontos célkitűzésük, hogy minél több érdekeltje legyen ennek a partnerségnek az egy irányba haladás elérésének érdekében, s mindkét földrész hozzájáruljon a civil társadalom fejlődéséhez.

A Lisszaboni Csúcstalálkozó

Hét évvel a kairói csúcstalálkozó után, 2007. december 8-án és 9-én az Európai Unió és Afrika Portugália fővárosában, Lisszabonban megtartották közös második²¹ csúcstalálkozójukat, ahol Afrika és az EU állam- és kormányfői vettek részt. A találkozón az Afrikai Unió 52 tagállama, Marokkó, az Afrikai Unió Bizottsága, az Európai Unió 27 tagállama, az Európai Bizottság és az Európa Tanács Titkársága mintegy 1,5 milliárd ember képviselőjében aláírták a lisszaboni nyilatkozatot. Az EU és Afrika vezetői továbbá elfogadtak egy közös stratégiát is, amely lényegében a 2007-es EU Afrika stratégiai partnerségi kapcsolatának egy rövid, tömörített, célratörő változata. E közös javaslat négy célt tűz ki maga elé²². A dokumentum egyik pontja az EU és Afrika közötti partnerség megerősítéséről szól, amelynek célja, hogy a partnerségben résztvevő felek egyenrangúak legyenek. Emellett tartalmazta a béke és biztonság, a kereskedelmi, regionális és kontinentális integráció, a kormányzás és az emberi jogok és más jelentős, kulcsfontosságú fejlesztési kérdések előmozdítását Afrikában, továbbá a globális problémákkal szembeni közös fellépés, illetve a partnerségben résztvevő népek számára egy széleskörű, átfogó, emberközpontú partnerség létrejöttelének elősegítését.

A Lisszaboni Csúcstalálkozó politikai kezdeményezései

Energiaügyi partnerség

Mind az afrikai, mind az európai kontinensen elengedhetetlen az energiabiztonság, az energiaszolgáltatásokhoz való hozzáférés, illetve azok hatékony kezelése. Habár Afrika nagy mennyiségű energiaforrással rendelkezik, azonban ezek kihasználtsága nagyon alacsony a kontinensen. Az előbb említett fontos problémák szükségessé teszik ezen a téren a partnerségi kapcsolat szorosabb kialakítását, fenntartását és fejlesztését. Az EU és Afrika közötti politikai

²¹ 2003. április 5-ére tervezett lisszaboni csúcstalálkozóknak kellett volna lennie a második EU-Afrika csúcstalálkozóknak, azonban azt elhalasztották.

²² Európai uniós jogforrás: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52007DC0357:HU:NOT> (letöltés ideje: 2013. 10. 11.)

energiaügyi párbeszédet fokozni kell az energiaforrások biztonságos elérése és a változékony források felhasználása érdekében. A partneri viszonyon belül jelentős hangsúlyt fektetnek a kedvező árú, tiszta és produktív energiaszolgáltatásokhoz való hozzáférésre; Afrika energiafejlődésének fenntartása érdekében a pénzügyi és emberi erőforrások növelésére; illetve a beruházásokba történő új szereplők (nemzetközi intézmények, magánszektorok) bevonására. E partnerség további célkitűzései közé sorolható a megújuló energiaforrások támogatása, az energiaügyi infrastruktúrába eszközölt beruházások növelése, illetve az éghajlatváltozás beépítése a fejlesztési együttműködésbe.

Az Európai Unió és Afrika partnersége az éghajlatváltozás területén

Jelen korunk egyik legveszélyesebb probléma a klímaváltozás, amely szinte az világ összes országát érinti, de különösképp és legsúlyosabban a kevésbé fejlett-, illetve a fejlődő országokra van hatással. A klímaváltozás hatásai Afrikában jelentkezők a legnagyobb mértékben. A kontinensen az elsivatagodás; a folyók és tavak vízszintjének apadása, illetve azok teljes mértékű kiszáradása; az édesvizek hiánya és ebből kifolyólag a vízellátás problémája; továbbá a szélsőséges időjárási körülmények (pl.: szárazság), mind az előbb említett jelenség következményei, melyek súlyosan érintik magát a kontinenst, illetve az ott élő emberek életét egyaránt. A partnerség célja a katasztrófák kockázatának csökkentése, az erdőirtás megfékezése, a fejlődő országok globális szénpiacon való megjelenésének támogatása, a környezetbarát technológiák kialakulásának elősegítése és az éghajlatváltozás környezeti hatásainak hatékonyabb nyomon követése érdekében történő fejlesztések elindítása.

Az Európai Unió és Afrika partnersége a migráció, a mobilitás és a foglalkoztatás területén

Az EU és Afrika számos területen együttműködik a migráció vonatkozásában. Ide sorolható a legális migráció elősegítése, az illegális migráció elleni közös fellépés, ezen felül az emberkereskedelem elleni küzdelem terén figyelhető meg előrelépések. Az EU és Afrika megállapodtak abban, hogy együttesen létre fognak hozni migrációs megfigyelőállásokat Afrikában, amelyek segítségével nagyobb rálátást kapnak a migrációs kérdésekre. Valamint a két félnek egy olyan migrációs rendszer kell kiépíteni, amely mind a származási országnak, mind a célországnak (adott esetben az Afrikai Unió egyik államának), mind maguknak a migránsoknak kedvez. Az egyik legnagyobb probléma Afrikában, hogy a magas lakosságszámhoz képest a munkahelyek száma kimondottan alacsony, ezért az együttműködés fókuszpontjába kell helyezni a foglalkoztatási arány növelését, s így megfelelő munkahelyeket kell biztosítani főképp a nők és fiatalok számára, s ezen felül a nemek közötti egyenlőség is elengedhetetlen fejlesztésre szoruló terület. Mindemellert a tisztességes munkalehetőségek létrehozása előrelépést jelenthet az illegális munkavállalási elleni fellépésben.

Az EU és Afrika partnersége a kereskedelem és regionális integráció terén²³

Ahhoz, hogy az afrikai kontinens egészére vonatkozó nagyobb, integrált piacok jöjjenek létre, nagyobb hangsúlyt kell fektetni a regionális integráció fejlesztésére, hiszen ez kulcsfontosságú az előbb említett integrált piacok elérésében. A magánszektor fejlesztése során elő kell mozdítani a vállalatok társadalmi felelősségét, elő kell segíteni a hitelekhez való jobb hozzáférést, továbbá az afrikai befektetési és üzleti környezet javítását és e tevékenységek vonzerejének növelését. Az infrastrukturális fejlesztés felgyorsítása fontos lenne a kontinens szempontjából, kiváltképp azért, hogy a különböző regionális régiók összekapcsolását lehetővé tegye. Emellett a tengeri kikötők, légi bázisok fejlesztésére, biztonságának és védelmének elősegítésére is komoly erőket kellene mozgósítani. A kereskedelmi integráció alapvetően szükségessé teszi a kereskedelmi, vám- és ipari politikák, illetve jogszabályok és eljárások lépcsőzetes összehangolását. Az afrikai mezőgazdaság korszerűsítése érdekében fontos a nemzetközi egészségügyi és növény egészségügyi normák betartása, s így az afrikai kereskedelem sokkal több lehetőséghez juthat a nemzetközi piacokon való részvételben. A gyógyszeripar területén is változásokat kell elérni, nagyobb hangsúlyt kell fektetni a gyógyszeripar szabályozására, amelyek összhangba kerüljenek a nemzetközi szabályozási normákkal, az illegális gyógyszeripart vissza kell szorítani, emellett a környezetbarát technológiák elterjedését is támogatni kell.

Az EU és Afrika partnersége a demokratikus kormányzás területén

Az EU-nak és az AU-nak a demokratikus kormányzás területén céltudatosabb és átfogó párbeszédet kell folytatnia. Mindent meg kell tenniük, hogy támogassák a nemzetközi és regionális normáknak megfelelő demokratikus választások elterjedését az egész kontinens. Egy kormányzati fórum létrehozásával be kell vonni a nem állami szereplőket, a nemzeti és kontinentális parlamenteket, a helyi hatóságokat és különböző regionális szervezeteket annak érdekében, hogy fokozzák a két fél közötti párbeszédet a közös kormányzati kérdésekben, mint például az emberi jogok, demokratikus elvek, a biztonsági ágazat reformja és a jogállamiság terén. Az EU új stratégiájában megoldást keres arra, hogy milyen módon, milyen eszközökkel lehet még több közösségi és tagállami pénzeszközt bevonni a pánafrikai kormányzási struktúra hatékony elősegítése érdekében.

Az EU és Afrika közös politikai és intézményi struktúrája

Az Európai Bizottság hangsúlyozza, hogy az EU-nak és Afrikának erősítenie kell az EU és AU valamennyi intézménye közötti kapcsolatot, különösen a Pán-Afrikai Parlament és Európai Parlament, illetve az Afrikai Unió Bizottsága és az Európai Bizottság között. Bizonyos esetekben az EU és az AU közös miniszteri üléseket is rendezhetne, ezenfelül különböző intézményi mechanizmusokat dolgozhatna ki a politikai párbeszéd érdekében. El kell kötelezniük magukat arra,

²³ Jogi aktus: A Bizottság és a Tanács Főtitkárságának közös dokumentuma: Lisszabonon túl - Az EU–Afrika partnerség működőképessé tétele. Jogi aktus elérhető: [http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=SPLIT_COM:2007:0357\(02\):FIN:HU:PDF](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=SPLIT_COM:2007:0357(02):FIN:HU:PDF) (letöltés ideje: 2013.10. 17.)

hogy két évente csúcstalálkozót tartanak, amely felváltva kerül megrendezésre az EU-ban és Afrikában. A legfontosabb közös érdekű kérdésköröket egy cselekvési tervben összefoglalják, s ebben a cselekvési tervben olyan rövid-távú – a következő csúcstalálkozóig tartó két éves időszakra vonatkozó – közös tevékenységek szerepelnek, amelyek mindkét fél számára jelentős mértékű kötelezettségvállalásokat von maga után.

Egyéb kulcsfontosságú fejlesztési kérdések (MFC, oktatás, egészségügy, egyenjogúság)

A Millenniumi Fejlesztési Célok teljesítésének elengedhetetlen előfeltétele a gazdasági növekedés fenntartása. Ehhez azonban jelentős mértékű fejlődést kell elérni legfőképp az oktatás és egészségügy terén. Ami az oktatás minőségét illeti, elég alacsony színvonalat képvisel. Kevés iskola, kevés oktatóval működik a kontinensen, az itt élőknek szinte alig van lehetőségük szakképzésre. Fontos és súlyos probléma, hogy maguk a lakosok sem tartják fontosnak a tanulást, ezért van szükség az oktatási rendszer minden szinten végbemenő megerősítésére. Az afrikai egészségügyi rendszer reformálása szintén elengedhetetlen, hiszen a világ egyik legtöbb áldozatát követelő gyógyíthatatlan betegségnek számító AIDS leginkább az afrikai kontinenst érinti. Az UNAIDS^{24 25} által közzétett adatok szerint a világon – 2012-es adatok alapján – körülbelül 35,3 millió HIV fertőzött ember él Afrikában. A HIV fertőzés megelőzésére és kezelésére az EU-nak és Afrikának jelentős hangsúlyt kell fektetni, különös tekintettel a nők és gyermekekre vonatkozólag.

Az Afrikai Unió és az EU közötti stratégiai partnerség jövője

2010. november 29-30 között Líbia fővárosában, Tripoliban megtartották a harmadik²⁶ EU-Afrika csúcstalálkozót, amelynek célja a szorosabb együttműködés a „beruházás, a gazdasági növekedés és a munkahelyteremtés” fokozása érdekében. A résztvevő felek megerősítették a lisszaboni nyilatkozatban elfogadott közös EU-Afrika stratégiát és ennek alapján elfogadták a 2011 és 2013 közötti időszakra szóló cselekvési tervet. Ez a békét és biztonságot, a demokratikus kormányzást, az emberi jogokat, a regionális integrációt, a kereskedelem és infrastruktúra fejlesztését, az energiaügyet, a klímaváltozást és környezetvédelmet, a migrációt, mobilitást, foglalkoztatottságot, tudományt, információs társadalma és az úrkutatást helyezi központba, hasonlóképp, mint a korábbi megállapodások. Az Európai Parlament állásfoglalt az EU és Afrika közötti partnerség jövőjével kapcsolatban, amely során az EP üdvözölte a 2010 és 2013 közötti időszakra vonatkozó stratégiai cselekvési terv és annak keretébe foglalt partnerség elfogadását. Az EP „úgy véli, hogy az Afrika–EU közös stratégia alapelveit úgy kell kidolgozni, hogy a szegénység elleni

²⁴ UNAIDS: „the Joint United Nations Programme on HIV/AIDS” – Az ENSZ programja a HÍV/AIDS betegséggel kapcsolatban

²⁵ További információk, adatok, statisztikák: <http://www.unaids.org/en/> (letöltés ideje: 2013.10.18.)

²⁶ Az Európai Parlament állásfoglalása: Az Afrika és EU közötti stratégiai partnerség jövője a 3. Afrika–EU csúcstalálkozót követően. Jogi aktus elérhető: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2012:169E:0045:0049:HU:PDF> (letöltés ideje: 2013. 10. 19.)

fellépés, a méltányos jövedelem és megélhetés biztosítása érdekében támogassák a fejlődő országok fenntartható szükségleteit, valamint az alapvető emberi jogok – többek között a társadalmi, gazdasági és környezeti jogok – tiszteletben tartását.”

Magyarország és Afrika

2011-ben a Magyarország által vezetett Uniós elnökség²⁷ lezárásaképp megjelent Magyarország új külkapcsolati stratégiája, „Magyar külpolitika az Uniós elnökség után”²⁸ címmel. Az Uniós elnökség eredményeit és tapasztalatait felhasználva Magyarország új tendencia alapján határozta meg a magyar külpolitikai törekvéseket.

Észak-Afrika

Hazánk külképviseleti hálózata kiterjedt a térségben, kétoldalú kapcsolataink hatékonyak és jól strukturáltak, politikai kontaktusaink rendszeresek. Észak-Afrikára irányuló külpolitikánk fő célja a béka és biztonság megszilárdítása a térségben, a fenntartható fejlődés elősegítése, az emberi jogok tiszteletben tartása, a demokratizálódási folyamatok támogatása, továbbá külgazdasági kapcsolataink kiterjesztése a területre, illetve energiabiztonságunk erősítése. A 2011-ben kirobbant Arab tavasz²⁹ kapcsán a líbiai konfliktusban pótolhatatlan segítséget tudott nyújtani a szövetséges csapatoknak. Magyarország külpolitikája szerint a béka és biztonság megszilárdítása ezeken a területeken elengedhetetlen, hiszen e nélkül a politikai konfliktuskezelés lehetetlen és hazánk biztonságpolitikai érdeke is a globális hatású fenyegetések visszaszorítása kapcsán. Továbbá a térséggel való együttműködésünket szükségessé teszi az is, hogy Dél-Európa gázellátásának jelentős hányada az afrikai kontinens északi részéről származik. Mivel a magyar központú multinacionális MOL vállalat jelen van a térségben, ezért fontos stratégiai érdekünk elősegíteni ténykedését.

A szubszaharai Afrika³⁰ és Száhel térség³¹

Magyarország kapcsolatai a fekete-afrikai térség államaival nagyrészt gazdasági jellegűek. 2004-es EU csatlakozásunk során a magyar-afrikai kapcsolatok teljes ártértékelésére és megújítására volt szükség az EU-Afrika együttműködésre való tekintettel. Külpolitikánkat jelentős mértékben befolyásolta csatlakozásunk az Európai Unióba. A magyar EU soros elnökségünk alatt előrelépéseket értünk el afrikai kapcsolataink terén, hiszen lehetőségünk volt számos olyan esemény

²⁷ 2011. január 1. és június 30. között Magyarország látta el az Európai Unió Tanácsának soros elnöki feladatait a második Orbán-kormány lebonyolítása alatt.

²⁸ http://eu.kormany.hu/download/4/c6/20000/kulpolitikai_strategia_20111219.pdf (letöltés ideje: 2013. 10. 19.)

²⁹ Észak-Afrikában (leginkább Tunéziában, Algériában, Jordániában, Egyiptomban, Líbiában, Jemenben és Szíriában) kirobbant kormányellenes tüntetéssorozatok.

³⁰ Szubszaharai afrikai (más néven Fekete-Afrika): az afrikai kontinens Szahara sivatagtól délre eső része.

³¹ Száhel térség: a terület, a világ legnagyobb sivatagának, a Szahara sivatagnak a déli részén található.

részvételen, ahol az AKCS-országok vezetői is jelen voltak. A Száhel-térség problémáinak³² megoldásában hazánknak is részt kell venni. Magyarország külpolitikájának javítani kell államközi kapcsolatait a szubszaharai és Száhel-térségben, hiszen anélkül aktívan nem tudunk részt venni az EU közös kül- és biztonságpolitikájában, amíg nincs „saját” Afrika-politikánk. Ezért jelentősebben kell részt vennünk az EU és Afrika-politikájában, be kell kapcsolódnunk e térséggel kapcsolatos uniós projektekbe. Fontos lenne az Afrikai Unió székhelyén, Addisz-Abeában egy magyar külképviselet nyitása. Végül, de nem utolsósorban Magyarország mindent megtesz a rendelkezésre álló keretein belül, hogy biztosítsa Afrika kulturális sokszínűségének kiteljesedését, amelyet a polgárháborúk, a regionális konfliktusok és a környezeti viszonyok fejlődése meggátol.

Lehetséges jövő

Habár Afrika és az Európai Unió közötti partnerség óriási változásokon ment át az 1960-as évektől kezdődően, azonban fontos megemlíteni, hogy a partnerség célját teljes mértékben még mindig nem sikerült elérni és a problémák továbbra is fenn állnak. Az elmúlt években Afrika és az EU közötti különböző konferenciák, csúcstalálkozók, párbeszédnek nagyrészt ugyanazokra a problémákra keresték megoldást (béke, biztonság, egészségügy, demokratikus kormányzás, regionális integráció, foglalkoztatottság, energiaügy, klímaváltozás kérdése).

Ezért felmerülhet a kérdés, hogy egyáltalán valaha sikerülni fog-e a problémák minden területén való kiküszöbölése? Vajon Afrikának a pénzügyi támogatás ellenére megéri e, hogy az Európai Unióval való partnerségének köszönhetően további szélsőséges konfliktusok jöjjenek létre a kontinensen és a kontinens egészére vonatkozó változásokat kell elérni? Vajon az Európai Unió számára az egyre erősödő afrikai partnerségi kapcsolat megéri a kockázatot? Az elmúlt évek példája alapján a stratégiai partnerség melyik irányba történő elmozdítása a megfelelő? Továbbra is szükséges, hogy az EU minden erőforrását mozgósítsa, hogy sikereket érjen el a kontinensen a problémák megoldásával (amik azonban újabb problémák kialakulásához vezethetnek), vagy a partnerségi kapcsolatot az EU részéről csökkenteni kell és az Afrikai Unió szerepvállalását növelni a térségben? Szükséges lenne e más nem európai államok – például Kína³³ – nagyobb mértékű bevonására a partnerségi kapcsolatba? Vajon az Európai Unió Kínával szorosan együttműködve el tudná érni azt az afrikai stratégiát, amelyre mind az EU, mind Kína nagy hangsúlyt fektet?

E kérdések kapcsán az elkövetkező évek stratégiai partnerségi kapcsolatai továbbra is meghatározóak és a 2013-as brüsszeli negyedik EU-Afrika csúcstalálkozón remélhetőleg választ is kapunk a felmerült, s egyben megválaszolatlan kérdésekre.

³² Iszlám radikalizmus terjedése

³³ Az Európai Bizottság javaslatot tett az Európai Unió, Afrika és Kína közötti háromoldalú megállapodás kötésére 2008 októberében.

Felhasznált irodalom:

- Besenyő János: Új trend az afrikai békefenntartásban - Sereg Szemle, (MH ÖHP szakmai tudományos folyóirat) VII. évfolyam, 2. szám, 2009. április-június 54-62. oldal
- Besenyő János: Western Sahara, Publikon Publishers, Pécs, 2009
- Besenyő János: Az Afrikai Készenléti Erők–Honvédségi Szemle, 64. évfolyam, 1. szám, 2010. január, 7-10. o.
- Besenyő János: Csád gazdasági élete, Szakmai Szemle, 2010/3. pp. 126-153.
- Horváth Jenő (szerk.): Világpolitikai lexikon (1945-2005). Budapest, Osiris Kiadó, 2005.
- Blahó András – Prandler Árpád (szerk.): Nemzetközi szervezetek és intézmények. Budapest, Aula Kiadó, 2011.
- <http://www.menszt.hu/layout/set/print/content/view/full/186> (letöltés ideje: 2013. 09. 17.)
- http://www.au.int/en/member_states/countryprofiles (letöltés ideje: 2013. 09. 17.)
- http://europa.eu/legislation_summaries/development/african_caribbean_pacific_states/r12106_hu.htm (letöltés ideje: 2013. 09. 17.)
- [http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:22000A1215\(01\):HU:NOT](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:22000A1215(01):HU:NOT) (letöltés ideje: 2013. 09. 20.)
- http://europa.eu/legislation_summaries/development/african_caribbean_pacific_states/r12101_hu.htm (letöltés ideje: 2013. 09. 20.)
- [http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:22003D0003\(01\):EN:HTML](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:22003D0003(01):EN:HTML) (letöltés ideje: 2013. 09. 20.)
- http://europa.eu/legislation_summaries/development/african_caribbean_pacific_states/r12529_hu.htm (letöltés ideje: 2013. 09. 20.)
- http://europa.eu/legislation_summaries/development/african_caribbean_pacific_states/r12109_en.htm (letöltés ideje: 2013. 09. 22.)
- http://ec.europa.eu/europeaid/where/acp/regional-cooperation/peace/index_en.htm (letöltés ideje: 2013. 10. 05.)
- <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52005DC0132:HU:NOT> (letöltés ideje: 2013. 10. 10.)
- http://europa.eu/legislation_summaries/development/general_development_framework/r12533_hu.htm (letöltés ideje: 2013. 10. 10.)
- <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52005DC0489:HU:NOT> (letöltés ideje: 2013. 10. 08.)
- <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52007DC0357:HU:NOT> (letöltés ideje: 2013. 10. 11.)
- <http://www.unaids.org/en/dataanalysis/datatools/aidsinfo/> (letöltés ideje: 2013. 10. 18.)
- <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2012:169E:0045:0049:HU:PDF> (letöltés ideje: 2013. 10. 19.)

http://eu.kormany.hu/download/4/c6/20000/kulpolitikai_strategia_20111219.pdf
(letöltés ideje: 2013. 10. 20.)

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0654:FIN:HU:PDF>
(letöltés ideje: 2013. 10. 20.)

<http://www.kozlonyok.hu/nkonline/MKPDF/hiteles/MK12072.pdf> (letöltés ideje: 2013. 10. 20.)

http://www.euvonal.hu/index.php?op=csatlakozas_kozosseggpolitika&id=57 (letöltés ideje: 2013. 10. 20.)

http://www.afrikatanulmanyok.hu/application/essay/610_1.pdf (letöltés ideje: 2013. 10. 20.)

<http://www.nepad.org/about> (letöltés ideje: 2013. 10. 20.)

<http://www.africa-eu-partnership.org/3rd-africa-eu-summit> (letöltés ideje: 2013. 10. 20.)

<http://www.afrikatanulmanyok.hu/htmls/cikkek.html?articleID=435> (letöltés ideje: 2013. 10. 20.)

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2003:0316:FIN:EN:PDF>
(letöltés ideje: 2013. 10. 20.)

[http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:11:35:22000A1215\(01\):HU:PDF](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:11:35:22000A1215(01):HU:PDF)
(letöltés ideje: 2013. 10. 20.)

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2012:169E:0045:0049:HU:PDF>
(letöltés ideje: 2013. 10. 20.)

http://europa.eu/legislation_summaries/development/overseas_countries_territories/r12102_hu.htm (letöltés ideje: 2013. 10. 20.)

http://euvonal.hu/index.php?op=tenyek_kisszotar&abc_id=16 (letöltés ideje: 2013. 10. 20.)

<http://www.caef.org.uk/lome2.html> (letöltés ideje: 2013. 10. 20.)

<http://europafrica.net/2007/05/20/lisbon-summit/> (letöltés ideje: 2013. 10. 20.)

<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/07/st16/st16344.en07.pdf> (letöltés ideje: 2013. 10. 20.)

DR. GÁL ISTVÁN LÁSZLÓ

**A NEMZETKÖZI KÖTELEZETTSÉGEN ALAPULÓ
KÖZBIZTONSÁGI CÉLÚ GAZDASÁGI ELŐÍRÁSOK
ELLENI BŰNCSELEKMÉNYEK SZABÁLYOZÁSA
MAGYARORSZÁG ÚJ BÜNTETŐ TÖRVÉNYKÖNYVÉBEN**

Absztrakt

A tanulmány Magyarország Új Büntető Törvénykönyvének egy olyan fejezetét mutatja be, amelyik részben gazdasági, részben közbiztonsági célú nemzetközi tilalmakat tartalmazó bűncselekményeket foglal magában. Ezek a bűncselekmények a magyar joggyakorlatban viszonylag ritkán fordulnak elő, a büntetőjogi tilalom azonban feltétlenül szükségesnek és arányosnak tekinthető e körben, hiszen a rendkívül súlyos, tipikusan nemzetközi bűnszervezetek vagy diktatórikus berendezkedésű államok vezető politikusai által elkövetett deliktumok üldözése és az elkövetők felkelősségre vonása nemcsak Magyarországnak, de a nemzetközi közösségnek is kiemelten fontos érdeke. Üldözésük, megelőzésük nemcsak a büntetőügyekben eljáró hatóságok, hanem a polgári, de még inkább a katonai titkosszolgálatok feladata is. Visszaszorítani azonban csak úgy lehet ezeket a bűncselekményeket, ha tisztában vagyunk azzal, hogy pontosan milyen magatartásokat és milyen feltételek fennállása esetén rendel büntetni a Btk.

Abstract

The essay introduces the criminal offenses against economic sanctions imposed under international commitment for reasons of public security of the New Hungarian Criminal Code. These criminal offenses are relatively rare in the Hungarian judicature; the criminal law sanctions are necessary and proportional on the other hand, because of these very serious crimes are often committed by organized crime groups or politically exposed persons of dictatorships. Sanctioning this crimes are the interest of Hungary and the international community as well. Chasing and preventing them is not only a job for the law enforcement agencies which are involved in the criminal procedures, it is also an important task for the secret services, especially the military secret service. We can prevent these crimes only with the clear knowledge; exactly what terms and conditions are in the criminal code in this connection.

Kulcsszavak: nemzetközi szerződés által tiltott fegyver, nemzetközi gazdasági tilalom, embargó, NAV PEII, haditechnikai termék, tiltott haditechnikai termék, haditechnikai szolgáltatás, éjjellátó távcső, kettős felhasználású termék, titkosszolgálati eszköz

Keywords: Weapons Prohibited by International Convention, International Economic Restrictions, embargo, NAV PEII, military item, prohibited military item, military service, night vision scope, dual-use item, secret service device

Bevezető gondolatok

A nemzetközi kötelezettségen alapuló közbiztonsági célú gazdasági előírások Magyarország mint EU tagállam és mint a nemzetközi államközösség egyik tagja számára olyan tilalmakat és magatartási szabályokat tartalmaznak, amelyek betartása elsősorban nem a hazai, hanem a nemzetközi közbiztonság fenntartásához szükségesek. Hazánk új Büntető törvénykönyve, amelynek megalkotásában a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium által felkért külső szakértőként e tanulmány szerzőjének is lehetősége nyílt részt venni, részben újraszabályozta az e körbe sorolt bűncselekményeket. Hangsúlyozván ezeknek a bűncselekményeknek a fontosságát és részleges elkülönülését az egyéb közbiztonsági valamint a gazdasági bűncselekményektől, az új Btk. külön fejezetbe sorolta ezeket a tényállásokat.

A fejezet által szabályozott bűncselekmények közös védett jogi tárgyai a Magyarországra az Európai Unió jogi aktusából vagy nemzetközi szerződésből háramló közbiztonsági célú tilalmak (például nemzetközi szerződés által tiltott fegyver gyártása vagy forgalmazása, embargó) megtartáshoz fűződő összetársadalmi érdek, amely a nemzetközi közösségek összehangolt külpolitikai fellépésének megvalósítását is szolgálja. A fejezet alatti tényállások védelmet biztosítanak továbbá a legveszélyesebb haditechnikai és a kettős felhasználású termékek jogosulatlan előállításával, birtoklásával, forgalmazásával, stb. szemben is, a korábbi Btk. szabályozásához hasonlóan.

A fejezet alatt található bűncselekmények a hatályos Btk. XVI. Fejezetének I. cím alatti közbiztonság elleni bűncselekményekből válnak ki (lényegüket tekintve a közbiztonság védelmét biztosítják), de ezek sajátossága az is, hogy üldözésük nemzetközi kötelezettség-vállaláson alapul.

A fejezet felépítésében a bűncselekmények besorolása a legsúlyosabbtól halad az enyhébbek felé. Lényeges változás, hogy a tárgyi súly szerinti bontást következetesebben jeleníti meg a Btk., ezért külön tényállásban kerül meghatározásra a haditechnikai termékkel és szolgáltatással, és a kettős felhasználású termékekkel visszaélés. A büntetési tételhatárok meghatározása követi a bűncselekmények veszélyességét, megfelelően arányosítva azokat egymáshoz.¹

Nemzetközi szerződés által tiltott fegyverrel visszaélés

326. § (1) Aki nemzetközi szerződés által tiltott fegyvert

a) kifejleszt, gyárt,

b) megszerez, tart, felhasznál, jogosulatlanul hatástalanít,

c) annak tartására nem jogosult személynek átad, az ország területére behoz, onnan kivisz, azon átszállít, vagy forgalomba hoz,

bűntett miatt öt évtől tizenöt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

¹ A 2012. évi C. törvény javaslatához fűzött indokolás alapján.

(2) Az (1) bekezdés szerint büntetendő, aki engedély nélkül vagy az engedélytől eltérően nemzetközi szerződés által tiltott fegyver előállítására alkalmas létesítményt épít, üzemeltet, létező létesítményt ilyen fegyver gyártása céljára átalakít.

(3) Öt évtől tíz évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő, aki

a) nemzetközi szerződés által tiltott fegyver fejlesztéséhez, gyártásához, összeszereléséhez, minőségi vizsgálatához, üzemeltetéséhez, karbantartásához, javításához műszaki támogatást nyújt,

b) nemzetközi szerződés által tiltott fegyver előállítására alkalmas létesítmény üzemeltetéséhez a jogszabály által meghatározott engedély megszerzése érdekében a döntésre jogosult szervezet vagy személyt megteveszti.

(4) A büntetés öt évtől tizenöt évig terjedő szabadságvesztés, ha a (3) bekezdésben meghatározott bűncselekményt

a) üzletszerűen,

b) bűnszövetségben vagy

c) hivatalos személyként

követik el.

(5) Tíz évtől húsz évig terjedő vagy életfogytig tartó szabadságvesztéssel büntetendő, aki

a) az (1) bekezdésben meghatározott bűncselekményt üzletszerűen, illetve

b) az (1)–(2) bekezdésben meghatározott bűncselekményt bűnszövetségben vagy hivatalos személyként

követi el.

(6) Aki nemzetközi szerződés által tiltott fegyverrel való visszaélésre irányuló előkészületet követ el, egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(7) Aki a (2) bekezdésben írt bűncselekményt gondatlanságból követi el, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

A Btk. a nemzetközi szerződés által tiltott fegyverek háborúban történő hadműveleti, illetve a megszállt területeken való alkalmazását a 155. §-ban rendeli büntetni, míg az ilyen fegyverek kifejlesztését, gyártását, megszerzését, tartását, átadását stb. a nemzetközi szerződés által tiltott fegyverrel visszaélés tényállásában, a 326. §-ban tilalmazza.

A bűncselekmény védett jogi tárgya a nemzetközi szerződésekkel tiltott fegyverek gyártásának, birtoklásának és felhasználásának megakadályozásához fűződő társadalmi érdek. Szélesebb összefüggésben vizsgálva a kérdést a védett jogi tárgy az egész emberiség érdeke a legveszélyesebb (általában tömegpusztító) fegyverektől mentes környezet megteremtéséhez kapcsolódóan.

A bűncselekmény alanya bárki lehet, és csak szándékosan követhető el, kivéve a (2) bekezdésben szabályozott, sui generis előkészületi jellegű cselekményeket magában foglaló esetet, amely elkövethető gondatlanságból is.

Elkövetési tárgy a nemzetközi szerződés által tiltott fegyver. Ezek tipikusan a vegyi fegyverek és a biológiai fegyverek, valamint az indokolatlanul nagy, mértéktelen sérülést okozó fegyverek (például az úgynevezett dumdum löszerek).

A Btk. Záró Rész 459. § 23. pontja sorolja fel azokat a jogszabályokat, amelyek által meghatározott fegyvereket elkövetési tárgyakként kell tekinteni:

- a)* az 1955. évi 20. törvényerejű rendelettel kihirdetett, a fojtó, mérges és egyéb hasonló gázok, valamint a bakteriológiai eszközök hadviselési célokra történő használatának eltiltására vonatkozóan Genfben, az 1925. évi június hó 17. napján kelt jegyzőkönyvben említett fojtó, mérges és egyéb hasonló gáz, a bakteriológiai harci eszköz,
- b)* az 1975. évi 11. törvényerejű rendelettel kihirdetett, a bakteriológiai (biológiai) és toxin-fegyverek kifejlesztésének, előállításának és tárolásának megtiltásáról és e fegyverek megsemmisítéséről szóló, az Egyesült Nemzetek Szervezete XXVI. ülészakán, 1971. december 10-én elfogadott egyezmény 1. cikkében meghatározott bakteriológiai (biológiai) és toxin-fegyver,
- c)* az 1984. évi 2. törvényerejű rendelettel kihirdetett, a „Mértéktelen sérülést okozóknak vagy megkülönböztetés nélkül hatónak tekinthető egyes hagyományos fegyverek alkalmazásának betiltásáról, illetőleg korlátozásáról” szóló, Genfben, az 1980. évi október hó 15. napján kelt egyezményhez csatolt
 - ca)* I. Jegyzőkönyvben meghatározott röntgensugárral ki nem mutatható repesszel sérülést okozó fegyver,
 - cb)* az 1997. évi CXXXIII. törvénnyel kihirdetett II. Módosított Jegyzőkönyv 2. Cikk 1-5. pontjában meghatározott akna, távtelepítésű akna, gyalogság elleni akna, meglepő akna és más eszköz,
 - cc)* III. Jegyzőkönyv 1. Cikk 1. pontjában meghatározott gyújtófegyver,
 - cd)* IV. jegyzőkönyv I. Cikkében meghatározott vakító lézerfegyver,
- d)* az 1997. évi CIV. törvénnyel kihirdetett, a vegyifegyverek kifejlesztésének, gyártásának, felhalmozásának és használatának tilalmáról, valamint megsemmisítéséről szóló, Párizsban, 1993. január 13-án aláírt egyezmény II. Cikk 1. és 7. pontjában meghatározott vegyifegyver vagy vegyi kényszerítő eszköz,
- e)* az 1998. évi X. törvénnyel kihirdetett Gyalogsági aknák alkalmazásának, felhalmozásának, gyártásának és átadásának betiltásáról, illetőleg megsemmisítéséről szóló, Oslóban, 1997. szeptember 18-án elfogadott egyezmény 2. Cikk 1. pontjában meghatározott gyalogsági akna
- f)* a 2012. évi XI. törvénnyel kihirdetett, a Kazettás Lőszerokről szóló Egyezmény 2. Cikk 2. pontjában meghatározott kazettás lőszer, valamint 2. Cikk 13. pontjában meghatározott kisméretű ejtő lőszer;

Az elkövetési magatartások köréből a felhasználást célszerű kiemelni, és részletesebben bemutatni, mivel ennek kapcsán az egységes értelmezés érdekében el kell oszlatni néhány félreértésre lehetőséget adó mozzanatot. A nemzetközi szerződés által tiltott fegyverrel visszaélés tényállásban értelemzavaró a felhasználás terminológia. A fegyvert tipikusan alkalmazzák (ld. az 1978. évi IV. törvény, vagyis a korábbi Btk. 160/A. §-át), viszont a felhasználás olyan értelmet nyerhet fegyver esetén, hogy azt célja szerint használják. A Btk. nem változtat a megfogalmazáson, azonban lényeges kiemelni, hogy a cél szerinti felhasználás esetén nem ez a tényállás, hanem valamely más bűncselekmény vagy annak kísérlete lesz

megállapítható, pl. terrorcselekmény, apartheid, népirtás, emberölés minősített esete, vagy közveszélyokozás.²

A korábbi Btk. által használt kereskedés helyett a forgalomba hozatal fordulatot iktatja be a jelenleg hatályos Btk., mivel ez tágabb kört ölel fel, nem feltétel a vagyoni haszonszerzés és a vagyoni ellenszolgáltatás.

A bűncselekmény kiemelt tárgyi súlyára tekintettel a törvény az előkészületet is büntetni rendeli. Ugyan a tényállás (2) bekezdése is sui generis előkészületi jellegű magatartásokat rendel büntetni, az elhatárolás alapja a bűncselekmény büntetendő előkészülete és a (2) bekezdésben szabályozott fordulat között, hogy ezen utóbbi – az utolsó fordulat kivételével – nem célzatos, vagyis eshetőleges szándékkal is elkövethető.

Minősített eset az üzletszerűség, a bünszövetségben illetve a hivatalos személyként történő elkövetés, ezen fogalmakat a Btk. értelmező rendelkezései (459. § 2., 11. és 28. pontok) meghatározzák.

A bűncselekmény rendbelisége álláspontunk szerint a nemzetközi szerződés által tiltott fegyvertípusok számához igazodik, vagyis azonos fegyvertípusra (például azonos vegyi fegyver) történő elkövetés esetén természetes egységet képez, ha több darab fegyverre követik el a bűncselekményt. A tiltott fegyverek nagyobb számát azonban a büntetés kiszabása során súlyosító körülményként kell értékelni.

A bűncselekmény nem állhat alaki halmazatban olyan egyéb bűncselekményekkel, amelyek elkövetése során a nemzetközi szerződés által tiltott fegyvert az elkövetés eszközeként alkalmazzák, ilyen bűncselekmények például a terrorcselekmény, apartheid, népirtás, emberölés minősített esete, vagy közveszélyokozás.

Nemzetközi gazdasági tilalom megszegése

327. § (1) Aki Magyarország nemzetközi jogi kötelezettsége alapján kihirdetett, illetve az Európai Unió Működéséről szóló Szerződés 75. cikke és 215. cikke alapján elfogadott rendeletekben vagy e rendeletek felhatalmazása alapján elfogadott rendeletekben vagy határozatokban, valamint az Európai Uniót létrehozó szerződés 29. cikke alapján elfogadott tanácsi határozatokban elrendelt

a) a pénzeszközök vagy gazdasági források zárolására vonatkozó kötelezettségét, illetve

b) gazdasági, kereskedelmi vagy pénzügyi tilalmat megszegi, büntett miatt egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

² A 2012. évi C. törvény javaslatához fűzött indokolás alapján.

(2) A büntetés két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés, ha a nemzetközi gazdasági tilalom megszegését

a) a halálbüntetés végrehajtása, a kínzás vagy más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés során alkalmazható áruk kereskedelmével összefüggésben,

b) erőszakkal, vagy

c) hivatalos személyként

követik el.

(3) A büntetés öt évtől tíz évig terjedő szabadságvesztés, ha a nemzetközi gazdasági tilalom megszegését

a) lőfegyver, lőszer, robbanóanyag, robbantószer, ezek felhasználására szolgáló készülék vagy egyéb katonai célú felhasználásra szánt termék kereskedelmével összefüggésben,

b) fegyveresen, vagy

c) bűnszövetségben

követik el.

(4) Aki nemzetközi gazdasági tilalom megszegésére irányuló előkészületet követ el, három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(5) E § alkalmazásában – ha a nemzetközi jogi kötelezettség alapján a kötelezettséget, illetve tilalmat kihirdető jogszabály eltérően nem rendelkezik –

a) pénzeszközön az Iránnal szembeni korlátozó intézkedésekről és a 423/2007/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről szóló 961/2010/EU rendelet (a bekezdés alkalmazásában a továbbiakban: 961/2010/EU rendelet) 1. cikk. j) pontjában meghatározott eszközöket,

b) pénzeszközök zárolásán a 961/2010/EU rendelet 1. cikk i) pontjában meghatározottakat,

c) gazdasági forráson a 961/2010/EU rendelet 1. cikk. f) pontjában meghatározott eszközöket,

d) gazdasági források zárolásán a 961/2010/EU rendelet 1. cikk h) pontjában meghatározott eszközöket,

e) a halálbüntetés, a kínzás vagy más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés során alkalmazható árun a halálbüntetés, a kínzás vagy más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés során alkalmazható áruk kereskedelméről szóló 1236/2005/EK rendelet (e fejezet alkalmazásában a továbbiakban: 1236/2005/EK rendelet) II. mellékletében meghatározott árut kell érteni.

A bűncselekmény jogi tárgya Magyarország nemzetközi jogi illetve egyes Európai Unió kötelezettségeinek maradéktalan teljesítéséhez fűződő társadalmi érdek.

A bűncselekmény alanya tettesként és részesként is bárki lehet, magyar és nem magyar állampolgár egyaránt. A bűncselekmény csak szándékosan követhető el, az elkövető tudatának át kell fognia, hogy milyen jellegű tilalmakat szeg meg, illetve milyen kötelezettségei vannak ezen tilalmakkal kapcsolatban.

A bűncselekmény elkövetési tárgyai elsősorban az embargó alá vont pénzeszközök és egyéb gazdasági források lehetnek.

A korlátozó intézkedések, embargók több fajtája alakult ki az elmúlt évtizedekben. A kormányzati portálon megjelent egyik kiváló elemzés szerint³ ezeket a következőképpen csoportosíthatjuk:

1. fegyverembargó (haditechnikai eszközök, technológiák exportjának, tranzitjának, importjának a tilalma, illetve kapcsolódó szolgáltatások nyújtásának a tilalma);
2. egyéb kereskedelmi korlátozások (pl. kettős-felhasználású termékek exportjának, tranzitjának, importjának a tilalma, illetve kapcsolódó szolgáltatások nyújtásának a tilalma, fa, gyémánt, belső elnyomásra felhasználható termékek exportjának és importjának tilalma stb.);
3. vagyoni korlátozó intézkedések (pénzeszközök és egyéb gazdasági erőforrások befagyasztása, valamint a hozzáférhetővé tételük tilalma);
4. katonai tevékenységekhez, haditechnikai eszközök, kettős-felhasználású termékek kiviteléhez, kapcsolódó szolgáltatások nyújtásához pénzügyi támogatásnyújtás, finanszírozás tilalma;
5. beutazási és tartózkodási tilalmak;
6. egyéb korlátozó intézkedések (pl. repülési tilalom)

A tényállás háttérnormája, a 2007. évi CLXXX. törvény kizárólag a 3. pontban található vagyoni korlátozó intézkedések szabályozását tartalmazza. A vagyoni korlátozó intézkedések (pénzeszközök és gazdasági erőforrások befagyasztása, azaz az azokkal való rendelkezési jog korlátozása, valamint a hozzáférhetővé tételük tilalma) az Európai Közösség hatáskörébe tartoznak. Ezért valamennyi esetben az Európai Unió Tanácsa rendeleteiben is szabályozásra kerülnek. E rendeletek – ahogy már erre korábban is utaltunk – közvetlenül alkalmazandóak és közvetlenül hatályosak valamennyi tagállam, így természetesen Magyarország területén is. E rendeletek végrehajtását Magyarországon az Európai Unió által elrendelt pénzügyi és vagyoni korlátozó intézkedések végrehajtásáról, valamint az ehhez kapcsolódóan egyes törvények módosításáról szóló 2007. évi CLXXX. törvény (Kit.) biztosítja, amely 2008. február 1-jén lépett hatályba.⁴

A 2007. évi CLXXX. törvénnyel kapcsolatban összefoglaló jelleggel elmondható, hogy „a Pmt. hatálya alá tartozó szolgáltatók számára bejelentési kötelezettséget határoz meg, amennyiben adat, tény, körülmény merül fel arra, hogy a pénzügyi és vagyoni korlátozó intézkedés alanya a Magyar Köztársaság területén pénzeszközzel vagy gazdasági erőforrással rendelkezik, illetve arra, hogy az adott ügyletből a pénzügyi és vagyoni korlátozó intézkedés alanyának vagyoni előnye származik. A pénzügyi információs egység fogadja és megvizsgálja a bejelentést, majd amennyiben indokolt a megyei (fővárosi) bíróságnál zárlatot kezdeményez.

³ http://www.mfa.gov.hu/NR/rdonlyres/38EE0AD0-79A6-4202-B850-ECCE909C22F2/0/080514_kum_szankciok.pdf 2. oldal

⁴ http://www.mfa.gov.hu/NR/rdonlyres/38EE0AD0-79A6-4202-B850-ECCE909C22F2/0/080514_kum_szankciok.pdf 4. oldal

Az Európai Unió által elrendelt pénzügyi és vagyoni korlátozó intézkedések hatálya alatt álló természetes személyeket, jogi személyeket és szervezeteket tartalmazó, konszolidált formában elérhető összesített lista az alábbi honlapon érhető el: http://eeas.europa.eu/cfsp/sanctions/consol-list_en.htm

Az Európai Unió Tanácsa 2010. október 25-én fogadta el a 961/2010/EU számú rendeletet, amely az Iránnal szembeni korlátozó intézkedésekről és a 423/2007/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről szól. A rendelt bővítette az Iránnal szemben bevezetett korlátozó intézkedéseket, engedélyezési és értesítési kötelezettségeket írt elő az iráni személyek, szervezetek részéről, illetve a részükre történő átutalások tekintetében.”⁵

„Az Európai Unió közös kül- és biztonságpolitikája (KKBP) keretén belül dönt korlátozó intézkedések bevezetéséről, egyrészt az ENSZ BT határozatainak közös végrehajtása céljából, másrészt pedig az uniós külpolitika érvényesítése érdekében. Első lépésként az EU Tanácsa a KKBP keretében, az Európai Unióról szóló szerződés (EUSZ) 15. cikke alapján közös álláspontot fogad el, mely a tagállamokra nézve kötelező. A közös álláspont nem rendelkezik közvetlen hatállyal, ezért végrehajtása az EU tagállamokban nemzeti jogszabály útján történik.”⁶

A törvény által meghatározott két legfontosabb szabályozási terület a pénzügyi és vagyoni korlátozó intézkedés végrehajtása, valamint a mentesítési eljárás.

A pénzügyi és vagyoni korlátozó intézkedés alanya a Kit szerint csak uniós jogi aktus hatálya alá tartozó szervezet vagy személy lehet. Praktikusan tehát ez azt jelenti, hogy az USA által elrendelt ilyen intézkedések nem tartoznak a törvény hatálya alá.

A vagyoni jellegű korlátozó intézkedések a tanácsi rendeletek mellékletében megjelölt személyek és entitások Magyarországon fellelhető pénzeszközeinek és gazdasági erőforrásainak befagyasztását írják elő. A tanácsi rendeletek meghatározzák, hogy mit kell pénzeszközön, illetve gazdasági erőforráson érteni, és hogy pontosan milyen tranzakciókra, a rendelkezési jog milyen korlátozására terjed ki a tilalom.⁷

Az elkövetési magatartás a kötelezettségek, tilalmak megszegése. Nyitott törvényi tényállás, keretdiszpozíció, a keretet kitöltő jogszabály (2007. évi CLXXX törvény – Kit.) értelmezése alapján dönthető el, hogy az adott magatartás tényállásszerű-e vagy sem.

⁵ Éves jelentés Nemzeti Adó- és Vámhivatal Bűnügyi Főigazgatósága Pénzügyi Információs Főosztály 2011. év 21. oldal

⁶ http://www.mfa.gov.hu/NR/rdonlyres/38EE0AD0-79A6-4202-B850-ECCE909C22F2/0/080514_kum_szankciok.pdf 1. oldal

⁷ http://www.mfa.gov.hu/NR/rdonlyres/38EE0AD0-79A6-4202-B850-ECCE909C22F2/0/080514_kum_szankciok.pdf 4. oldal

A Kit. egyik legfontosabb rendelkezése a korlátozó intézkedések végrehajtásainak a szabályait tartalmazó fejezet.

Ha hatályba lép egy új EU-s jogszabály a pénzügyi korlátozó intézkedésekről, a NAV Pénzmosás Elleni Információs Irodája 30 napos határidőn belül megvizsgálja, hogy a pénzügyi és vagyoni korlátozó intézkedés alanya rendelkezik-e Magyarországon területén a pénzügyi és vagyoni korlátozó intézkedés hatálya alá tartozó pénzeszközzel vagy gazdasági erőforrással.

Ezen azonnali (30 napon belüli) vizsgálaton túlmenően folyamatosan is ellenőrizni kell, hogy az adott, az EU-s jogi aktusban szereplő szervezet vagy személy nem rendelkezik-e Magyarországon pénzeszközökkel vagy más gazdasági erőforrásokkal. Az egyszeri vizsgálaton túlmenően a jogszabály a NAV PEII számára tehát folyamatos szűrést is előír.

Ha találatot észlelnek, akkor a következők szerint kell eljárni:

1. Haladéktalanul értesíteni kell a megfelelő adatok továbbításával:
 - a) a vagyon fekvése szerint illetékes törvényszéket,
 - b) az illetékes cégbíróságot,
 - c) az adópolitikáért felelős minisztert, valamint
 - d) a vagyoni nyilvántartást vezető illetékes szervet (ha regisztrált vagyontárgyról van szó).
2. A bíróság nemperes eljárásban végzéssel a pénzügyi és vagyoni korlátozó intézkedés végrehajtására zárlatot rendel el, és erről értesíti a NAV PEII-t (vagy értesíti a NAV PEII-t arról, hogy nem rendelt el zárlatot)
3. A bírósági végrehajtó a pénzügyi és vagyoni korlátozó intézkedés végrehajtásáról, illetve a végrehajtás befejezéséről, illetve arról, hogy – ha ennek a feltételei fennállnak⁸ – az adott cég működését felfüggesztette, értesíti NAV PEII-t és az adópolitikáért felelős minisztert.

A mentesítési eljárás a másik legfontosabb rendelkezése a törvénynek. Amennyiben a korlátozó intézkedések alól mentesítésnek van helye, a mentesítés iránti kérelmet a NAV PEII-nek kell benyújtani. Ez a szerv a kérelmet az esetlegesen indokolt konzultációk lefolytatását követően haladéktalanul továbbítja a bíróságnak (a konzultációk lefolytatására azonban a törvény nem ír elő határidőt, de azt természetesen a lehető leggyorsabban, ésszerű határidőn belül le kell folytatni). A bíróság a kérelemről 60 napon belül dönt.

⁸ A 2006. évi V. törvény (cégtörvény) szerint: ha a cégbíróság hivatalos tudomására jut, hogy a cég vagy annak tagja

a) nemzetközi jogi kötelezettségen alapuló, illetve

b) az Európai Unió Működéséről Szóló szerződés 75. cikke, illetve 215. cikke alapján elfogadott uniós jogi aktusok, valamint az ezen jogi aktusok felhatalmazása alapján elfogadott jogi aktusok, illetve intézkedések által elrendelt pénzügyi vagy vagyoni korlátozó intézkedés hatálya alá tartozik, a cégbíróság a cég működését felfüggeszti.

A cégbíróság a fenti intézkedést megszünteti, ha a cég vagy annak tagja már nem tartozik az adott pénzügyi és vagyoni korlátozó intézkedés hatálya alá.

A korlátozó intézkedéseket elrendelő uniós jogi aktusok szinte valamennyi esetben részletesen rendelkeznek az egyes korlátozó intézkedések végrehajtása alóli esetleges mentesítési lehetőségekről, és a mentesítésre vonatkozó eljárásról.⁹

A nemzetközi gazdasági tilalom megszegésénél pontosításra kerül az embargó elrendelésére alapul szolgáló uniós jogi aktusok hivatkozása, továbbá az egyes fogalom-meghatározások. Lényeges változás, hogy az elkövetési magatartások közül kikerül a behozatali és kiviteli tilalom. Ez alá ugyanis kizárólag a halálbüntetés, a kínzás vagy más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés során alkalmazható áruk kereskedelméről szóló, 2005. június 27-i 1236/2005/EK tanácsi rendelet (a továbbiakban: 1236/2005/EK tanácsi rendelet) II. mellékletében meghatározott áruk érthetőek, de ezek kereskedelme a jövőben a haditechnikai termékkel visszaélésként lesz tilalmazva. A tényállás viszont minősített esetként határozza meg, ha az embargót ilyen áruk kereskedelmével sértik meg.¹⁰

A pénzmosással és a terrorizmus finanszírozásával kapcsolatos bejelentési kötelezettség mellett a szolgáltatóknak az Európai Unió által elrendelt pénzügyi és vagyoni korlátozó intézkedések végrehajtásáról, valamint az ehhez kapcsolódóan egyes törvények módosításáról szóló 2007. évi CLXXX. törvény (Kit.) alapján bizonyos vagyoni korlátozó intézkedések végrehajtásában is együtt kell működniük a hatóságokkal, elsősorban a NAV Pénzmosás Elleni Információs Irodájával (NAV PEII).

Jelenteniük kell a NAV PEII felé, ha ilyen pénzeszköztől tudomást szereznek, és megfelelő szabályok szerint zárolni kell a pénzeszközöket. Ennek elmulasztása az egyik olyan bűncselekmény, amelyet ez a tényállás tartalmaz. A bűncselekmény kiemelt tárgyi súlyára tekintettel a Btk. az előkészületet is büntetni rendeli. A tényállás eredményt nem értékel.

A tényállás minősített esetei egyrészt a veszélyesebb elkövetési tárgyakhoz kapcsolódnak, mint például a halálbüntetés végrehajtása, a kínzás vagy más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés során alkalmazható áruk, illetve a lőfegyver, lőszer, robbanóanyag, robbantószer, ezek felhasználására szolgáló készülék vagy egyéb katonai célú felhasználásra szánt termékek. Másrészt minősített esetet képeznek bizonyos elkövetési módok, vagyis az erőszak, a fegyveres elkövetés, a bűnszövetségben történő elkövetés. Minősített eset végül, ha speciális alany, hivatalos személy követi el ezt az amúgy alapesetben bárki által elkövethető bűncselekményt.

A bűncselekmény annyi rendbeli, ahány tilalomkört megszeg az elkövető, illetve ahány elkülönült elkövetési tárgyra vonatkozó kötelezettségzegés történik. Azonos tilalom többszöri megszegése folytatólagos egységet teremt, a sértett azonossága miatt.

⁹ http://www.mfa.gov.hu/NR/rdonlyres/38EE0AD0-79A6-4202-B850-ECCE909C22F2/0/080514_kum_szankciok.pdf 3. oldal

¹⁰ A 2012. évi C. törvény javaslatához fűzött indokolás alapján.

A nemzetközi gazdasági tilalom megszegése mellett a költségvetési csalás nem állapítható meg halmazatban, hiszen speciális bűncselekmény a költségvetési csaláshoz képest, így csak nemzetközi gazdasági tilalom megszegését kell megállapítani a látszólagos alaki halmazat esetén.

Nemzetközi gazdasági tilalom megszegése feljelentésének elmulasztása

328. § (1) Aki hitelt érdemlő tudomást szerez arról, hogy nemzetközi gazdasági tilalom megszegése készül, vagy még le nem leplezett ilyen bűncselekményt követtek el, és erről a hatóságnak, mihelyt teheti, feljelentést nem tesz, vétség miatt egy évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) Nemzetközi gazdasági tilalom megszegése feljelentésének elmulasztása miatt az elkövető hozzátartozója nem büntethető.

A bűncselekmény némileg hasonlít a pénzmosással kapcsolatos bejelentési kötelezettség elmulasztására, de itt azért többről van szó. Nem bejelentést, hanem feljelentést kell tenni, és nem elég a gyanú, itt „hitelt érdemlő tudomás” szerzése esetén keletkezik a büntetőjogi szankcióval fenyegetett kötelezettség. A feljelentést meg lehet tenni a NAV PEII-nél, de bármely nyomozó hatóságnál, az ügyészségen vagy közvetlenül bármelyik bíróságon is. A feljelentést fogadó szerv ezt majd átteszi a hatáskörrel és illetékességgel rendelkező nyomozó hatósághoz.

Röviden összefoglaljuk a bejelentési és a feljelentési kötelezettség közötti különbség lényegét. A köztudatban ugyan a két fogalom gyakran összemosódik, és az érintett szakmák képviselői közül is sokan félreértik a szabályozás ezzel kapcsolatos rendelkezéseit. Feljelentés esetén a feljelentő bűncselekmény gyanúja esetén büntetőeljárás megindítását kívánja a feljelentett személlyel szemben. Hatályos jogunkban főszabályként „széles körben érvényesül a feljelentési jogosultság, ezzel szemben nagyon szűk körben érvényesül a feljelentési kötelezettség. A feljelentési kötelezettség szűk körűségét jellemzi, hogy vagy csak nagyon kevés ügyben köteles mindenki feljelentést tenni (állampolgári feljelentési kötelezettség), vagy csak a hatóságok, hivatalos személyek kötelesek minden tudomásukra jutott bűncselekmény miatt feljelentést tenni”¹¹ A bejelentési kötelezettség, amelyet a Btk. a pénzmosással és a terrorizmus finanszírozásával kapcsolatban ír elő, eltér az itt szabályozott feljelentési kötelezettségtől. „A rendszer lényege, hogy a bejelentési kötelezettség teljesítésekor a szokatlan adatnak, ténynek és körülménynek nem kell elérnie az alapos gyanú szintjét, hanem annál alacsonyabb »bizonyosság« is elegendő a bejelentési kötelezettség teljesítéséhez. Feljelentés esetén a nyomozó hatóságnak intézkedési kötelezettsége van, vagyis alakszerű határozatot kell hoznia a nyomozás elrendeléséről, megtagadásáról, illetve a feljelentés kiegészítéséről, míg bejelentés esetében a nyomozó hatóságoknak nincs ilyen kötelezettsége.”¹²

¹¹ Tremmel Flórián: Büntető eljárásjog, Különös és Kiegészítő rész. Janus Pannonius Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs, 1999. 7. oldal

¹² Dr. Marton Bernadett: A pénzmosásról (=Számvitel, Adó, Könyvvizsgálat 2003. május 207. oldal)

A bűncselekmény jogi tárgya ugyanaz, mint a nemzetközi gazdasági tilalom megszegésének. A feljelentési kötelezettség az alapul fekvő bűncselekmény valamennyi stádiumához kapcsolódik. Tiszta mulasztási bűncselekmény.

Alanya speciális, csak olyan személy lehet, aki egyrésztől nem vett részt semmilyen elkövetői minőségben a nemzetközi gazdasági tilalom megszegésében, másrészt nem hozzátartozója az alaphűncselekmény elkövetőjének. A bűncselekmény csak szándékosan követhető el.

Haditechnikai termékkel vagy szolgáltatással visszaélés

329. § (1) Aki

a) engedély nélkül vagy az engedély kereteit túllépve haditechnikai terméket

gyárt, forgalomba hoz, vagy haditechnikai szolgáltatást nyújt,

b) haditechnikai terméket az engedélytől eltérően használ fel,

c) tiltott haditechnikai terméket előállít, megszerz, felhasznál, tart, átad, forgalomba hoz, az ország területére behoz, onnan kivisz, vagy azon átszállít, büntett miatt két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) Az (1) bekezdés szerint büntetendő, aki

a) vegyi, biológiai vagy nukleáris fegyver, más nukleáris robbanóanyag, illetve ezeket célba juttatni képes rakétatechnikai eszköz kifejlesztésével, gyártásával, kereskedelmével, karbantartásával, javításával, észlelésével, azonosításával vagy elterjesztésével kapcsolatban műszaki támogatást nyújt, valamint

b) az a) pontban foglaltaktól eltérő, más katonai felhasználással kapcsolatban nyújt műszaki segítséget olyan ország vonatkozásában, amely a nemzetközi kötelezettségvállalás alapján Magyarországra nézve kötelező fegyverkiviteli korlátozás alá tartozik.

(3) A büntetés öt évtől tíz évig terjedő szabadságvesztés, ha az (1) bekezdésben meghatározott bűncselekményt bűnszövetségben vagy üzletszerűen követik el.

(4) Aki haditechnikai termékkel vagy szolgáltatással visszaélésre irányuló előkészületet követ el, egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(5) E § alkalmazásában

a) engedélyen a Nemzetközi Importigazolást, valamint az ezeket helyettesítő okmányokat is érteni kell

b) haditechnikai terméken az 1236/2005/EK rendelet III. mellékletében meghatározott árut is érteni kell,

c) tiltott haditechnikai termék: az 1236/2005/EK rendelet II. mellékletében meghatározott áru.

A bűncselekmény védett jogi tárgya a haditechnikai termékek gyártásának, forgalmazásának valamint a haditechnikai szolgáltatások nyújtásának állami monopóliuma, illetve engedélyezési rendszere. Az elkövető ennek a megsértésével a közbiztonságot is veszélyezteti, így áttételesen a közbiztonság védelme is jogi tárgynak tekinthető. A bűncselekmény kerettényállás, alapvető háttérnormája az 1236/2005/EK rendelet, de emellett két magyar jogszabály, a haditechnikai termékek gyártásának és a haditechnikai szolgáltatások nyújtásának engedélyezéséről szóló 2005. évi CIX. törvény, valamint a 160/2011. (VIII. 18.) Korm. rendelet a haditechnikai eszközök és szolgáltatások kivitelének,

behozatalának, transzferjének és tranzitjának engedélyezéséről, valamint a vállalkozások tanúsításáról is tartalmaz olyan fogalom-meghatározásokat, amelyeknek a bűncselekmény megállapítása szempontjából jelentősége lehet.

A bűncselekmény alanya bárki lehet, és csak szándékosan követhető el, egyenes vagy eshetőleges szándékkal egyaránt.

A bűncselekmény elkövetési tárgya a haditechnikai termék illetve a tiltott haditechnikai termék. Ezek körét a hatályos Btk. alapján már nem magyar jogszabály, hanem EU-s norma határozza meg, az 1236/2005/EK rendelet. A vonatkozó magyar jogszabály, a 2005. évi CIX. törvény haditechnikai termékeket felsoroló mellékleteit a jogalkotó 2012. január 1-től hatályon kívül helyezte. Ez a törvény is definiálja a haditechnikai termék fogalmát, a következőképpen: a védelem terén alapvető biztonsági érdekeket érintő, kifejezetten katonai, nemzetbiztonsági, rendvédelmi és rendészeti célokra alkalmas, az Európai Unió közös katonai listáján található, illetve nemzeti érdekből ide sorolt termék vagy szolgáltatás. Eszerint lehetőség lenne nemzeti érdekből az EU-s listán túl is a haditechnikai termékek listájának a bővítésére, ez azonban komoly jogbiztonsági aggályokat vetne fel, ezért gyakorlatilag az EU-s listát tekinthetjük e tárgykörben irányadónak.

Az (1) bekezdés c) pontja alapján tiltott haditechnikai terméknek minősülnek a vonatkozó EU-s jogi norma II. melléklete szerint a következő termékek:

1. Emberek kivégzésére tervezett áruk:

1.1. Akasztófák és nyaktilók.

1.2. Emberek kivégzésére szolgáló villamosszék.

1.3. Légmentesen záródó, pl. acélból és üvegből készült kamrák, melyeket emberek halálos gáz vagy egyéb halálos anyag alkalmazásával történő kivégzése céljára terveztek.

1.4. Automatikus fecskendőrendszerek, melyeket emberek halálos vegyi anyag beadásával történő kivégzése céljából terveztek vagy módosítottak.

2. Emberek megfélemezésére tervezett áruk:

2.1. Alacsony áramerősség mellett 10 000 V-ot meghaladó teljesítményű elektromos sokkolószíjak, melyeket emberek elektrosokkal történő megfélemezése céljára terveztek.

Elkövetési tárgyak továbbá a (2) bekezdés alapján a vegyi, biológiai, nukleáris fegyver, más nukleáris robbanóanyag, illetve ezeket célba juttatni képes rakétatechnikai eszköz.

Elkövetési magatartás haditechnikai termék esetében az engedély nélkül vagy az engedély kereteit túllépve történő gyártás, forgalomba hozatal, illetve haditechnikai szolgáltatás nyújtása, valamint a haditechnikai termék engedélytől eltérően történő felhasználása. Ez a fordulat a visszaélés lőfegyverrel bűncselekmény elkövetési magatartásaihoz hasonló, ezért ehelyütt pusztán utalunk az ott leírtakra.

Tiltott haditechnikai termékek esetében pedig büntetendő az előállítás, megszerzés, felhasználás, tartás, átadás, forgalomba hozatal, az ország területére történő behozatal, onnan kivitel, vagy azon átszállítás. Ezek az elkövetési magatartások gyakorlatilag mindent lefednek, a tiltott haditechnikai termék gyártása, birtoklása, vagy akár rövid időre történő megszerzése is bűncselekmény. Büntetendő továbbá, az ilyen, tiltott haditechnikai termékek, vagyis a legveszélyesebb vegyi, biológiai stb. fegyverek esetében műszaki segítség vagy támogatás nyújtása.

Külön hangsúlyozzuk, hogy haditechnikai termékek megszerzése, birtoklása nem minősül bűncselekménynek, hacsak ezzel más bűncselekmény (például lőfegyverrel vagy robbanóanyaggal visszaélés) nem valósul meg. A megszerzés, tartás csak a tiltott haditechnikai termékek (az elkövetési tárgyak bemutatásakor felsorolt, emberek kivégzésére vagy megfélemezésére tervezett áruk) esetében tényállásszerű.

A bűncselekmény előkészülete is büntetendő. A bűncselekmény minősített esete, ha üzletszerűen vagy bünszövetségben követik el.

A bűncselekmény rendbelisége álláspontunk szerint az (1) bekezdés a) és b) pontja értelmében az engedélyek (hiányzó engedélyek) számához igazodik, nem a haditechnikai termékek számához. A c) pont értelmében pedig a tiltott haditechnikai termékfajták számához igazodik a rendbeliség, azonos termékfajtán belül több darab tiltott haditechnikai termékkel visszaélés természetes egység, a nagyobb mennyiség pedig a büntetés kiszabása során értékelendő, súlyosbító körülményként.

A bűncselekmény látszólagos halmazatban áll a lőfegyverrel vagy lőszerrel és a robbanóanyaggal vagy robbantószerrel való visszaéléssel. A látszólagos halmazat feloldása a specialitás elve alapján történik, a haditechnikai eszközzel visszaélést nem állapíthatjuk meg ilyen esetekben.

Külön kiemelés érdemel az úgynevezett éjjellátó eszközök problémaköre, különösképpen azok, amelyek második, harmadik vagy magasabb generációs, fegyvertávcsőként (is) használható eszközök. Az ilyen eszközök a vonatkozó jogszabályok alapján egyértelműen haditechnikai eszköznek minősülnek, és ezen eszközök, mint például a második és harmadik generációs éjjellátó céltávcsövek megszerzésének és tartásának a vonatkozásában tehát esetleg felmerülhetne a visszaélés haditechnikai eszközzel vagy visszaélés kettős felhasználású termékkel bűncselekmény elkövetése. Ez azonban az Új Btk. alapján ugyanúgy kizárható, mint egyébként álláspontunk szerint az 1978. évi IV. törvény rendelkezései alapján sem minősült bűncselekménynek, a következő érvek alapján: a megszerzés, felhasználás, tartás stb. csak a tiltott haditechnikai termékek vonatkozásában minősül bűncselekménynek, egyéb haditechnikai termék vagy kettős felhasználású termék magánszemélyek általi megszerzése, birtoklása illetve használata nem bűncselekmény. A teljesség kedvéért megjegyezzük, hogy orvvadászat sem valósulhat meg éjjellátó eszközök vadászat során történő felhasználásával, hiszen a Btk. 245. § c) pontjában meghatározott tiltott vadászati eszközök között a háttérnorma nem említi az elektronikus optikai eszközt.

Összefoglalva a fentieket a második vagy magasabb generációs éjjellátó kereső- vagy puskatávcső megszerzése, tartása nem minősül sem haditechnikai eszközzel visszaélésnek, sem kettős felhasználású termékkel visszaélésnek, tehát nem bűncselekmény. A vadászat során történő használata nem minősül orvvadászatnak, tehát szintén nem bűncselekmény. Mindezek ellenére nem jogszerű a használatuk (még ha a birtoklásuk az is), hiszen a vadászat során történő felhasználás jogellenes magatartás, a vadászat rendjének megsértésének minősül, amely közigazgatási szankcióval sújtható szabálysértés, és akár a vadászati engedély bizonyos időre történő bevonásával is járhat.

Kettős felhasználású termékkel visszaélés

330. § (1) Aki

a) engedély nélkül vagy az engedély kereteit túllépve kettős felhasználású terméket külkereskedelmi forgalomba hoz, ideértve annak az Európai Unió vámterületén belüli átadását, vagy

b) kettős felhasználású terméket az engedélytől eltérően használ fel, büntett miatt egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) A büntetés két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés, ha a (1) bekezdésben meghatározott bűncselekményt

a) az 1997. évi CIV. törvénnyel kihirdetett, a vegyi fegyverek kifejlesztésének, gyártásának, felhalmozásának és használatának tilalmáról, valamint megsemmisítéséről szóló, Párizsban, 1993. január 13-án aláírt egyezmény 1. Mellékletének hatálya alá tartozó vegyi anyagoknak Magyarország területére vagy innen az Európai Unió vámterületére történő átadásával összefüggésben, vagy

b) nukleáris kettős felhasználású termékre követik el.

(3) Aki kettős felhasználású termékkel visszaélésre irányuló előkészületet követ el, három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(4) E § alkalmazásában

a) engedélyen a Nemzetközi Importigazolást, valamint az ezeket helyettesítő okmányokat is érteni kell,

b) kettős felhasználású termék: a kettős felhasználású termékek kivitelére, transzferjére, bróker-tevékenységére és tranzitjára vonatkozó közösségi ellenőrzési rendszer kialakításáról szóló 428/2009/EK rendelet 2. cikk 1. pontjában meghatározott termék,

c) az Európai Unió vámterületén a Közösségi Vámkódex létrehozásáról szóló 2913/92/EGK rendelet 3. cikkében meghatározott területet kell érteni.

A bűncselekmény elődje a jogosulatlan külkereskedelmi tevékenység, majd 1993-tól a nemzetközileg ellenőrzött termékek és technológiák forgalmára vonatkozó kötelezettség megszegése volt. (Először a gazdasági, majd 2007-től a közrend elleni bűncselekmények fejezetébe sorolva, 2007. június 1-től kezdődő hatállyal visszaélés haditechnikai termékkel és szolgáltatással, illetőleg kettős felhasználású termékkel címmel.)

A bűncselekmény védett jogi tárgya a kettős felhasználású termékek gyártásának, forgalmazásának valamint a haditechnikai szolgáltatások nyújtásának állami monopóliuma, illetve engedélyezési rendszere.

A bűncselekmény alanya bárki lehet, tettesként és részesként egyaránt. Ha azonban külföldi állampolgár külföldön követi el (ami ezen bűncselekmény esetében viszonylag gyakrabban előfordulhat), figyelemmel kell lenni a Btk. területi és személyi hatálya alapján az elkövetés helyének büntetőtörvényére is.

Elkövetési tárgy a kettős felhasználású termék. A Btk. értelmező rendelkezése utal az EU egyik, a tagállamokban közvetlenül hatályos jogi aktusára, a 428/2009/EK rendeletre. Ennek 2. cikke az 1. pontban definiálja a kettős felhasználású termék¹³ fogalmát: azok a termékek, beleértve a szoftvert és a technológiát is, amelyek polgári és katonai célokra egyaránt felhasználhatók, e fogalom továbbá magában foglalja azokat a termékeket is, amelyek egyaránt felhasználhatók nem robbantási célokra és nukleáris fegyverek vagy más nukleáris robbanószerkezetek előállításához történő, bármilyen formájú hozzájárulás céljára.

Ez a definíció azonban annyira tág, hogy nagy valószínűséggel nem állná ki az Alkotmánybíróság szükségességi és arányossági tesztjének próbáját. (gyakorlatilag ugyanis tetszőlegesen tág körben meghatározhatók azon termékek, amelyek polgári és katonai célra egyaránt felhasználhatók.) Ezért álláspontunk szerint a 428/2009/EK rendeletnek a kettős felhasználású termékeket felsoroló I. számú melléklete irányadó az elkövetési tárgyak vonatkozásában. Ez is meglehetősen tág felsorolást ad, de legalább taxatív a felsorolás.

A minősített esetben az elkövetési tárgy a vegyi fegyverekkel kapcsolatos vegyi anyag illetve a nukleáris kettős felhasználású termék.

Elkövetési magatartás a külkereskedelmi forgalomba hozatal, ideértve az Európai Unió vámterületén belüli átadást is, illetve az engedélytől eltérő felhasználás. Meg kell jegyeznünk itt is, hogy a megszerzés, birtoklás itt sem minősül bűncselekménynek, tehát például a legmodernebb titkosszolgálati eszközök engedély nélküli birtoklása sem bűncselekmény önmagában, ha más bűncselekményt (például valamilyen titoksértő bűncselekményt) nem valósítanak meg általuk. A bűncselekmény előkészülete is büntetendő, hasonlóan a haditechnikai termékkel vagy szolgáltatással visszaéléshez.

A bűncselekmény minősített esete, ha speciális elkövetési tárgyra (vegyi fegyverekkel kapcsolatos vegyi anyagra illetve a nukleáris kettős felhasználású termékre) követik el.

A bűncselekmény rendbelisége álláspontunk szerint az engedélyek (vagy a hiányzó engedélyek) számához igazodik.

¹³ A haditechnikai termékektől eltérően ezek kevésbé veszélyes elkövetési tárgyak, ez volt a legfőbb indoka a két tényállás szétválasztásának.

E bűncselekmény kapcsán kérdésként merülhet fel, hogy titkosszolgálati eszközök „hétköznapi” állampolgárok által történő megszerzése illetve birtoklása bűncselekményt valósít-e meg. A megelőlegetett válasz: nem. 2009 májusában az elektronikus és írott média hírül adta, hogy Ferihegyen titkosszolgálati eszközöket foglaltak le a vámosok. A Kínában gyártott termékek – tollba, kulcstartóba, napszemüvegbe, nyakkendőbe épített kamerák – az Interneten pár dollárért megrendelhetők, és a kínai kereskedők jelenleg is tízmilliós nagyságrendben árusítják őket. Ami tíz évvel ezelőtt még valóban komoly titkosszolgálati eszköznek minősülhetett volna, napjainkban szabadon elérhető a nagyközönség számára. Több 2009-2012-ben megindult büntetőügyben nyomozó hatóság által kirendelt szakértő (alapvetően tévesen) megállapította, hogy ezek a kínai termékek titkosszolgálati eszköznek minősülnek. Hosszabb-rövidebb ideig folytak büntetőeljárások olyan bűncselekmény gyanúja miatt, ami valójában a tényállásszerűség hiánya miatt nem is volt bűncselekmény, azonban ezekben az esetekben rendre felmentő ítéletek születtek. Láthattuk, hogy a haditechnikai termékek esetében a megszerzés illetve birtoklás önmagában nem valósít meg bűncselekményt, csak az úgynevezett tiltott haditechnikai termékek esetében. A kettős felhasználású termékek esetében pedig csak a forgalomba hozatal illetve az engedélytől eltérő felhasználás a bűncselekmény, birtoklás és megszerzés nem büntetendő.

Záró gondolatok

A gyakorlatban nagyon ritkán fordul elő hazánkban, hogy nemzetközi kötelezettségen alapuló közbiztonsági célú gazdasági előírások elleni bűncselekmény gyanújával büntetőeljárás induljon. Ez természetes, hiszen az a normális, ha az ilyen bűncselekményekből kevés fordul elő, nemcsak a bűnügyi statisztikában, de a való életben is (vagyis nem feltételezem a nagyarányú látenciát ebben a körben). Az viszont már negatív tendencia, ha a hatóságok a helytelen jogszabály-értelmezésből adódóan olyan cselekményeket minősítenek bűncselekménynek, amelyek esetében kizárható a tényállásszerűség. Tollakba, napszemüvegbe és egyéb használati tárgyakba szerelt, pár ezer forintért kapható kamerák megszerzése miatt büntető eljárást indítani pazarlást jelent a büntető ügyekben eljáró hatóságok számára rendelkezésre álló erőforrásokkal, hiszen nemcsak a bárki által megvehető vagy megrendelhető „játék” titkosszolgálati eszközök, de a legmodernebb, kereskedelmi forgalomban nem kapható, csak a speciális szolgálatok által különleges műveletekre alkalmazott titkosszolgálati eszközök megszerzése vagy tartása sem minősül bűncselekménynek. Ugyanez elmondható a különböző éjjellátó eszközökről illetve hőkamerákról is, amelyeknek a kereskedelme bizonyos esetekben minősülhet ugyan bűncselekménynek, de a megszerzése és a tartása nem.

Ha a büntető ügyekben eljáró hatóságok alaposabban tanulmányoznák ezen bűncselekményeket és a hozzájuk tartozó háttérjogszabályokat, elkerülhető lenne az indokolatlan és felesleges büntetőeljárások lefolytatása, amelyek kivétel nélkül megszüntetéssel vagy felmentő ítélettel zárulnak. Nem utolsó sorban pedig ezeket az anyagi erőforrásokat olyan bűncselekmények elleni büntetőeljárásokban lehetne felhasználni, amelyek valóban tényállásszerűek és veszélyesek a társadalomra.

Felhasznált irodalom:

- Tremmel Flórián: Büntető eljárásjog, Különös és Kiegészítő rész. Janus Pannonius Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs, 1999.
- Dr. Marton Bernadett: A pénzmossásról (=Számvitel, Adó, Könyvvizsgálat 2003. május 207. oldal)
- Polt Péter (Szerk.): Új Btk. Kommentár (Nemzeti Közszerkesztési és Tankönyvkiadó Budapest, 2013.)
- Belovics-Molnár-Sinku: Büntetőjog II. A 2012. évi C törvény alapján (HVG-ORAC Könyvkiadó, Budapest, 2012.)
- Elek Balázs: A vadászszenvédély bűncselekményei (Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Budapest, 2008.)
- Elek Balázs: Orvvadászok nyomában (Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Budapest, 2009.)
- Kóhalmi László: A büntetőjog alapproblémái (PTE ÁJK Gazdasági Büntetőjogi Kutatóintézet, Pécs, 2012.)

DR. RESPERGER ISTVÁN – DR. TÚRI VIKTÓRIA

A STRATÉGIAI GONDOLKODÁS PSZICHOLÓGIAI HÁTTERE

Absztrakt

A stratégiai gondolkodás, elemzés és tervezés pszichológiai hátterének megismerése és elsajátítása ugyanolyan fontossággal bír, mint annak közgazdaságtani, pénzügyi, katonai oldalának ismeretei. A stratégia megalkotásának ugyanis gyakran adódik olyan aspektusa, amit pszichológiai elemzéssel könnyen kiküszöbölhetünk. Minden vezető beosztású katonának képesnek kell lennie a stratégiai szintű gondolkodásra és az e mögött húzódó pszichológiai tényezők felismerésére.

Abstract

Understanding the psychological background of strategic thinking, analysis and planning is as important as knowing its economical, financial and military side. Frequently, during the strategy-making process there are some aspects, that we can be easily eliminated by psychological analysis. All military officer in a leader position should be able to strategic thinking and recognize the psychological factors behind it.

Kulcsszavak: stratégiai gondolkodás, vezetői kompetenciák, stratégiai tervezés, katonai felsővezetés

Keywords: strategic thinking, leading competencies, strategic planning, military officers/ leaders

*Mottó: „A stratégia a tér, erő, idő alkalmazásának a tudománya.”
Gneisenau*

A stratégia megalkotása és szakszerű menedzselése az egyik, ha nem a legfontosabb vezetői feladat. Egyértelműen definiálhatók azok a személyes képességek, készségek, kompetenciák, melyekkel rendelkeznie kell annak a vezetőnek, akinek a kezében a stratégiaalkotáshoz kapcsolódó feladatok összpontosulnak. Nélkülözhetetlen kulcskompetencia számára a strukturált logikus gondolkodásmód, a rendszerszemlélet, az analitikus képesség, a döntéshozatal és az irányítás-delegálás készsége.

A stratégiai gondolkodás és tervezés

A *stratégiaalkotást* és a stratégiai gondolkodást *katonai gyökerekre* vezeti vissza a szakirodalom, a stratégia szó görög eredetére utalva. Ha megnézzük, hogy az egyes definíciók hogyan határozzák meg a stratégia szó mögötti jelentést, akkor világossá válik, hogy a katonai tevékenységgel, hadviseléssel kapcsolatos analógia miért van jelen végig a stratégiai menedzsment vállalatvezetési gyakorlatában, beleértve a XXI. századi modern módszertanok alkalmazását is.

„Maga a stratégia kifejezés a görög *stratos* szóból ered, ami hadsereget jelent. A stratégiák az ókorban hadvezérek voltak, a stratégia pedig hadjáratok és háborúk vezetésének tudománya. Majd a kifejezés a XX. század második felében az üzleti életben is megjelent, miután a vállalatok között egyre élesedő verseny a piacokat csatáztatni változtatta. Míg a harcászatban a különböző fegyvernemek és csapatok összehangolt akcióira, a piacon az egyes vállalati funkciók, területek, cselekvési programok összehangolására van szükség a győzelem, siker elérése érdekében. Az analógiát tovább erősíti, hogy a harcok kimenetelét mindig is befolyásolta a terep adta lehetőségek kihasználása (pl. a hegyvidék védelmet ad), a vállalatok is azokon a területeken erősítik magukat, ahol erősebbnek tűnnek versenytársaiknál. Ebből következően a stratégia jelenti a kitűzött cél elérésének átfogó tervét.”¹

A stratégia fogalma tehát igen szerteágazó, és sok tudományterület használja, de katonai gyökerei a legmélyebbek. A stratégia a hadművészet része, sőt vezető területe, ahol a politikai és katonai felsővezetés gyakorlati tevékenysége megvalósul az ország és a fegyveres erők háborúra való felkészítése és a fegyveres küzdelem vezetése vonatkozásában. A *taktika* (harcászat) a stratégiának van alárendelve, annak célkitűzéseit szolgálja, elérését segíti. A stratégia széles körű használatára jellemző, hogy a gazdaság és a matematika is él vele. A politikai értelemben vett stratégia, a politikai harc vezetésének tudománya, elveinek, törvényszerűségeinek rendszere és gyakorlata; általában a politika távlati céljait és megvalósításának módját (módszereit) tartalmazza.”²

A stratégia tehát egymással összehangolt szándékok, döntések együttese, amelyben az adott cél eléréséhez szükséges útvonalak, lépések kerülnek meghatározásra. A szakirodalomban gyakran megfigyelhető a célok és a stratégiák fogalmának különválasztása, amikor a stratégiát úgy definiálják, mint a célok megvalósításának eszközeit és módszereit, azaz *a stratégiák magukban foglalják a szervezet jövőjére vonatkozó célok kitűzését, valamint a célok elérését szolgáló eszközök és módszerek meghatározását.*³

¹<http://www.toosz.hu/digitalcity/homepage.jsp?dom=AAAAZJWX&fnn=BAAFJXRM&prt=AAAAFYFAP&bem=BAAFHNCY&men=BAAFJXRL> Dr. Bárdiné Metzker Erika -Dr. Csuth Sándor: A települési önkormányzatok stratégiai vezetése Letöltés ideje: 2013. 09. 25. 22:45. p. 6.

² Szabó József: Hadtudományi lexikon p. 856.

³ Balaton Károly - Dr. Hortoványi Lilla - Incze Emma - Laczkó Márk - Dr. Szabó Zsolt Roland - Tari Ernő: p. 13.

Az előzőekben leírtak alapján már kitűnik, hogy a stratégia egy igen összetett fogalom, számos megközelítés szerint értelmezhetjük: egyszerre terv, jövőkép, minta és pozíció, mely meghatározza a szervezet rövid és hosszú távú életét, valamint működését.

A STRATÉGIÁVAL KAPCSOLATOS KULCSMONDATOK GYŰJTEMÉNYE

1. A stratégiaalkotás *vezetői funkció*.
2. A stratégiák magukba foglalják a *szervezet jövőjére vonatkozó célok* kitűzését, valamint a célok elérését szolgáló eszközök és módszerek meghatározását.
3. A stratégia *tartalma* arra utal, hogy mire irányul a szervezet stratégiája, azaz milyen típusú jövőbeli működést irányoznak elő a szervezet döntéshozói.
4. A stratégia *folyamat* szerinti megközelítése azt vizsgálja, hogy miképpen alakulnak ki a vállalati stratégiák.
5. A stratégia, mint *terv* azt jelenti, hogy a szervezet tudatos lépések sorozataként alakítja ki a jövőre vonatkozó elképzeléseit.
6. A stratégia, mint *jövőkép* a szervezet alapvető törekvéseit, a világhoz való viszonyát és a távolabbi jövőben elérendő állapotokat rögzíti.
7. A stratégia, mint *minta* a vállalat által ténylegesen megvalósított magatartásra utal.
8. A stratégia, mint *pozíció* a versenytársakhoz viszonyítva helyezi el a vállalatot a piaci versenyben.
9. A realizált stratégia azt mutatja, hogy *elképzeléseiből valójában mit valósít meg* a vállalat egy adott időszakban.
10. Stratégiai tervezésről akkor beszélünk, ha a stratégiát *szabályozott tervezési folyamat* keretében alakítják ki.
11. A stratégiaalkotás fogalma magába foglalja mind a stratégiai tervezési, mind pedig az informális vagy spontán stratégiaalkotási folyamatokat.
12. A *misszió* (küldetés) kifejezi a szervezet rendeltetését, a világhoz való viszonyát, valamint azt, hogy milyen értékek figyelembe vételével működik a vállalkozás. A *vízió* (jövőkép) a távolabbi jövőben (5-10 év) elérendő állapotokat tüzi ki, amely felé a szervezet halad a rövidebb távú stratégiák megvalósítása terén.
13. Az *összvállalati stratégia* a *szervezet egészére* vonatkozó főbb célokat és a célérés módszereit rögzíti.
14. Az *üzletági stratégia* arra ad választ, hogy miképpen *versenyez* a vállalat, hogyan akar versenyelőnyre szert tenni.
15. Az üzleti terv általában *több évre szóló cselekvési terv*, amelyet a stratégiai akciók és projektek alapján alakítanak ki.

1. számú táblázat: A stratégiaival kapcsolatos kulcsmondatok gyűjteménye⁴

⁴ Balaton Károly-Tari Ernő: Stratégiai és üzleti tervezés pp. 13-16. alapján a táblázatot a szerzők készítették

Stratégiai elméletek és iskolák

A stratégiai elméletek alapvetően 2 irányzat mentén sorakoztathatók fel:⁵

1. **Normatív (előíró) megközelítés**, amelynek képviselői (Harvard iskola, Igor Ansoff) azt tartották fő feladatuknak, hogy iránymutató jelleggel kidolgozzák, milyen elemzési, célkitűzési lépések szükségesek az eredményes stratégia megalkotásához.

2. **Leíró megközelítés képviselői** (Chandler, Payne, Scott) a stratégiaalkotás és megvalósítás tényleges vállalatainak folyamatainak megismerését hangsúlyozták, és a gyakorlati tapasztalatok lehetőség szerinti általánosítását végezték el az elmélet számára.

Az egyes irányzatokon belül 10 különböző iskola fejlődött ki, amelyek közül a 4 legelterjedtebb: a design, a tervezési, a pozicionáló és a vállalkozói iskola. Fő jellemzőjüket az alábbi 2. számú táblázat foglalja össze:

ISKOLA	FŐ JELLEMZŐK:
Design iskola	<ul style="list-style-type: none">- A stratégiaalkotás koncepcióalkotási folyamat.- Tudatosság, előre átgondoltság, első számú vezető a fő stratégia.- Egyszerű és jól áttekinthető folyamat.- Erősségek és gyengeségek értékelésére helyezi a hangsúlyt.- A stratégia mindig egyedi, az adott körülményekhez igazodik.- A Mit? és Hogyan? kérdésekre explicit módon választ adó stratégia, ami könnyen áttekinthető és kommunikálható.
Tervezési iskola	<ul style="list-style-type: none">- A stratégiaalkotás részletesen szabályozott folyamat, tudatosság, folyamatok szigorú sorrendje jellemzi.- Rendkívül formalizált.- Folyamatokhoz rendelt szervezetek, személyek, vezetők, törzskarok.
Pozicionáló iskola	<ul style="list-style-type: none">- Releváns modellje: forgatókönyvírás, a stratégiai kontroll.- A stratégiaalkotás analitikus folyamat.- A stratégiák a cég piaci pozíciójára irányulnak, ehhez részletes elemzésekre van szükség.- A piacon a gazdaság és a verseny törvényei működnek.- A folyamat fontos szereplői az elemzők, akik különböző módszerekkel vizsgálják a piac szerkezetét, ez alapján döntenek a vezetők az elérendő pozíciókról.- A stratégiaalkotás a tartalomra és nem a folyamatra helyezi a hangsúlyt.- Elemzési módszerek: piacrészesedés-növekedés mátrix, porteri 5 erőhatáson alapuló modell.

⁵ Mészáros Tamás: A stratégia jövője, a jövő stratégiája p.

- A stratégiaalkotást vízióalkotási folyamatként definiálja.
- Átmenet a tudatos folyamatként alakított és a spontán alakuló stratégia felfogás között, vagyis a stratégiának vannak bizonyos előre meghatározható elemei, más részei önmaguktól alakulnak ki.
- A stratégia a leader (vezető) jövőképe, és a szervezet ehhez igazodik.
- A folyamatra jellemző a tudatosság, a tapasztalat felhasználása, az intuíció.
- A stratégia csak akkor működik, ha a vezető karizmatikus egyéniség, aki képes megalkotni a víziót, és annak megvalósítására rá tudja hangolni szervezetét és a munkatársait.

2. táblázat: Négy stratégiaalkotási iskola főbb jellemzői ⁶

További 6 iskola: megismerési iskola, tanulási iskola, hatalmi iskola, kulturális iskola, környezeti iskola, konfigurációs iskola.

A stratégiai gondolkodás pszichológiai háttere

A stratégiai gondolkodás, elemzés és tervezés pszichológiai hátterének megismerése és elsajátítása ugyanolyan fontossággal bír, mint annak közgazdaságtani, pénzügyi, katonai oldalának ismeretei. A stratégia megalkotásának ugyanis gyakran adódik olyan aspektusa, amit pszichológiai elemzéssel könnyen kiküszöbölhetünk. Amíg emberek, vezetők és beosztottak dolgoznak a Földön, addig a pszichológiai aspektusa ismerete kikerülhetetlen. A tapasztalt vezetők jelentős hányada azzal is tisztában van, hogy a napi munkavégzést gátló tényezők 95 százaléka az emberi konfliktusokból és a kommunikáció minőségének vagy mennyiségének hibájából fakad, tehát pszichológiai tényező.

A vezetők azonban a napi rutin feladatok ellátása mellett, állandó stresszben és időhiánnyal küszködve nem szakítanak elég időt a szervezet stratégiájának átgondolására. A helyzet fonáksága abban rejlik azonban, hogyha van stratégia, jobb az időgazdálkodás is, a célok láthatóak, a feladatot lehet ütemezni, mindenki tudja, hogy mit kell pontosan csinálnia és ez nagymértékben csökkenti a szervezet dolgozóira háruló stressz súlyát. Érdekes néha időt szánni arra, hogy vezetőként elgondolkozzunk az alábbi kérdéseken: Jó irányba haladok? Jó irányba terelem a szervezet és a beosztottak jövőjét? Ha 20-30 év múlva visszatekintek erre az időszakra, mi jut majd róla először az eszembe?

A stratégiai gondolkodás pszichológiai oldalának vizsgálatakor fontos annak a kérdésnek a boncolgatása, hogy van-e a szervezet számára inspiráló, motiváló jövőkép? A kellő mélységben kialakított szervezeti jövőkép motiválja az ott dolgozókat a cél elérésének érdekében, azonban a túlságosan rigidén kidolgozott jövőkép azonban gátolhatja a célok elérését, mivel nem tervez a változás lehetőségével. Változás pedig mindig történik, melynek számos oka lehet: változik a vezető személye, a kitűzött célok, a gazdasági helyzet, a világpiaci helyzet stb.

⁶ Mészáros Tamás: A stratégia jövője: A jövő stratégiája pp. 155-166. alapján a táblázatot a szerzők készítették

Ennek tükrében a stratégiát úgy kell kidolgozni, hogy a változásokhoz idomulva tudja biztosítani a szervezet életét. A stratégiai folyamatnak az alábbi hét elemét fontos kiemelnünk:

1. *A küldetés:* a dolgozók lelkesítése a célja. A dolgozók lelkesítésének pszichológiája nagyon sokrétű, bonyolult folyamata, ahol a belső motivációra alapozva érhetjük el a legnagyobb sikereket.
2. *Belső források és a külső környezet felmérése:* új ötletek feltérképezése és összegyűjtése, a múltbéli sikerek és kudarcok elemzése és a piacon felbukkanó versenytársak törekvéseire egyaránt figyelünk kell.
3. *Kulcskérdések:* a fontos problémák precíz megfogalmazása.
4. *Alternatív stratégiák:* időről időre meg kell vizsgálni, hogy a stratégia, amit kidolgoztunk, jó-e.
5. *A szükséges források biztosítása:* itt nem csak az anyagi források biztosításáról van szó, hanem az egyéni, szakmai, emberi forrásokról is.
6. *A kiválasztott stratégia kidolgozása:* a kidolgozott stratégiát mindig dokumentumban kell rögzíteni, hogy bármikor elővehető legyen. A dokumentumnak tartalmaznia kell az alapelvek leírását, a szükséges forrásokat, a várt eredményeket és azokat a mutatókat, melyek alapján úgy ítéljük majd meg, hogy tervet sikeresen teljesítettük.
7. *Megvalósítás:* a terv megvalósulását folyamatosan ellenőrizni kell.⁷

A szervezetpszichológia külön-külön foglalkozik a stratégiai gondolkodás, a stratégiai tervezés és a stratégiai döntés pszichés hátterével. A stratégiai gondolkodás esetében szükség van például az elképzelés kialakítására, melyhez az elméleti gondolkodás képességére, képzelőerőre és alkotó gondolkodásra van szükség. Ezek a tényezők feltételezik azt, hogy a vezetők kiválasztásakor bizonyos kompetenciák meglete nagyobb súllyal jelenik meg más kompetenciákhoz képest. Vagyis leegyszerűsítve a folyamatot: egy jó vezetői kompetenciákkal rendelkező kiválasztása a szervezeti stratégia kialakításában és megvalósításában kiemelkedő szerepe van. A következő fontos szempont a tények kritikus értékelése, melyhez elemző, logikus gondolkodásra van szükség. A kialakított tervet megoldható részfeladatokká kell átalakítani és a lehetőségek mérlegelésével, a lehetséges kockázatok felméréssel együtt döntéseket kell hozni.⁸

⁷ Klein Balázs-Klein Sándor: A szervezet lelke p.

⁸ Klein Balázs-Klein Sándor: A szervezet lelke p.

A stratégiai döntésnek folyamatát foglalja össze szemléltető módon az alábbi táblázat:

	A döntés fázisa	Mely kérdésekre kell választ kapnunk?
1. fázis	METADÖNTÉSEK	<ul style="list-style-type: none"> • Miről kell dönteni? • Milyen megoldási módokat célszerű figyelembe venni? • Mi a döntéshozatal mechanizmusa?
2. fázis	A DÖNTÉSI KERET KIALAKÍTÁSA	<ul style="list-style-type: none"> • Milyen célokat akarunk elérni? • Milyen kritériumok alapján értékeljük a sikert?
3. fázis	INFORMÁCIÓGYŰJTÉS	<ul style="list-style-type: none"> • Megszereztük-e az összes szükséges információt?
4. fázis	VÁLASZTÁS AZ ALTERNATÍVÁK KÖZÜL	<ul style="list-style-type: none"> • A céljainknak legmegfelelőbb alternatívát választjuk-e ki?
5. fázis	TANULÁS A VISSZACSATOLÁSBÓL	<ul style="list-style-type: none"> • A döntési folyamat elemzése, értékelése, a tanulságok levonása

3. táblázat: A stratégiai döntés folyamata pszichológiai nézőpontból⁹

A döntés folyamata mindig a legnehezebb, számos vezető ezzel küzd a legtöbbet. Igazi lélektani vívódás tárgya lehet egy szorongóbb vezetőnél az, hogy vajon jól döntöttem-e, időben döntöttem-e, a döntésemmel a szervezet és a dolgozók érdekeit támogattam-e? A döntés meghozatalakor számos, úgynevezett döntési csapdába léphetünk bele. Ha ezeket ismerjük, akkor tudatosan mérlegelve ezeket csökkenthetjük a hibás döntések és a döntési csapdák számát. az alábbiakban a legveszélyesebb döntési csapdák olvashatók:

1. *Fejesugrás a problémába:* nekiesünk az információgyűjtésnek és következtetések levonásának anélkül, hogy előbb átfogó képet alakítanánk ki a problémáról.
2. *Keretvaktság:* átgondolatlanul, helytelenül körvonalazzuk a problémát.
3. *A gondolkodási keretek helytelen kezelése:* elmulasztjuk a probléma többféle módon való definiálását.
4. *Túlzott magabiztosság:* túlzottan bízunk saját véleményünkben.
5. *Rövidzárlat:* megbízunk a legkönnyebben beszerezhető információban.
6. *Csoportos döntési hibák:* nem helyezünk hangsúlyt a csoportos döntéshozatali folyamat irányítására, mert feltételezzük, hogy sok okos ember jó döntést hoz.
7. *Csípőből tüzelés:* a végleges döntésnél a szisztematikus eljárás követése helyett csak rögtönzünk.

⁹ Klein Balázs-Klein Sándor: A szervezet lelke p. alapján a táblázatot a szerző szerkesztette.

8. *A visszacsatolás mellőzése:* elmulasztjuk a múltbéli döntések valódi eredményeinek az értékelését.

9. *Elmulasztjuk nyomon követni a döntések tanulságait.*

10. *Elmulasztjuk a döntési folyamat átvilágítását.*¹⁰

A hatékony stratégiai tervezés elősegíti a vállalkozó kedvet, csökkenti a bizonytalanságot, tisztázza a feltételezéseket.¹¹

Stratégia és szervezeti kultúra

A szervezeti kultúra, mint az elfogadott és elvárt munkahelyi viselkedések rendszere jelentősen meghatározza a vállalat sikerességét. Ha megvizsgáljuk, hogy a szervezeti kultúra olya tényezők határozzák meg, mint a cég története, a tulajdonforma, a méret, a technológia, az alapítók, a felsővezetők, a dolgozók jellegzetességei, akkor még tisztábban látszódik az, hogy a szervezeti kultúra elemzése a cég stratégiájának kialakításakor kulcsfontosságú lehet.

Handy a szervezeti kultúrák négy fő típusát különbözteti meg:

- hatalomkultúra,
- szerepkultúra,
- feladatcultúra,
- személykultúra.¹²

Az alábbi táblázat szemléltetően foglalja össze az egyes szervezeti kultúratípusok fő jellemzőit:

HATALOMKULTÚRA
<ul style="list-style-type: none">• gyakran családi vállalkozásokból alakul ki• a szervezet felépítése egy pókhálóra emlékeztet, melynek közepén áll a hatalmat gyakorló személy• szakmai vagy funkcionális alapú munkamegosztás jellemzi• horizontális kapcsolatok• a tevékenység és a befolyás alapvetően a hatalmi gyűrűk mentén, a koncentrált hatalom rendezőelvek szerint szerveződik meg• kevés a formális a szabály• csekély a bürokrácia• a tagok bíznak a legfőbb hatalom birtokosának erejében• olyan embereknek való ez a kultúra, akik szeretik a hatalmat és hideg fejjel, érdekezérelt módon gondolkodnak• ez a kultúra az egyénekre és a nem a testületekre épít

¹⁰ Klein Balázs-Klein Sándor: A szervezet lelke p. 776.

¹¹ Klein Balázs-Klein Sándor: A szervezet lelke p. 774.

¹² Klein Sándor: Vezetés-és szervezetszichológia p. 773.

SZEREPKULTÚRA

- a szervezet tagjainak a számukra szigorúan előírt szerepkövetelményeknek kell megfelelniük, az előírásokat kell teljesíteniük
- ez a kultúra a középszert jutalmazza, azokat az embereket, akik elfogadják a kiosztott szerepeket
- ez a kultúra csak addig képes működni, amíg a környezet stabil
- a szabályozás minden fontos területre kiterjed, a lehető legrészletesebb, írásos formában
- a hatalom fő forrása a betöltött pozíció
- a munkaköri leírásban szereplő követelményeknek kell elsősorban megfelelni
- olyan szervezetekhez illik, ahol rutinszerű tevékenység folyik, nagy beruházások, tömeggyártás jellemzi

FELADATKULTÚRA

- feladat-és teljesítményorientáció jellemzi
- a feladatvégzés projectekben zajlik
- a befolyás a szaktudásból fakad, nem a betöltött pozícióból
- rendkívüli rugalmasság és alkalmazkodóképesség jellemzi
- ott a leghasznosabb a feladatcultúra, ahol fontos a piaci rugalmasság
- csak akkor működik jól az ilyen szervezet, ha elegendő az erőforrás és a teamekben jó a légkör
- ha azonban egyenlőtlenség alakul ki az erőforrások elosztásába, a csoportok versenyezni kezdenek egymással

SZEMÉLYKULTÚRA

- az egyes ember áll a középpontjában
- az individuumokat szolgálja ki
- a szervezet az egyéneknek van alárendelve és a fenntartása is tőlük függ (pl. ügyvédi iroda)
- a hatalom a szaktudásból, a szakértelemből fakad

4. táblázat: Szervezeti kultúratípusok és azok jellemzői¹³

Felmerül a kérdés, hogy vajon melyik szervezeti kultúra típus hozza a legnagyobb sikereket. Erre konkrét választ igen nehéz adni, a hangsúly a harmónián van, vagyis azon, hogy a szervezeti kultúra harmonizáljon a szervezet céljaival és az abban dolgozó vezetők és beosztottak kompetenciáival és személyiségével. Ha ez a harmónia érvényesül, akkor lehet hatékonyan együtt dolgozni és az adott keretek között az elvárások fényében a lehető legjobb szervezeti stratégiát felépíteni.

¹³ Klein Sándor: Vezetés-és szervezetszichológia p.

A vezető személyisége és a szervezeti stratégia

*„A legjobb vezető az,
aki a legjobb embereket tudja kiválasztani
az elvégezendő feladatra, és amíg ők dolgoznak,
képes visszatartani magát mindennemű beavatkozástól.”
Theodore Roosevelt*

Vezetőnek lenni bonyolult és összetett feladat. Egy jó vezetőnek számos speciális kompetenciával kell rendelkeznie ahhoz, hogy magát sikeresnek és hatékonyaként érezze és ahhoz, hogy a szervezetet is sikerre tudja vinni. Számátalan elképzelés van arról, hogy a vezető milyen szerepet tölt be a vállalat életében:

1. A vezető, mint *tervező*: a szervezetet irányító eszmék, célok, látomások, értékek kidolgozására koncentrálnak.
2. A vezető, mint *tanár*: a tanári szerep lehet hagyományos (amikor a tábla előtt állva mondja el a tanár a tananyagot) és lehet modern, amikor megfelelő tapasztalatokhoz juttatja őket, hogy minél többet tanuljanak. A mai vezetőnek inkább a modern tanárhoz kell hasonlítania.
3. A vezető, mint *gondnok*: gondoskodik a vezetettekről, valamint gondoskodik arról, hogy a vállalkozás betöltse küldetését, elérje célját.¹⁴

A sikeres vezető rendelkezzen átlag feletti intelligenciával, de ne legyen zseni. Legyen kezdeményező, ha cselekvésre van szükség, cselekedjen. Legyen kellő önbizalma, tudjon bízni magában, az embereiben és a tudásában. Összefüggésekben lássa a dolgokat, nem vesszen el a részletekben. Stratégiai gondolkodás jellemezze, vagyis az intelligenciája, az önbizalma és a tudása segítségével a szervezet számára legmegfelelőbb stratégiát tudja kidolgozni.

A sikeres és hatékony vezetőnek igyekeznie kell a vezetők tízparancsolata szerint dolgozni:

1. Keresd a változtatás, a növekedés, a jobbítás kihívást jelentő lehetőségeit!
2. Kísérletezz, vállalj kockázatot, és tanulj az elkövetett hibákból!
3. Képzeld el a fényes jövőt! (GYÁRTS STRATÉGIÁT!)
4. Az emberek értékeire, érdekeire, reményeire és álmaira alapozva egyesítsd őket egy közös cél érdekében!
5. Közös célok kialakításával és a bizalom kiépítésével segítsd elő az együttműködést!
6. Önts erőt az emberekbe az információ és a hatalom megosztásával!

¹⁴ Klein Sándor: Vezetés-és szervezetszichológia p.

7. Mutass példát azzal, hogy úgy viselkedsz, ahogy beszélsz!
8. Kis győzelmekkel segítsd elő az állandó fejlődést, és tedd elkötelezettebbé a beosztottaidat!
9. Ismerd el az egyéni hozzájárulásokat a csapat sikeréhez!
10. Rendszeresen ünnepeled meg a csoportteljesítmények¹⁵

A John Whitmore-modell egy érdeked követendő modell lehet minden vezető számára akkor, amikor a stratégiák megalkotása és a célok megfogalmazása a feladat. Amikor célokat tűzünk ki érdemes különbséget tennünk a hosszú távú célkitűzéseink a megvalósítást segítő céljaink között. Fontos, hogy a helyes célt kövessük, amely a modell szerint okos (smart), egyszerű (pure) és világos (clear). Érdemes a céljainkat papírra vetni és ha bízunk a Whitmore modellben vizsgáljuk meg céljainkat az ő elképzelése szerint, melyet az alábbi (5. számú táblázat) táblázat jól szemléltet¹⁶:

S	speciális	HELYES CÉL		C	csábító
M	mérhető	P	pozitív	L	legális
A	aktuális	U	utolérhetetlen	E	elfogadható
R	reális	R	releváns	A	alapos
T	trendi	E	etikus	R	reményteli

5. táblázat: Céljaink megfelelnek-e a 14 követelménynek?

A jó vezető rendelkezik stratégiai szemléletű gondolkodással, ami azt jelenti, hogy a vezető képes arra, hogy kreatív jövőképet alkosson, hogy a gyors környezeti változásokat és azok hatásait időben érzékelje, elemezze és ennek alapján időben belekezdjen a jövőt alakító stratégiai változásokba. A stratégiai szemléletű vezető tisztában van azzal, hogy egymaga nem tud minden helyzetre, minden problémára jó megoldást. Ezért támaszkodik munkatársaira és ő maga állandóan fejleszti képességeit, tisztában van értékeivel és korlátaival is.¹⁷ A vezető által elvégzendő feladatok három csoportba sorolhatók, amely után meghatározhatóak a vezetőktől elvárt képességek:¹⁸

- állandó hibaelhárítás, probléma megoldás
- az ügyek folyamatos, gördülékeny vitele
- új dolgok kezdeményezése és megvalósítása

¹⁵ Klein Sándor: Vezetés-és szervezetpszichológia p.

¹⁶ Mikael Krogerus-Roman Tschäppeler: A stratégiai gondolkodás kézikönyve p. 26.

¹⁷ <http://www.toosz.hu/digitalcity/homepage.jsp?dom=AAAAZJWX&fmn=BAAFJXRM&prt=AAAAYFAP&bem=BAAFHNCY&men=BAAFJXRL> Dr. Bárdiné Metzker Erika -Dr. Csuth Sándor: A települési önkormányzatok stratégiai vezetése, Polgármester Akadémia,(Letöltés ideje: 2013. 09. 25.)

¹⁸ <http://www.toosz.hu/digitalcity/homepage.jsp?dom=AAAAZJWX&fmn=BAAFJXRM&prt=AAAAYFAP&bem=BAAFHNCY&men=BAAFJXRL> Dr. Bárdiné Metzker Erika -Dr. Csuth Sándor: A települési önkormányzatok stratégiai vezetése, Polgármester Akadémia, (Letöltés ideje: 2013. 09. 25.).

A stratégiai vezetés főbb funkciói: a szervezet működési irányának meghatározása (célkitűzés, jövőkép), a stratégia meghatározása (stratégiai gondolkodás, tervezés), a terv megvalósítása (operatív és adminisztrációs feladatok), szervezés és átszervezés (a helyzetnek megfelelő átszervezési feladatok), a közösségi szellem kialakítása (motiváció, csapatszellem, erkölcsi normák), az önkormányzat külső kapcsolatai és a csoporttagok fejlesztése, kiválasztása.¹⁹

Összefoglalva elmondhatjuk azt, hogy a stratégia tervezése, kivitelezése több tényező együttes összhangján múlik. Figyelembe kell vennünk a döntési csapdákat, melyek tudatosításával kevesebbet hibázhatunk. Fontos a vezető személyisége és kompetenciái, fontos, hogy rendelkezzen a stratégiai gondolkodás képességével. Hangsúlyos szerepe van annak is, hogy milyen szervezeti kultúrában milyen célokat és milyen stratégiai elképzelést akarunk megvalósítani.

Felhasznált irodalom:

- Általános Válságkezelési Kézikönyv (NATO/NACC/PFP) BM Polgári Védelmi Országos Parancsnokság Euro-Atlanti Integrációs Munkacsoport Budapest, 1997. 79 p
- Balaton Károly - Dr. Hortoványi Lilla - Incze Emma - Laczkó Márk - Dr. Szabó Zsolt Roland - Tari Ernő: Stratégiai és üzleti tervezés., Budapest, Aula Kiadó, 2007. p. 13.
- B. H. Liddell Hart: Stratégia, Európa Kiadó, Budapest, 2002. p. 494.
- Boda György – Szlávik Péter (2001) Kontrolling rendszerek tervezése. KJK-KERSZÖV Kiadó, Budapest
- Hadtudományi Lexikon (SZABÓ JÓZSEF) Magyar Hadtudományi Társaság Budapest, 1992. 896 p. ISBN: 963-04-5226X
- Imre Tamás (2004) Balanced Scorecard: Hogyan lehet valóban kiegyensúlyozottá tenni? – Vezetéstudomány. 2004. 35. évf. 3. szám pp 19-28.
- Ittner, Christopher D., Larcker, David F. (2004) A nem pénzügyi jellegű teljesítménymérés hiányosságai. – *Harvard Business Manager*. 2004. 6. évf. 3. szám pp 16-23.
- Klein Balázs-Klein Sándor: A szervezet lelke, Budapest, EDGE Kiadó, 2012.
- Klein Balázs-Klein Sándor: A szervezet lelke, Budapest, EDGE Kiadó, 2012. alapján a táblázatot a szerző szerkesztette
- Lázár László (2002) Értékek és mértékek. Disszertáció-részlet, BKÁE. – Szöveggyűjtemény a menedzsment kontroll (controlling) tárgyhoz (2004). BKÁE, Budapest.
- Lengyel Imre - Rechnitzer János: Regionális gazdaságtan, Budapest-Pécs, Dialóg Campus 2004.

¹⁹<http://www.toosz.hu/digitalcity/homepage.jsp?dom=AAAAZJWX&fnn=BAAFJXRM&prt=AAAAYFAP&bem=BAAFHNCY&men=BAAFJXRL> Dr. Bárdiné Metzker Erika -Dr. Csuth Sándor: A települési önkormányzatok stratégiai vezetése, Polgármester Akadémia, (Letöltés ideje: 2013. 09. 25.)

Matus János: A stratégiai gondolkodás fejlődése, Védelmi Tanulmányok 1994/3. 50 p. ISBN: 963-8177 ISSN: 1216-4704

Mészáros Tamás: A stratégia jövője, a jövő stratégiája Budapest, Aula Kiadó, 2002., p.3.

Mikael Krogerus-Roman Tschäppeler: A stratégiai gondolkodás kézikönyve, Budapest, HVG Kiadó, 2012. p. 19.

Resperger István: Stratégiai tervező modellek Budapest, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 2005.

Szabó József: Hadtudományi lexikon, Budapest, Magyar Hadtudományi Társaság, 1995. p. 1226.

Stratégiai gondolkodás a felsőoktatásban, AVIR Tanulmánykötet http://www.felvi.hu/felsooktatasihely/avir/kiadvanyok/strat_gondolk Letöltés: 2013.09.26. 13:36

<http://www.toosz.hu/digitalcity/homepage.jsp?dom=AAAAZJWX&fmn=BAAFJXRM&prt=AAAAYFAP&bem=BAAFHNCY&men=BAAFJXRL> Dr. Bárdiné Metzker Erika -Dr. Csuth Sándor: A települési önkormányzatok stratégiai vezetése, Polgármester Akadémia, Letöltés ideje: 2013. 09. 25. 22:45. p. 6.

<http://www.toosz.hu/digitalcity/homepage.jsp?dom=AAAAZJWX&fmn=BAAFJXRM&prt=AAAAYFAP&bem=BAAFHNCY&men=BAAFJXRL> Dr. Bárdiné Metzker Erika -Dr. Csuth Sándor: A települési önkormányzatok stratégiai vezetése, Polgármester Akadémia,(Letöltés ideje: 2013. 09. 25.)

CZENDER CSILLA - PÉLINÉ NÉMETH CSILLA

AZ NRF CBRN JAT FELADATAINAK METEOROLÓGIAI TÁMOGATÁSA

Absztrakt

A Kémiai, Biológiai, Radiológiai, Nukleáris Hadműveleti Értékelő Csoport (Chemical, Biological, Radiological and Nuclear Defence Joint Assessment Team) alapvető célja, hogy szakemberei segítségével elemzéseket, helyzetértékeléseket végezzen, és tudományos alapokon nyugvó szakmai támogatást nyújtson a NATO parancsnokoknak és csapataiknak, mind a feladatok tervezési fázisában, mind a műveletek végrehajtása folyamán. A meteorológiai információk szem előtt tartása elengedhetetlen a katonai műveletek során. Így a meteorológus tiszt a csoport tagjaként felelős az atom, biológiai vagy vegyvédelmi események kiértékelése során nélkülözhetetlen időjárás adatok biztosításáért.

Abstract

The CBRN JAT (Chemical, Biological, Radiological and Nuclear Defence Joint Assessment Team) is a team of experts, which provides CBRN related scientific and operational assessment and advice to NATO commanders and their staffs during the planning and conduct of operations. The meteorological support is essential for any kind of military operations. As the member of the JAT the meteorological officer is responsible for providing the required weather information which is indispensable during the evaluating process of a CBRN event.

Kulcsszavak: meteorológia, meteorológiai támogatás, atom, biológiai és vegyvédelem, ABV

Keywords: meteorology, meteorological support, chemical, biological, radiological and nuclear defence, CBRN, CBRN JAT

Bevezetés

Számos történelmi esemény bizonyítja, hogy a környezeti paraméterek, nem utolsósorban pedig az időjárás hatása döntően befolyásolhatják egy katonai művelet sikerét. Egy bekövetkezett atom, biológiai, vegyi vagy radioaktív (a továbbiakban: ABV) esemény hatására különböző mértékű radiológiai, biológiai vagy vegyi veszélyek léphetnek fel, melyek előrejelzéséhez, az eset elemzéséhez és értékeléséhez elengedhetetlen a megfelelő meteorológiai információk ismerete. A következőkben a NATO Reagáló Erők Kémiai, Biológiai, Radiológiai és Nukleáris Hadműveleti Értékelő Csoportjának feladatain keresztül igyekszünk röviden bemutatni az atom-, biológiai- és vegyvédelmi feladatok meteorológiai vonatkozásait.

NATO Reagáló Erők

A NATO Reagáló Erők (NATO Response Force, a továbbiakban: NRF) felállításának koncepciója a 2000-es évek elején került kidolgozásra. A hidegháborút követően ugyanis bizonyossá vált, hogy az Amerikai Egyesült Államok katonailag már csak aszimmetrikusan fenyegethető, melynek kétségtelen bizonyítéka a 2001. szeptember 11-ei terrortámadás volt. Ezt követően egyértelművé vált, hogy az aszimmetrikus fenyegetésekkel, új típusú kihívásokkal szemben olyan új módszerek, csoportok kialakítását és fenntartását kell megvalósítani, amely hatékony, többnemzetű, gyorsan bevethető, magas technológiai fejlettséggel rendelkezik. Az amerikai kezdeményezést a NATO tagállamok többsége pozitívan fogadta, és a 2002 novemberében tartott prágai csúcstalálkozón döntés született a NATO Reagáló Erők felállításáról. A szervezetnek a közbenső hadművelleti készenlét elérését legkésőbb 2004 októberéig, míg a végleges hadművelleti készenlétet pedig 2006 októberéig kellett elérnie.

Az NRF katonai koncepciója szerint az egység önálló küldetesei az alábbiak lehetnek:

- korlátozott képességű ellenséggel szembeni „kezdeti bevonuló erő”;
- katasztrófák, csapások következményeinek felszámolása, a kialakult helyzet kezelése (ABV védelem);
- válságreagáló műveletek (békekikényszerítés);
- embargóműveletek;
- terrorizmus elleni harc;
- rugalmas (elrettentő) műveletek a diplomáciai erőfeszítések támogatására;
- közvetlen harcérintkezésen kívüli műveletek (kutatás, mentés és menekítés).¹

Az NRF mintegy 25 ezer főt számláló összhaderőnemi erő, mely technológiailag fejlett, magas készenlétű kötelékekből áll, s alaprendeltetésének megfelelően gyorsan bevethető, önállóan 30 napig, megfelelő utánpótlás esetén pedig annál tovább is alkalmazható. A haderő tagjai rotálva cserélődnek, mely hat hónap felkészülési időt és egy év készenlétű szolgálatot jelent, ami biztosítja a katonai hatékonyságot, az egyenlő teherviselést, valamint lehetőséget teremt a tapasztalatok megfelelő feldolgozásához, hasznosításához a nemzeti haderőkben. Az NRF hatékonysága nagymértékben függ a közösen kialakított képességektől, mely magas fokú multinacionalitást, interoperabilitást, rugalmasságot és kiképzettséget igényel. A NATO Reagáló Erők rendelkezik szárazföldi, légi és tengeri haderőnemi komponenssel, továbbá egyéb speciális funkciókat is képes ellátni, úgymint az ABV védelem tudományos szakértői támogatása, melyet a Kémiai, Biológiai, Radiológiai és Nukleáris Hadművelleti Értékelő Csoport végez.

¹ www.nato.int, The NATO Response Force

NRF CBRN JAT

A Kémiai, Biológiai, Radiológiai, Nukleáris Hadműveleti Értékelő Csoport (Chemical, Biological, Radiological and Nuclear Defence Joint Assessment Team, a továbbiakban: CBRN JAT) alapvető célja, hogy szakemberei segítségével elemzéseket, helyzetértékeléseket végezzen, és tudományos alapokon nyugvó szakmai támogatást nyújtson a NATO parancsnokoknak és csapataiknak, mind a feladatok tervezési fázisában, mind a műveletek végrehajtása folyamán. Az ABV veszélyek köre, így a JAT feladatai sem koncentrálódhatnak kizárólag katonai hatáskörbe, hiszen a természeti és az ipari katasztrófák is gerjeszthetnek olyan eseményeket, amelyek szükségessé teszik a védekezést és kárenyhítést.

A CBRN JAT által megfogalmazott szakértői támogatás természetesen minden esetben tükrözi – a NATO irányelveknek is megfelelő – az ABV védelem komplex rendszerének következő alapelveit:

- A veszély elkerülésére irányuló intézkedések célja a kezdeti és visszamaradó hatások detektálása, azonosítása, elkerülése vagy minimalizálása. A megelőzés célja a veszély kialakulásának elkerülése, mely csökkentheti, vagy akár szükségtelenné is teheti a védelmet és a mentesítést.
- A veszélyhelyzet várható mértékétől függő akár az egyénekre, akár a teljes lakosságra vonatkozó védelemi intézkedések a veszteség csökkentésére irányulnak.
- A veszélyhelyzet kezelése magában foglalja a veszélyes anyag további szétterjedésének megakadályozását, valamint a személyek és tárgyak (például: közlekedési eszközök, laboratóriumi berendezések, védőruházat) mentesítési munkálatait is.

Ez a magas készenlétű szakértői csoport egy atom-, biológiai- és vegyvédelmi támogatást is igénylő szituáció esetén, szem előtt tartva a fent említett alapelveket, a következő feladatokat láthatja el²:

- lehetséges vagy bekövetkezett ABV események kapcsán elemzéseket és helyzetértékeléseket végez, valamint tanácsokat ad a NATO parancsnokoknak mind a tervezés fázisában, mind a műveletek közben;
- kapcsolattartás a CBRN csoportokkal;
- CBRN helyzet folyamatos nyomon követése, elemzése;
- eljárások, ajánlások kidolgozása a kiképzésre, megfigyelésre, felderítésre, riasztásra és értesítésre, fizikai védelemre, veszélykezelésre valamint az egészségügyi intézkedésre vonatkozóan;
- kapcsolattartás más szakterületekkel (felderítés, civil kapcsolatok, meteorológiai, egészségügyi szolgálatok);

² Büki R.: NRF meteorológiai támogatása, Szakdolgozat, ZMNE, 2006

- a védelmi biztosítás érdekében kiegészíti a NATO CBRN védelmi intézkedéseit az ABV események hatásainak csökkentése érdekében;
- NATO által vezetett műveletekben támogatja az érintett országokat egy ABV esemény következtében kialakult helyzet hatásainak csökkentése érdekében;
- támogatást nyújt a terrorizmus elleni védekezésben.

Egy ABV esemény bekövetkeztét megelőzően is felhasználható a csoport tudományos szaktudása a következő területeken:

- tanácsot ad és segíti a kijelölt vegyvédelmi erőket a megfelelő ABV védelmi tervek elkészítésében, felülvizsgálatában;
- tanácsot ad és segíti a települő csapatokra vonatkozó ABV védelmi követelmények meghatározását;
- tanácsot ad az ipari vészhelyzetek elhárítására irányuló műveletek hatásainak minimalizálására, beleértve az egészségi kockázatokat hordozó környezeti veszélyeket is;
- professzionális tanácsokat biztosít a megfelelő média és információs stratégia kidolgozásához.

Természetesen nem csak az ABV eseményt megelőzően, illetve az eset folyamán, hanem azt követően a szennyeződések hatásainak csökkentése érdekében tett lépések is megkövetelik a CBRN JAT szakértői támogatását.

A multinacionális és multifunkcionális, körülbelül 20 főt számláló, értékelő csoport minden tagjának megvan a jól meghatározott feladata. Fontosak a katonai kompetenciák, úgymint a hadművelet, a tervezés, a felderítés, a kapcsolattartás egyéb szervezetekkel. Mindezekon felül a CBRN JAT szakmai képességei a következő speciális területekre terjednek ki: ABV védelmi helyzetértékelés meteorológiai támogatással, NATO kompatibilis riasztási és értesítési rendszer működtetése, ABV fegyverismeret tűzszerészeti támogatással, epidemiológia, radiológia, toxikológia.

A meteorológiai támogatás

Történelmi példák már többször bebizonyították, hogy a meteorológiai viszonyok, a légkör különböző jelenségeinek, valamint azok esetleges gyors változásainak figyelmen kívül hagyása vagy nem megfelelő értékelése sorsdöntő hatással lehet a katonai műveletek kimenetelére. Így napjainkban már elengedhetetlen és elképzelhetetlen egy katonai feladat tervezése és végrehajtása a szükséges aktuális és előre jelzett meteorológiai információk szem előtt tartása nélkül.

A meteorológiai támogatás a meteorológia művelésével kapcsolatban mindazon feladatok összességét jelenti, amelyek lehetővé teszik a felhasználók

adekvát tájékoztatását. Katonai műveletek során a döntéshozók számára biztosított meteorológiai tájékoztatás célja a tevékenység tervezésének és végrehajtásának elősegítése, a rendelkezésre álló erőforrások hatékonyabb felhasználása, valamint az élet- és vagyonbiztonság növelése szempontjából fontos meteorológiai információ biztosítása. A meteorológiai tájékoztatás tartalmának és formájának meghatározásánál mindenkor figyelembe kell venni a Meteorológiai Világszervezet (WMO), a Nemzetközi Polgári Repülésügyi Szervezet (ICAO), az Észak-atlanti Szerződés Szervezete, valamint hazai feladatok során a Magyar Honvédség vonatkozó előírásait, ajánlásait. A NATO meteorológiai közössége által is elfogadott irányelveknek megfelelően a meteorológiai információnak minden esetben időszerűnek, megbízhatónak, feladatorientáltnak, konzisztensnek és hatékornak kell lennie.

Egy esetlegesen bekövetkezett ABV esemény során, legyen az akár harcászati akár nem harcászati eredetű, a légkörbe jutott szennyezőanyagok terjedésének modellezésével előre jelezhető a szennyeződés várható eloszlása. A légkör, mint az időjárási események színtere, hatással van a szennyezőanyagok terjedésére, hígulására, a szennyezőanyag felhőben lejátszódó fizikai és kémiai folyamatokra. Ezért elengedhetetlen a kibocsátási és a veszélyeztetett terület meteorológiai információinak minél pontosabb ismerete, a döntéshozók számára meteorológiai támogatás biztosítása. Az aktuális mérési adatokon túl a kiértékelés során szükséges az előre jelzett földfelszíni és magassági mezők számításba vétele is.

Az ABV védelem szempontjából fontos környezeti paraméterek

Egy esetlegesen bekövetkezett ABV események hatására radiológiai, biológiai vagy vegyi veszélyek léphetnek fel. Ezek környezetre gyakorolt hatásának meghatározásához minimálisan a következő időjárási adatok szükségesek:

- szél: iránya, sebessége, változékonysága, napi menete, vertikális profilja;
- hőmérséklet rétegződése;
- relatív nedvesség és csapadék;
- légköri stabilitás.

A következőkben ezen meteorológiai paraméterek, valamint egyéb környezeti paraméterek egy ABV eseményre gyakorolt hatásai kerülnek röviden bemutatásra.³

Szél

A szél sebessége és iránya alapvetően befolyásolja a légszennyező anyagok horizontális transzportját. A szélirány a szennyezőanyag felhő elmozdulásának

³ Viengdavanh R. M.: Atom-, biológiai- és vegyivédelem meteorológiai vonatkozásai, Tudományos Diákköri dolgozat, ELTE Földrajz- és Földtudományi Intézet Meteorológiai Tanszék, 2011

irányát határozza meg, ami a várható veszélyeztetett területen lévő lakott területek, objektumok stb. értesítése, riasztása szempontjából releváns. A szélesebbesség befolyásolja a nyomanyagok koncentrációját és annak változásait. A felhő, mozgása során a vertikális szélnyírásból adódóan oldalirányban és függőlegesen is szétterjed, ezért a szennyezőanyag koncentrációja a felhőn belül sem állandó. A talajmenti levegő mozgását a felszín érdességétől (felszínborítottság, domborzat) függő súrlódási erő nagymértékben fékezi, ezért felszín közelben jóval kisebb a szélesebbesség, mint nagyobb magasságokban.

Hőmérséklet

A levegő hőmérséklete, leginkább a vegyi szennyezés kimenetelét és kezelését befolyásolhatja. A párolgás mértéke hőmérsékletfüggő, így a folyékony veszélyes ipari anyagok párolgásának sebessége is szoros összefüggést mutat a hőmérséklettel. A magasabb hőmérséklet növeli a párolgás mértékét így a vegyi szennyeződés általában kevésbé tartós, míg alacsonyabb hőmérsékleten a párolgás akár meg is szűnhet, mely minimálisra csökkenti a gőzfázis okozta sérülés esélyét. A biológiai veszélyes anyag esetében a szélsőséges hőmérsékleti értékeknek lehet fontos szerepe, mivel például egyes fertőzött rovarok fagypontra alatta elpusztulnak.

Relatív nedvesség és csapadék

A levegő magas nedvességtartalma az aeroszol részecskék növekedésén és ülepedésén keresztül segíti a szennyezett légréteg terjedését, valamint ha magas hőmérséklettel együtt fordul elő, növeli a szennyezőanyagok közvetlen károsító hatását is (például az izzadt bőrfelület segíti a szennyezőanyag szétterjedését).

A csapadék, nedves ülepedés révén kimossa a levegő szennyezőanyag tartalmát, így alapvetően csökkenti azok káros hatásait, azonban a szennyezett nedves felszínnel való érintkezés, vagy például az összegyűlt esővíz további környezeti kockázatokat rejt magában.

A légkör stabilitása

A légkör vertikális stabilitása az alacsonyabb légrétegekben alapvetően meghatározza a szennyezőanyagok keveredését.

Egy stabil légtömegben, a függőleges keverőmozgások hiányában, a káros anyagok koncentrációja magas marad. A semleges légrétegződés hatására a szennyezőanyag felhő szintén hosszabb ideig magas koncentrációban maradhat a veszélyeztetett terület felett, a koncentráció csökkenése, a felhő mozgása pedig szélesebbességfüggő. Instabil légrétegződés esetén jelentős függőleges irányú mozgások lépnek fel, nagyban segítve a szennyezőanyag felhő szétterjedését, koncentrációjának felhígulását, környezetével való keveredését, így a szennyezett terület várhatóan kisebb lesz.

Felszín

A meteorológiai paraméterek mellett a levegő áramlását a domborzat és a felszínborítottság is befolyásolja. A szennyezőanyag felhő terjedését, diffúzióját és sebességét jelentősen meghatározza a terep jellege. A felhő a felszínt követve halad, a völgyekben megrekedve akár veszélyes koncentrációban is feldúsulhat. A nagyobb akadályokat, például dombok, épületek, megkerüli, de különösen a magas fűvel, bokrokkal fedett felszín lelassíthatja a szennyezőanyag felhő haladását. Városokban a szennyezett légréteg épületek és egyéb építmények körüli mozgása rendkívül bonyolult, a mozgások az épület alakjától, relatív magasságától és egyéb tényezőktől függően nagyon eltérő mintázatokat alkothatnak.

Az NRF CBRN JAT meteorológiai támogatása

A meteorológus, a CBRN JAT tagjaként, felelős az időjárási adatok mindenkorai rendelkezésre állásáért az értékelő csoport tagjai számára. A NATO – „egy hadszíntér egy előrejelzés” elvének megfelelően – folyamatosan együttműködik a meteorológiai vezető nemzet meteorológus szakszemélyzetével, melynek során szakmai egyeztetéseket hajtanak végre hatékony meteorológiai támogatás érdekében, valamint eljárásokat dolgoznak ki az információ megosztására.

Az értékelő csoport meteorológus tisztje összegyűjti, elemzi és értékeli az időjárási adatokat, valamint azok hatását az ABV eseményekre. Munkájában képes a mezoskálájú, valamint szinoptikus skálájú folyamatok és nagy felbontású modellek értelmezésére, illetve azok alkalmazására, tehát hatékony támogatást tud nyújtani a stratégiai tervezéstől az operatív-taktikai tervezésig bezárólag. Folyamatos meteorológiai támogatást nyújt a JAT parancsnokának, feladatra szabott előrejelzéseivel támogatja a JAT parancsnokot döntéseinek meghozatalában. Mindemelllett a JAT egyéb részlegeinek is szolgáltat feladatra szabott információkat, úgymint a riasztási és értesítési egység tagjainak, az ABV fegyverek hatásaival foglalkozó szakembernek, valamint az orvosi szakterületen dolgozóknak.

Az ABV védelmi riasztási és értesítési rendszerben (Warning and Reporting System) az események körülményeinek, felderítési eredményeinek és egyéb részleteinek továbbítására, a szakemberek tájékoztatására, valamint a kiértékelés meteorológiai támogatására alfanumerikus kódokat használnak. Ezek az úgynevezett CBRN (Chemical – Biological – Radiological – Nuclear) jelentések a bekövetkezett események függvényében igen sokfélék lehetnek, szigorú tartalmi és formai követelményeiket az ATP-45 (STANAG 2103) NATO szabvány tartalmazza. A CBRN JAT riasztási és értesítési egysége számára a JAT meteorológusa biztosítja a mindig naprakész időjárási információkat a számukra szükséges formátumban, speciális CBRN meteorológiai üzenetként. Ezek a táviratok meghatározott érvényességi területre, és meghatározott időpontra vagy időtartamra tartalmazznak mérési vagy előrejelzési adatokat és a mért értékek, valamint az előrejelzési modellek produktumai felhasználásával kerülnek előállításra. Információkat szolgáltatnak a talajközeli időjárási paraméterekről (szél, hőmérséklet, relatív

nedvesség, borultság, légköri stabilitás, szignifikáns időjárási jelenség), valamint a magasabb légrétegek szélviszonyairól.

A speciális igényeken túlmenően az értékelő csoport meteorológusa mindennapi feladatként, a parancsnoki tájékoztatón szolgáltat általános időjárási információt, valamint hatásvizsgálattal egybekötött elemzést a JAT tagjai számára.

A tájékoztató rendszerint a következőket tartalmazza⁴:

- hadszíntéri időjárási helyzet analízise műholdfelvétel segítségével;
- 24-72 órás szinoptikus előrejelzés a felelősségi területre;
- az időjárás vegyi, biológiai, radiológiai és nukleáris eseményekre gyakorolt hatását megjelenítő hatásmátrix(ok);
- a tájékoztató a JAT parancsnok igényeinek megfelelően további meteorológiai információkkal is kiegészülhet, úgymint:
 - hosszú távú szinoptikus előrejelzés a felelősségi területre vonatkozólag;
 - magaslégköri trajektória-előrejelzés;
 - részletes előrejelzés a magassági szélsőségekre és szélirányra vonatkozólag.

A tájékoztató kiemelt fontosságú eleme az ATP-45 NATO szabvány által meghatározott kritériumok alapján összeállított hatásmátrix (*1. ábra*). Az egyes meteorológiai paraméterek esetén a vegyi, biológiai, radiológiai és nukleáris veszélyekre különböző határértékek kerültek meghatározásra. Ezek alapján állítható össze a hatásmátrix, mely piros-sárga-zöld színeivel egyfajta összegzett, könnyen áttekinthető és megérthető képet biztosít, ezáltal hatékony szerepet tölt be a parancsnoki döntéstámogató rendszerben.

⁴ Standing Operation Procedure (SOP) for the Chemical, Biological, Radiological and Nuclear Defence Joint Assessment Team (CBRN JAT), NATO Unclassified, Releasable to the Internet, 2013

EFFECTIVENESS OF CBRN AGENTS DEPENDING ON WEATHER CONDITIONS

	Nov 07 / G+33			Nov 08 / G+34			Nov 09 / G+35			Nov 10 / G+36		
	AM	PM	NIGHT	AM	PM	NIGHT	AM	PM	NIGHT	AM	PM	NIGHT
NON-PERSISTENT chemical agent	Green	Yellow	Green	Low temperature			Green	Yellow	Green	Yellow	Green	Green
PERSISTENT chemical agent	Red	Red	Red	Red	Red	Red	Red	Red	Red	Red	Red	Red
BIOLOGICAL agent	Yellow	Yellow	Yellow	Yellow	Yellow	Yellow	Yellow	Yellow	Yellow	Yellow	Yellow	Yellow
RADIOLOGICAL agent	Green	Yellow	Fog	Yellow	Fog	Yellow	Yellow	Fog	Yellow	Yellow	Yellow	Green

EFFECTIVE
 MARGINAL
 NON EFFECTIVE

	G+33		G+34		G+35		G+36		G+37	
	AM	PM	AM	PM	AM	PM	AM	PM	AM	PM
CBRN effect	C, B	C, B	C, B	C, B	C, B	C, B	C, B	C, B	C, B	C, B

1. ábra:

A hatásmátrix a különböző típusú CBRN anyagok az időjárási körülmények által befolyásolt hatékonyságát mutatja az idő függvényében. A piros szín jelöli azokat az időszakokat, amikor az anyag hatékonyan alkalmazható (veszélyes), a zöld szín pedig a nem hatékony (biztonságos) időszakokat mutatja.

Fontos azonban kiemelni, hogy a színek a különböző CBRN anyagok alkalmazásának hatékonyságát fejezik ki. Abban az esetben, ha az időjárás szempontjából hatékony az anyag alkalmazása, piros színt használunk. Ezzel arra kívánjuk felhívni a parancsnok figyelmét, hogy a területen csapatainkra nézve veszélyes lehet az anyag ellenség általi használata, hiszen annak alkalmazása effektív. A zöld színnel jelölt időszakok esetében az anyag nem tud jelentős hatást kifejteni, vagyis a területen tartózkodás biztonságos, megelőző védelem nem szükséges.

Összefoglalás

Cikkünkben bemutattuk a NATO Reagáló Erők életre hívásának különböző okait, a Hadművelési Értékelő Csoport célját, feladatát. A csoport tudományos – ABV fegyverszakértő, tűzszerész, epidemiológus, radiológus, toxikológus és meteorológus – és katonai (hadművelési tiszt, felderítő tiszt stb.) szakértői az információk szintézisével a lehetséges és az esetlegesen már kialakult CBRN veszélyhelyzetet közösen értékelik, elemzik, tudományosan megalapozott megelőző és kárenyhítő intézkedéseket javasolnak a parancsnok részére. Meteorológusként alapvető fontosságú felhívni a figyelmet az időjárási körülmények hatására a CBRN anyagok hatékonysága, terjedése, hígulása, kihullása, lebomlása tekintetében. Nagy jelentőséggel bír továbbá a helyzet komplex értékelésénél a veszélyes időjárási jelenségek előrejelzése, illetve az éghajlati viszonyok figyelembe vétele is.

Felhasznált irodalom:

ATP-45 (STANAG 2103), NATO szabvány – Warning and Reporting and Hazard Prediction of Chemical, Biological, Radiological, and Nuclear incidents

Büki R.: NRF meteorológiai támogatása, Szakdolgozat, ZMNE, 2006

Standing Operation Procedure (SOP) for the Chemical, Biological, Radiological and Nuclear Defence Joint Assessment Team (CBRN JAT), NATO Unclassified, Releasable to the Internet, 2013

Viengdavanh R. M.: Atom-, biológiai- és vegyvédelem meteorológiai vonatkozásai, Tudományos Diákköri dolgozat, ELTE Földrajz- és Földtudományi Intézet Meteorológiai Tanszék, 2011

www.nato.int, The NATO Response Force (2013.10.26.)

DR. BESENYŐ JÁNOS

RECENZIO
SZAKÁLY SÁNDOR:
„AKIK A MAGYAR KIRÁLYI
CSENDŐRSÉGET 1919 ÉS 1945 KÖZÖTT
VEZETTÉK”CÍMŰ KÖNYVRŐL

Az elmúlt években egyre több könyv jelenik meg a több mint hatvanöt évvel ezelőtt feloszlott magyar királyi csendőrségről. Erre pedig tényleg nagy szükség van, mivel az 1881-ben európai mintára létrehozott, katonai rendben szervezett közbiztonsági őrtestület történetéről viszonylag kevés könyv jelent meg és azok egy jelentős része is igen átpolitizált, szakmailag megkérdőjelezhető értékű. Az emigrációba kényszerült csendőrök által megjelentetett írások pedig számítanak tudományos műnek. Az 1990-es években készültek az első, olyan szakmailag hiteles, tudományos írások, amelyekből az olvasók ismereteket szerezhetnek a csendőrségről.¹ Szakály Sándor professzor is ekkor kezdett el foglalkozni a szervezet történelmével, amelyről több könyvet, tanulmányt készített.² A későbbiekben is készült jó néhány írás a szervezettel kapcsolatosan, amelyek közül is kiemelkedik a Parádi József által írt „A magyar királyi csendőrség” című könyv.³

Szakály Sándor jelenlegi könyvében a volt magyar királyi csendőrség történetének egyik legvitatottabb időszakát – 1919-1945 között –, illetve annak egy speciális szegmensét - hogy kik is vezették a csendőrséget - mutatja be, történelmi-statisztikai módszerek alkalmazásával. Ezekből megismerheti az olvasó a csendőrség vezetőinek családi hátterét, pályafutását és szakmai tevékenységét, illetve a szervezetből történő kiválása utáni életét.

Az első fejezetben tisztázza a szerző a magyar királyi csendőrség felsővezetőinek körét, illetve itt nevezi meg azokat a személyeket, akiknek az életrajzát a későbbiekben közzéteszi. A következő fejezetben megismerhetjük ezeknek a vezetőknek a származását, családi hátterét és neveltetését. A rendkívül sok adatból több érdekes következtetés derül ki – például a felsővezetők családtagjai

¹ A teljesség igénye nélkül ezek a szerzők Szakály Sándor, Kaiser Ferenc és Csapó Csaba voltak.

² A szerző magam az 1970-es évek végétől foglalkozik a magyar csendőrség történetével. Erről szól a doktori disszertációja is 1982-ben, amit bizonyos okokból „jegelnie” kellett, így az csak 1990-ben jelenhetett meg „A magyar táborig csendőrség” címmel Budapesten a Zrínyi Kiadó gondozásában. A következő hasonló témájú könyve „A magyar táborig csendőrség története 1938-1945”, Ister Kiadó, Budapest, 2000.

³ Parádi József: A magyar királyi csendőrség – Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtestület 1881-1945, Budapest, 2012. Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történelmi Tudományos Társaság

inkább a vagyontalanok közé tartoztak, illetve 3-5 gyerekesek voltak -, illetve olyan korábbi sztereotípiákat dönt meg a szerző, hogy a csendőrök az akkori magyar társadalom felső középosztályának családjaiból, vagy éppen az arisztokráciából kerültek volna ki. Ezek után, megismerhetjük a katonai és csendőri szolgálatot majd a csendőrségi felső vezetésbe történő kinevezés követelményeit, módját. Ebben a fejezetben szintén egy érdekes dologra hívja fel a szerző a figyelmünket. 1919-ben ugyanis a csendőrök jelentős része szolgálatot vállalt a Magyarországi Tanácsköztársaság fegyveres erőiben – Vörös Hadseregben, a Vörös Őrségben, illetve a Székely hadosztályban – és ennek ellenére a Horthy Miklós nevével fémjelzett időszakban is tovább szolgálhattak, vezető beosztást tölthettek be.⁴ A negyedik fejezetben a nyugállományba helyezéseket vizsgálja meg a szerző, majd a magyar királyi csendőrség vezetőinek sorsát 1945 után, illetve az elhalálozásokat. A hetedik és egyben a leghosszabb fejezetben a csendőrség felső vezetőinek az életrajzaival ismerkedhetünk meg. Ezeket olvasva válik láthatóvá az a hatalmas levéltári és egyéb kutató munka, amely a könyv megírásához vezetett, ennek ellenére jó pár életrajz hiányosra sikeredett. Bár a szerző több vezető esetében utalt azok politikai tevékenységére – Magyar Élet Pártja, Szociáldemokrata Párt, Kisgazda Párt, stb. – érdekes lett volna megismerni a Csendőrséget, mint fegyveres testületet vezető és befolyásoló személyek politikai nézeteit, illetve azok milyen szerepet játszottak a Csendőrség Holokauszttal kapcsolatos tevékenységében. Igaz-e, hogy a csendőrség tagjainak nagy része szélsőjobboldali beállítottságú volt? Mert, hogy ez is egy sztereotípiája a magyar társadalomban. Ebben a könyvben is található olyan vezető – Balogh Béla vezérőrnagy –, aki minden eszközzel fellépett a Nyilaskeresztes Párttal szemben, de olyan is – Ládai István ezredes –, aki a Szálasi kormányban vezető beosztást töltött be. Bár vezetők között találunk olyan személyt – Nagy Gyula vezérőrnagy –, aki zsidó származású magyar állampolgárokat rejtegetett, a csendőrség szerepe a vézskorszakban a mai napig is vitákra ad okot, mind a kutatók, mind pedig a társadalom egyes csoportjai között is.⁵ Az életrajzok

⁴ Bár ez furcsának tűnik, de véleményem szerint egy dolgot bizonyít. Mind a „vörösöknek”, mind a „fehéreknek” szüksége volt a jól képzett csendőrökre, katonákra, akiknek a többsége már akkor is idegenkedett a politikától és kizárólag a katonai-szakmai tevékenységre összpontosítottak. Nem csak Szakály Sándor, de más történészek is megemlítik, hogy a Tanácsköztársaság fegyveres erőiben történő szolgálatvállalás a későbbiek során nem jelentett semmilyen hátrányt. Például a későbbi Szálasi kormányban a Honvéd Vezérkar főnöke Beregfy Károly szintén harcolt a Vörös Hadseregben, ennek ellenére a Horthy érében tekintélyes karriert tudott befutni. Ezt olvasva felmerül egy eddig még megválaszolatlan kérdés, hogy 1945 után vajon hány csendőrt vettek át a fegyveres és rendvédelmi testületek és milyen poszton.

⁵ Szakály Sándor 2007-ben megjelentetett több tanulmányt „Katonák, csendőrök, ellenállók” címmel, ez azonban a nevezett témakört nem kellő mélységben tárgyalja. Érdekes a Honvédség ez irányú tevékenysége pozitívabb elbírálás alá esik, annak ellenére, hogy a munkaszolgálatos egységekbe bevonultatott - elégtelen kiképzettséggel, felszereléssel bíró - zsidó származású magyar állampolgárok egy része a keleti fronton a Vörös Hadsereg egységeinek következtében, illetve a kegyetlen bánásmód miatt vesztette el az életét. Ezt azonban egyensúlyozta, hogy a német megszállás után a honvédség ezrével vonultatta be a zsidó származású férfiakat, akik így a magyar királyi honvédség tagjai lettek (Vö: 1939. évi II. törvénycikk) és ezzel elkerülték a deportálásokat. Talán ezek miatt is célszerű lenne egy olyan kutatást elkészíteni amely, pontosan feldolgozza a Magyar Királyi Csendőrség tényleges szerepét a vidéki zsidóság deportálásában, amelyben – ahogy részben megtörtént a

után az igen nagy terjedelmű és részletes forrás és irodalomjegyzék, az adatszolgáltató személyek névsora, a helységnévmutató és a képmelléklet következnek.

Külön tetszik, hogy a szerző elfogulatlan történészként írta meg a könyvet, amelyben csak a tényeket ismerteti, nem pedig feltételezéseket és különböző teóriákat. Ezt egy ilyen kényes, vitákra okot adó témánál csak becsülni lehet ezt a törekvést. Úgy vélem ez a könyv is segít egy korszak kevésbé ismert történelmének jobb megismerésében. Már csak ezért is javaslom a könyv elolvasását.

Magyar Királyi Honvédség, Rendőrség esetében is – bemutatható lenne, hogy a testület mennyire értett egyet a deportálásokkal, azokban milyen módon és mértékben vett részt. Egy ilyen kutató munka kellőképpen árnyalhatná a Csendőrséggel szemben az elmúlt évtizedekben megfogalmazott vádakot és segíthetne jobban feldolgozni a társadalom számára az akkori eseményeket.

CONTENTS

FACTS ABOUT COUNTRIES

TAMÁS BÁLINT - DR. MARIANN ZSIFKÓ
Sudan and its region

Junior. Erik Molnár
Crisis in Mali: One people, one goal, one religion?

EVALUATIONS, ANALYSES, STUDIES

ROLAND GÖMÖRI
The CIA in Iran

DR GYÖRGY RITECZ
Thoughts with regard to the challenges on migration

BALÁZS LÓDERER
**Training in CIMIC
“NGOs” - by education topics**

KRISZTIÁN BENE
The Gestapo’s activities and operations in France

DR. T ANDRÁS TEKE
The everyday security and the security-service

DR. MÁRIA L. RÉDEI D.SC.
**Aliens policing and mobility management issues in higher education
institutions**

PÉTER CSÁSZÁR-CSUTORÁS
The fake softwares pose serious security risks

BENCE HAUSEL
Strategic cooperation of the African Union and the European Union

DR. ISTVÁN LÁSZLÓ GÁL
**Control of crime against public security economy standards based on
the International obligations in Hungary's new Criminal Code**

DR. ISTVÁN RESPERGER– DR. VIKTÓRIA TÚRI
Psychology background of the strategic thinking

CSILLA CZENDER -PÉLINÉ CSILLA NÉMETH
Meteorological support for the tasks of NRF CBRN JAT

FOR READERS

DR. JÁNOS BESENYŐ

**Book review „Who were led the Hungarian Royal Gendarmerie
between 1919 And 1945 „ written by Sándor Szakály**

SZERZŐINK

BÁLINT TAMÁS százados
KNBSZ

DR. ZSIFKÓ MARIANN
főhadnagy, NKE doktorandusz

IFJ. MOLNÁR ERIK
Namíbiai Köztársaság Konzuli Képvisellete, Konzuli Hivatal vezetője

GÖMÖRI ROLAND
SZTE doktorandusz

DR. RITECZ GYÖRGY nyá.
r. ezredes

LÓDERER BALÁZS fhdgy.
NKE doktorandusz

BENE KRISZTIÁN
egyetemi adjunktus PTE BTK

DR. TEKE ANDRÁS nyá.
r. ezredes

L. RÉDEI MÁRIA D.SC.
ELTE egyetemi docens

CSÁSZÁR-CSUTORÁS PÉTER
ELTE doktorandusz

HAUSEL BENCE
SZTE doktorandusz

DR. habil GÁL ISTVÁN LÁSZLÓ
egyetemi docens PTE AJK

DR. RESPERGER ISTVÁN mk.ezredes
NKE Nemzetbiztonsági Intézet vezetője

DR. TÚRI VIKTÓRIA
munka és szervezet-szakpszichológus

CZENDER CSILLA
MH Geoinformációs Szolgálat főtiszt

PÉLINÉ NÉMETH CSILLA
MH Geoinformációs Szolgálat osztályvezető-helyettes,

DR. BESENYŐ JÁNOS alezredes
MH Geoinformációs Szolgálat osztályvezető

Tisztelt Olvasó!

A SZAKMAI SZEMLE a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat által kiadott, negyedévenként megjelenő tudományos-szakmai folyóirat.

A Magyar Tudományos Akadémia IX. Osztálya keretében működő Hadtudományi Bizottság a kiadványt „*a hadtudomány egyes szakterületeire kiterjedő tartalmú hazai folyóiratok*” között tartja nyilván, és „*az MTA doktori eljárás során felhasználandó, mértékadó folyóiratok jegyzéké*”-ben szerepel.

A Szakmai Szemle köteles példányai rendelkezésre állnak és tanulmányozhatók az Országos Széchényi Könyvtárban, a Nemzeti Közszerzői Egyetem Tudományos Könyvtárban, a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtudományi Könyvtárban. A periodika példányai megtalálhatók a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat, valamint a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok szakkönyvtáraiban, továbbá más, tudományos munkával foglalkozó szervezeteknél és egyesületeknél.

A SZAKMAI SZEMLE belső terjesztésű kiadvány, kereskedelmi forgalomba nem kerül. A kiadványt névre szólóan küldjük meg, felhasználásáról a címzett gondoskodik.

Várjuk jelentkezését és írásait!

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

SZAKMAI SZEMLÉBEN ÉS A FELDERÍTŐ SZEMLÉBEN TÖRTÉNŐ PUBLIKÁLÁS FELTÉTELEI

Az írásművekkel szemben támasztott követelmények

Etikai követelmények:

- az írásmű másol, ebben a formájában még nem jelent meg;
- a szerző(k) kizárólagos szellemi tulajdona, melyet szerzői nyilatkozat aláírásával igazol(nak);
- korrekt, visszakereshető hivatkozásokkal ellátott;
- bibliográfiával ellátott (amely tartalmazza a hivatkozott irodalom jegyzékét, az internetes anyagok jegyzékét a letöltés idejével együtt);
- a szerző(k) saját véleményét is tükrözheti, mely értelemszerűen nem mindig egyezik meg a Szolgálat álláspontjával.

Tartalmi követelmények:

- a folyóiratokban – jellegével összhangban – a honvédelemmel, azon belül elsősorban a hadtudománnyal, nemzetbiztonsággal, hírszerzéssel, felderítéssel, katonai biztonsággal és a biztonságpolitikával kapcsolatos tudományos igényű kérdéseket feldolgozó és elemző írásokat – tanulmányokat, cikkeket és más tudományos területek témáit, anyagait – jelentjük meg;
- az írásmű legyen logikus, áttekinthető, tartalmilag összefüggő és jól tagolt;
- a témával kapcsolatos saját koncepció megfogalmazása legyen érthető, a következtetések pedig megalapozottak, érvekkel, adatokkal alátámasztottak legyenek.

***Formai követelmények* (és a kapcsolódó információk):**

- a szerzői kéziratok terjedelme lehetőleg ne haladja meg az egy szerzői ívet (40 ezer karakter, illetve 20-21 gépelt oldal); a kéziratot Times New Roman 12 pontos betűkkel, másfeles sortávolsággal írva, a képeket és ábrákat feldolgozható (.jpg vagy .tif) formátumban, elektronikus adathordozón (CD-n), és lehetőség szerint egy kinyomtatott példányban is kérjük megküldeni;
- lehetőség van a kézirat interneten történő megküldésére is, a szakmaiszerkeszto@gmail.com és a felderito.szemle@knbsz.gov.hu e-mail címeken. A kézírathoz kérjük mellékelni a szerző vagy szerzők nevét, rendfokozatát, beosztását vagy munkakörét, állandó lakcímét, telefonon és interneten történő elérhetőségét;
- a közlésre elfogadott írásokért – megbízási szerződés alapján, a honvédelmi tárcánál érvényben lévő szabályzókkal összhangban, a rendelkezésre álló pénzkeret függvényében – szerzői honoráriumot fizetünk;

- a kéziratokat a Szerkesztőbizottság minden esetben lektoráltatja. A kiadványban megjelentetni kívánt írásokat a Szolgálat kompetens, tudományos fokozattal rendelkező munkatársai vagy más szakértők lektorálják;
- a Szerkesztőbizottság – a lektori vélemények figyelembevételével – fenntartja a jogot, hogy a megjelenésre alkalmatlannak ítélt kéziratokat – indoklás nélkül – nem közli. Az ilyen írásokat nem küldi vissza és nem őrzi meg;
- a kiadványban bárki publikálhat, akinek az írását a Szerkesztőbizottság az etikai, tartalmi és formai követelmények alapján, kiadványban történő megjelentetésre, valamint az interneten történő közzétételre alkalmasnak tartja. A közlésre nem került kéziratot csak az adott naptári év végéig őrizzük meg, de a szerző kérésére azt visszaadjuk;
- a közleményhez „Absztraktot/Rezümét” kell mellékelni, maximum 10–12 sorban, magyar és angol nyelven;
- a közleményhez 3–5 kulcsszó megadása szükséges, magyar és angol nyelven;
- az írás angol nyelvű címét is kérjük megküldeni.

Tudományos közleményekkel szemben támasztott formai követelmények

A folyóirat kizárólag az MSZ ISO 960 szabvány alapján készített hivatkozásokkal ellátott tanulmányt, cikket jelentet meg.

A közleményhez szükséges megadni, mellékelni:

A SZERZŐ, SZERZŐK NEVE (rendfokozata)

AZ ÍRÁS CÍME (magyarul, angolul)

ABSZTRAKT/REZÜMÉ (magyarul, angolul)

KULCSSZAVAK (magyarul, angolul)

SZERZŐI NYILATKOZAT

Bibliográfiai hivatkozás

A társadalomtudományokban a megszokott számozott hivatkozást az idézések jegyzetben¹ módszerrel kérjük alkalmazni.

Abban az esetben, ha a szerző nem ezt a módszert alkalmazza, a kéziratot lektorálás nélkül visszaküldjük átdolgozásra!

Idézések jegyzetben

A szövegen belüli idézést követően felső indexként megadott sorszámok jegyzetekre utalnak, melyeket a szövegbeli megjelenésük sorrendjében kell közölni. Ezek a jegyzetek tartalmazhatják az idézéseket.

Első idézés

Ha az idézések jegyzetben vannak megadva, egy dokumentumra vonatkozó első idézésnek tartalmaznia kell az idézés és a bibliográfiai hivatkozások külön jegyzékében levő kapcsolódó tétel pontos megfeleltetéséhez szükséges adatokat. Az első idézésnek tartalmazni kell: legalább a szerző(k) nevét és a teljes címet úgy, ahogy azok a bibliográfiai hivatkozásokban meg vannak adva, továbbá az idézett rész oldalszámát, ha az szükséges.

Példák:

- (1) KOVÁCS Jenő: Az új magyar hadtudomány gyökerei, fejlődésének szemléleti problémái. p. 6.
- (2) ÁCS Tibor: A reformkor hadikultúrájáról. p. 34.
- (3) BEREK Lajos: A hadtudományi kutatómunka alapjai. p. 33.
- (4) www.globalsecurity.org/army/iraq (letöltés ideje: 2012. 04. 19.)

Bibliográfiai hivatkozások jegyzéke

A bibliográfiai hivatkozások jegyzékében a hivatkozásokat az első adatelem betűrendjében kérjük megadni.²

Példák:

- (1) ÁCS Tibor: A reformkor hadikultúrájáról. *Budapest, 2005, Zrínyi Kiadó. ISBN 963 9276 45 6*
- (2) BEREK Lajos: A hadtudományi kutatómunka alapjai. In: SZILÁGYI Tivadar (szerk.): Szemelvények. Budapest, 1994, Zrínyi Miklós Katonai Akadémia. pp. 31–50.
- (3) KOVÁCS Jenő: Az új magyar hadtudomány gyökerei, fejlődésének szemléleti problémái. In: Új Honvédségi Szemle, 1993. 47. évf. 6. sz. pp. 1–7. ISSN 1216-7436
- (4) www.globalsecurity.org/army/iraq (letöltés ideje: 2012. 04. 19.)

Ábra, vázlat, térkép, diagram, egyéb melléklettel szembeni követelmények:

- az ábra, vázlat címe;

¹ Bibliográfiai hivatkozások. Magyar Szabvány, MSZ ISO 690. pp. 19-20.

² Bibliográfiai hivatkozások. Magyar Szabvány, MSZ ISO 690. p. 18.

- az ábra, vázlat forrás (vagy: Szerkesztette: ...);
- az ábra, vázlat sorszáma (pl. 1. ábra.);
- idegen nyelvű ábra, vázlat esetén lehetőség szerint magyar nyelvű jelmagyarázat.

Rövidítések, idegen kifejezésekkel kapcsolatos követelmények:

- az idegen kifejezéseket, rövidítéseket magyarul és eredeti idegen nyelven kell az írásműben az első alkalommal feloldani lábjegyzetben;

Példa:

- WFP – (World Food Program – ENSZ Világélelmezési Programja).

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Elérhetőségeink

Postacím: Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat Tudományos Tanácsa
1111 Budapest, Bartók Béla u. 24–26.
Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat Tudományos Tanácsa
1502 Budapest, Pf. 117

E-mail: szakmai.szemle@knbsz.gov.hu
felderito.szemle@knbsz.gov.hu

Dr. Kobilka István ezredes,
a Tudományos Tanács titkára
06(1) 386-9576, HM 61-300
e-mail: kobilka.istvan@knbsz.gov.hu,
kobilka.istvan@gmail.com

Dr. Resperger István mk. ezredes,
06(30) 231-6141, HM 65-050
e-mail: resperger.istvan@knbsz.gov.hu,
drresi@gmail.com

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG